

KNJIŽNICE NA ŠALEŠKEM

Zbornik ob 75-letnici Knjižnice Velenje

MESTNA OBČINA VELENJE

KNJIŽNICE NA ŠALEŠKEM

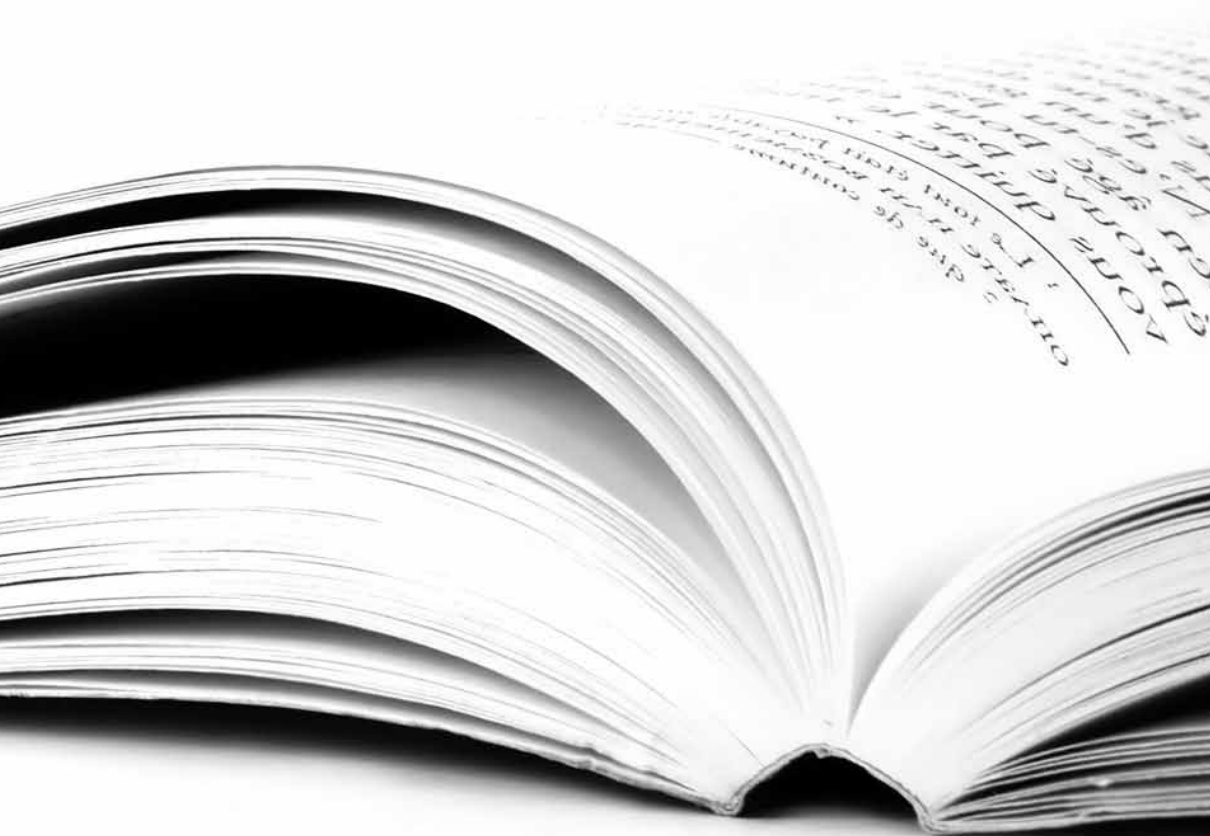
Zbornik ob 75-letnici Knjižnice Velenje

Velenje, 2009

*Nikjer še nisem našel kraja,
kjer bi mladost tako vesela bila kakor tu.*

*Janko (Pukmajster) Vijanski,
Skalska dolina na Štajarskem,
Kmetijske in rokodelske novice 1858, letnik 16, številka 49, stran 389.*

CIP - Kataloški zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna Knjižnica, Ljubljana

614.2(497.431)(091)(082)

KNJIŽNICE NA ŠALEŠKEM (10 ; 2009 ; Velenje)

Zbornik ob 75-letnici Knjižnice Velenje, [Velenje, 27. november, 2009] ; [urednik Lado Planko ; prevajalka angleških povzetkov Xxxxx Xxxxxxx]. - Velenje : Knjižnica Velenje, 2009

ISBN 978-961-6676-02-1

1. Gl. stv. nasl. 2. Planko, Lado

242551552

VSEBINA

Povzetek	6
Abstract	7
Lado Planko Urednikova beseda	9
Dr. Matjaž Kmecl O zgodnjem utemeljevanju sodobnega knjižničarstva v mestu, o Franju Mlinšku	13
Dr. Dušan Mlinšek Podoba učitelja Frana Mlinška s pomočjo njegove knjižnice	17
Lado Planko Knjižnice v Šaleški dolini do leta 1960	31
Aleksandra Gačič Knjižnice v kulturnem življenju Šaleške doline med vojnama	81
Darinka Bizjak Javno knjižničarstvo v Šaleški dolini med leti 1960 in 1971	105
Stane Žula Program razvoja knjižničarstva v občini Velenje	167
Silvo Grmovšek Knjižnica kot samopodoba mesta	177
Lado Planko O prihodnosti velenjske knjižnice	201
Lado Planko Knjižnica na prelomu tisočletja	213
Vlado Vrbič Zadnjih 20 let	255
Lado Planko Šaleške knjižnice na časovnem traku, grafikon rasti 1971-2008	265
Vlado Vrbič Sodelavke in sodelavci Knjižnice Velenje 1962-2009	277
Dodatek Portreti, zgradbe, tlorisi postavitvev, dokumenti, žigi	283

POVZETEK

Zbornik predstavlja prvi obsežnejši poskus osvetliti preteklost splošnega (javnega, ljudskega) knjižničarstva v Šaleški dolini, znotraj tega pa posebej zgodovino velenjske knjižnice, kot jo je bilo mogoče rekonstruirati doslej. V zbornik uvrščeni teksti so različni po naravi, pristopu in značaju, tako da vsak od njih na svoj način pripomore k skupnemu namenu. Spominski del predstavlja pisanje, posvečeno spominom na Frana Mlinška, entuziasta in učitelja stare šole, ustanovitelja 'javne knjižnice' leta 1934 in s tem utemeljitelja današnje knjižnice. Pisanje o dogajanju med prvo omembo javne knjižnice leta 1854 in letom 1961, ko je bil sprejet prvi zakon o knjižničarstvu, je pretežno zgodovinopisno, v največji meri naslonjeno na časopise, saj primarnih virov razen zapisnikov Ljudske knjižnice Šoštanj in SKSZ skoraj ni. Takrat dejavnost kaže razvejano, pogosto tudi razdrobljeno sliko. Novejše dogajanje je poleg boljše organiziranosti tudi bolje dokumentirano, zato so članki lahko bolj informativni in razpolagajo z več konceptualne relevance.

Objavljeno gradivo v celoti govori o široki bralni tradiciji v Šaleški dolini od srede 19. stoletja dalje, znotraj katere se pojavljajo knjižne zbirke. Nekako od začetka 20. stoletja se začenja knjižnično življenje organizirati, po sprejemu prvega zakona o knjižničarstvu 1961 in po novem domicilu velenjske knjižnice 1971 pa se lokalno knjižničarstvo začne pospešeno razvijati in dohitevati dogajanje drugod po Sloveniji. Objavljene tekste dopolnjujejo faksimili ter vrsta fotografij in drugih dokumentov.

Ključne besede: knjižnice in knjižničarstvo; zgodovina; 19. in 20. stoletje; Šaleška dolina; Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki

ABSTRACT

This collection represents the first larger essay to enlighten the history of the public librarianship in the Šalek Valley (Šaleška dolina), in particular the history of the library of Velenje, as far as known now. The articles are of different nature, approach and character, so each of them contributes to the whole on its specific way. There are memoirs on Fran Mlinšek, teacher and enthusiast of the old school, founder of the 'public library' in 1934 and hence founder of the today's library. The writing upon what happened between the first mentioning of a public library in 1854 and 1961, the year of the first librarianship law, is mostly of descriptive nature, leaning in the greatest extent on newspaper articles, in view of the barely existing primary resources the only possible solution. The early libraries show a rather ramified, even crumbled organisational picture. The later ones are not only better organised, but better documented as well, the articles therefore offer more informative and conceptual relevance.

The published material as a whole draws a picture of broad reading tradition in the Šalek Valley since the middle of the 19th century, within which book collections have arisen. In the 20th century, the libraries start to get organised; after the first librarianship law 1961 and the new domicile of the Velenje public library in 1971, the first library building built for library in Slovenia after the second world war, they are able to develop faster and to put up with the development in Slovenia in general. The articles are completed by facsimiles, photographs and other documents.

Keywords: libraries and librarianship; history; 19th and 20th century; Šalek Valley (Šaleška dolina); Velenje, Šoštanj, Šmartno

Lado Planko

Urednikova beseda

Osnovni motiv za tale zbornik je bila misel, morda celo bolj občutek, oprt na nekaj sprva nepovezanih drobcev, da je preteklost knjižnic in knjižničarstva na šaleškem koncu bogatejša, kot se zdi na prvi pogled. Občutku je bilo enako težko oporekati kot mu pritrditi, oboje iz preprostega razloga, ker to preteklost (pre)slabo poznamo.

Leto, ko praznujemo hkrati tri jubileje – 155 let knjižničarstva v Šaleški dolini, 75 let Knjižnice Velenje in 50 let mesta Velenje, če jih naštejemo po kronološkem redu -, je pravzaprav priložnost, da si to - tudi in predvsem našo – preteklost približamo, prikličemo v spomin in zavest. Osnovni namen knjige, ko se je pojavila ideja zanj, je bil osvetliti dogajanje v knjižničarstvu na območju Šaleške doline nekako – in predvsem - do leta 1970. Po letu 1970 je dejavnost spremljala poleg boljše ozaveščenosti tudi že boljša dokumentiranost, tako da bodo prihodnji raziskovalci v tem smislu gotovo imeli lažje delo.

Pri razmišljanju o zborniku sem si skušal predstavljati zainteresiranega bralca danes in čez trideset, štirideset ... let, ko si bo skušal ustvariti podobo Šaleške doline v času nastanka te knjige in pred tem, še posebej podobo knjižnice. V tem smislu sem (bil) vesel vsakega

teksta ne glede na pristop oz. naravo, pa naj bo spominsko-biografski, zgodovinski, programski ...; različni pristopi bi morali knjigo narediti zanimivejšo in branju prijaznejšo. Žigi minulih knjižnic, fotografije knjižničnih zgradb, imena in podobe konkretnih ljudi, ki so del svojega življenja posvetili knjižničarstvu, tlorisi postavitev itd. so zgovorna, že danes zanimiva zbirka dokumentov. Občasna slaba kvaliteta reprodukcij je sestavni del zgodovinopisne patine in ne bi smela motiti.

Glede na skromne možnosti – projekta smo se lotili brez kakršnihkoli dodatnih finančnih virov – se je bilo treba vsekakor racionalno organizirati. Veriga tekstov je bila zastavljena tako, da ne bi nobeno obdobje ostalo nepokrito. Pri tem smo relativno dobro in temeljito pregledali časopisje do druge svetovne vojne – časopisi so za tisti čas največkrat edini in zato nadvse dragocen vir podatkov. Za povojni čas smo uporabili predvsem arhiv Večera, ki kot častna izjema med slovenskimi dnevniki vse svoje izdaje od leta 1947 dalje ponuja preko omrežja, ter lokalno časopisje vključno s Celjskim tednikom; o dogajanju v šestdesetih letih smo doslej vedeli zelo malo. Precej manj časa in dela smo lahko vložili v raziskovanje arhivov, temu pa se pridružuje dejstvo, da je, kot je ugotovila Darinka Bizjak, del arhiviranega povojnega gradiva še vedno neobdelan oz. nedostopen, del pa verjetno izgubljen oz. uničen.

Posebno zanimiva so seveda pričevanja, kadar jih je mogoče dobiti – so zgodovina na otip, drži se jih čar neposredne, žive človeške izkušnje. Potem smo iskali prispevke, ki jih je bilo mogoče uskladiti z zasnovo zbornika in so bili na dosegu roke, tudi če je bil njihov prvotni namen drugačen, npr. razmišljanje Staneta Žule o razvoju knjižničarstva iz l. 1971. Pri tem smo imeli tudi nekaj sreče – izkazalo se je, da o nekaterih znanih dogodkih obstaja več dokumentov, kot smo jih poznali doslej. V pomembnem deležu so se nam ti dokumenti približali z digitalizacijo periodičnega tiska, ki si ga zdaj lahko pogledamo iz domačega fotelja (radovednemu bralcu lahko samo toplo priporočim spletno stran digitalne knjižnice Slovenije na naslovu <http://www.dlib.si>). Deloma pa za tem razkrivanjem tičijo druge zgodbe, tudi tista o arhivu Ljudske knjižnice v Šoštanju med 1907 in 1941, ki je od leta 1972 ležal na dosegu roke, samo vzeti ga je bilo treba. Žal smo prepozno odkrili omembo ustanovitve okrajne knjižnice v Šoštanju l. 1947, da bi jo še lahko podrobneje raziskali; morda bomo čez čas ugotovili, da je mogoče rekonstruirati kontinuiteto knjižnice vse do leta 1906 in ne le do 1934, kolikor nam je uspelo doslej.

Pod črto se zdi, da zbrani teksti vendarle obudijo in osvetlijo nekaj ključnih trenutkov knjižničarstva na področju Šaleške doline, ki so pripeljali v današnjo relativno urejeno situacijo, da je iz njih mogoče razbrati, kako s(m)o v dobrih stopetdesetih letih zlagali knjižničarski kamen na kamen do današnje palače. Vloga knjižnic je v neposredni zvezi

z vlogo, ki jo v družbi igra znanje. Med poglavitnimi zavorami uspešnejšega delovanja knjižnic je dolgo časa najti neustrezno organiziranost (razdrobljenost, podrejanje heteronomnim interesom itd.); druga je bila pomanjkljiva materialna baza (po domače: revščina), pri čemer je včasih težko reči, koliko je bila le-ta vzrok stanja in koliko njegova posledica. Knjižnice sodijo brez dvoma med kompleksne in primerno občutljive organizme, a tudi med zelo propulzivne, ko jim zagotovimo primerno skrb in stabilno okolje: knjižnice rastejo skupaj s svojimi bralci oz. uporabniki. V British Library ugotavljajo, da vsak v knjižnico vloženi funt prinese 4,40 funta, na Floridi 6,64 dolarja. Tudi če donos za naše razmere prepolovimo, pomeni to še vedno 2,2 ali pa 3,3 kratno povečanje vložka – v časih, ko gledamo na vsak evro/funt/dolar/, ključna informacija.

Na tem mestu gre seveda zahvala vsem avtorjem na čelu z akademikom dr. Matjažem Kmeclom in dr. Dušanom Mlinškom, pa tudi vrsti sodelavcev, brez katerih te knjige ne bi bilo – knjižničarjem/knjižničarkam, marsikdaj njihovim potomcem, pa muzealcem/muzealkam, dokumentaristom in dokumentaristkam ...

Tudi pri večjih projektih od našega je kdaj neizogibno, da za sabo pustijo časovne in topografske bele lise. Razumimo jih kot priložnosti za naslednjič.

Lado Planko

Dr. Matjaž Kmecl, fotografija: Jože Miklavc

Dr. Matjaž Kmecl

O zgodnjem utemeljevanju sodobnega knjižničarstva v mestu, o Franu Mlinšku

Starim Velenjčanom je dobro znano, kako je nekdani zaslužni šolski upravitelj Franjo Mlinšek med drugo svetovno vojno skril in ohranil velenjsko javno knjižnico. To nikakor ni bil lahek posel brez tveganja: nemški nacistični okupatorji so neposredno po zasedbi Štajerske eno od posebno sovražnih pozornosti namenili slovenski knjigi - pustošili so po knjižnicah, razgnali celjsko Mohorjevo družbo, knjige so kot v srednjem veku gorele po grmadah - v slovenski besedi so videli pač eno pglavitnih nevarnosti za uresničitev Hit 1erjeve zapovedi, da je treba Štajersko 'napraviti zopet nemško'. - Že Levstik je trdil, da z jezikom vzameš narodu vse; več kot sto let so si velikonemci v tem smislu na vse načine prizadevali ponemčiti slovenske dežele - z nacistično okupacijo pa so ta prizadevanja dosegla svoj dramatični vrh. Pri tem se sredstva niso izbirala: tudi kakršnokoli ohranjanje slovenske besede je kot vse druge oblike upora obveljalo za skrajno kriminalno in kaznivo; da pa celo življenje v novih razmerah in v takšnih zvezah ni pomenilo nič, priča ničkoliko surovih dogodkov in dejanj - od streljanja 240 talcev naenkrat v celjskih zaporih junija

1942 do sto obešencev pri Frankolovem ali pobitih talcev na velenjskem sejmišču. - Toliko za ponazoritev, kaj je Mlinškovo dejanje pomenilo.

Tako sta po koncu vojne dve omari predvojnih knjižničnih knjig pristali v posebnem prostoru nekdanje 'konjušnice', stare osnovne šole - imenovane tako zato, ker je kot razpote-gnjena staromodna pritlična stavba nastala iz nekdanjih grajskih konjskih hlevov. Tu je zdaj Mlinšek ob nedeljah dopoldne, nekako po maši v Šmartnem, izposojal svoj zaklad - strogo in nepopustljivo, saj je bilo knjig malo in stali smo nekako v vrsti nanje. Toda spla-čalo se je: tu si dobil branje, kakršnega drugod zlepa ni bilo - lepo zbirko predvojnih prevo-dov Karla Maya (v novih razmerah so veljali za neprimeren šund in šele mnogo let pozne-je je Kardelj menda z osebno intervenco dosegel avtorjevo rehabilitacijo, vsaj pogojno); dobila se je na primer 'Skrivnost doktorja Fumančuja' - krvava in zapletena kriminalka, ali podobno napeta z naslovom 'Mož v žametnih copatah'; pa tudi kakšni bolj ali manj sentimentalni romani iz 'Slovenčeve knjižnice'; mislim, da sem že takrat postal pozoren na precej pozabljenega domačina, sicer časnikarja in kar spretnega pripovedovalca Da-vorina Ravljena in njegovo povest iz sveta okrog Smrekovca 'Ugasli ognjenik'; prav nav-dušujoče odkritje mi je bil 'mladinski roman' 'Beli dvor' drugega domačina Gustava Šiliha - z ilustracijami, ki sem jih lahko preverjal v 'naravi' (Gorice, Šaleka, nekdanje obcestne vrtnarije). Skratka: v Mlinškovi preko vojne pretihotapljeni knjižnici je bilo zbrano precej nestandardno berilo, ki se je odločno razlikovalo od siceršnje knjižne ponudbe. Ta je bila zvečine parolarsko aktivistična in suhoparna, v dobršni meri prevedena iz sovjetskega socrealističnega repertoarja; vmes je bilo za mlade knjižne molje komaj kaj prebavljive-ga, morda roman 'Kako se je kalilo jeklo' o Pavki Korčagini in njegovih patetičnih osebnih žrtvah za zmago boljšega družbenega reda oziroma sovjetske oblasti. Z raznimi šolskimi, radijskimi in drugimi nagradami se mi je doma nabralo kar nekaj primerkov mladinske povesti podobne sorte 'Timur in njegova komanda', nekakšne ruske različice Seliškarjeve 'Bratovščine sinjega galeba' - to pa je bilo tudi že skoraj vse: neskončno skromno v primer-javi z Winetouji, Kara ben Nemsiji ali Žutiji iz Mlinškove knjižnične omare. - In še nečesa nas je prijazno strogi gospod naučil: reda. Če nisi knjige pravočasno vrnil, prihodnjič ni bilo nič; naložen ti je bil vsaj en teden bralnega posta. Prav vsako vrnjeno knjigo je tudi pregledal, ali je prišla cela in nepoškodovana nazaj. - Še zdaj ga vidim, kako pod našim oknom sleherni nedeljo ob desetih ali enajstih dopoldne korači v 'konjušnico' do svojih dveh zakladnih omar - in potem smo hitro stekli za njim, da nas ne bi kdo prehitel: visoka šola bralnih navad in privrženosti knjigi - brez posebnih in izrecnih vzgojnih ukrepov.

Tako vsaj jaz nosim v glavi zgodnje povojne zarodke današnje velike, lepe in moderne velenjske knjižnice. Toda tudi Mlinškova knjižnica ni nastala iz nič, temveč iz stoletnega

izročila in zavesti o pomenu knjige in branja; ni treba pozabiti na to, da je bilo v območju Velenja že pred 400 in več leti štajersko distribucijsko središče za širjenje in posredovanje prvega slovenskega prevoda Biblije, Dalmatinove oziroma protestantske; da so tu delovali mnogi učitelji in duhovniki kot razsvetljevalci, tudi župani in politiki - znani in neznani - naj med skoraj neznanimi omenim samo župana Ropotarja iz revolucionarnih let sredi 19. stoletja, ali kasnejšega, le malenkost bolj znanega Ježovnika, od znanih Aškerca in njegovega sodobnika, nekajletnega velenjskega postajenačelnika, sicer pesnika in publicista Ivana Resnika. Vsi ti in vrsta neimenovanih so v Velenju ustvarjali in krepili zavest o pomenu knjige in pisane besede za vsakršen napredek in za slovensko nacionalnokulturno osamosvojitve. - Ni šlo za nikakršno obrobno vprašanje; ni treba pozabiti, da imamo Slovenci šolstvo v svojem jeziku šele devetdeset let, ali spominjati na znane anekdote o tem, kako so v deželnih zborih nasprotniki slovenstva radi mahali s peščico knjižic, zavitih v robec, ter z demagoško zlobo spraševali, kaj naj narodič s tako in tolikšno knjižno bero med drugimi evropskimi narodi sploh počne.

Ker smo se v letih po osamosvojitvi, to je zadnjih dvajset let, nenavadno hitro razvili v samozadostnost in samovšečnost, ki se ne briga dosti za korenine, iz katerih smo zrasli, se zdi prav, poudariti tudi takšne reči. Velenje ni peto največje slovensko mesto in čedalje pomembnejše kulturno središče od zmeraj; še dobrega pol stoletja nazaj je bilo majhen, zanikrni trg, tako da je pri branjenju njegove slovenskosti in spodbujanju kulturnosti zahtevalo še precej več trme, prepričanosti in vztrajnosti. - Eden takšnih, ki so dosledno delovali v to smer, je bil tudi Franjo Mlinšek, ki ga lahko imamo bolj ali manj upravičeno za enega od utemeljevalcev sodobnega knjižničarstva v mestu.

EX LIBRIS
KNUZNIKA
VENE

JAUHON
x3-8/10

Dr. Dušan Mlinšek

PODOBNA UČITELJA FRANJA MLINŠKA S POMOČJO NJEGOVE KNJIŽNICE

Namesto uvoda

Učitelj je eden od najodgovornejših poklicev pri oblikovanju človeške družbe oziroma narodovega plemenitega značaja. Med prikaze pripomočkov pri tem nadvse odgovornem delu spada zagotovo odnos do knjige in tudi druge dejavnosti, ki prispevajo k uspešnosti pedagoškega poklica, ki naj bi profiliral značaj naroda in njegovega državljana. V članku je prikazano delo nekdanjega podeželskega učitelja na njegovi življenjski poti, na kateri je z vso odgovornostjo oblikoval svoj profil, da bo kot učitelj-vzgojitelj čim uspešnejše vplival na vzbujanje ustvarjalnosti in morale slovenskega človeka - z vzgojo zaupane mu narodove mladine. Z oblikovanjem samega sebe s pomočjo široke palete različnih aktivnosti, med katerimi sta bila knjiga in knjižnica vodilni, je iskal pot uspešnega in vzornega pedagoga, kateremu se je

pridružila cela vrsta dejavnosti, kot so zbiranje ljudskih običajev, čebelarstvo, različni pedagoški prijemi ... Dojel je, da gre za nadpovprečno pomembno vlogo osnovnošolskega učitelja pri:

- a) temeljni usmeritvi človeka
- b) pri pravilnem nabiranju znanja in
- c) preverjanju znanja kot modrosti,

pri čemer pomeni pravilna temeljna usmeritev predpogoj za visoko raven modrosti, ki naj v življenju spremlja in usmerja človeka. Govorimo o pedagogu nekoč z etiko in moralo: z razmišljanjem, vzorom in s praktičnim delom. Gre za široko profilirano osebnost (= interdiscipliniranost) s sistematičnim nenehnim »samodejnim« izpopolnjevanjem, kamor so spadali pri očetu tudi pedagoško perfektuiranje, knjižničarstvo, čebelarstvo, ekološka naravnost, skromnost, komunikativnost (delo z javnostjo), glasba (violina, citre), sadjarstvo, zbiranje ljudskih običajev, navad in pesmi, šolsko muzejstvo, priprava učil itn. Vse z zagnanostjo brez iskanja kakršnihkoli denarnih protiuslug. Skratka učitelj kot ekspert za vzgojo samoukov z vzbujanjem radovednosti in privzgoje samozaupanja. Učitelj kot duhovni razvojni pomočnik in ne le oseba za »pokrivanje predpisanega učnega programa«. Torej: učiti se učiti, da bi s tem nastajali nenehno učeči se ljudje. Težnja in srečni občutki pri odkrivanju novosti in »učenju iz napak«. Ob uporabi Pestalozzijevega spoznanja: odlična vzgoja nastaja z glavo, s srcem in z roko hkrati. Ali kot pravi Hans v. Foerster, učenje je najosebnejše na svetu, tako kot sta to obraz in prstni odtis. Skratka, gre za princip »progresivne« edukacije, ki pa more biti uspešna le, če je prakticirana na interdisciplinarni ravni »premoreženosti«.

Tako vidim danes, na podlagi časovne distance, svojega očeta s posebnim poudarkom na njegovem knjižničarstvu kot temeljnem pripomočku za resnično pravičen kulturni razvoj človeka. Razumljivo. Učitelj nekoč je bil primoran interspecialistično razmišljati in učiti. Gre za podedovanost, saj smo majhna dežela, kjer je vsak prostorček drugačen in vendar zajet. V zadnjem času se je le-to na škodo naroda in dežele dokaj izrodilo (da ne naštevam primerov). Narava Slovenije zahteva široko razgledanega prebivalca, torej vzgojo in izobraževanje za preživetje in ne za profitarstvo.

Stari nekdanji učitelji, široko profilirani, na podlagi izkušenj (modrosti) so podzavestno dojemali in »celostno izobraževali« z lastnim vzorom. In še nekdanja etika slovenskega učitelja, ki je bil vzgojen v avstroogrski klimi, ki je nehote pospeševala slovenski patriotizem.

K temu dodajmo »srbizem« prve Jugoslavije, ki je sledila z diktatom, npr. da morajo državni uradniki dajati svojim otrokom srbska imena itn. Vse to je vodilo učitelja na pot trajnostnosti dojemanja narave in k razvijanju življenjskega koncepta: učimo se z učenjem otrok, učitelj kot organska sestavina narave. Temeljni pouk iz povedane-ga: smo in moremo ostati konstruktivni sestavni del narave in v sozvočju z naravo ustvarjati in sodelovati.

In še nekaj. Prihaja čas, ko bomo ponovno dojeli, da brez klasične knjige ne bo zdravega organskega razvoja človeške družbe.

Šaleška dolina nekoč

Enkratno zanimiva majhna in pestra dolina, obdana z različnimi vzpetinami med Pohorjem in Savinjskimi Alpami. Na zahodu vulkanski Smrekovec, na vzhodu nekoliko odmaknjene prakameninske Centralne Alpe, torej Pohorje. Na južni strani doline vzpetine iz vulkanskega pepela (Koželj in sosednje). Pa da ne pozabim omeniti Kozjaka kot simbola revščine. Saj imena Kozjak, Kozje, Kozjansko v Sloveniji opozarjajo, da je njih narava bila nekoč tako izropana, da je zmogla preživljati le še koze. Posebej je v Šaleški dolini omeniti številne potoke s tolmoni, ki se zlivajo v reko Pako, npr. Trebušnica, Lepena itn. Vsi z enkratno privlačnim vijugastim tokom in prostorom za najrazličnejši živalski svet. Na žalost pa je tehnika reko Pako skanalizirala in izničila njeno privlačno naravnost. Posebej je omeniti tudi ribnike in močvirja, nastale predvsem zaradi izkopavanja premoga. Dolina je močno gozdnata. Gozd sega s pobočij prav v dolino. In danes, ko je ravninski del močno pozidan s »stanovanjskimi škatlami«, po vojni dokaj revitaliziran gozd, ki sega do dna doline, močno blaži negativni učinek »kovčkovne arhitekture«.

V predvojnem času je bila osnovna šola pod velenjskim gradom v nekdanjih graščinskih gospodarskih poslopih, ki so bila prirejena za šolo. V tej stavbi je živela tudi Mlinškova družina, ki pa je posedovala tudi manjše posestvo v Goricah, s hišico, gospodarskim poslopjem in čebelnjakom. Pozneje se je družina preselila v svojo novo hišo ob vodi Paki, v bližini velenjskega trga. Ker pa so tu postavljali stanovanjske bloke, smo se pozneje preselili v novo hišo v Šaleku nedaleč od vile na Gorici. Čemu ta prikaz? V tem prostoru med Kožljem, velenjskim gradom, Staro vasjo in Goricami z okoliškimi gozdovi, potoki in ribniki je potekalo naše otroštvo z enkratnimi doživetji v naravi. Seznanjeni pa smo bili prav dobro tudi z vso Šaleško dolino in njeno okolico

in to zaradi očetove zelo pestre in razvejane aktivnosti. Gozd, reka Paka s svojimi pritoki in ribniki so bili za nas neprecenljivo igrišče z enkratnimi doživetji. K vsemu temu pa so prispevali starši, ki so se zavedali, kakšno igrišče pomeni narava za otroke; še posebej za njihovo vzgojo. Šola (pouk) in doživljanje narave sta se nenehno živo prepletala in močno prispevala h kakovosti razvoja.

Oče, učitelj Mlinšek Franjo, in njegov ustvarjalni opus

Rojen je bil l. 1890 na meji med Mislinjem in Doličem, kjer pa so majhno posestevce prodali in se preselili v Velenje (v Gorice) prav tako na majhno posestvo: v hišo z gospodarskim poslopjem in pozneje še s čebelnjakom. Njegov oče se je zaposlil v rudniku, doma pa se je ukvarjal z najrazličnejšo obrtjo - predvsem z lesom. Iz tega časa izhaja zanimiva epizoda: mati je poslala edinega sina v klet po hleb kruha, ki so ga nekoč hranili na polici pod stropom. Pri snemanju kruha s police mu je hleb padel na obraz in ga ranil po nosu. Ko je mati to videla, mu je svetovala: ko te bodo v šoli vprašali, kaj se ti je zgodilo, povej, da si se stepel s kruhom. Učitelj ga je res vprašal in dobil odgovor, ki mu ga je svetovala mama, ter bil zato od učitelja resno kaznovan.

Oče je obiskoval gimnazijo v Celju, učiteljske pa v Ljubljani, kjer pa ga je, ker je bil odličen učenec, materialno podpiral njegov boter, uradnik na rudniku Velenje. Oče ni mnogo razlagal o svoji mladosti, povedal pa nam je, kako mu je mama peš nosila kruh iz Velenja v Celje. To povem zato, da bi došli, kako trdo je bilo življenje še nedolgo tega. Prvo svetovno vojno je preživel kot oficir, med drugim tudi na soški fronti in se od tam vrnil domov zdrav in brez rane s konjem in prtljago. S prtljago, v kateri je bil tudi zajeten atlas s tedaj prvimi aviofotoposnetki Posočja za vojaške namene. Atlas je hranil v svoji biblioteki, pozneje ga je poklonil Primorskemu muzeju. Po povratku iz vojske se je zaposlil kot učitelj za krajši čas v Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu, nato na Ponikvi pri Žalcu. Sledila je trajna zaposlitev v Velenju, kjer je oblikoval svoje učiteljsko poslanstvo tudi na podlagi vseh krutih izkušenj mladih let.

Tu se je celostno lotil svojega poklica, da bi ga čim bolj izpopolnil in čim popolneje posredoval v šoli in tudi sicer. Učitelj nekoč je bil primoran interdisciplinarno (beri celostno) razmišljati in tudi delovati. Delo, ki ga vodijo vrednote. Široka razgledanost z bogatim repertoarjem literature. V majhni deželi z njeno enkratno bogato biodiverznostjo je to še posebej pomembno. Gre za vzgojo in za izobraževanje, za trajnostno uspešno preživljanje, ne za profitarstvo. Kajti profitarstvo prihaja samo po sebi

Fran Mlinšek

in kot pripomoček za samouničevanje, ki ga narava nenehno podtika v primeru, da prihaja do necelostnega razvoja oz. trendov. Poleg poučevanja otrok je bil zaposlen s celo vrsto dodatnih zanimivih nalog, ki so njegovo mnogostranost še posebej bogatile. Poleg učitelja je bil še posebej čebelar; po njem se tudi imenuje čebelarsko društvo v Velenju. Bil je ustanovitelj ljudske knjižnice v Velenju. Ustvaril si je celostno bogastvo in pestro znanstveno knjižnico. Bil je zbiratelj ljudskih običajev v svojem geografskem okolišu, nadalje sadjar in tudi vrtnar. V šoli je osnoval in nenehno bogatil naravoslovno zbirko, predvsem z živalskim svetom. Sam je tudi izdeloval različne učne pripomočke, predvsem za različne fizikalne poizkuse. Bil je zastopnik Prešernove družbe. Držal je seminarje iz nemškega jezika. Igral je na violino in še posebej na citre. Posebno mnogo časa pa mu je vzelo knjigovezništvo, kajti vse zgolj broširane knjige ustanovljene ljudske knjižnice je vezal v trde platnice z zato doma na roke obarvanim in nalepljenim ovojnim papirjem.

Snovanje in ustanovitev ljudske knjižnice, očetova zasebna knjižnica

V očetovi knjižnici se je kopičilo vedno več beletristične literature. Zato se je odločil osnovati in pokloniti javnosti tako imenovano ljudsko knjižnico, ki je imela svoje mesto v prostoru petega razreda osnovne šole, nasproti našemu družinskemu stanovanju. Osnova jo je v letih 1930–1935. Prav dobro se spominjam, kako sta z mamo hodila po Šaleški dolini od družine do družine in nabirala denarno pomoč za širitev in popestritev knjižnega fonda. Sezname, kdo je kaj prispeval, se nahajajo v očetovi zapuščini v muzeju velenjskega gradu, kamor je mama oddala tudi različno drugo očetovo zapuščino. (Prav spominjam se, kako sem nekoč stikal po tovrstni zapuščini in med drugim našel tudi na prostovoljne spise učencev, od katerih je oče najzanimivejše shranil. Odločil sem se, da poiščem naslove teh oseb in jim kot novoletno voščilo pošljem kopije njihovih osnovnošolskih spisov. Nekateri so se celo oglasili in se presenečeni zahvaljevali.) Oče je vodil knjižnico. Ob nedeljah je izposojeval knjige. Nenehno je bogatil število knjig. Vse knjige z mehкими platnicami je prevezal v trde debele platnice, oblepljene z doma dekoriranim papirjem (škrobna lepila različnih barv). V primeru obrabljenih oz. natrganih listov je s prosto roko ponatisnil strani in jih vlepil v knjige. Tako smo imeli doma ves pribor za tovrstno obrt (obrezovalnico, stiskalnico ipd.). Knjige je izposojal osebno in v primeru, da je kdo od mlajših želel knjigo, ki ji še ni dorasel, mu jo je odsvetoval in mu je ni izposodil. Večino beletristič-

nih knjig, ki jih je oče kupil za svojo knjižno zbirko, je oddal v ljudsko knjižnico. Vse to je oče opravljal zastonj in celo vlagal svoj denar v bogatitev knjižnice. Spominjam se, kako je večkrat odhajal v Ljubljano po nakupih. Pri tem mu je mama naročila, kaj naj prinese za družino, ponavadi pa se je vrnil zgolj s polnim kovčkom knjig. Toda približevala se je vojna. In kaj storiti s knjižnico. Z mamo sta se odločila, da razvozita z garami vse knjige na nekatere kmetije, ki sta jih dobro poznala in vedela, da imajo spoštljiv odnos do knjige. Ne vem za vsa imena. V spominu imam npr. družino Dedič v Šaleku oz. na Selah, Ževarte v Podkraju in še druge. Knjige so bile med vojno tudi prebirane in po vojni vrnjene v knjižnico. Knjižnica se je tudi po vojni uspešno razvijala. Vendar v šoli ni bilo več prostora zanjo. Družina Hudovernikov v trgu pa je odstopila prostor, kjer je oče s knjižničarstvom uspešno nadaljeval; z ljubeznijo do knjige in brez kakršnegakoli honorarja.

Njegova zasebna knjižnica (okroglo 800 knjig) je sestavljena iz različnih področij: biologija, medicina, filozofija, pedagogika, tehnika, fizika (stare knjige), matematika, zgodovina, pedagogika, poljudnostrokovna čtiva, sadjarstvo, čebelarstvo, vzhodne religije, zgodovininapisje, razni leksikoni, slovarji, geografija, etnografija, klasična literatura: Goethe, Schiller, Kleist, ..., romantiki - Ganghoffer itn., Iliada, Odiseja, beletristika: Mladinska matica, Naš rod, Popotnik, Slovenski narod itn.

Posebno skrb je oče posvečal mladinski literaturi; še posebej mesečni izdaji Naš rod, Mladinski matici s knjižicami v malem formatu. Dolgo časa, do svoje smrti, je vodil Prešernovo družbo in sam tudi raznašal članom publikacije, kljub težavam, ki jih je imel s hojo po stopnicah v višja nadstropja. Skratka knjigi in tovrstni kulturi je bil ves predan. Iz prikazanega in povedanega se odraža očetov odnos do knjige kot ene od resničnih pravih vrednot, ki prispevajo k znanju, k njegovemu nenehnemu preverjanju in zorenju - z drugimi besedami k porajanju modrosti, katere moderni »podivjani«¹ družbi vse bolj na veliko primanjkuje.

Ustanovitelj in vodja čebelarskega društva

Z velikimi črkami moram omeniti organizacijo in vodenje velenjskega čebelarskega društva. Le-to je povezovalno delovalo z drugimi očetovimi aktivnostmi. Z društvom je zajemal vse kraje in čebelarje v okolici Velenja. Začnimo s Škalami, Plešivec, Cirkovce, Konovo, Šembric, Paka, Šalek, Kozjak, Lopatnik, Bevče, Šentjanž, Šentilj, Zabrd, Podkraj, Kavče, Tajna, delno Šentandraž, Lokovica, Pesje in še sem morda kaj prezrl.

Zelo rad je obiskoval čebelarje in se z njimi pogovarjal. Oskrboval jih je s čebelnim sladkorjem (pomešanim z ogljem, žagovino, menim, da tudi papriko). Ves hodnik v naši hiši je bil v tem času prenatrpan z vrečami tega sladkorja. Pogosto smo kot družina obiskovali te čebelarje in njihove družine, kjer je oče deloval svetovalno. V mnogih primerih pa je bil obisk kombiniran z igranjem na citre in na violino. Tako so se spletale enkratno simpatične vezi med družinami čebelarjev v Šaleški dolini.

Posebno poglavje očetove ustvarjalnosti je bilo zbiranje ljudskih izročil, običajev, pesmi itn. Pa da ne bom ponavljal - skupina velenjskih profesorjev je to gradivo odkrila in ga priredila: profesorja Jože Hudales in Ivo Stropnik sta jih izdala kot Šaleške razglede 7 z naslovom MLINŠKOVO BERILO, (i)zbrani etnološki in slovstveni zapiski, Velenj 1991 (345 str.).

To pa ni bilo vse. V šoli je oče skrbel za bogato naravoslovno zbirko preparirane-ga živalskega sveta: nagačene živali, v špiritu preparirani plazilci (kače, močeradi in podobno), zbirke insektov. Nekaj od tega je nabiral in nagačil sam ali pa so mu po dogovoru prinesli učenci. Ta prostor je hkrati služil za kaznovanje učencev, ki so se nespoštljivo vedli. Posebno veselje je imel s pripravo tehničnih pripomočkov za po-nazarjanje fizikalnih pojavov oziroma fizikalnih zakonitosti.

Življenje z očetom in njegove druge aktivnosti kot sestavina družinskega življenja

Oče je bil človek in pedagog Pestalozzijevega tipa – »z vzorom pokaži«, kar se je odražalo tudi v vsakdanjem življenju. Da pa je bil uspešen gre zahvala mami, ženi Franji, ki ga je popolnoma razumela in ki je s svojo naravnostjo in delavnostjo mnogo prispevala, da se je družina s štirimi otroci in s celo vrsto očetovih aktivnosti uspešno in prijetno preživljala.

Naj omenim še nekatere očetove in družinske aktivnosti, kar vse je omogočilo ure-sničevati francoski življenjski pregovor: »Je ne travaille jamais, je m'amuse toujours« (Nikdar ne delam, zmeraj se samo zabavam). Z drugimi besedami: vsako delo, ki ga opravljam, delam z užitkom in z odgovornostjo hkrati, kar vse daje pečat resnične in prave kulture človekovi osebnosti. V Velenju je osnoval okrog leta 1935 zdravnik dr. Vidmar skupino zainteresiranih za proučevanje kraških votlin oz. življenje pračlo-veka v Hudi luknji in okolici. Oče se je pridružil tej skupini. In s pravim užitkom sem sodeloval kot otrok pri stikanju po jamah in pri razkopavanju nekdanjih praognjišč.

Skupina je bila povezana s prof. Brodarjem, poznanim raziskovalcem »pračloveka«, ki je takrat predaval na celjski gimnaziji. Še posebej zanimivo pa je bilo, ko je skupina izdelala nekaj metrov dolgo skulpturo zmaja, ki so ga svečano transportirali iz Velenja v Hudo luknjo in ga razstavili v eni od večjih votlin.

Nekdanja okolica Velenja z vsemi vodami in gozdovi, gradovi oziroma razvalinami je nudila enkratne možnosti za izživljanje otrok v naravi, kar so starši brez nadaljnjega dovoljevali. Igre o Indijancih, Robinsoni, opazovanje živalskega sveta v potokih in v gozdu, lov na polhe, vzgoja raznih ptičev doma itn., otroški eldorado, skratka, vendar pod pogojem, da ni prišlo do skrunjenja narave. Zakaj to pripovedujem? Zgodilo se je, da sem kot otrok enkrat v gozdu v bližini našega čebelnjaka splezal na drevo in pobral iz gnezda vse mlade šoje. In kaj bi z njimi? V zadregi sem jih razdelil med otroke v trgu Velenje. To je oče izvedel še isti dan, me v drvarnici slekel in s šibo pošteno premlatil, odšel za mano s šibo v roki skozi trg Velenje, od hiše do hiše, kjer sva vse razdeljene ptice pobrala. Za trg je bila to senzacija. Ljudje so se zbrali na cesti in s posmehom opazovali. Takoj sva »odmaširala« v gozd, kjer sem splezal na drevo in vse iz gnezda pobrane ptice položil nazaj v gnezdo, medtem ko sta obe šoji - starša nenehno obletavali drevo in glasno vreščali. To pripovedujem, da bi prikazal takratne vzgojne prijeme.

Očetu je bil alkohol vedno tujek, med pa je bilo najpomembnejše družinsko zdravilo. Pa tudi sicer oče ni bil pripravljen nikdar izstopati z banalnostmi. Bil pa je poln dovtipov in zelo iskren. Spominjam se primera, ko je nekemu Turku, ki je prodajal neko robo, posodil na njegovo prošnjo večjo količino denarja z obljubo, da bo denar kmalu vrnjen. Pretekli sta dobri dve leti, ko se je Turek pojavil in očetu dolg povrnil, s pripombo da je bil zaprt. Oče pa mu je vrnil v turškem jeziku zapisano potrdilo o posojenem denarju.

Skupno s starši smo obiskovali peš različne kraje v dolini in okolici. Mnogokrat sem spremljal mamo v Mozirje, kjer je bila doma, peš po okoliških hribih, celo peš iz Velenja na Uršljo goro in to naravnost po zračni liniji, preko vseh jarkov in vzpetin. Zgodilo pa se je tudi, da sem namesto na enodnevni šolski izlet odšel na dvodnevni potep s kolegom na Smrekovec, kar je doma povzročilo veliko skrb in enotedenski zapor v domači hiši. Posebej naj omenim skrivališče v krošnji velikega divjega kostanja na šolskem dvorišču (ko smo stanovali še v šoli), kjer sem na prirejenem sedežu med vejami na skrivaj čital knjige, ki jih je oče mladini odsvetoval.

Oče je bil tudi fotograf, še posebej v naravi. Zbiral je star denar. Bil je dober risar. Naš vrt in sadovnjak je bil strogo sonaravno obravnavan, z drugimi besedami: kemije v vrtu ni hotel poznati in je zato še posebej rad obiskoval kmetije, kjer so na podoben način razmišljali in delali. Posebej se je trudil, da je ohranjal vsestransko kondicijo. Tako je v počitnicah hodil peš iz Velenja v Zagreb ali pa v Ljubljano in nazaj. Še posebej pa je družina v počitnicah preživljala počitnice na kmetih, povezane s potovanji po deželi. Tako sem ga kot deset letni fant spremljal preko vsega Pohorja, od zahodnega Pohorja vse do Maribora. Bil sem bos. Na poti pa naju je spremljal dež. Pomagala sva si tako, da sva odrezala skorjo s strehe drvarske kolibe, jo nataknila na vejo (držaj) in s takšnima dežnikoma prispela do Maribora. Tu mi je oče kupil sandale, da ga po mestu nisem spremljal bos in ga sramotil.

Ko pa se je oče odločil, da gradimo hišo, kar je bilo za tedanji čas redkost, se spominjam učiteljev, ki so hodili večkrat mimo gradbišča, ki je bilo na samem in so enkrat vprašali očeta: »No povej, ali bo tičnik ali nebotičnik?« Bil je izredno dosleden. Ko smo se dobro leto dni pred vojno vselili, je zaradi bližajoče se vojne dosledno poravnal še zadnje dolgove kljub dejstvu, da mu je v kmečki hranilnici v Celju propadel ves prihranjeni denar. Posebnost je bila tudi sama gradnja hiše. Kot otrok sem ga spremljal po gozdovih Šaleške doline, kjer je oče iskal in izbiral primeren les za hišno ostrežje in še posebej za stavbno pohištvo (okna, vrata). Šlo je za iskanje lesa, ki nastaja na posebnem rastišču in s temu primerno kakovostjo. Po dolgem iskanju sva našla primeren les, ki so ga vnaprej določenem času posekali in pripeljali otesanega oziroma na žagi razrezanega na naše gradbišče, kjer se je dalj časa zložen sušil in bil nato na licu mesta predelan v ostrežje oziroma v stavbno pohištvo (okna in vrata). Ko sem pozneje, tudi danes, v literaturi zasledoval ta način izbire in predelave lesa, sem odkril, kako se ponovno vrača (npr. na Tirolskem, na Bavarskem) prikazan klasičen način gradnje hiš, ki nima nič skupnega z »ekspresno, podivjano« gradnjo danes, ko nastajajo zdravju škodljiva stanovanja.

Oče je bil etolog, torej mu je šlo za pridobivanje znanja, predvsem pa modrosti skozi prakso, preverjanje znanja po interdisciplinarni poti; po poti majhnih korakov z ne-nehnim opazovanjem, pošten, dosleden, iznajdljiv. Pri tem je še posebej potrebno poudarjati njegov patriotizem, ki ga gre obravnavati po ekoloških poteh in ne po poteh spekulativnega politikantstva. Bil je narodnjak, socialni delavec na poti »nazaj k naravi«. Sem spadajo: sonaravnost, skromnost, izvirnost, medsebojna povezanost oziroma prepletenost, odgovornost, solidarnost in še posebej zavedanje, da smo

naravi podrejeni. Pri tem velja misel oziroma dejstvo: neka nemerljiva dobrot (značajne širine) je pogosto pomembnejša kot eksaktno izmerjen inteligenčni kvocient.

O tem, kako občutljivo je učenje, govori zanimiva dogodivščina v hribih nad Šaleško dolino, nekaj let po vojni, ko so Nemci pri nas prodajali kmetijske stroje. Po enem letu pa so prišli pogledati, če je potrebna kakšna pomoč. V šoli so otroci izvedeli, da prihajajo Nemci in so bili vsi prestrašeni, saj so se v šoli učili, kaj so Nemci pri nas počeli. Otroci pa so bili vsi zmedeni, ko so jim Nemci prinesli cele vrečke bonbonov, in niso vedeli, komu naj verjamejo, ali učiteljem ali Nemcem.

Ko sem se vrnil z ruske fronte in se priključil partizanom (XIV. diviziji - Tomšičevi brigadi), sem bil kmalu odpuščen, da zaključim gimnazijo z maturo. Ves ponosen sem po maturi prišel domov in povedal, da sem opravil maturo. Očetov odgovor pa je bil: »Lepo in prav, vendar pokaži to z delom.« Tudi po opravljeni diplomi na univerzi je bila njegova pripomba: »Lepo, toda pokaži to z delom v praksi, pa tudi kaj napiši.« Ko sem po nekaj letih prišel domov z doktoratom, je bil že bolj zadovoljen, vendar s pripombo: »Sedaj pa je čas, da storiš tudi kaj za domovino.«

Zanimiv je tudi očetov odhod na smrtni postelji. Govoril je komaj še in kakor ga nisem nikdar v življenju slišal govoriti. Rekel je v dialektu: »Varujte mi knjige, še posebej knjižno zbirko Kosmos ...«

Šaleška dolina - še kot dokaj naravno okolje; nekoč in danes

Ko se s časovno distanco vračam nazaj v nekdanje okolje s Šaleško dolino, ugotavljam, kakšno bajno naravno okolje za vzgojo in življenje nasploh je ta prostor pomenil. Resda so bili gozdovi premočno izkoriščeni. To se po vojni močno spreminja in popravlja, še posebej s prenehanjem »izločanja« elektrarniških izpušnih plinov. Vsak del pokrajine je pomenil in še pomeni ekološko posebnost, ki se močno spreminja že na kratke razdalje. Danes je močno raznaravljen le osrednji nižinski prostor z industrijsko bivalno strukturo, ki se ji industrija ne zna in tudi ne more izogniti. Vendar pa razmeroma ekološko ohranjena okolica blažilno deluje na to ekološko motnjo. Res pa je, da je bila v preteklosti tudi okolica znatno prizadeta zaradi ekstenzivnega (beri izčrpovalnega) kmetovanja, kar je bil in je še vedno trajni zgodovinski pojav v človekovem bivalnem prostoru.

V Šaleški dolini naj navedem le primer s Kozjakom, kjer je bila narava do te mere izčrpana (izsekani gozdovi in izčrpana zemlja), da so si kmetje pomagali s proizvo-

dnjo apna (v kopah žgani kamen apnenec), s tem da so za žganje apna uporabljali grmovje, ker v gozdu ni bilo več kaj posekati. Po pripovedovanju so apno prodajali trgovcem in to tako, da so dobljeni denar porabljali v njihovih trgovinah.

In vendar je bil ta prostor enkratno igrišče in vzgojna sredina za mladino, kjer so se v prostoru menjavali gozd, potok, travnik z vso pestrostjo živalskega in rastlinskega sveta - neizčrpno igrišče mladine za razvoj in pospeševanje njene ustvarjalnosti. Z drugimi besedami: »univerza«, ki se je ne da primerjati z za poneumljanje pospeševanim tehnoidnim, naravi tujim okoljem. Stiki z naravo, s posnemanjem Indijancev, Robinsona, opazovanje živali v naravi, indijanska koliba v gozdu itn. K temu je dodati še celo vrsto klasičnih gospodarskih poslopij, predvsem kozolcev, ki jih v Velenju ni manjkalo, in posebej živina, predvsem konji in ravnanje z njimi v nekdanjem okolju, na nekdanji način in z vsem tem povezane igre. Očeta in njegovo ravnanje z okoljem gre razumeti kot resnično kulturo, kjer gre za dojetje bistva narave, kar je edino kulturno početje človeka. Nekultura je napačno dojetje narave. Sozvočje z naravo prispeva k psihičnemu miru in umirjenosti (= neprizadetosti človekove notranjosti). Z drugimi besedami: očetova resnična kultura je nastala s pomočjo kognitivnega pristopa in vedenja v kontaktiranju z naravo in učiteljevanjem. Pri vsem povedanem se pojavlja družina kot prava vrednota, brez katere si sozvočja človeka z naravo ne moremo zamišljati.

Naravno okolje, o katerem govorim, je bistven sestavni del našega življenja. Vse premalo se zavedamo, da smo sestavni del narave. Do tega spoznanja se vse bolj prihaja. Tako se v Nemčiji pa tudi v Švici že odločajo, da bodo vse vodotoke, ki so bili »skanalizirani«, predstavili nazaj v naravne struge. Po izračunu znaša ta dolžina teh vodotokov celo nekaj deset tisoč kilometrov. Če je temu tako, da živimo za nas (pa tudi nasploh) v »nepredvidljivih« naravi (nepredvidljivi zato, ker je ne znamo dojemati), potem se moramo temu primerno tudi obnašati. Učiteljeva skrb in dolžnost je, da po etoloških principih znanosti usmerja učence v sodelovanje in sozvočje z naravo, pri čemer mu narava in okolje nakazujeta pot in to z različnimi okoljskimi pripomočki, le-te pa je potrebno v jedru dojemati. Za vse povedano je potrebna časovna distanca, šele ta pove pravo podobo »univerzitetnosti iz narave«. Le-to pa ustvarja moralo, modrost in vso širino razvoja z naravo, oziroma celostno = z okoljem zraslo.

Naravoslovje torej ni in ne more biti strokovni pouk, temveč je interdisciplinarno prepleteno dojetje narave in temu primerno razmišljanje učitelja kot pomočnika v duhovnem (notranjem) »opremljanju« njemu zaupanih glav. Pri vseh teh dogajanjih in pripomočkih pa igra družinsko življenje, kot genialna iznajdba narave, izredno

pomembno vlogo, ki jo je oče in učitelj Mlinšek še kako enkratno dojemal: družino kot naravno vrednoto in kovnico modrosti.

EX LIBRIS
KNJIZNICA
VELENJE

Štation
X3 - 9/10

EX LIBRIS

Lado Planko

KNJIŽNICE V ŠALEŠKI DOLINI DO LETA 1960

Knjižnice pred prvo svetovno vojno

Nastajanje javnih oz. javnosti dostopnih knjižnic, svojčas imenovanih ljudske (zasebne so druga zgodba, o kateri vemo še precej manj¹) na našem koncu Slovenije je v zvezi z letom 1848 oz. z dogajanjem v prvi polovici 19.stoletja, ki je položilo temelje slovenskim društvenim knjižnicam². Med njimi kaže omeniti vsaj Primčevo Socie-

¹ »Idealer Herrschaftsbesitz« – Idealno posestvo za gospodo - je naslov oglasa v Amtsblatt zur Laibacher Zeitung (Uradni list kot priloga LZ), objavljenega 18.oktobra 1906 na strani 2238, s katerim se prodaja vila Herberstein (Schloss Neuschallg bei Woellan). V opisu dvorca - 17 prostorov, hiša za vrtnarja z 10 prostori, luksuzno opremljen hlev z oblogami iz marmorja in klinkerja, velik zelenjavni vrt, velik ribnik, klet za sadje, klet za zelenjavo, pokrito kegljišče- je tudi knjižnica s 4300 zvezki. O njeni poznejši usodi ni poročil, kot jih ni o večini zasebnih knjižnic. Med njimi danes poznamo Mlinškovo, vemo pa npr. za obstoj knjižnic učitelja Mihaela Plaša in škalskega ravnatelja Ferda Pokeržnika, slednja je deloma še ohranjena in v zasebni lasti.

² Pirjevec, Avgust. Knjižnice in knjižničarsko delo. Celje: Družba sv. Mohorja, 1940, str 105-108.

tas Slovenica v Gradcu (1810), Vrazovo Društvo za kupljenje ino štenje Slavjanskih knjig in časopisov (1832), pa Slavofilsko društvo (1841), poznejše Semeniško bralno društvo v Ljubljani, katerega člani so bili tudi laiki. Župnik Anton Lah je v Radgoni že okrog 1830 posojal knjige in s tem po 1847 nadaljeval tudi v Limbušu, kjer je ustanovil Društvo za branje slovenskih bukvic. V Framu je Oroslav Caf 1844 ustanovil »družbo za knjige brati« in pozval duhovnike, da napravijo v svojih farah »bravnice«. Leta 1848 so v Ljubljani ustanovili Slovensko društvo, ki je hotelo »napraviti bravnico (čitavnico), v kateri se bojo dobili vsi slovenski in mnogi slovanski, pa tudi nemški časniki (novice), dobri zemljovidni in slovenski besedniki (slovarji)«. Podobna društva so ustanavljali tudi v Celovcu, Trstu, Gorici, pa tudi po manjših krajih. Te knjižnice so bile namenjene predvsem članom, »da se nauče slovenščine in drugih slovanskih jezikov, da se goji slovenska narodna zavest (...)«. Bili so to zametki poznejših čitalnic, vendar še »niso služili širokim ljudskim plastem, pač pa predvsem mestnemu in trškemu razumništvu«³. Ljudstvu so bile namenjene občinske knjižnice (vodili naj bi jih duhovniki ob pomoči učiteljev in občanarjev), po predlogu Jurija Kobeta v Novicah 1853 tudi farne knjižnice⁴. Razloge za ustanovitev takšnih knjižnic so videli v tem, da se »v deželah, kjer je ljudstvo bolj omikano in več bere, njive in senožeti z večim pridam obdelujejo, rokodelstva in fabrike si veliko več zaslužijo, in marsiktera nova in koristna reč se znajde, od ktere se neomikanemu ljudstvu še ne sanja ne«⁵. Od knjig so si obetali dvojno korist, knjige »pripeljejo človeka v boljši stan, da si lažje vsakdanji kruh služi«, a tudi »razbistrijo um in omikajo in požlahitjo srce«⁶.

Restavracijski duh desetletja po marčni revoluciji ljudskim knjižnicam ni bil naklonjen, nov zagon pa je ideja dobila z ustanavljanjem čitalnic po 1861. Vendar sta se tudi tu za poglavitni oviri razvoja izkazala duhovna ozkost in skrbništvo - pomagali so si npr. s seznamom primernih knjig, na katerem so manjkali avtorji, kot so Aškerc, Jenko, Murn, Prešeren, Čehov, Dostojevski, Kersnik itd., ter konceptualno-organizacijska in finančna razdrobljenost na drugi strani. Obe značilnosti sta še desetletja vplivali na razvoj slovenskega knjižničarstva.

Debelak in Marinović sta na podlagi naročnikov letnih knjižnih zbirk Mohorjeve družbe (MD) v drugi polovici 19. stoletja na tem koncu Slovenije ugotovila relativno živahno bralstvo. O tem pričajo tako leta, ko se v vlogi naročnikov pojavljajo farne in

³ Pirjevec, str. 109

⁴ Pirjevec, str. 111

⁵ Pirjevec, str. 109

⁶ Pirjevec, str. 110

šolske bukvarnice, kot število vseh naročnikov MD v tedanji škalski dekaniji. Tako se med naročniki pojavijo farne bukvarnice Bele vode (1868), Šentjanž (1869), Šmihel pri Šoštanju (1872), Šmartno pri Velenju (1898), med šolskimi pa Škale (1868), Šmihel pri Šoštanju (1871), Šentjanž in Šentilj (1882), Šmartno pri Velenju (1886) itd., pa tudi Šaleška čitalnica (1884) in Kmetsko bralno društvo (1900). Število naročnikov MD je v letih med 1868 in 1880 zraslo z dobrih sto na 256, v naslednjem desetletju na 485, do leta 1900 pa na 627, pri čemer se je sredi devetdesetih dvignilo tudi že čez 700.⁷

Glede na zgodovinski trenutek, v katerem so se pojavile, so – ljudske oz. ekvivalentne – knjižnice svojo vlogo nujno videle tako v širjenju splošne bralne kulture in omogočanju dostopa do znanja in kulturnih dobrin kot tudi v prebujanju narodne zavesti in v ozaveščanju o socialni pripadnosti. Iz dejstva, da so bile njihove kapacitete (prostor in drugo) namenjene tudi drugim kulturnim, izobraževalnim, športnim in političnim prireditvam, so se občasno rojevali konflikti z oblastmi – v avstroogrskih časih predvsem nacionalne, v jugoslovanskih pa socialnopolitične narave. Kot iniciatorji in nosilci knjižnic so se pojavljali entuziasti in/ali zmožnejši oz. daljnovidnejši posamezniki, pogosto organizirani v društva, kjer pa so bile knjižnice praviloma samo del aktivnosti: bila so to katoliška prosvetna (Šoštanj, Šmartno pri Velenju), pozneje delavska oz. delavsko-prosvetna (kot Vzajemnost, do leta 1935 kot Svoboda, pa spet kot Vzajemnost ali Zarja; obnovljena po drugi svetovni vojni). V teku časa so se za najbolj učinkovite izkazale svetovnonazorsko oz. politično nevtralne knjižnice, ustanovljene in organizirane kot samostojne ustanove brez spremljevalnih segmentov, kot je bila Ljudska knjižnica v Šoštanju. Te so skušale nagovoriti čim širšo publiko in so v svojem poslanstvu – dostopnosti in promociji znanja in kulture – prepoznale splošno družbeno korist. Njihova zasnova je tako najbližja poznejšemu, tudi današnjemu razumevanju knjižnic in knjižničarstva.

• • •

Temeljni kamen javnemu knjižničarstvu v Šaleški dolini je položil šoštanjski učitelj, čebelar in literat Peter Musi (1799–1875), tudi 'knjižnik', kot se je imenoval, leta 1854. V časopisu Šolski prijatelj je z naslednjimi besedami opisal odprtje 'bukvarnice' v Šoštanju⁸:

⁷ Debelak, Aleksander, in Alen Marinović. Bralna kultura v Šaleški dolini: kontinuiteta institucij nosilk bralne kulture. Velenje: Osnovna šola Bratov Mravljak, 1994, str. 29-30

⁸ Stropnik, Ivo. »140 let organiziranega knjižničarstva na Šaleškem.« Zbornik 1994/95, Šaleški razgledi 11, Velenje: KC Ivan Napotnik, 1994, str. 11

»O veliki gospej, t. j. 15. velikega serpanja l. l. smo našo bukvarnico otvorili. Nabralo se je sedaj 80 raznih delov, ki 174 zvezkov obsežejo. Razdajalo se je v čitanje 145 zvezkov. Naj bolj se sega po droptincah, življenji svetnikov in novicah. Naj gorljivejši bravci so se skazali Martin Melanšek, Jakop Kešpank, kmetovalca Mica Lah v službi pri gosp. fajmoštru. Nadjam se, da nam zima dokaj čitavcev bo priklonila, temveč ker nobenega plačila, tud nobene priloge za knjige ne terjamo od bravcov.«

Peter Musi

Najstarejšo čitalnico, o kateri je znanega kaj več, bolje, o kateri je sploh kaj znanega razen tega, da je obstajala, so ustanovili narodnjaki. Slovenska **Šaleška čitalnica** je bila ustanovljena 3. septembra 1882 v družmirski gostilni Pri basistu, t. j. pri županu Mihiu Tajniku. Njen prvi predsednik je postal Ivan Vošnjak, ki je bil ob dr. Šucu, dežel-nem poslancu, tudi govornik na ustanovni prireditvi – poudaril je narodnobudno in narodnoobrambno vlogo čitalnice. Gmotno jo je med drugimi podprl Miha Vošnjak, sodeč po odmevih pa je dvignila precej pozornosti križem po Sloveniji. Na ustanovitvi je bilo prisotnih kakih tisoč ljudi, od katerih se jih je več kot sto takoj včlanilo.⁹ A poznejše delovanje Šaleške čitalnice, kot kaže, ni teklo tako gladko: konec 1899¹⁰ zvemo, da je čitalnica »začela novo dobo svojega delovanja«, omenjajo se dramski, pevski in tamburaški odsek, ki da bodo priredili mnogo veseljc in drugega.

⁹ »Dopisi – Iz Šoštanja«. Slovenski gospodar 21. septembra 1882, str. 300

¹⁰ »Šaleška čitalnica v Šoštanju«. Slovenski gospodar 28. decembra 1899, str. 6

Debelak in Marinović se sklicujeta na - njima v tipkopisu dosegljivo - Zgodovino Šoštanja Franca Hribernika¹¹, ki govori o tem, da se je ta čitalnica leta 1906 preselila v hotel Avstrija v Šoštanju, poznejši hotel Jugoslavija oz. Kajuho dom, kjer je delovala do leta 1924. Po Hudalesu¹² naj bi Šaleška čitalnica leta 1906 sprejela pravila Ljudske knjižnice, a ne navaja, od kod mu podatek, o knjižnici sami pa ni imel podatkov.

Kmetско bralno društvo za gornjo Šaleško dolino je bilo ustanovljeno leta 1893, o čemer je poročalo več časnikov, tudi celjska Domovina¹³. Dogodek »otvoritve« se je zgodil na vrtu Korunove gostilne »na praznik sv. Petra in Pavla po poldanski službi božji.« Prvi govornik, govoril je o tem, zakaj in čemu bralno društvo, je bil predsednik snovalnega odbora, velenjski zdravnik Franjo Skubic, kot drugi je govoril velenjski župan Vinko Ježovnik. V vodstvo društva so bili izvoljeni kot »prvomestnik« Skubic, kot njegov namestnik Vinko Ježovnik, kot blagajnik Matevž Lah-Tonič, posestnik v Št. Janžu na Peči (danes Vinska gora), kot tajnik Zmagoslav Zakošek ml., poleg tega pa še šest odbornikov iz občin Velenje, Št. Janž na Peči, Št. Ilj pri Gradiču itd. Ustanovitev društva je pozdravil predstavnik bralnega društva v Št. Florjanu pri Doliču Vivod, pa Ivan Vošnjak v imenu Šoštanjske čitalnice in Kač iz Žalca ('Žavca') v imenu Žavskih domoljubov. Ena od sivih eminenc društva je očitno bil Fran Korun Koželjski, ki je ob otvoritvi vodil orkester in na čigar domu je društvo imelo čitalnico in druge prostore,

Fran Korun Koželjski

¹¹ Hribernik, Franc. Mesto Šoštanj: zgodovinski opis. Šoštanj: Občina, 1998, str. 182

¹² Hudales, Jože. Šoštanj – mesto v Šaleški dolini. Šoštanj: Ribiška družina Paka, 1985, str. 25

¹³ Stropnik, str. 29

namenjene hrambi knjig, tja je prihajalo tudi časopisje. »Navdušenje je bilo veliko; vse je hvalilo tudi društveno godbo, ki je kljub kratkemu času vežbanja pod vodstvom gosp. Franca Koruna res dobro igrala«, piše neznani avtor.¹⁴

Malo pred koncem stoletja je nastalo **Katoliško bralno društvo pri sv. Martinu na Paki**. Kot snovalni odbor so društvena pravila, datirana z 28. aprilom 1897, podpisali Jožef Kolarič, župnik, M. Pirtošek, župan, in Ivan Doberšek, kaplan. Namen društva je bil dvojen, »pospeševati omiko in društveno življenje s čitanjem poštenih krščanskih časopisov in knjig« ter »razveseljevanje v besedah, igrah, petju in godbi«. Za včlanitev sta bila pristojna načelnik in njegov namestnik, člani pa so bili redni, namreč bivajoči v Paški župniji, in zunanji. Poleg običajnih pravic članov – do branja, udeležbe na veselicah, besedah, glasovanja na zborih itd. – in njihovih dolžnosti – ravnanja po društvenih pravilih in sklepih ter plačevanja društvenine –, velja omeniti tisto, da »smejo vpeljevati tudi druge poštene neude v društvo«. Poskrbljeno je bilo za to, da društvo ostane čvrsto v katoliških rokah: načelnik društva je bil zmeraj župnik ali župnijski opravilec, člani društva pa so lahko kandidirali za blagajnika, tajnika in knjižničarja. Načelnik je zastopal društvo, njegova pravica je bila, da iz društva izključi »cerkvi in veri nasprotujoče liste«; tudi odločanje o tem, »kateri listi nasprotujejo veri in nramnosti«, je bilo v njegovi pristojnosti. Naročanje gradiva je bilo sicer v pristojnosti odbora, za izvedbo je pa skrbel knjižničar. Za nas je več kot sto let pozneje zanimiv tudi 11. člen, ki kaže na globoko razumevanje slovenske duše; takole pravi: »Društveni prepir med društveniki razsojuje odsek, v katerega voli vsaka stranka dva društvenika in ti štirje predsednika izmed drugih društvenikov«.¹⁵

• • •

Pri ustanavljanju knjižnic na prelomu stoletja izstopajo tri organizacije:

- Slovenska krščansko socialna zveza (ust. 1897, l. 1923 reorganizirana v Prosvetno zvezo) je vzpostavljala mdr. tudi mrežo bralnih in izobraževalnih društev in je dve leti pred prvo svetovno vojno zajemala 476 delujočih društev, od katerih so kakšne tri četrtine premogle majhne knjižnice; SKSZ je posebej skrbela za knjižnice in pripravila tudi najnujnejša navodila za njihovo delo.

¹⁴ »Iz Gornje Šaleške doline«. *Slovenski gospodar* 27. julija 1893, str. 248

¹⁵ »Pravila katoliškega bralnega društva pri sv. Martinu na Paki«. Rokopisni izvirnik

- Akademsko ferialno društvo Prosveta (1904), ki je do leta 1912 ustanovilo 50 knjižnic, se je projekta lotevalo z narodnoradikalnega zornega kota in pri tem posebej izpostavljalo knjižnice (pomoč in priprava navodil), podobno tudi
- Družba sv. Cirila in Metoda, ki je delovala narodnoobrambno na različne načine, mdr. s pošiljanjem knjig predvsem v obmejni pas, in je leta 1910 imela 211 podružnic, med njimi več takih s knjižnicami.¹⁶

Ljudskih knjižnic so se v katoliškem taboru lotili nekoliko bolj organizirano predvsem po ustanovitvi Slovenske krščanske socialne zveze oz. po drugem (1900) in tretjem (1906) katoliškem shodu, ki se je dokončno odpovedal farnim knjižnicam in priporočil ustanavljanje društvenih. Janez Ev. Krek je opozoril na to, da morajo društva imeti vzgojni smoter in biti združena s knjižnicami, pa tudi na to, da je »umstveni napredek glavni pogoj političnemu napredku in organizaciji«¹⁷ – zelo potrebna modrost ob tem, ko sta obe nemško-nacionalni organizaciji, Deutscher Schulverein (Nemško šolsko društvo) in Südmark (Južna marka), delovali že od osemdesetih let 19. stoletja. SKSZ je razumela svoje poslanstvo tudi kot narodno obrambo slovenstva pred germanizacijskim pritiskom, za kar so skušali v vsaki župniji ustanoviti »kako nepolitično društvo, kjer pa to ni mogoče, naj skuša kršč. socij. zveza nadomestiti društvo s knjižnico in s predavanji.«¹⁸ Za to so uporabili preprost in še desetletja kasneje delujoč organizacijski vzorec, ki je društvom olajšal začetne težave: formalnopravni nosilec združevanja je bila zveza, medtem ko so se društva ustanavljala in delovala kot podružnice. V tem času zvezi pristopita npr. **Bralno društvo Zavodnje** (na seji odbora SKSZ 31. 10. 1907) in **Bralno društvo Družmirje** (na seji 23. 1. 1908)¹⁹. Slednje je bilo ustanovljeno dve leti pred tem, 29. aprila 1906, kot bralno društvo za šoštanjsko okolico. Med okrog sto prisotnimi pri ustanovitvi se jih je 73 včlanilo in 54 takoj vplačalo svoj prispevek. V odbor so bili ob prisotnosti predstavnikov bralnih društev Št. Ilj (zastopal ga je mladi Verdev), Škale in Velenje izvoljeni Ivan Topolnik, Fr. Rajšter, Al(ojz) Trobej, Jož. Košan, Karol Kosar, Jož. Rotnik, Miha Raulen, Val. Hriberšek in Ivan Koren²⁰. Malo kasneje društvo poroča o 79 članih in prosi druga bralna

¹⁶ Pirjevec, str. 122

¹⁷ Pirjevec, str. 116

¹⁸ Hartman, Bruno. *Kultura v Mariboru*. Maribor: Obzorja, 2001, str. 576

¹⁹ Zapisniki SKSZ. Arhiv ZMD – SKSZ 1906-1924. Zgod. arhiv Ptuj, sign. 6/3

²⁰ »Družmirje pri Šoštanju«. *Slovenski gospodar* 3. maja 1906, str. 4

društva in čitalnice za »izrabljene knjige, katere se bodo v določenem času v redu povrnil«. ²¹

V istem letu je bralno društvo v **Št. Ilju pri Velenju**, ki je obstajalo komaj pol leta, na velikonočni ponedeljek priredilo »že četrto veselico z mnogovrstnim sporedom«, katerega glavna točka je bila igra 'V Ljubljano jo dajmo', poleg tega pa so v programu sodelovale še deklica Milica Kranjčeva z deklamacijo in »gospici, ki sta predstavljali nastop 'Dan in noč', katerih predstavo je polepšala bengalična razsvetljava, poroča Slovenski gospodar ²².

Bruno Hartman omenja **knjižnico v Št. Janžu na Vinski gori**, ki ji je Slovenska kršćanska socialna zveza leta 1912 podarila 120 knjig ²³.

. . .

Debelak in Marinović poročata, da je prvotno Kmetijsko bralno društvo za gornjo Šaleško dolino leta 1905 začelo delovati kot **Slovensko katoliško izobraževalno društvo v Šmartnem pri Velenju**, ustanovljeno naj bi bilo že leta 1871 ²⁴ in vsaj od 1893. leta dalje razpolagalo tudi s knjižnico ²⁵. Na občnem zboru 22. oktobra 1905 so izvolili nov sedemčlanski odbor s kaplanom Maksom Goričarjem kot predsednikom, Jožefom Janom kot podpredsednikom, grajskim 'odgojiteljem' Vladimirom Pušenjakom kot tajnikom, odborniki pa so bili Peter Špital, Gregor Gorše, Jožef Meža, Rok Pak in Mihael Trnek. V društveni kroniki ugotavljajo, da društvo, ki je medtem očitno nehalo delovati, ni zapustilo imovine: ne prostorov in ne knjig razen nekaj letopisov Slovenske matice in koledarjev Mohorjeve družbe, pa tudi ne inventarja razen mize v mežnariji in omare, ki je stala pri Andreju Hudoverniku in so jo tamburaši uporabljali za hranjenje instrumentov. Prav tako niso bila ohranjena pravila društva ali zapisniki; domnevali so, da so dokumenti ostali na Korunovem domu.

Kot je (bilo) za tovrstna društva običajno, je društvo združevalo več dejavnosti. Z izposojjo knjig so začeli takoj, prve knjižne novosti so kupili 27. decembra istega leta,

²¹ »Bralno društvo okolica Šoštanj«. *Slovenski gospodar* 14. junija 1906, str. 3

²² »Št. Ilj pri Velenju«. *Slovenski gospodar* 19. aprila 1906, str. 3

²³ Hartman, str. 580

²⁴ Adamovič, pl. Karol. »V Velenju«. *Slovenski gospodar* 5. oktobra 1871, str. 176. Novička napoveduje za 8. oktobra prvi slovesni zbor slovenskega katoliškega političnega društva in vabi domoljube – tedanji velenjski graščak Adamovič se je očitno čutil dovolj Slovenca. Avtor se je podpisal »V imenu začasnega odbora«.

²⁵ Debelak, str. 18

hkrati pa so začeli razmišljati o prostorih in opremi. Leto pozneje so pod župnijskim kozolcem že izvedli gledališko predstavo 'Sveta Neža'. Najbolj so društvu oteževali dejavnost prostori, reševanje tega vprašanja je vodilo najprej v nakup in zamenjavo zemljišča – le-to naj bi bilo v bližini cerkve -, potem pa tudi v gradnjo lastne zgradbe. Do denarja zanj so prišli na različne načine, predvsem s prostovoljnimi prispevki v denarju, materialu in delu, občuten del pa so pokrili s posojilom, ki so ga najeli pri Mariborski posojilnici. Ker vsota še vedno ni zadoščala, so se s prošnjo za pomoč obrnili na širšo slovensko javnost. V njej je med drugim rečeno:

»Tukaj je treba započeti intenzivno delo, da vzgojimo vneto narodni rod na krščanski podlagi, da ga tudi gospodarsko organiziramo in ohranimo lepo Šaleško dolino zavedno slovensko./ V ta namen je bilo tukaj ustanovljeno Slovensko katoliško izobraževalno društvo, ki se pa do zdaj ni moglo razvijati nobenega delovanja, ker nima prav nobenega lokala in sploh tukajšnji Slovenci pogrešamo popolnoma prepotrebni današnjim razmeram odgovarjajoči večji lokal.(...) Zato smo se namenili letos še postaviti skromni društveni dom obstoječ iz velike dvorane, ki bode služila verski, narodni in gospodarski izobrazbi našega ljudstva. Četudi bodo premožnejši kmetje z veseljem darovali lesa, četudi dva dobrotnika (č. g. Franc Cizej in g. Jozef Jan-Zabukovnik) darujeta vsaki po 400 kron, vendar vključ skromni stavbi ne bode s tem pokrita niti ena tretjina stroškov.«²⁶

Javnost se je v resnici odzvala in vse darovalce so zapisali v društveno kroniko. Poslanec dr. Karl Verstovšek je zagotovil tudi pomoč Slovenske krščanske socialne zveze, potem ko je najprej na seji odbora 6. 9. 1908 najavil izgradnjo doma v Šmartnem, za katerega so, kot je rekel, Velenjčani veliko zbrali sami. Na seji 1. 7. 1909 mu je odbor na njegovo prošnjo za denarno pomoč pri gradnji odobril 400 kron, od tega polovico še v istem letu, drugo polovico pa v naslednjem²⁷.

Dom je bil končan leta 1909. Svečano odprtje je bilo načrtovano za 15. oktobra 1909, s strani SKSZ bi moral kot govornik nastopiti podpredsednik zveze dr. Josip Hohnjec²⁸, najavljeno je bilo tudi pevsko društvo iz Ljubljane. Vendar je okrajno glavarstvo v Slovenj Gradcu otvoritev prepovedalo in sicer z obrazložitvijo, da grozi nevarnost griže. Pri tem ni pomagala niti intervencija poslancev dr. Korošca in dr. Verstovška. V drugo – 15. avgusta 1910 – je odprtje sicer uspelo, a so odhajajoče

²⁶ Debelak, str. 20

²⁷ Zapisniki SKSZ. Da je Verstovškova beseda nekaj veljala, je razvidno tudi iz tega, da so odborniki SKSZ pred reševanjem enake prošnje iz Hoč na seji 2. 9. 1909 zahtevali najprej predračun.

²⁸ Zapisniki SKSZ, 7. 10. 1909

Dom
prosvetnega
društva v
Šmartnem
pri Velenju

na železniški postaji napadli velenjski Nemci. Očitno je bil dejanski razlog za zavlačevanje z dovoljenjem nacionalna nestrpnost oz. strah pred tem, kar bi se lahko iz manifestacije razvilo. Dom je potem gostil predstave in predavanja, bralne večere in izposajo knjig, pozneje tudi otroški vrtec²⁹. V letih prve svetovne vojne je društvo počasi zamrlo, ni pa uradno prenehalo z dejavnostjo.

• • •

Franc Hribernik piše³⁰, da se ne ve, ali se je Šaleška čitalnica preselila v Šoštanj ali pa se je društvo ustanovilo na novo. Po srečnem naključju so se ohranili zapisniki odbora in občnih zborov **Ljudske knjižnice v Šoštanju** v obliki fotokopij³¹. Arhivu zapisnikov, ki sicer zajema praktično vso zgodovino te knjižnice, manjka ravno zapisnik ustanovitve - iz prvega ohranjenega zapisnika z dne 2. 3. ('sušca') 1907 je razvidno, da ni šlo za ustanovno sejo, torej je moralo društvo nastati pred tem. V zapisniku občnega zbora na dan 31. 1. 1939 pa se omenjajo pravila društva iz leta 1906, ki so se medtem izgubila in jih je bilo treba tedaj ponovno poslati oblastem.

²⁹ Tudi po drugi svetovni vojni je dom služil različnim namenom – otroškemu vrtcu, šolskim potrebam, športu itd. porušili so ga na začetku šestdesetih let zaradi gradnje naselja enostanovanjskih hiš. Op. L. P.

³⁰ Hribernik, Franc. Mesto Šoštanj: zgodovinski opis. Šoštanj: Občina, 1998, str. 182

³¹ Dokumenti so čakali v knjižničnem arhivu, kamor jih je spravil direktor Stane Žula domnevno leta 1972 po referatu na kongresu ZBDS v Velenju. Julija 2009 sva jih našla s kol. Frenkom Špilerjem. Op. L. P.

Zapisniki omogočajo podrobnejši vpogled v delovanje knjižnice in v razmere, v katerih je živel³².

Na dnevnem redu zapisnika prve seje odbora sta bili dve točki, ureditev knjig in razni predlogi, podpisana pa sta (Josip) Škoberne kot zapisnikar in (Jakob) Volk, očitno kot načelnik oz. predsednik, a brez navedbe funkcije. Pod prvo točko se je tajnik Škoberne zavezal »vse te knjige (: izposojene, a brez društvene oznake, op. L. P.) do 1./4. t. l. nazaj dobiti. Knjige bosta označila in vredila gg. Vlad. Vošnjak in Josip Škoberne«. Pod drugo točko so določili knjižnični urnik oz. delovni čas: »vsako soboto od 6–7 ure zvečer in vsako nedeljo od 9–10 ure dopoldne in sicer se menjajo vsako uradno uro naj uraduje drug odbornik.«

(Nastarejši ohranjeni zapisnik odbora Ljudske knjižnice Šoštanj - glej stran 42)

Odbor se je spet sestel 16. maja istega leta in poslušal poročilo o ureditvi knjig, zvedel za subvencijo Posojilnice v Šoštanju, predlagali so tudi, da se »sestavijo in pošljejo prošnje za podporo raznim društvom in osebam.« Volk je predlagal, da se naročijo mali letaki, ki se naj razdelijo po okraju, da »ljudstvo bolj zazna za knjižnico«, kar se je seveda sprejelo. Jeseni, točneje 28. 11. 1907, je načelnik Volk odstopil, saj »zaradi preobilnih poslov nikakor ne more dalje opravljati funkcije načelnika«. Vodstvo knjižnice je prevzel dotedanji podpredsednik Alojz Trobej.

13. maja 1908 so razmišljali o premestitvi knjižnice v poslopje ljudske šole, a tudi tam ni bilo prostora. Izkaznice so začeli kolkovati »z narodnim kolkom, kojega plača stranka«.

15. februarja 1909 so sklepali o občnem zboru, ki bo »22. svečana 1909 ob 7^h zvečer v gostilni M. Cerovšek v Šoštanju z dnevnim redom: 1. Odborovo poročilo, 2. Volitev novega odbora, 3. Slučajnosti«. Pod drugo točko so se vendarle odločili o premestitvi knjižnice v šolo in sklenili opomniti vse člane, ki »imajo izposojene knjige že več mesecev, naj jih vrnejo«. Občni zbor je v resnici bil 22. 2. 1909. Pod prvo točko je tajnik Škoberne poudaril, da je to »veselo dejstvo, da se delavstvo tako pridno poslužuje ljudske knjižnice; to je dokaz, da tudi preprosto ljudstvo želi izobrazbe in da je ljudska knjižnica tukaj potrebna in koristna.« Za pregledovalca računov so »po vskliku« izvolili Wodlan Vinka in Lukman Ivana, ki sta ugotovila, da je z računi vse v redu. Potem so sklenili, da na isti način izvolijo odbor, na predlog Ivana Koropca so

³² Vse navedbe v zvezi z Ljudsko knjižnico Šoštanj, kjer ni izrecno naveden drugačen sklic, izvirajo iz tega gradiva; navajam jih po datumih sej. Op. L. P.

Zapisniki
odborove seje „Ljudske knjižnice v Šoštanj“
dne 2. marca 1907.

Dnevni red:

1. Ureditelj knjig.

2. Razni predlogi.

Po konstatiranju sklepčnosti stvari naselmita jo, ter se preide k dnevnemu redu.

1. Ker je veliko knjig izposojenih, kaj je s imajo društvene označbe, se zavže knjžnik Josip Škoberc vse te knjige do 1/4. t.l. nazaj dobiti. Knjige bosta označila in vredila gg. Vlad. Vošnjak i Josip Škoberc.

2. Uradne ure za izposojanje knjig se določajo: vsako soboto od 6-7 ure zvečer in vsako nedeljo od 9-10 ure dopoldne in sicer se menjajo vsako uradno uro naj uraduje drug odbornik.

Ker ni nadaljnjih predlogov, se seja zaključi.

Škoberc
zaps.

Volke

Zapisniki
odborove seje „Ljudske knjižnice v Šoštanj“
dne 16./5. 1907.

Dnevni red:

1. Poročilo o ureditelju knjig.

2. Pridobitev subvencij.

3. Razni predlogi.

Ker je zadostno število odbornikov se seja stori, ter se preide k dnevnemu redu.

bili izvoljeni Trobej Alojz, Lukman Ivan, Koropec Ivan, Škoberne Josip, Volk Jakob in Nerat Anton. Vošnjak VI. je pod naslednjo točko predlagal, da se naroči »še več najnovejših knjig, da se članom lahko postreže bolj z raznim čtivom«. Po občnem zboru se je sestel še sam odbor in za novega načelnika izvolil Ivana Koropca, za podpredsednika in blagajnika Alojza Trobeja ter za tajnika Ivana Lukmana. Teden dni kasneje, 1. 3. 1909, se odbor spet sestane in sklene »naročiti novejših knjig za znesek, ki ga ima knjižnica na razpolago.« Hkrati potrdijo dosedANJI čas odprtosti, sklenejo pa še vpeljati »dnevnik, v katerega se zapisuje vsak uradni dan število izposojenih knjig in dohodkov, kar bode za pregled dobro služilo.«

V letu 1910 se je odbor sestel že 14. 1. in ugotovil, da se je nakupilo knjig za 100 kron, izposojanje je živahno in poslovanje je točno. Izkaznicam so omejili veljavnost na poslovno leto, na eno izkaznico si je bilo mogoče izposoditi eno knjigo. Člani so s podpisom pristopne izjave potrdili, da sprejemajo društvena pravila in poslovnik, za zamude pa so določili kazen dveh vinarjev na teden. Hkrati so izbrali datum za izredni občni zbor in sicer 29. 1. 1910 ob pol osmih zvečer pri Rajšterju. Iz letnega poročila, ki je bilo na sporedu kot prva točka dnevnega reda, je mogoče razbrati, da je zbirka obsegala skupaj 485 knjig, od tega 142 poučnih, 302 leposlovni in 41 gledaliških. Od 1. marca do občnega zbora so izposodili 761 knjig, kar je bilo »vsekakor veliko število«. Blagajnik je poročal, da so kupili 30 knjig za 101,38 kron; vseh dohodkov je bilo 157,30, izdatkov pa 106,19 kron, torej je v blagajni ostalo 51,11 kron. Sprejeli so tudi spremembe poslovnika in dodali še prepoved oz. kazen za posojanje knjig naprej pod roko v višini pol krone. Namesto odbornika Nerata, ki je zapustil Šoštanj, so v odbor izvolili Milico Jurkovič in se spomnili »odsotnega, a za razvitek društva zaslužnega nekdanjega odbornika Vlad. Vošnjaka.« Sklenili so tudi sodelovati s Sokolom in sicer tako, da knjižnica del čistega prebitka od vsake prireditve odstopi stavbnemu odseku Sokola, za sodelovanje pa so izvolili A. Trobeja in Jurkovičevo. Knjige, ki so jih imeli v več izvodih, so sklenili poslati Prosveti, molitvenike in nabožne knjige pa klubu naprednih akademikov v Celje. Pri različnih rodbinah so se odločili povprašati za knjige, ki bi jih le-te lahko pogrešale, zadolžena sta bila M. Rojnik (nejasno zapisano ime, op. L. P.) in Anton Kurnik.

Očitno je bila ta knjižnica ena od osi, kjer niso gledali na politično ali svetovnonazorsko pripadnost, pač pa na branje, izobraževanje in kulturo kot na skupen interes. Hkrati pa lahko omenjeni številčni opis zbirke in dejavnosti po doslej znanih podatkih štejemo za prvo – sicer rudimentarno, pa vendar – knjižnično statistiko v Šaleški dolini.

Knjižnice med obema vojnama

Po vojni, od leta 1919 dalje, je delo Prosvete in narodno radikalnega dijaštva nadaljevala Zveza kulturnih društev, ki je poleg centralnih knjižnic v Ljubljani in Mariboru vključevala 113 društev s knjižnicami oz. s 102.000 knjigami, na štajerskem koncu pa 100 knjižničnih društev s 50.000 knjigami oz. 76 potovalnih knjižnic. Svoje delo je nadaljevala tudi SKSZ, ki se je konec 1923 preimenovala v Prosvetno zvezo, v obeh središčih pa sta zrasli centralni knjižnici – v Ljubljani Ljudska, v Mariboru Prosvetna. Podobno so se organizirali tudi delavci, ki so združili moči in v organizacijsko shemo poleg društev vključili Delavsko zbornico – tako sta nastali večji knjižnici v Ljubljani in Mariboru. Med problemi, s katerimi so se srečevali po prvi svetovni vojni, je bilo splošno pomanjkanje, neorganiziranost nove države in kmalu tudi porast papirnatih vojn. Na seji odbora Slovenske krščanske socialne zveze 26. 9. 1921 je zveza, ki je od samega začetka pomagala ustanavljati društva, jih potem zalagala s knjigami itd., odstopila od enega svojih temeljnih postulatov – sklenili so, da knjig ne bodo več podarjali, pač pa samo še posojali. Malo kasneje se je zgodilo še nekaj, kar se kljub skromnosti oz. revščini ni nikdar zgodilo pod Avstro-Ogrsko – zveza je porabila več denarja, kot ga je imela.

Napetosti v novi državi so oblasti skušale obvladovati z vrsto znanih ukrepov (obznana, šestojanuarska diktatura itd.). Jeseni 1929 je uprava dravske banovine sprejela tudi odlok o nadzoru knjižnic: zdaj ni šlo več za bogo in cesarju dopadljive knjige, pač pa za njihovo državno-patriotično in moralno ustreznost, posebno dela z revolucijsko in komunistično vsebino so prišla na indeks. Nekatere nekatoliške knjižnice so dobile nadzornike, ki so člane in gradivo kategorizirali v več skupin; v zadnji, tretji so bila dela, ki se jih je smelo čitati samo po predhodnem dovoljenju nadzornikov.³³ Za povrh so med 1933 in 1935 zaradi domnevnega političnega delovanja prepovedali delo celo katoliškim društvom, po zletu Svobod julija 1935 pa delavskim društvom.

Sestavni del spremljanja in usmerjanja razvoja knjižnic in knjižničarstva predstavlja prva poskusa statističnih poročil: Ciril Štukelj, spiritus agens delavskih knjižnic, je svojo statistiko vpel v Poročilo prosvetnega odseka delavske zbornice v Ljubljani za 1926-1931, a se je pri knjižnicah omejil na obe večji delavski knjižnici v Ljubljani

³³ Pirjevec, str. 123-124

in v Mariboru³⁴. Melita Pivec-Stele je – sicer popolnejšo – statistiko objavila dve leti kasneje³⁵, a tudi ona na celotnem območju Šaleške doline ni zaznala niti ene knjižnice. Glede na dogodke s sodnim epilogom leta 1930 ter na splošno situacijo ni prav hudo presenečenje, da o delavski veji društvenih knjižnic ni veliko podatkov, čeprav so obstajale, pa tudi sicer Steletova omenja vrsto delavskih knjižnic v bližnjih oz. podobnih okoljih: revirji, Zabukovica, Liboje, Guštanj, Črna itd. Manj razumljivo je, da v Šaleški dolini ni zaznala tudi nobene druge knjižnice. O razlogih za to lahko danes seveda samo ugibamo; obstoječe knjižnice verjetno niso prerasle osnovnih prostorskih in kadrovskih težav, zaradi česar vprašalnikov niso nikdar vrnile, ali pa jih vprašalniki preprosto niso dosegli.

Knjižnice so napredovale kljub neprijaznemu gospodarskemu času in slabo organizirani državi. V tedanji Sloveniji (brez Primorske in Notranjske) je leta 1937 obstajalo 752 društvenih knjižnic z 270.938 knjigami, poleg tega še 927 šolarskih knjižnic z 298.791 knjigami, 34 okrajnih učiteljskih, 224 javnih itd. Skupno število knjižnic je bilo 2.642, premoglo pa so 1.589.878 knjig. Izposodile so jih 1.403.278.³⁶

• • •

Situacija **Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva v Šmartnem pri Velenju** se je spremenila s koncem vojne leta 1918, ko dom ni imel več pravih obiskovalcev; takrat je iz doma izginilo tudi precej knjig in drugih uporabnih reči. Leta 1922 so v bivšo čitalnico namestili hišnika, ki naj bi skrbel za zgradbo. Nekako po 1925 je knjižnica spet zaživela. Leta 1928 so ugotovili, da bi bilo dobro dejavnost poživiti, in so namenili 10.000 dinarjev za nakup knjig ter ponovno uredili čitalnico. Leto zatem, 1929, je predsednik društva Goričar odkril, da je društvo obstajalo že leta 1881, pozneje pa naj bi v Slovenskem gospodarju našel še letnico 1871³⁷. Med letoma 1925, ko so se (spet) včlanili v Prosvetno zvezo, in 1932 so različnim naslovom (Prosvetni

³⁴ (Štukelj, Ciril). Poročilo prosvetnega odseka Delavske zbornice v Ljubljani za l. 1926-1931. Ljubljana: Delavska zbornica v Ljubljani, 1931. Stran 27 poročila prinaša podatek o tem, da ima »17 delavskih kulturnih in strokovnih central in delavskih organizacij« od prosvetnega odseka DZ izposojene skioptične aparate, med njimi tudi Velenje in Šoštanj.

³⁵ Pivec-Stele, Melita. »Naše knjižnice«. Glasnik muzejskega društva za Slovenijo. Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, let. 13/1932, št. 1-4, stran 71 in dalje

³⁶ Pirjevec, str. 126

³⁷ Adamovič, pl. Karol. »V Velenju«. Slovenski gospodar 5. oktobra 1871, str. 176. Goričarjevo odkritje se lahko nanaša samo na to novičko o ustanovitvi Slovenskega katoliškega političnega društva.

zvezi Maribor, sorodnim društvom v Zibiki in Cankovi, pa rojakinjam v Zagrebu itd.) podarili 697 knjig; nekaj starejših oz. redkejših so podarili Zgodovinskemu društvu in Študijski knjižnici v Mariboru. Pred letom 1925 je zbirka štela 300 naslovov ('vpisnih števil') in 330 izvodov, leta 1932 pa 928 vpisnih števil in 1.000 izvodov, torej trikrat več. Kronist se je tokrat pohvalil, da so knjige dobro ohranjene in da nobene ne pogrešajo; odnos bralcev se je od leta 1910, ko so ugotavljali 'zanikrnost izposojevalcev', zaradi česar se je mnogo knjig izgubilo, očitno temeljito spremenila.

Zbirka je leta 1932 vsebovala:

- 57 pesnitev
- 2 muzikaliji
- 230 zabavnih del
- 156 življenjepisov, zgodovin, krajepisov,
- 46 gospodarsko socialnih del
- 111 listov, revij
- 64 dramatičnih del in
- 212 mladinskih spisov.

Zadnji dve skupini gradiva sta bili zaradi pomanjkanja prostora spravljene v omari z obleko v kaplaniji.

17. februarja 1933 je bilo društvo zaradi političnega udejstvovanja z odlokom banske uprave razpuščeno, vendar je bil po pritožbi na notranje ministrstvo razpust preklican. Novo vodstvo je postavilo dva knjižničarja, Karla Geršaka in Ivana Perbila, knjižnica pa je bila odprta vsako nedeljo. V javnosti se je društvo zadnjikrat pojavilo z gledališko predstavo leta 1940.

Po drugi svetovni vojni knjižnične zbirke ni bilo več, domnevno je končala kot večina slovenskih knjig na grmadah okupatorjev leta 1941. Avgusta 2003 je pozorna bralka knjižnici prepustila tri knjige z žigom in signaturo društva, ki so na podstrešju njene rojstne hiše več kot šestdeset let čakale na ponovno odkritje.

• • •

Ljudska knjižnica v Šoštanju, katere zadnji dostopni pisani znak pred prvo svetovno vojno je bil zapisnik občnega zbora leta 1910, se spet pojavi z občnim zborom 5. januarja 1920 ob 8^h pri Cerovšku. Zapis o prvi točki dnevnega reda, t. j. o poročilu, zaradi zanimivosti navajam v celoti: »Kot edini ostali odbornik 'Lj(udske) kn(jižnice)'

otvori občni zbor blagajnik g. Vek. Trobej. Poroča, da je vršeči se občni zbor prvi po dolgotrajni dobi svetovne vojne ter zatrjuje, da je knjižnica kljub temu, da je bivša avstrijska vlada dala zapreti skoro vse slovenske knjižnice, vzorno izvrševala svoje kulturno delo. Ni sicer bilo nobenih sej ne občnih zborov, pač pa so se knjige izposojevale ves čas. To zaslugu sta pridobila požrtvovalna knjižničarja gdč. Milica Jurkovič in g. Ivan Šumljak, za kar se jima v imenu celega občnega zbora izreče iskrena zahvala. Nato poda g. blagajnik svoje poročilo in navede K____ (številka oz. vsota manjka v izvirniku, op. L. P.) društvenega premoženja.« V odbor potem izvolijo Ivana Šmigovca kot predsednika, Serneca kot podpredsednika, Vekoslava Trobeja kot blagajnika, Josipa Kotnika za tajnika in knjižničarja, za odbornika Ivana Lukmana in Josipa Verdnika ter za knjižničarjevo namestnico Marico Trobejevo. Spet ugotavljajo, da je treba knjižnico na novo urediti in zagotoviti čimveč gmotne podpore. Predsednik Šmigovc obljubi podariti 4 klobuke, ki se naj prodajo v korist knjižnice.

Odbor se sestane 21. januarja 1920 ob 7^h zvečer v šolski pisarni, prisotni so Šmigovc, Trobej in Kotnik. Predsednik na začetku poudari, da je »ljudska knjižnica eno najkoristnejših in najhvaležnejših društev«. Tajnik in knjižničar Kotnik poroča, da je knjižnico prevzel od Šumljaka, čigar cilj da je bil knjižnico vzorno urediti ter izpopolniti. Ker pa je prerano odšel, je prepustil to nalogo svojemu nasledniku. Omenja tudi, da je knjižnica delovala skozi vso vojno, zato se precej knjig ni vrnilo, precej jih je še tudi raztrganih in obrabljenih. Blagajnik poroča, da ima knjižnica prav malo dohodkov, ker nima razen baronice Haetlerjeve in izposojevalnih prispevkov nikake podpore. Sklenejo na novo urediti knjižnico, sestaviti nov imenik knjig in članov, izterjati izposojene knjige, vezati nevezane in izločiti nerabljive. Predsednik obljubi na svoje stroške narediti dodatne predale v omari. S pomočjo čitalnice oz. prirejanja iger sklenejo izboljšati gmotno stanje knjižnice, vendar o tem ni pozneje nobene omembe.

8. januarja 1921 ob 8. uri v dvorani Sokola se spet zbere občni zbor, ki ga vodi Vekoslav Trobej. Najprej z minuto molka počastijo spomin na pokojnega Šmigovca, »za služnega in požrtvovalnega predsednika naše knjižnice«. V blagajni knjižnice je, kot poroča Trobej, 342 kron. Potem »po vzkliku« izvolijo nov odbor: učitelj Martin Vrečko postane predsednik, sodnik Rudolf Ročnik podpredsednik, učitelj Alfonz Mazlu tajnik, železniški uradnik Jožef Pšeničnik blagajnik, učitelj France Kurnik knjižničar, enako Marica Trobej in postajenačelnik Ivan Zupan, šolski vodja Vekoslav Trobej in učitelj Ivan Lukman pa odbornika. Miloš Tajnik predlaga izterjavo knjig »rubežnim potom«, Anton Kurnik pa zvišanje pristojbine za legitimacijo na 2 kroni ter uvedbo

izposojnine 1 krone za vsako knjigo, pa še uvedbo podpornih članov z letno članarino 48 kron.

Odbor se 25. januarja 1921 v polni sestavi sestane v pisarni stare šole. Predsednik poroča, da je knjižnica v zelo slabem stanju, po poročilu Trobejeve manjka približno 180 leposlovnih knjig. Sklenejo, da odborniki pregledajo knjižnico ter jo vsaj deloma uredijo, predno prične delovati; dogovorijo se za 28. januarja. Zaradi zelo dragih novih knjig sklenejo urediti samo vezavo še nevezanih. Kot zastopnika knjižnice v odsek za zgradbo Sokolskega doma izvolijo Rudolfa Ročnika.

Občni zbor se spet sestane 15. januarja 1922 ob 8^h zvečer v kavarni Kolšek. Po uvodnem nagovoru predsednika in odobritvi zapisnika prejšnjega občnega zbora je ne vrsti pregled stanja: 94 članov knjižnice je bilo in 866 »strank« (izposoj oz. obiskov), 932 izposojenih knjig, pri čemer je bilo v zbirki 89 poučnih knjig in 301 leposlovna. Nabavili so 74 leposlovnih in 4 poučne novosti, ki so bile deloma darovane (notar Marinček, Zupan), deloma novih, deloma starih popravljenih. Knjižnica je imela 2.043,44 kron dohodkov in 1.924,32 kron izdatkov, prebitka torej 419,12 kron. Ponovno so izvolili stari odbor, le namesto Franceta Kurnika Gusto Janežičevo: v odboru so torej predsednik Vrečko, podpredsednik Ročnik, blagajnik Pšeničnik, tajnik Mazlu, Trobejeva, Janežičeva in Zupan kot knjižničarji ter Trobej in Lukman kot odbornika. Predsednik apelira na navzoče, naj postanejo vsaj podporni člani, če že ne čutijo potreb po čtivu. Prijavi se 18 članov, nabere se 46 kron.

Naslednji občni zbor se sestane 11. januarja 1923 ob 20. uri pri Rajštru – Mravlja-ku. Izvemo, da se je knjižnica skupaj s Sokolom in čitalnico preselila v društveno sobo pri gospej Kolšekovi, kjer prav pridno posluje. Po odobritvi zapisnika ugotovijo 3.423,92 kron dohodkov in 2.494,80 izdatkov oz. 929,12 kron prebitka. Članov je bilo 92, v zbirki 366 leposlovnih knjig oz. 65 novih ter 89 poučnih, skupaj torej 455 knjig. Izposodili so 912 leposlovnih in 172 poučnih knjig, skupaj 1.084 knjig. Strank (= obiskov) je bilo 621, poslovali so 41 nedelj. Izvolili so spet staro vodstvo, t. j. Vrečka, Ročnika in Pšeničnika, kot knjižničarke Marico Trobejevo, Gusto Janežičevo in otroško vrtnarico Zinko Veber ter odbornike Matijo Marinčka, notarja, Antona Potočnika, okrajnega sodnika, Alojza Trobeja in Ivana Zupana. Zaključili so z bodrilnimi besedami v podporo knjižnici, ki da je pastorek med društvi, vendar mirno in tiho deluje za izobrazbo našega ljudstva. Nabrali so 120 dinarjev prostovoljnih prispevkov, notar Marinček je sam prispeval 50 dinarjev.

14. marca 1925 ob 20. uri je spet občni zbor, tokrat že v Sokolskem domu. Predsednik Vrečko ugotavlja, da izvršuje knjižnica važno kulturno delo, posebno ker je najti med čitajočimi člani mnogo mladine in ljudi iz kmetijskih, obrtniških in delavskih krogov. V času od zadnjega občnega zbora je bilo 1.308,78 dinarjev dohodkov, 898,75 izdatkov oz. 410,03 prebitka. Glede na poročilo knjižnice povzame predsednik - in zapisnikar v isti osebi -, da je poslovala redno ob nedeljah dopoldne, obisk da je razveseljiv in vedno obilnejši, bralci pa že segajo precej po poučnih knjigah, medtem ko so prej čitali same povesti, romane in zabavne spise. V odbor so izvoljeni Vrečko Martin, predsednik, Rudolf Ročnik, podpredsednik, Gusta Janežič, blagajničarka, knjižničarke Marica Trobej, Gusta Janežič in Z. Okornova ter odborniki A. Potočnik, A. Trobej in Ivan Zupan.

Sokolski
dom Šoštanj
(Ravnikar,
Tone. Pozdrav
iz Šoštanja:
Mesto na
starih
razglednicah.
Šoštanj:
Občina, 2009,
str. 83)

10. marca 1927 se je ob 8. uri zvečer zgodil naslednji občni zbor Ljudske knjižnice v Šoštanju in sicer v mali sobi Sokolskega doma. Predsednik Vrečko je bil na zdravljenju, pa tudi sicer udeležba na zboru, ki ga je vodil podpredsednik Ročnik, ni bila kaj prida – samo 17 članov. Pohvalili so knjižničarki Trobejevo in Janežičevo in ugotovili širjenje kroga čitateljev. V letu 1925 je bilo tako 67 članov, ki so si v 36 nedeljah izposodili 756 knjig pri 479 obiskih (»strankah«). V letu 1926 je bilo 66 članov, ki so si v 39 nedeljah izposodili 1.013 knjig pri 675 obiskih. V istem obdobju se je nabralo 5.063,70 din dohodkov in ravno toliko izdatkov za nabavo novih knjig. Alojz Trobej je pregledal račune in ugotovil, da so v redu. V odbor so izvolili utečeno ekipo: Vrečka, Ročnika, obe knjižničarki Trobejevo in Janežičevo ter Alojza Trobeja, novi imeni pa sta Zalka Zalar, soproga lesnega trgovca, in Anton Kraigher, notar. Trobej novoizvoljenemu odboru priporoča, da se s primerno prošnjo obrne za prispevek na obči-

ni Šoštanj-mesto in Šoštanj-okolica. Na vprašanje prisotnih o inventarju knjižnice odgovorijo, da sta edini inventar dve omari za knjige v razredu tukajšnje osnovne šole.

19. oktobra 1928 so se ob 8^h zvečer spet srečali na občnem zboru, tokrat v zborovalnici osnovne šole. Dnevni red je obsegal običajni vzorec. Ugotavljali so rast obiska ob slabem finančnem stanju – ob izposojninah je edino občina Šoštanj-mesto prispevala 300 din. Iz poročila Marice Trobejeve zvemo, da je bilo v letu 1927 67 članov, v 32 urah so 394 strankam izposodili 917 knjig. V letu 1928 so do dneva občnega zbora v 27 urah izposodili 415 strankam 908 knjig, skupaj torej v 59 urah 1825 knjig 809 strankam. Knjižnična zbirka obsega 526 leposlovnih in okrog 200 poučnih knjig ter (časopis) *Ženski svet*³⁸. Blagajničarka Janežičeva poroča o 1.927 din dohodkov in prav toliko izdatkov, ki so šli deloma za nakup novih, deloma za vezavo in restavriranje starih knjig. Zalar Matko pregleda račune, ki so v redu. Izvoljen je bil tudi novi – t. j. stari odbor.

Do naslednjega občnega zbora mine kar pet let, zgodi se šele 11. maja 1933 ob 18. uri v prostorih osnovne šole. Glavni problem je še vedno denar, podpora prihaja samo s strani mestne občine šoštanjske. Knjižničarka Marica Trobej poroča, da so v času po zadnjem občnem zboru izposodili 2.253 knjig 1.246 strankam oz. 138 članom, ob 135 nedeljah (izposojevalnih dneh). Prirast je znašal 114 leposlovnih in 87 poučnih knjig, zbirka pa zdaj obsega 640 leposlovnih in 220 poučnih del. Potočnik predlaga nabavo knjig Vodnikove družbe, Jurče Vreže pa Cankarjevo družbo. Ob tem se razvije živahna debata. Knjižnica prvič naredi izgubo: 5.145 din dohodkov stoji nasproti 5.170,75 din izdatkov; 25,75 din sta začasno založili knjižničarki iz svojega. Račune je prekontrolirala Trobej Cilka in so bili v redu. V odbor izvolijo Martina Vrečka za predsednika, Olgo Vrabič, soprogo lekarnarja, za podpredsednico, Marico Trobej in Gusti Janežič za knjižničarki, slednja je tudi blagajničarka, ter odbornike Antona Kraigherja, Antona Potočnika, sodnega predstojnika, in Jurčeta Vrežeta, učitelja. Pregledovalki računov postaneta učiteljici Trobej Cilka in Ravter Malči. Potočnik predlaga uprizoritev gledališke igre v prid knjižnici, Kraigher nabiranje novega članstva in Marica Trobej nabiranje knjižnih daril.

Tudi obdobje do naslednjega občnega zbora je dolgo, do njega pride nameč šele 11. marca 1937 ob 18. uri v osnovni šoli. Vodi ga podpredsednica Vrabičeva. Iz poročila knjižničarke Trobejeve izvemo, da deluje knjižnica zdaj brez vsake zunanje podpore, torej samo s članarino, ki so jo znižali z 10 na 6 din letno, in izposojnino,

³⁸ To je prva omemba konkretnega naslova periodičnega tiska v kateri od knjižnic Šaleške doline, op. L. P.

ki znaša navadno 1 dinar. S tako prisluženim denarjem so v štirih letih nabavili 53 novih knjig, med njimi 15 knjig ali 60 zvezkov Karla Maya, 12 knjig Vodnikove založbe, nekaj del založb Evalit in Jutro. Podarjen je bil en letnik revije Dom in svet ter s strani banske uprave nekaj knjig Vodnikove družbe in Kmetijske Matice. Zbirka šteje 670 leposlovnih in čez 220 poučnih knjig. V letu 1933 je bilo po občnem zboru 25 rednih članov, 17 izposojnih dni (nedelj), 88 obiskov in 230 izposojenih knjig, leta 1934 34 članov, 32 nedelj, 154 strank in 269 izposojenih knjig, leta 1935 24 članov, 31 nedelj, 155 strank in 246 izposojenih knjig, leta 1936 23 članov, 27 nedelj, 136 strank in 243 izposojenih knjig. Leta 1937 so te številke do občnega zbora oz. do 7. 3. dosegle 20 članov, 8 nedelj, 49 obiskov in 91 izposojenih knjig. Blagajničarka Janežičeva je rezimirala finance: 1.320 din dohodkov oz. 1.291 din izdatkov in 29 din v blagajni. Pregledovalki računov sta ugotovili, da je bilo z denarjem vse v redu. Izvolili so nov odbor: novi predsednik je postal Franc Burdian, šolski upravitelj, in novi odbornik Rudolf Macarol, iz starega odbora pa so ostali podpredsednica Olga Vrabčič, knjižničarka in tajnica Marica Trobej, knjižničarka in blagajničarka Gusta Janežič, odborniki Potočnik, Kraigher in Vreže ter pregledovalki računov Cilka Trobej in Malči Ravter. Sklenejo pripraviti prošnje na mestno občino (M. Trobejeva), na Kraljevi fond (Macarol), Trobejeva predlaga tudi, da bi iz časopisov izrezovali pripovedne dele in jih podarili knjižnici, pa da bodo prosili lastnike zasebnih knjižnic za knjige, ki bi jih lahko pogrešali.

Čez dve leti, 31. januarja 1939, se ob 18. uri spet zberejo na občnem zboru v ljudski šoli. Po uvodu Marica Trobejeva pove, da je ministrstvo prosvete preko odseka za ljudsko prosveto zahtevalo društvena pravila, ker so se pravila, potrjena od okraja Slovenj gradec leta 1906, izgubila³⁹. V tistem trenutku odgovora na poslana pravila oz. njihove odobritve še ni bilo. V preteklih letih je mestna občina Šoštanj ugodila prošnji za podporo knjižnice in tako 1937 kot 1938 namenila po 500 din podpore. Iz tega denarja in iz lastnega dohodka so nabavili 52 novih vezanih knjig, med drugim pri Vodnikovi in Cankarjevi družbi. Šolska knjižnica je darovala ljudski 20 broširanih knjig pripovedne vsebine, pesnitve in nekaj poučnih del. V zbirki sta zdaj 702 leposlovni knjigi in 225 poučnih knjig. Članov je 30, članarina znaša 6 din, za otroke 3 din. Izposojnih dni je bilo 56, obiskov pa 344, pri čemer so si izposodili 509 knjig, večino ma leposlovnih. Članom, ki knjig ne vračajo pravočasno, se zaračuna globa, knjige

³⁹ Očitno je Ljudska knjižnica v Šoštanju nastala leta 1906. Različna imena ustanoviteljev – v obeh primerih je udeležen samo Trobej – navajajo na sklep, da je bila po naključju ustanovljena istega leta kot bralno društvo, ki je izšlo iz družmirske Šaleške čitalnice, da pa ni šlo za isto društvo. Tudi dejstvo, da sta Šaleška čitalnica in Ljudska knjižnica obstajali vzporedno do leta 1924, ko je Čitalnica usahnila, govori v prid temu sklepu. Op. L. P.

pa se izterjajo vsak mesec sproti. Blagajničarka Janežičeva je poleg omenjenih 1.000 din podpore občine prikazala še 609 din dohodkov iz članarin in izposojnin, vseh 1.609 din pa so porabili za nakup knjig, pregledovalki računov nista našli nepravilnosti. Ponovno izvolijo stari odbor v nespremenjeni sestavi. Po pohvali knjižničarkama se spet odločijo zaprositi imetnike zasebnih knjižnic za darove, za katerih pobiranje od hiše do hiše se javi Marica Trobejeva. Prav tako sklenejo nadaljevati z izrezovanjem časopisnih pripovednih delov, ki da jih bralci prav radi berejo.

Zadnji pisni znak obstoja Ljudske knjižnice v Šoštanju je zapisnik občnega zbora z dne 21. januarja 1941 ob 18 uri v ljudski šoli. Občni zbor vodi podpredsednica Vrabičeva. Po običajnih otvoritvenih dejanjih – ugotovitvi sklepčnosti in potrditvi zapisnika prejšnjega občnega zbora – poroča Marica Trobej, da je ministrstvo medtem potrdilo društvena pravila. Kupili so 33 vsebinsko dobrih, večinoma leposlovnih vezanih knjig. Vodnikova družba je preko Cilke Trobej podarila 17 knjig. Zbirka zdaj obsega 731 leposlovnih in 230 poučnih knjig. Nekaj knjig je izposojenih še od prejšnjih let, ker so se člani bodisi odselili bodisi se izgovarjajo, da so knjige izgubili, za nadomestne pa nimajo sredstev, takšne malomarne člane se kratkomalo črta. Mnogo knjig je v slabem stanju, treba bi bilo knjižnico spet urediti, izločiti, kar je slabega, podariti drugim knjižnicam, kar je knjig v več izvodih. Blagajničarka Janežičeva poroča o 500 din podpore občine Šoštanj in 833,50 din lastnega dohodka, kar je bilo oboje porabljeno za prej omenjeni nakup. Članov je bilo 34, članarina znaša 6 oz. 3 din, člani so obiskali knjižnico 387-krat in prebrali 506 knjig. Pregledovalki računov nista našli nepravilnosti. Ker je bil dosedanji predsednik Burdian premeščen iz Šoštanja, izvolijo za predsednico Olgo Vrabič, ki je vedno kazala veliko zanimanje za knjižnico in jo tudi gmotno podpirala. Podpredsednica postane Lucija Rainer, učiteljica, knjižničarki z dodatnima funkcijama ostaneta Marica Trobej in Gusta Janežič, odborniki pa Kraigher, Potočnik in Macarol, pridruži se jim pa še učiteljica Marija Komanova. Pri slučajnostih, kot so imenovali to, čemur mi rečemo 'razno', predlaga Macarol, da se knjižnica obrne s prošnjo na založbe. Podpisniki zadnjega zapisnika sta Marica Trobej kot tajnica in Olga Vrabič kot predsednica društva.

Ljudska knjižnica v Šoštanju je zapustila razen prej povzetih zapisnikov za naše razmere redek dokument: dva izvirna izvoda odločbe (»odobrenja«) ministrstva za prosveto v Beogradu, opremljena s koleki in pravili društva. Odločba, s katero se odobri delovanje Ljudske knjižnice v Šoštanju, je datirana s 16. januarjem 1939. Pravila sama so datirana s 30. 7. 1938, pod njimi pa so podpisani predsednik Franc Burdian, blagajničarka Gusta Janežičeva in dvakrat Marica Trobej, prvič kot tajnica in drugič kot

odbornica. Žig knjižnice je ovalne oblike z dvojnimi robom in z napisom 'Ljudska knjižnica' (na zgornjem robu) in 'Šoštanj' (na spodnjem robu, z zvezdico na levi in na desni). V pravilih so namen knjižnice opredelili kot »širiti med narodom izobrazbo potom leposlovnih in poučnih knjig, raznih revij, časopisov«. Posebej so omenili, da je društvo nepolitično, kar napoveduje poznejše nediskriminatorne opredelitve javnih oz. splošnih knjižnic in zveni za tisti čas prav daljnovidno. Poleg tega je v pravilih govora o rednih in častnih članih, njih pravicah, pogojih za včlanitev (vpis, plačevanje članarine in izposojnine) in prenehanje članstva, o organiziranosti društva (odbor, občni zbor, nadzorni odbor itd.), o pristojnostih posameznih organov (zanimivo je, da je občni zbor mdr. odločal tudi o nakupu in izbiri, ne le o financah) ipd. V primeru razpustitve bi premoženje knjižnice pripadlo osnovni šoli v Šoštanju in sicer tako, da bi se knjige razdelile »med šolsko in učiteljsko knjižnico z namenom, kot ga je imela razpuščena knjižnica«. Vendar je, kot se je izkazalo, prava nevarnost knjižnici oz. knjižnični zbirki grozila z druge strani – bližajoča se vojna jo je dve leti pozneje praktično izbrisala.

• • •

Svoboda Šoštanj je bila ustanovljena leta 1919, leta 1922 pa je društvo razvilo svoj prapor. Pobudniki oz. ustanovitelji so bili Anton in Luka Koradej, Anton Arzenšek, Franc Leskovšek, Rudi Jesenšek, Rudi Ravljen, Karel Vrhovnik, Franc Slemenšek, Valentin Koželj in Rudi Ferder. Najprej so imeli pevski zbor, pa tamburaški orkester in telovadno vrsto in knjižnico, pozneje (1925) so ustanovili še odrsko sekcijo in godbo na pihala.⁴⁰

Gh. (domnevno Rudolf Golouh, eden protagonistov Svobode) omenja šoštanjško Svobodo kot cilj gostovanja trboveljske Svobode in kot kraj zleta Svobod leta 1923.⁴¹ Za tiskovni sklad Svobode so v Šoštanju nabrali 200 din, v Velenju pa 114,50, pišejo med »Raznimi vestmi«⁴². Podružnica Šoštanj se omenja kot ena od 40 podružnic, imela naj bi 86 članov (za primerjavo: celjska 30, zagorska 60), organiziranih v telovadni, pevski, tamburaški in knjižnični odsek⁴³. Anton Koradej, ki je očitno bil duša društva v dvajsetih letih, se omenja v odboru telovadne podzveze Svobode, malo

⁴⁰ »50 let šoštanjškega kulturnega društva«. *Šaleški rudar* 11. decembra 1970, str. 4

⁴¹ »Za naše odre«. *Svoboda: glasilo delavske telovadne in kulturne zveze »Svoboda«* 1925, str. 8

⁴² »Razne vesti.« *Svoboda* 1925, str. 16

⁴³ *Svoboda* 1925, str. 18

zatem pa se pojavi kot dopisnik in na kratko povzame zgodbo o nastanku društva predvsem skozi pevsko sekcijo. Pri tem omeni tudi knjižnico, ki da »se prav lepo razvija in ima 300 slovenskih ter 80 nemških knjig. Vsako nedeljo dopoldne je odprta. Obisk je prav zadovoljiv.«⁴⁴

Novice iz Šoštanja se v istem letniku pojavijo še na strani 47 z napovedjo občnega zbora 18. aprila istega leta, pa na strani 69 v obliki kratkega poročila o pripravi lastnega odra, o maškeradi v hotelu Jugoslavija 21. februarja in o koncertu celjskega društva Naprej.

Leta 1931 je kratko poročilo z občnega zbora šoštanske Svobode, ki je bil 31. januarja⁴⁵, napisal Talpa (Bogo Teply). Ugotavlja, da se Svoboda prav lepo razvija kljub temu, da žive delavci v tem kraju v zelo težavnih razmerah – v Šoštanju je samo ena tovarna, mestece pa je popolnoma malomeščansko. Poleg uspešnega glasbenega – tamburaškega – in dramatičnega odseka avtor omeni knjižnico, ki da šteje 76 slovenskih in 90 nemških knjig ter 60 dramatičnih spisov.

V marčni številki letnika 1933 je najti kratko poročilo z letnega občnega zbora, ki je bil 2. februarja⁴⁶. Neznani pisec ugotavlja, da je »podružnica kljub hudim časom v tej zakrknjeni dolini po svojem malem številu članov vendar delovala.« Med naštetimi sekcijami in aktivnostmi – nemški tečaj, dve igri, prosvetni večer in Silvestrov večer, pa 8 članskih in ena odborova seja – je za nas zanimiv podatek, da so 15. decembra 1932 odprli knjižnico, ki je imela 110 slovenskih in 100 nemških knjig; očitno je bila vmes zaprta, sicer je ne bi bilo treba ponovno odpirati. V času od 15. decembra do 30. januarja 1933 je bilo izposojenih 86 knjig, od tega 78 slovenskih. V novi odbor so izvoljeni: predsednik Mlinar Anton, podpredsednik Leskovšek Franc, tajnik Premužič Štefan, nam. Podlesnik Franc, blagajnik Friškovec Vinko, nam. Turk Alojz, revizorja Arzenšek Anton in Kores Josip, odbornika Šmon Anton in Kočever Ferdo. Občni zbor je »ostro obsodil nekorektnost Koradeja, ker je ta zadnje čase začel dopisovati (...), da je on zopet začel delovati na kulturnem polju in sicer vedno v imenu 'Svobode', tukaj pa noče nič slišati, da bi bil član Svobode«. V oktobrski številki istega letnika⁴⁷ Svobode je mogoče prebrati kratko poročilo z okrožne konference Svobod v Celju, kjer je govor tudi o šoštanjski Svobodi. Poročevalec sodrug Premužič je povedal,

⁴⁴ Svoboda 1925, str. 23

⁴⁵ Svoboda 1931, str. 105

⁴⁶ »Šoštanj«. Svoboda 1933, str. 136

⁴⁷ »Celjek«. Svoboda 1933, str. 408

vadnih sekcij Maribor in Studenci, vsled vprašanja točnega poročanja o delovanju posameznih odsekov tajništvu, razbit. V kratkem se vrši nov občni zbor, ki bo uredil razmere v mariborski »Svobodi« — upamo — povoljno.

Iz Soštanja. Svetovna vojna je minula... Fantje smo prišli domov, veselje se je vrnilo v naša srca in ž njim tudi pevski duh. Zbrala se je družba 60 fantov in ti smo prepevali po Soštanju. Videli smo, da prebivalec našega mesta petje ugaja, saj so mnogokrat prosili še pozno ponoči, da jim pojemo. In prišlo nam je na misel: ustanovimo si pevsko društvo! K Sokolom nismo hoteli iti, k Orlom še manj. Zvedeli smo pa o Del. izobraževalnem društvu »Svobodi« in pisali tje. Odgovoril nam je tedanji tajnik društva s. J. Vehovec, da nas v »Svobodi« z veseljem sprejmejo. Vložili smo pravila, ki so bila sprejeta in šoštanjka »Svoboda« je bila tu. Jedro ji je tvoril pevski odsek, ki je imel 40 članov in ki se je pod vodstvom g. učitelja Toplaka pridno vežbal. Meščanom se vse to ni bilo všeč. Ustanovili so proti nam pevsko društvo »Saleški zvon« in nam izneverili tudi pevovodjo. Vadili smo se nekaj časa sami, nato pa dobili za pevovodjo organista g. Iv. Ročnika, ki nas je poučeval nad eno leto. To ni bilo všeč zopet g. župniku, ki je zagrozil našemu pevovodji z izgubo službe. Ta se grožnje ni ustrašil in konec koncev smo bili mi brez pevovodje in pevovodja brez službe. Trdni smo in petja nismo hoteli opustiti; mesto njega smo si pa ustanovili tamburaški odsek. Vse smo naročili sami, note smo poznali od prej, učil nas je pa neki Orel, ki smo ga pridobili z velikimi žrtvami. Delal je nekaj tednov dobro, potem je pa zahajal na stranpota in nas hotel preleviti v Orle. Uvideli smo to sami. Učili smo se odslej sami in danes je naš tamburaški odsek edina godba v Soštanju. Pred kratkim, ko se je vrnil nazaj k nam prejšnji naš pevovodja in organist, ki si je medtem poiskal druge službe, se je zbralo 26 pevcev in pevski odsek deluje sicer malo počasi, vendar lepo. Mogli bi imeti pevcev še več, ali med našimi »socijalisti« ni umevanja za »Svobodo« in obiskujejo raje druga društva.

Po odhodu našega prvega pevovodje smo imeli tudi dramatični odsek, ki je uprizoril nad 10 iger. Gostovali smo tudi na Ljubnem z igro »Mož uniforme«, v Mislinjah smo pa uprizorili igri »Razvaline življenja« in »Kmet-herode«. Vodja in režiser je bil odseku s. Pitamic.

Tudi telovadni odsek obstoja pri nas, a žal nimamo nikake prave telovadnice, telovadimo v nekem gozdu. Odsek pa šteje 26 članov, 14 članic in okrog 20 naraščaja; priredili smo en okrožni zlet ter dva domača nastopa, udeležili smo se pa okrožnih zletov v Hrastniku, v Trbovljah, v Studencih ter v Guštanju.

Imamo končno še knjižnico, ki se prav lepo razvija in ima 300 slov. ter 80 nemških knjig. Vsako nedeljo dopoldne je odprta. Obisk je prav zadovoljiv.

Na list se zelo veselimo in upamo, da se bo držal stare kulturne poti Socijalizma. One socijaliste, ki pri nas še ne uvidevajo potrebe kulturnega dela, bo morda vzdramil in ti pojdejo potem roko v roki z nami do končne naše zmage. Naj živi »Svoboda«!

Anton Koradej.

Podružnica »Svobode« Šiška se je v l. 1924 precej razmahnila. Imela je v tem letu do 80 redno plačujočih članov. Delovalo je četrto pododsekov: tekoatletični, mladinski dramatični, mladinski godbeni in telovadni odsek. Prvi odsek (rokoborec) je nastopil lansko zimo v Trbovljah, v Zagorju in v Litiji. Mladinski dramatični odsek je sodeloval pri božičnici »Svobode« v Trzinu ter pri božičnici Zveze del. žena in deklet ter DTE v Ljubljani z igro »Čevljare«. Godbeni odsek deluje šele pol leta ter se zato pripravlja k nastopom. — Telovadni odsek DTE ima glavno ženski naraščaj v številu 50 devojč in vodi ga s. Ang. Jurkovičeva z izredno marljivostjo. — Teškoatletičnemu odseku načeljuje prvak Slovenije Sotler. — Priredili smo še predavanje s. R. Golouha »O francoski in ruski revoluciji« ter s. dr. St. Likarja o Ferd. Lassalu. — Delo v zadnjih mesecih zelo napreduje in upamo, da popravimo pogrške, ki smo jih podedovali po starem odboru.

P—er.

da je pred leti že obstajala številčno močna podružnica z več kot 100 člani, ki pa je bila močna samo po številu, ne pa tudi ideološko, zato je hiralala. Sedaj je pa zopet oživljena, pri čemer največ pozornosti polagajo izobrazbi in knjižnici, za katero bi želeli podporo.

Poročilo z občnega zbora 2.februarja 1934⁴⁸ je nekaj obširnejše. V njem je spet nekaj števil v zvezi s knjižnico: 120 slovenskih in 100 nemških knjig ima, od 2. 2. 1933 (v izvirniku pomotoma 1934) do 2. 2. 1934 so izposodili 223 slovenskih in 15 nemških knjig. Rednih članov je bilo na začetku obdobja 16, leto pozneje pa 28. Poročilo navaja tudi imena vodstva: predsednik je Pevcin Franc, namestnik Anton Mlinar, tajnik Pirmanšek Josip, namestnik Premužič Štefan, blagajnik Friškovec Vinko, namestnik Povše Jurij, revizorja Kores Josip in Windisch Blaž, knjižničar Premužič Štefan, arhivar Leskovšek Franc, odbornika pa Zapušek Marko in Turk Alojz. V »Pregledu delovanja Delavske telovadne in kulturne zveze Svoboda za Jugoslavijo v l. 1933«⁴⁹ je med delujočimi omenjena šoštanjka podružnica, omenjena je pa tudi med tistimi podružnicami, kjer so delovale knjižnice; vseh knjižnic je bilo 21, premogle pa so 10.506 knjig.

• • •

Velenjska Svoboda je bila ustanovljena leta 1924, čeprav se to naj ne bi zgodilo prvič. Istoimenski časopis poroča o ustanovitvi takole⁵⁰:

Poslovodja konzumnega društva Posavje, o katerem je govora, je bil Anton Ule ml., ki se še nekajkrat pojavi v zvezi z društvom.

V naslednjih letih o delu društva ni prav dosti poročil. Časopis Svoboda omenja l. 1925 Antona Uleta ml. iz Velenja kot člana načelstva dramatične podzveze⁵¹, priobči pa tudi njegovo zahvalo Hinku Marnu in vsem darovalcem iz Velenja za »ob priliki odkritja 'Zadružnega doma' nabrano vsoto 238 din, ki mi je bila poslana kot podpora prejšnjemu, a sedaj pri vojakihi službujočemu 'Svobodašu'«⁵². Ule se spet pojavi kot eden od poročevalcev na občnem zboru dramatične podzveze Svobode 14. aprila

⁴⁸ »Šoštanj«. *Svoboda* 1934, str. 87

⁴⁹ »Knjižnice«. *Svoboda* 1934, str. 181

⁵⁰ »Velenje«. *Svoboda* 1925, str. 47

⁵¹ »Zadnja seja (XV.) načelstva«. *Svoboda* 1925, str. 72

⁵² »Dopisi«. *Svoboda* 1925, str. 101

na Slovenskem vzdramili tudi mi in začeli razmišljati o obnovitvi naše nekdanje »Svobodine« podružnice. Zbralo se je nekaj članov, ki žele aktivno sodelovati pri našem delu. Menimo, da bi bilo najboljšje začeti s knjižnico in s predavanji o socializmu. Z delovanjem smo začeli v marcu. Upamo na uspeh našega dela. **P. R.**

Velenje. Vseh nas želja je bila že od nekdaj, da se ustanovi pri nas podružnica »Svoboda«. Imeli smo jo že po prevratu, ali takrat je razpala, ker ni bilo volje in se je vsakdo zanašal le na vodstvo, sam pa ni hotel niti migniti s prstom. — Lani smo občutili zopetno potrebo za ustanovitev podružnice. Zavedni sodrugi smo se zbrali in 26. nov. m. l. izvolili pripravljalni odbor. Centrala v Ljubljani je vložila v odobritev pravila okr. glav. v Slovenjgradcu in ustanovni občni zbor se je vršil 1. marca t. l. pri s. Pleteršku. Izvoljen je bil sledeči odbor: Predsednik Vrabčič Jože II. (nam. Muršič Mir.); tajnik Planko Leop. (nam. Knap Viktor); blagajnik Ulrih Josip (nam. Čoklin Jos.); preglednika Marn Hinko in Valenček Ferdo I.; odborniki Koželj Jože, Pleteršek Miloš, Pevec Mir. in knjižničarja Valenček Ferdo ter Marn Hinko. — Z delom začnemo. S. Pleteršek nam bo dal na razpolago eno sobo, kjer se bo kmalu otvorila knjižnica in čitalnica. Odbor podružnice Unije rudarjev nam je dal v porabo unijske knjige in omaro, za kar se mu zahvaljujemo. — Tudi kraj. odbor podružnice konz. društva »Posavje« v Velenju je uvidel potrebo izobraževalnega dela ter nam je sklenil dati oni znesek, ki ga prejme vsako leto od svoje centrale za izobraževalne namene. Tak je naš začetek. Sodrugi, sedaj le na delo! Naša rešitev je glavno v izobrazbi.

Trbovlje. Knjižnica naše podružnice je zopet pričela poslovati in nudi precej dobrih in lepih knjig. Knjige so na razpolago vsemu članstvu vsako nedeljo od 9. do 11. ure dopoldan. — Dramski odsek tukajšnje »Svobode« je vprizoril v nedeljo, dne 1. marca v dvorani Zadrúžnega doma na Lokah pri Zagorju ob Savi veseloigro »Poslednji mož«, s precej dobrim uspehom. Publika je bila s predstavo jako zadovoljna. Udeležencev nabita dvorana. V nedeljo, dne 15. marca pa se je vprizorilo v dvorani Delavskega doma v Trbovljah Linhartovo komedijo v 5. dejanjih »Veseli dan ali Matiček se ženi«. Omenjena komedija pa ni bila docela srečno izpeljana. Nekateri prizori so bili lepi, nekoliko pa jih je bilo, ki bi se jih lahko mogoče boljše našteviralo. Oziramo se sicer na vse one velike težkoče, katere so delale tej komediji razne neprijetnosti in upamo, da se bo s pridnim in požrtvovalnim delom vse popravilo. Občinstvo pa se je kljub temu še dosti nakrohotalo; mnogo smeha je dalo predvsem 5. dejanje in publika se je po končani igri prav veselo razšla. Med odmori je sodeloval delavski orkester. Udeležba je bila dobra. — V nedeljo, dne 22. marca t. l. priredi hrastniška »Svoboda I« pri nas pevski koncert pod vodstvom pevovodje sodr. Alojza Podlogarja. Sodelujeta g. Jager na gosli in gdč. Wertheimerjeva na klavir. — Naša podružnica je uvedla pri svojih gledaliških predstavah prav čedno navado, namreč to, da sodeluje pri vseh igrah med odmori dobro znani delavski orkester pod vodstvom kapelnika Alojza Drakslerja. Publika ima tudi od tega gotovi del zabave, kajti omenjena godba je našemu občinstvu zelo priljubljena. — V nedeljo, 5. aprila nameravamo ponoviti Remčevno tragedijo: »Magda«.

Šoštanj. Občni zbor podružnice »Svoboda« v Šoštanju se bo vršil v soboto, 18. aprila zvečer, v spodnjih prostorih gostilne Toter. Dnevni red: 1. Poročila: a) predsednika, b) tajnika, c) blagajnika in d) nadzorstva. 2. Volitev novega odbora in 3. Razno. Udeležba vseh članov obvezna, sicer se vrši pol ure kasneje nov občni zbor. Pred občnim zborom se bo pobirala tudi članarina in sprejemalo se bo novopristopivše člane. Pozdrav! **A. Koradej.**

Vič-Glince. Vsled pomanjkanja potrebnih moči in prostorov naša podružnica minulo leto ni delovala tako, kakor bi bilo treba. Telovadna odsek, ki je začetkoma lepo uspeval, se je vsled pomanjkanja lastnih prostorov lani razšel. Knjižnico zbiramo polagoma skupaj in upamo,

1929⁵³, o knjižnici in drugih sekcijah pa ni poročil. V članku o delavskih knjižnicah⁵⁴ navaja neznani avtor številko 18 knjižnic, a ne zapiše, katere oz. kje so, tako da ne vemo, ali je velenjska še živela. Splošno stanje organiziranosti je bilo očitno relativno slabo – leto pozneje je v poročilu z izrednega občnega zbora Svobode med drugim rečeno: »Lenoba in nered še vedno najbolj zavirata razmah kulturnega dela. Centrala Svobode je npr. sklicala posebno konferenco vseh svojih knjižničarjev, obrazložila natančno, kako je treba voditi knjižnice, naročila enotno kartoteko za vse knjižnice, izdala enoten vzorec poročila o knjižničnem prometu – sedaj pa večina knjižnic sploh ničesar ne poroča. Kako naj centrala podpira knjižnice, če o njih ničesar ne ve.«⁵⁵ V isti številki časopisa je na strani 33 objavljena fotografija velenjskih gledališčnikov ob uprizoritvi predstave »Dva bregova«, kar pomeni, da je vsaj dramska sekcija društva še delovala.

Poročilo predsednika Svobode, tj. centrale na kongresu 13. decembra 1931, objavljeno pod naslovom »Delavsko kulturno gibanje v Sloveniji«, pa že navaja, da je »Velenjska Svoboda (...) začasno pasivna (...)«.⁵⁶

Okroglih trideset let pozneje se pojavi opis dogodkov z deloma drugačnimi podatki v Velenjskem rudarju. Najprej je objavljena fotografija članov s podpisom »Svoboda'

Gledališki
oder velenj-
ske Svobode
1929.

Stoji drugi
z leve:
Anton Ule.

⁵³ »Dramatična podzveza«. *Svoboda* 1929, str. 160

⁵⁴ »Delavske knjižnice«. *Svoboda* 1929, str. 14

⁵⁵ »Društveno življenje«. *Svoboda* 1930, str. 19-20

⁵⁶ »Delavsko kulturno gibanje v Sloveniji«. *Svoboda* 1932, str. 27

Velenje leta 1924« brez drugega besedila⁵⁷. Leto pozneje je v nepodpisanem članku govora o Svobodi Velenje, ki da je od ustanovitve 1924 do razpusta imela svoj sedež v Pesju, ista fotografija je objavljena tudi tu⁵⁸.

Člani
Svobode
Velenje 1924
ali 1925.

Stojijo: drugi z leve Leopold Planko, tretji z leve Janko Ulrih. Sedijo: prvi z leve Jože Ulrih, četrti z leve (z napisom) Anton Ule, prvi z desne Jakob Čepelnik

Ker »rdečkarjev« v Velenju niso marali – tu sta imela glavno besedo organizaciji Sokol in Orel -, so za Svobodo našli prostor v Pesju, v gospodarskem posloplju gostilne Pleteršek. Prostor je meril 3 x 3 metre, uporabljali so ga pa za vse mogoče: za društvene sestanke, tamburaške vaje, poslovanje knjižnice, vaje za igre in tudi za tajna predavanja o marksizmu-leninizmu. V knjižnici je bila »poleg poljudnoznanstvenih in pripovednih knjig tudi vsa takrat dosegljiva marksistična literatura«. Leta 1930 je bila »Svoboda Velenje razpuščena, inventar pa sekvestriran in v kratkem času razgubljen«.

Še deset let pozneje je v Šaleškem rudarju objavljen drugi nepodpisani prispevek na isto temo⁵⁹. Verjetno gre pripoved enega od ustanoviteljev društva ali koga, ki je bil ustanoviteljem blizu⁶⁰ – ti da so bili Janko Ulrih, Jože Vrabčič, Leopold Planko, Jože

⁵⁷ Velenjski rudar 15. julija 1954, str. 2

⁵⁸ »Velenje v predaprilski Jugoslaviji«. Velenjski rudar 17. aprila 1955, str. 3

⁵⁹ »Že pred 41. leti v Pesju DPD Svoboda«. Šaleški rudar 18. novembra 1965, str. 3

⁶⁰ Glede na navedena imena in okoliščine in na potreben vpliv, da je bil zapis objavljen, se mi zdi najverjetnejši avtor Tone Ulrih-Kristl, tedaj viden politični funkcionar. Op. L. P.

Lekš, Franc Znoj, Andrej Martinšek, Miroslav Pevec, Franc Štrbenk in Leopold Kališnik, pa še nekaj drugih, ki se jih neznani avtor v trenutku zapisovanja ni več spomnil. Uvodoma avtor navaja, da so se Jože Ulrih, Jože Vrabčič in Leopold Planko iz Pesja vključili v šoštanjko Svobodo, ki je obstajala od 1919. leta. Ti so idejo o društvu nekaj kasneje očitno presadili tudi v Pesje samo. Za knjižnico so zbrali knjige z nabiralno akcijo in pri tem »zbrali precejšnje število knjig, zlasti leposlovnih«. Društvo je imelo svoj pravilnik, ki se ni ohranil, člani so plačevali 1 dinar mesečne članarine in 2 dinarja ob vpisu. Drugih podatkov o delu, zbirki, obisku ipd. ni.

Društvo je bilo od oblasti razpuščeno leta 1930 po razbitju organizacije komunistov, ko se je nekaj politično najbolj izpostavljenih delavcev znašlo pred sodiščem. Razen v Kljajičevem članku⁶¹ je o tem govora tudi v brošuri, izdani ob gostovanju dramske skupine društva v ZR Nemčiji⁶². Žal spet neznani avtor članka 'Jugend am See' (Mladost ob jezeru) je zapisal: »Leta 1924 so velenjski rudarji ustanovili delavsko prosvetno društvo Svoboda, kmalu zatem so imeli svojo knjižnico, amatersko gledališko skupino in tamburaški orkester. Rudarji so se v društvu pogovarjali o svojih težavah, obiskovali so predavanja in se učili, kako se je treba boriti za delavske pravice. Zaradi tega so velenjske revolucionarje leta 1930 zaprli, društvo pa razpustili.«

O tem, kaj se je dogajalo z društvom med ustanovitvijo in razpustitvijo, je – tudi zaradi izgubljenih oz. nepopolnih virov – malo podatkov, še bolj to velja za čas po razpustitvi. Po pričevanju Leopolda Planka, mojega očeta (navajam seveda po spominu), se je del članov po razpustitvi iz že sicer ne posebno gostoljubnega okolja, ki je po izbruhu gospodarske krize in po razpustitvi postalo še manj prijazno, preusmeril na najbližje živahnejše društvo v Zabukovici.

Razpustitev, ki je doletela velenjsko Svobodo leta 1930, je po julijskem zborovanju 1935 na celjski Glaziji doletela tudi vsa druga društva s tem imenom. Namesto njih so se začele pojavljati Vzajemnosti, Zarje ipd. V Velenju so **Vzajemnost** ustanovili 4. aprila 1937, vodili pa so jo Martinšek Edvard, predsednik, Koren Matko, tajnik, in Ulrih Tone, blagajnik.⁶³ Ohranil se je še zapis o predstavi: društveni oder je pod Znojevim režijskim vodstvom 6. in 8. januarja 1939 v dvorani Rudarskega doma uprizoril

⁶¹ Kljajič, Damjan. »Pregledni oris delavskega gibanja v Šaleški dolini.« *Prispevki k zgodovini Šaleške doline, Šaleški razgledi* 2. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika 1989, str. 267-273

⁶² *Arbeiterkulturverein »Svoboda« Velenje – Jugoslavija. A. T. Linhart, Matitschek heiratet, Eine Komödie.* Velenje: »Svoboda« Velenje, 1956 (rekonstruirana letnica, brez paginacije)

⁶³ »Novi postojanki Vzajemnosti«. *Vzajemna svoboda* 1937, str. 55

žaloigro 'Bratomor na Metavi'. Obe predstavi sta bili zelo dobro sprejeti, dvorana obakrat nabito polna, za povrh je med odmori igral ravnokar ustanovljeni tamburaški odsek.⁶⁴

Vzajemnost je potem opravila še en občni zbor in sicer 14. maja 1939 ob pol 10. uri pri Melanšku v Pesjem (gostilna se je pred tem imenovala Pleteršek in je stala na desni strani ceste tik za mostom čez Pako⁶⁵). Otvoril in vodil ga je sodrug Polanc, tajniško poročilo je podal sodrug Znoj, blagajniško pa Pevec, ker je bil blagajnik Urisek ta čas na orožnih vajah. Diskutirali so o tem, kako poživiti delovanje in izvolili nov odbor: za predsednika Ulri(c)h Ivana (Janka), za njegovega namestnika Polanc Jožeta, za tajnika Čepelnik Rada, za namestnika Koritnik Viktorja, za blagajnika Urisek Jožeta, za namestnika Lekš Lovra, gospodar je postal Stropnik Franc, odborniki Lichtenegger Franc, Kališnik Polde in Venek Blaž, nadzornika pa Valenčak Ferdo in Stropnik Edo; kulturni odsek je vodil Ciril Špegel, tamburaškega pa Viktor Hladin.⁶⁶ Zadnja omemba velenjskega društva je s konca istega leta, novička o tragični smrti člana pevskega zbora Vzajemnosti Jakoba Stropnika, ki je postal žrtev svojega (domnevno rudarskega) poklica in so ga pokopali 14. oktobra.⁶⁷

Kljajič navaja posredni dokaz za obstoj društva še ob začetku vojne, ko je šaleški komunist Oto Mader (cit.) »odnesel knjige iz knjižnice že razpuščene Vzajemnosti (Svobode? – vprašaj je moj, op. L. P.) v Pesju in jih zakopal v gnoj, kjer so ostale zakopane ves čas vojne«⁶⁸.

Druge knjižnice

Čeprav obstajajo posredni dokazi, da je v tem času delovalo več knjižnic, podrobnejših podatkov o njih nismo našli. Tako so leta 1919 v Šoštanju oživili sokolsko društvo, v okviru katerega je deloval sokolski odsek v Škalah pri Velenju, ta pa spet pomeni jedro kasnejšega velenjskega Sokola. Njegova duša je bil Anton Kurnik. Ukvarjali so

⁶⁴ »Velenje«. *Vzajemna svoboda* 1939, str. 32

⁶⁵ Cesta z Lilijskega griča je takrat mimo gostilne vodila proti severu, t. j. proti Glinškovega klancu in Škalam. Slabih sto metrov od mostu ob ostanku ceste še stoji kapelica, za katero je danes pasji stadion Op. L. P.

⁶⁶ »Velenje«. *Vzajemna svoboda* 1939, str. 96

⁶⁷ »Velenje«. *Vzajemna svoboda* 1939, str. 144

⁶⁸ Stropnik, str. 17

se predvsem z gledališko dejavnostjo, vendar je odsek imel tudi manjšo društveno knjižnico.

Delovodnik SKSZ v Mariboru izkazuje na dan 31. 1. 1921 med prispelo pošto poročilo o delovanju Izobraževalnega društva Rečica na Paki⁶⁹. Po reorganizaciji SKSZ v Prosvetno zvezo 6. 12. 1923 je večina društev ponovno pristopila k zvezi, med njimi Katoliško bralno društvo Sv. Martin na Paki (na seji odbora zveze 8. 2. 1924), Izobraževalno društvo Zavodnje in Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Janž pri Velenju (15. 2. 1924) ter Katoliško izobraževalno društvo Sv. Mihael pri Šoštanju (24. 3. 1924).

Mija Žerjav je na avtorjevo prošnjo 14. 9. 2009 takole obudila pred leti še živo ljudsko izročilo v Šmartnem ob Paki:

»Ko smo člani kulturnega društva v letu 1980 raziskovali zgodovino kulturne dejavnosti v Šmartnem, naj bi po osebnem pričevanju občanov kmalu po prvi svetovni vojni kaplan Kociper ustanovil knjižnico, ki je bila po vsej verjetnosti nadaljevanje katoliškega bralnega društva. Prostore zanj je našel v kaplaniji, o čemer pričajo tudi knjige, ki so jih pred leti našli na podstrešju kaplanije, ko so jo obnavljali. Kociper jih je razvrstil v tri skupine: v znanstveno in mladinsko literaturo ter povesti. Po njegovem odhodu je skrb za knjižnico prevzel kaplan Adamič, nato pa domačini, med njimi Steblovnik, Marija Korošec in Razbornik. Nemci so med drugo svetovno vojno večino knjig požgali v pšenici na farovski njivi«.

Debelak in Marinković sta iz let pred drugo svetovno vojno v Arhivu Slovenije našla pravila društva **Vaška čitalnica iz Šentilja pri Velenju**⁷⁰. Kot predlagatelji pravil so podpisani Avguštin Glušič, Ivan Jelen in Rafael Koren. Banski svetnik Bogataj je društvu odobril delovanje 24. septembra 1934. Čitalnica se je nahajala v Arnačah, delu Šentilja, ki je takrat bil samostojna občina. Njen namen ni bilo politično delo, pač pa kulturno, med člani bi naj vzbujala veselje do branja ter interes za splošni napredek in za kulturno zgodovino, člani naj bi zbirali podatke iz življenja na vasi, stare noše in druge etnološke oz. zgodovinske predmete, ki naj bi jih predstavili v vaškem muzeju, ter postavili spomenik padlim v prvi svetovni vojni. Posebno pozornost so namenili odpravi pijančevanja, surovosti in preklinjanja ter izboljšanju higiene v vasi. Zanimi-

⁶⁹ Zapisniki SKSZ, delovodnik

⁷⁰ Debelak, str. 25 in dalje

vo je, da je tudi tu pristop novih članov moral odobriti društveni odbor in tisti, ki so jih zavrnili, niso imeli možnosti pritožbe.

Posredne dokaze o obstoju knjižnic malo pred drugo svetovno vojno, tudi o tistih v okviru društev, ki jih je bilo največ, najdemo na več mestih v Krajevnem leksikonu Dravske banovine⁷¹. Tako v poglavju Srez Slovenj Gradec srečamo javno knjižnico v Škalah in katoliško prosvetno društvo v Sv. Andražu pri Velenju⁷², javno knjižnico v Ravnah pri Šoštanju ter katoliško izobraževalno društvo in štiri javne in strokovne knjižnice v Šoštanju (pa še delavsko kulturno društvo Vzajemnost, Godbo Zarja, delavsko prosvetno društvo Cankar in Pevsko društvo Šoštanj)⁷³, javno knjižnico in prosvetno društvo v Št. Ilju pri Velenju ter prosvetno društvo v Št. Janžu na Vinski gori⁷⁴, cerkveno knjižnico v Belih vodah in izobraževalno društvo v Zavodnjah⁷⁵, v občini Velenje pa poleg gledališkega odra in pevskega društva v Stari vasi še pevsko društvo in organizacijo Sokola v samem Velenju, vendar nobene knjižnice. V Šmartnem ob Paki, ki je sodilo pod srez Gornji Grad, se omenja katoliško prosvetno društvo⁷⁶.

Mlinškova javna knjižnica

Za lokalno knjižničarstvo je imel daljnosežne posledice dogodek, do katerega je prišlo sredi tridesetih let. Učitelj Fran Mlinšek (1890-1973) je v šolskem letu 1934/35 ustanovil prvo deklarirano »javno knjižnico« oz. »šolsko narodno knjižnico« v Velenju, kar štejemo za ustanovitev velenjske javne (v današnji terminologiji: splošne) knjižnice in za začetek neprekinjenega organiziranega knjižničarstva v Velenju; zbirka je namreč preživela vojna in povojna leta ter so jo l. 1962 vključili v na novo ustanovljeno Knjižnico Velenje.

Knjižnica je imela prostor v tedanji osnovni šoli; šolska zgradba, bivša konjušnica, je temu namenu služila vse do začetka šestdesetih let, čeprav je bila zaradi slabega stanja že pred drugo svetovno vojno predvidena za rušenje. Stala je približno na JZ vogalu današnje blagovnice Standard, se pravi med hotelom Paka in vilo Bianco.

⁷¹ Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana : Zveza za tujski promet, 1937. V nadaljevanju: KLDB.

⁷² KLDB, str. 552

⁷³ KLDB, str. 554

⁷⁴ KLDB, str. 555

⁷⁵ KLDB, str. 556

⁷⁶ KLDB, str. 174

Mlinškova Javna knjižnica Velenje je ob ustanovitvi premogla 445 knjig in je bila odprta ob nedeljah od 8. do 13. ure, knjige pa je izposojala za 14 dni. Stropnik še navaja, da je v šolskem letu 1938/39 Mlinšek knjižni fond razdelil na »učiteljsko knjižnico« (270 knjig) in »šolsko knjižnico« (370 knjig).⁷⁷ Dve-tri leta pozneje je svoje knjige (2.382 enot) pred bližajočo se vojno nevarnostjo porazdelil in poskril pri zanesljivih velenjskih družinah.

Stara
velenjska
osnovna šola,
'konjušnica'

Knjižnice po drugi svetovni vojni

Med prvimi nalogami oblasti po drugi svetovni vojni je bila v sklopu vzpostavitve novega družbenega reda tudi obnovitev knjižnih zbirk oziroma ureditev omrežja javnih knjižnic, ki naj bi poleg šol in ljudskih oziroma delavskih univerz dvigale izobrazbeno raven prebivalstva. Smernice za to je odsek za prosveto IO OF sprejel še med vojno, 2. oktobra 1944. Pravilnik o ljudskih knjižnicah, ki ga je dve leti pozneje izdalo ministrstvo za prosveto LRS⁷⁸, je določal, da se morajo ljudske knjižnice ustanoviti povsod, kjer se kaže potreba in razumevanje zanje, torej je lahko vsak krajevni odbor ustanovil svojo knjižnico, če je le bila javna in ni omejevala dostopa. To je seveda na hitro povečalo število knjižnic – a samo število. Tako je v prvem popisu knjižnic isto ministrstvo leta 1948 ugotovilo 1.146 ljudskih knjižnic, leto po-

⁷⁷ Stropnik, str. 17

⁷⁸ Uradni list LRS, 1. 6. 1946, št. 40

zneje pa že 1.637, potem ko jih je bilo v šestih mesecih ustanovljenih 400!⁷⁹ Situacija knjižnic je bila na splošno vse prej kot rožnata, kar velja seveda za ves slovenski in širši prostor, ne le za Šaleško dolino. V prvih povojnih letih, pa še nekaj let zatem je vladalo splošno pomanjkanje – prostorov, gradiva in knjižničarjev, tako da skromen obseg dejavnosti ne preseneča. Med danes komaj predstavljuje probleme sodi n. pr. pomanjkanje papirja za tisk, ki je seveda vplivalo na knjižno produkcijo⁸⁰, kadrovska manjka pa so poskušali izboljšati s tečaji za usposabljanje knjižničarjev⁸¹. Podobne ugotovitve - slaba materialna plat in kadrovske težave - sodijo tudi še po nekaj letih v običajni opis stanja⁸².

Na najbolj pereče težave je v referatu na plenumu društva bibliotekarjev Slovenije opozorila tudi **Roza Mencin**⁸³. Po za nas srečnem naključju je za prikaz stanja na podežlju uporabila situacijo v tedanjem šoštanjskem okraju; odlomek je dovolj zanimiv, da ga velja navesti v celoti:

»Da bo razumljiveje, kakšno je stanje ljudskih knjižnic na podežlju, bom opisala stanje ljudskih knjižnic okraja Šoštanj. Tako kot je v šoštanjskem okraju, je tudi v večini drugih okrajev.

Okraj Šoštanj ima nad 40.000 prebivalcev in je imel (sedaj jih združuje) 40 ljudskih knjižnic. Vse knjižnice imajo 12.000 knjig, od teh je 10 knjižnic, ki imajo manj kot 100 knjig, 29 knjižnic ima od 100 do 500 knjig, okrajna knjižnica pa ima nad 1000 knjig. Večina teh knjižnic je bila ustanovljena v letu 1948. Zadnji dve leti si je 14.000 bralcev izposodilo 20.000 knjig. Najmanj knjig je izposodila knjižnica pri sv. Florjanu, ki je izposodila le 10 knjig; pri sv. Florjanu se namreč nikomu ni zdelo več potrebno – kakor hitro je ustanovitelj knjižnice odšel – da bi knjige še naprej izposojal. Največ knjig je izposodila okrajna knjižnica, in to 520 bralcem 3.900 knjig. Knjižničarji v teh knjižnicah so administratorji, nameščenci, kmetje, delavci, gospodinje in 6 učiteljev. Od neučiteljev jih je bilo na knjižničarskem tečaju v Radencih 7. Glede prostorov pa je stanje sledeče: 4 knjižnice imajo lasten prostor in svoje omare, ostale pa so po šolah, v prostorih KLO, 9 knjižnic pa nima ne lastne omare in ne lastnih prostorov. S kartoteko in inventarno knjigo je opremljenih 12 knjižnic. Knjižnice so odprte enkrat

⁷⁹ »Podprimo ljudske knjižnice«. *Celjski tednik* 24. septembra 1949, str. 3

⁸⁰ Svojevrstno ilustracijo stanja, ki si ga danes težko predstavljamo, predstavlja podatek o številu telefonov v Velenju leta 1949, ko je trg štel kakšnih tisočpetsto prebivalcev: celih 11 telefonskih priključkov je bilo, med njimi komajda kak zasebni.

⁸¹ »Knjižničarski tečaj v Celju«. *Celjski tednik* 21. avgusta 1948, str. 3

⁸² »Izobraževalne in vzgojne naloge 'Svobode'«. *Celjski tednik* 12. aprila 1950, str. 4

⁸³ Mencin, Roza. »Težave ljudskih knjižnic«. *Obzornik, mesečnik za ljudsko prosveto* 1950, str. 261-264

na teden po eno ali dve uri. Propagandnega dela ni. V knjižnico prihajajo ljudje, ki zdaj pa zdaj začutijo željo, da prečitajo kakšno knjigo. Izjema je samo knjižnica KUD Biba Roeck v Družmirju, ki je najboljša vaška knjižnica; tamkaj si je namreč 471 bralcev izposodilo 878 knjig, knjižničar pa je organiziral bralne večere in se na lastno pobudo seznanil s tehničnim delom v knjižnici tako, da je prakticiral pri nekem knjižničarju, ki je absolviral tritedenski tečaj v Radencih. Pregleda o tem, katere knjige si ljudje najraje izposojajo, še nimamo, čeprav smo po tem povpraševali. Iz tega je razvidno, da nas čaka še mnogo dela. Premalo je bralcev in tudi premalo knjig. Statistika nam pove, da naše podeželske knjižnice še ne opravljajo zadovoljivo svojje kulturne naloge. Vzrokov za to je več. Prvič slaba propaganda. Vaščani še ne vidijo v knjižnicah kulturnega žarišča in ga tudi ne bodo, dokler ne bodo napravili knjižnice vidne, močne in zanimive. Jasno je, da slaba propaganda ni edini vzrok slabemu posecanju ljudskih knjižnic. Krivo je tudi dejstvo, da se zbirke knjig še majhne in da so prostori neprimerni. Da pa je možno doseči pomembne uspehe, da je mogoče v knjižnice pritegniti vse vaščane, potrjujejo uspešni primeri.«

Takoj po vojni, ki je bila usodna za veliko število slovenskih knjig, se je kronistu zdelo umestno poročati o 50 knjigah, ki so jih zbrali za knjižnico v Šoštanju. Hkrati je objavljena pripoved o knjigah iz knjižnic v Trbovljah, Zagorju in Celju ter iz skladišč Mohorjeve družbe, ki so jih okupatorji prepeljali v papirnico v Radečah z namenom, da jih zmeljejo in uporabijo za izdelavo papirja, pa so jih ljudje pobrali in poskrili, da bi jih rešili pred uničenjem.⁸⁴

V Pesjem pri Velenju, kjer so prvi v mozirskem okraju postavili nov zadružni dom, so leta 1948 dohodek od prireditev uporabili za nabavo zavese za oder, 5 šahov in 519 knjig, mesečno pa so jih izposodili okrog 200. Za uspešno delo je krajevni ljudsko-prosvetni svet prejel nagrado IO Ljudske prosvete.⁸⁵

Josip Rijavec in Marija Zidar⁸⁶ sta v tistem delu tedanjega okraja Šoštanj, ki ga danes pokriva velenjska knjižnica (okraj je takrat zajemal tudi Zgornjo Savinjsko dolino do Gornjega grada), našla 8 strokovnih knjižnic, od tega:

- 6 učiteljskih na osnovnih šolah oz. nižjih gimnazijah: v Šmartnem ob Paki na obeh šolskih tipih, enako v Šoštanju, v Topolšici na osnovni šoli in v Zavodnjah na osnovni šoli,

⁸⁴ »Drobne vesti«, Nova pot 9. junija 1945, str. 5

⁸⁵ R. P. »Zadružni dom je razgibal kulturno življenje v Pesjem«, Celjski tednik 23. oktobra 1948, str. 3

⁸⁶ Rijavec, Josip, in Marija Zidar. Slovenske knjižnice. Pregled ob štiristoletnici slovenske knjige. Ljubljana: Društvo bibliotekarjev Slovenije 1951, str. 75 in dalje

- strokovno knjižnico na Rudarski šoli v Velenju (ustanovljeno 15. 9. 1948) ter
- zdravniško knjižnico v bolnici za tuberkulozo v Topolšici.

Največji med njimi sta bili knjižnica nižje gimnazije v Šoštanju s 638 enotami ter zdravniška v Topolšici s 600 enotami, najstarejša pa naj bi bila knjižnica na osnovni šoli v Šoštanju, za katero se navaja kot letnica ustanovitve leto 1873, v pripombi pa še, da je imela knjižnica leta 1941 2.000 knjig, nakar je bila med okupacijo uničena in 1945 obnovljena.

Omenjeni pregled je na istem območju ugotovil tudi 27 - v tedanji terminologiji ljudskih in sorodnih - knjižnic:

- v Belih vodah,
- Gorenju,
- Lokovici (mladinska),
- Pesju,
- Plešivcu pri Velenju (imenovana Knjižnica Osvobodilne fronte),
- Sv. Florijanu,
- Šaleku,
- Škalah (mladinska),
- Šmartnem ob Paki (ljudska in dijaška na nižji gimnaziji),
- Šoštanju (sindikalna v podjetju Gradis, dijaška na nižji gimnaziji, okrajna sindikalna s ponosnimi 1.153 enotami gradiva in abecednim imenskim katalogom⁸⁷, sindikalna pri okrajni zvezi kmetijskih zadrug, sindikalna v tovarni usnja),
- v Topolšici (bolniška v bolnici za tuberkulozo, sindikalna v isti bolnici, ljudska, šolarska na osnovni šoli) ter
- v Zavodnjah (ljudska in šolarska pri osnovni šoli).

V Velenju navajata avtorja naslednje knjižnice:

- sindikalno v elektrarni,
- mladinsko v industrijski rudarski šoli,
- sindikalno pri krajevnih podjetjih,

⁸⁷ V trenutku zaključevanja teksta je Darinka Bizjak, ki je raziskovala šestdeseta leta, v letnem poročilu šoštanjske knjižnice za leto 1966 našla navedbo, da je bila ta knjižnica ustanovljena leta 1947. Žal je to za zdaj tudi edini dosegljivi podatek v tej zvezi. Op. L. P.

- ljudsko pod vodstvom Frana Mlinška z zbirko 477 enot in opombo, da je bila ustanovljena pred vojno, med okupacijo uničena ter po vojni obnovljena,
- dijaško na nižji gimnaziji ter
- sindikalno pri rudniku lignita, ki jo je vodil vrtnar Jože Volovšek.

Prvi je po vojni knjižnico ponovno odprl Mlinšek, ki je zbral poskrto gradivo in ga spet začel izposojati v veži takratne osnovne šole.⁸⁸

Očitno tudi ta seznam ni popoln. Mija Žerjav pravi takole:

»5. oktobra 1949 je Šmartno ob Paki dobilo Kulturno umetniško društvo Jože Letonje – Kmet. Društvo je bilo razdeljeno v štiri odseke: dramatski odsek, odsek za reproduktivno glasbo – petje, odsek za kulturne ples in izobraževalni odsek, v katerega so sodili knjižnica, izobraževalni tečaji in ljudska univerza. Knjižnica je dobila svoje prostore v »stari občini« - današnjih prostorih pisarne društva upokojencev, kasneje pa v današnjem bifeju društva upokojencev. Pod okriljem kulturnega društva je delovala do leta 1979, ko je prešla pod Kulturni center Ivan Napotnik Velenje. Nad knjižnico je dolga leta po vojni bdel gospod Zorko Kotnik, ravnatelj tukajšnje osnovne šole, nato pa še predsedniki kulturnega društva (Franjo Karažinec in drugi ...). Kot knjižničarke so delale Frida Jančič, Ivanka Prašnikar, Jožica Ocepek Feužer, Ana Glamočak, Stanka Razbornik Kopušar, Alenka Krajnc Podgoršek, Mija Žerjav, Ljuba Steblovnik, Juana Letonje Robida in druge. Za bralce je bila knjižnica odprta ob nedeljah med prvo in drugo sv. mašo, torej med 8. in 10. uro. Če je bilo obiskovalcev več, pa tudi do 11. ure ali še dlje. Nekateri so v knjižnici preživeli ves dopoldan, saj je bilo možno prelistati kakšno revijo (Tovariš ...) ali odigrati partijo šaha. Delo v knjižnici je bilo ljubiteljsko tako kot tedaj vsa kulturna dejavnost. Pozimi je potrebno peč tudi zakuriti. Gospod Anton Ažman je skrbel, da je bila peč že naložena, trebna je bilo le pritakniti ogenj. Prostor se je do dobra ogrel šele do takrat, ko smo z delom v knjižnici že zaključevali.«⁸⁹

• • •

⁸⁸ Pozneje, konec petdesetih let jo je prestavil v družinsko hišo Hudovernikovih ob Paki, l. 1962 jo je opustil in celotni knjižni fond podaril novoustanovljeni knjižnici v okviru Delavske univerze. Op. L. P.

⁸⁹ Mija Žerjav še dodaja: »Ko so v Šmartnem začeli graditi kanalizacijo in kasneje še stanovanjski blok z zdravstvenim domom, je morala knjižnica odstopiti prostor za bivanje gradbenim delavcem. Po dvakratni izselitvi in ponovni vselitvi v iste prostore in pojavu televizije v sedemdesetih letih je obisk v knjižnici močno upadel. Potrebno je bilo razmišljati o drugačni organiziranosti in možnosti večje izbire knjig... Po selitvi zobozdravstvene in splošne ambulante v prostore v novem bloku se je bivši prostor splošne ambulante uredil v knjižnico. Knjižni fond je konec sedemdesetih let štel okrog 1200 knjig (inventura KD iz leta 1978). Knjižnica je 1979. leta prešla pod upravljanje Kulturnega centra Ivan Napotnik Velenje. Delo knjižničarke je na začetku honorarno opravljala Danica Kotnik, dolgoletna učiteljica slovenskega jezika na šmarški šoli. Z obnovitvijo kulturnega doma se je knjižnica preselila v prostore kulturnega doma – najbrž že leta 1985 (današnji prostori občine – tajništvo in računovodstvo), z nastankom občine pa v prostor mladinske organizacije.«

Leta so minevala, situacija pa se ni občutneje popravila niti na slovenski ravni niti lokalno. Še nekaj let pozneje poroča '–ol.' (Jaro Dolar, takratni ravnatelj mariborske študijske knjižnice) o srečanju ljudskih knjižničarjev v Ljubljani 1954 pod pomenljivim naslovom »Ali bomo res morali ljudske knjižnice zapreti?«. Knjižničarji so političnemu gostu Borisu Zihleru povedali, da je stanje ljudskega knjižničarstva zelo težko, saj so morali ponekod knjižnice že zapreti, zlasti na podeželju. Ugotovili so, da nemoteno delajo samo knjižnice v Ljubljani in v Celju, drugod pa le životarijo, ker bodisi nimajo denarja za knjige, bodisi je »premalo knjižničarjev, ki ne zmorejo vsega dela«. Knjižničarji so že takrat videli rešitev svojih problemov v zakonu o knjižničarstvu, a je bil sprejem zakona še sedem sušnih let daleč.⁹⁰

Leto pozneje so zastopniki kulturnoprosvetnih društev v Celju spet ugotavljali, da nekaterim od 72 knjižnic v okraju ljudski odbori ne nudijo dovolj pomoči, tako da nekatere dobro poslujejo, ostale pa životarijo in počasi propadajo. Iz istega zapisa zvemo tudi, da so medse sprejeli društva iz sedanjega okraja Šoštanj, kjer je ob 2 Svobodah delovalo še 17 društev, 13 pevskih zborov ter 3 godbe.⁹¹

Leta 1954 je bilo stanje v knjižnicah v Šaleški dolini takole:

- »Knjižnica v Šoštanju: 2.377 zvezkov, 1.396 izposojenih, 98 bralcev, vodja knjižnice uslužbenec z n. srš. izobrazbo.
- Knjižnica v Ravnah: 208 zvezkov, 63 izposojenih, 23 bralcev, vodja knjižnice učiteljica.
- Knjižnica v Belih Vodah: 203 zvezki, 129 izposojenih, 45 bralcev, vodja knjižnice kmetica.
- Knjižnica v Lokovici: 180 zvezkov, 140 izposojenih, 30 bralcev, vodja knjižnice gospodinja.
- Knjižnica v Šentilju pri Velenju: 162 zvezkov, 160 izposojenih, 36 bralcev, vodja knjižnice kmet.
- Knjižnica v Plešivcu: 150 zvezkov, 67 izposojenih, 50 bralcev, vodja knjižnice učiteljica.
- Knjižnica v Zavodnju: 139 zvezkov, 52 izposojenih, 13 bralcev, vodja knjižnice učiteljica.

⁹⁰ (Dolar, Jaro). »Ali bomo res morali ljudske knjižnice zapreti?«. Večer 3. februarja 1954, str. 6. <<http://www.vecer.si/arhiv>>.

⁹¹ M.B. »500 uspelih prireditvev«. Večer 2. decembra 1955, str. 4. <<http://www.vecer.si/arhiv>>

- Knjižnica v Velenju: 56 zvezkov, 5 izposojenih, 4 bralci, vodja knjižnice delavec.
- Po letu 1954 so se manjše knjižnice še vedno ukinjale oz. združevale; ukinjena je bila šentiljska, v Šmartnem ob Paki pa je nastala nova.«⁹²

Podatki so vsaj za Velenje očitno pomanjkljivi.

Knjižnica DPD Svobode Velenje

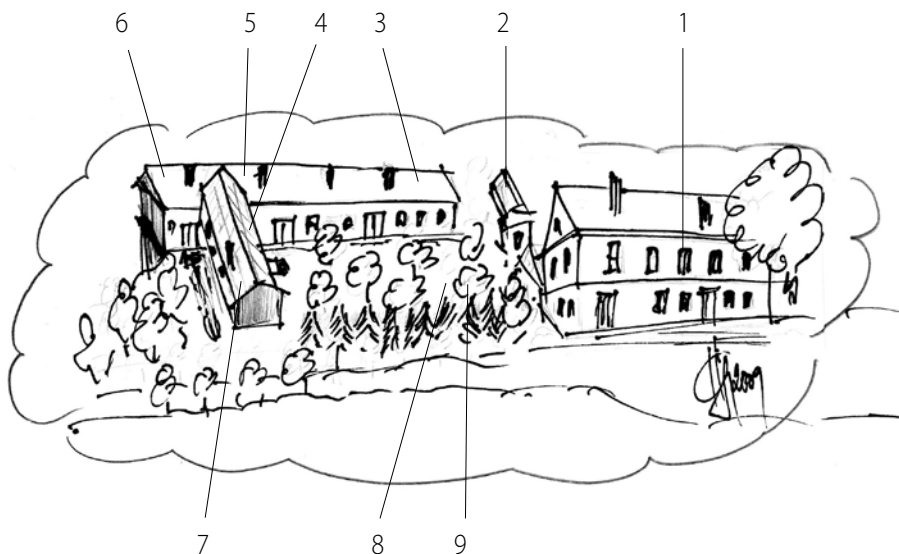
Vzporedno z Mlinškovo knjižnico, a z nekajletno zakasnitvijo je bila v sklopu ponovne ustanovitve DPD Svoboda 1. junija 1952 oživljena tudi društvena knjižnica⁹³. Do ustanovitve teh društev je prišlo na pobudo svobodašev iz stare Jugoslavije, ki so bili večina tudi v odboru novega društva. Obstajajo indici, da so se dejavnosti odvijale že pred formalno ustanovitvijo društva, vendar materialnih dokazov za to doslej ni. Prostore je društvo dobilo v Rudarskem domu (danes prostori komunalnega podjetja ob križišču Koroške ceste in Ceste na jezero), ki je postal takoj po vojni središče kulturno-prosvetnega dela, in v sosednjem, leta 1947 zgrajenem prosvetnem domu, poznejši kinodvorani.

Eden od akterjev takratnega dogajanja Anton Grebenšek je na prošnjo avtorja tega članka takole popisal - in narisal - razmere v Rudarskem domu na začetku petdesetih let (24. septembra 2009):

⁹² Stropnik, str. 18

⁹³ »Letni obračun 'Svobodaše'v«. Velenjski rudar 15. avgusta 1953, str. 3 (v nad. VR)

Razporeditev in prireditve

1 **prireditvena dvorana**

- odrske predstavitve gledališke skupine,
- telovadne akademije telovadnega društva Partizan
- vaje in javni nastopi godbe premogovnika Velenje,
- kino predstave,
- nastopi pevcev,
- na podstrešju se hrani notni arhiv godbe

2 **kegljišče**

3 **godbena soba**

pihalna godba premogovnika Velenje je dobila svoj prostor pred letom 1950 (nezanesljiva letnica, op. A. G.)

4 **vadbni prostor** plesnega orkestra DPD Svoboda

5 **prostor za večje plesne prireditve** (silvestrovanje, pogostitve...)

6 **vadbena soba za podmladek pihalne godbe**

V prvih letih po vojni še ni bilo organiziranega poučevanja glasbe. Prvi so za to delo poprijeli Leopold Planko, Richard Beuermann, Franci Taušič, Anton Vodeb. To je bil zametek poznejše glasbene šole Velenje.

7 **knjižnica in čitalnica**

Prvo pohištvo v knjižnici in čitalnici so iz starih gostilniških miz in stolov uredili strokovnjaki in obrtniki rudniške mizarske in pleskarske delavnice. Poleg izposoje knjig in dnevnega časopisja je knjižnica in čitalnica (sekcija DPD Svoboda) na voljo za glasbene produkcije prvih učencev glasbene šole, za različne družbeno-politične dejavnosti, za praznične prireditve in čitalniške matinee.

8 in 9 odbojgarsko igrišče in veselični prostor *(vinske trgatve, gasilske veselice in druga srečanja v poletnem času, zlasti kegljaška in odbojgarska). Posebni dogodek je v tem parku bil ob cvetenju lipe, ko so zlasti žene s pesmijo in smehom družno nabirale lipovo cvetje.*

Novico o (ponovni) ustanovitvi DPD Svoboda v Velenju in Šoštanju je Večer objavil 25. novembra 1952 v nepodpisanem prispevku. Neznani avtor je pri tem pohvalil knjižnico velenjskega društva, ki da »se lahko ponaša z velikim številom novih knjig«, natančnejšega števila pa ni navedel. Dopisnik dalje ugotavlja, da bodo »številne knjižnice v okraju (...) morale dobiti več denarne pomoči od ljudskih odborov, ki so pravzaprav dolžni skrbeti za razvoj knjižnic«. Lahko rečeno, a očitno težje storjeno.

Knjižničar Dušan Ferjančič je pripravil kratek zapis za lokalni časnik⁹⁴: da knjižnica deluje že več mesecev in da je njen namen razvedrilo in dviganje kulturnega nivoja, nahaja se v bivšem dijaškem internatu pri rudarskem domu, lokal da je lepo urejen, na razpolago pa je tudi radio, darilo rudniškega sindikata. V knjižnični zbirki je več tisoč knjig, ki se izposojujejo na dom za 14 dni proti minimalni izposojnini. Časopisi se lahko čitajo samo v čitalnici, knjižnica pa je odprta vsak torek, sredo, petek in soboto od 16. do 19. ure ter ob nedeljah med 10. in 12. uro. Obisk in vpis nista zadovoljiva, saj je vpisanih le okoli 150 članov.

Velenjski rudar objavlja dobro leto pozneje nepodpisano poročilo o delu DPD Svoboda, katerega sestavni del je tudi kratko poročilo o delu knjižnice. Iz njega izvemo, da je bila knjižnica odprta štirikrat tedensko in sicer v torek, sredo, petek in soboto od 16. do 19. ure. Vpisanih je bilo 125 bralcev, od tega 22 žensk oziroma 51 delavcev, 48 intelektualcev, 15 dijakov, 5 upokojencev, 6 gospodinj. Skupno so si izposodili 1.335 knjig, od tega 80 % leposlovja, 10 % mladinskih del in 10 % političnih in poljudnoznanstvenih. Največ so brali dela o narodnoosvobodilni borbi, nato pa avanturistične in kriminalne romane. Zbirka je obsegala 2.384 knjig, od tega so jih 470

⁹⁴ Ferjančič, Duško. »Knjižnica in čitalnica«. *Velenjski rudar* 15. februarja 1953, str. 6

podarili (nižji) gimnaziji v Velenju, tako da je bilo stanje 1.906 knjig oz. 1.350 različnih (= naslovov). V tem obdobju je bilo nabavljenih 433 knjig v vrednosti 136.400 din. Za knjižnico je bilo porabljenih 122.694 din, dohodkov je imela 135.870, pozitivni saldo 13.176 je posledica namenske dotacije sindikalne organizacije rudarjev za nabavo knjig. Današnjemu bralcu bo gotovo zanimiv zadnji odstavek: »Nujno je preskrbeti za knjižnico kakor tudi za glasbeno šolo prostor za kurjavo, katerega sedaj sploh nimamo ter se ne morejo ogrevati omenjeni prostori.«⁹⁵

Še leto pozneje ugotavlja neznani avtor v Velenjskem rudarju, da je knjižnica sezono 1952/53 začela s 1.100 knjigami in da je bilo v tem času za nabavo knjig porabljenih več kot 100.000 dinarjev.⁹⁶

Na dan 26. decembra 1955 je v članku, podpisanem z V. Š. (verjetno Vinko Šmajš), zapisano: »V knjižnici Svobode je 3.200 knjig, število bralcev pa je celo dvakrat večje kot prejšnja leta«. Avtorju smemo verjeti na besedo, da jih je bilo res dvakrat več.⁹⁷

O delu velenjskega DPD Svoboda je pisal tudi Vinko Trinkaus. Članek je posvečen gledališki sekciji društva, ki je bila takrat zelo uspešna in je leto pozneje zastopala Jugoslavijo na mednarodnem srečanju amaterskih gledališč v Scheersbergu na skrajnem severu Nemčije (za to priložnost so tiskali že omenjeno brošuro z osnovnimi podatki o igri Ta veseli dan ali Matiček se ženi in o Velenju v nemščini⁹⁸). Ob koncu avtor omeni tudi društveno knjižnico, ki da premore 3.000 zvezkov in jo društvo izdatno podpira. Posebej pohvali požrtvovalnost knjižničarja Ferjančiča, ki že nekaj let trikrat na teden brezplačno vodi obsežno knjižnico.⁹⁹

Velenjski rudar ostaja dragocen vir informacij o delu Svobode, tudi o delu knjižnice, v teh letih vključno z letom 1955. Knjižnica je odprta štirikrat tedensko po dve uri, vodi jo Dušan Ferjančič. Registriranih bralcev je 258, med njimi 80 % članov rudniškega kolektiva, 45 % delavcev, 42 % intelektualcev, 9 % dijakov ter 2 % upokojencev in drugih. V knjižnici je 3.200 knjig, večinoma v slovenskem, deloma pa tudi v nemškem in hrvaškem jeziku. V zbirki so predvsem leposlovne knjige, po 10 % pa je mladinskih oz. političnih in strokovnih. Do konca novembra 1955 je

⁹⁵ »Naša 'Svoboda' je podala obračun svojega dela«. VR 20. novembra 1954, str. 2

⁹⁶ »V tretjem letu dela po osvoboditvi«. VR 17. aprila 1955, str. 3

⁹⁷ Š(majš), V(inko). »Kulturni dom v Velenju«. Večer 26. decembra 1955, stran 2. <<http://www.vecer.si/arhiv>>

⁹⁸ *Arbeiterkulturverein »Svoboda« Velenje – Jugoslavija. A. T. Linhart, Matitschek heiratet, Eine Komödie.* Velenje: »Svoboda« Velenje, 1956 (rekonstruirana letnica, brez paginacije)

⁹⁹ Trinkaus, Vinko. »Lepi uspehi v prosvetnem delu.« Socialistična misel 1955, str. 335-336

bilo nabavljenih 863 knjig. Knjižničarju sta pri izbiri pomagala tudi dva zunanja sodelavca.¹⁰⁰ Kot glavni problem navajajo pomanjkanje finančnih sredstev, tako da so primorani tudi dnevno časopisje in revije reducirati na minimum, čeprav je članstvo od zadnjega občnega zbora naraslo za 200 %.¹⁰¹

Rudarski
dom
pred letom
1947

V prvomajski številki 1956 objavlja VR kratek zapis, podpisan s F. Z. (domnevno Furlan Zdenko, tajnik rudnika in zagnan gledališčnik), »Strokovna knjižnica rudnika«, ki govori o tem, da ta knjižnica obstaja že nekaj let, a je še skromna. Tudi to vodi tovariš Ferjančič. Na isti strani objavlja javna knjižnica Svobode pod naslovom »Pozor!« sporočilo, da je nabavila precej novih knjig in da je po novem odprta vsak ponedeljek, sredo in petek od 16. ure dalje.¹⁰²

Preko istega časopisa poziva knjižnica bralce s člankom »Imamo časopise zaman na razpolago« na branje časopisov: od Ljudske pravice in Slovenskega poročevalca, Ljubljanskega dnevnika, Večera, Vjesnika do TT-ja, Tovariša, Vjesnika u srijedu, Celjskega tednika, Borca ... do Poleta, Planinskega vestnika, Naše žene, Svijeta, Življenja in tehnike ter Glasnika slovenske matice.¹⁰³

¹⁰⁰ »Prerez dela velenjske Svobode v preteklem letu«. VR, 1. februarja 1956, str. 2

¹⁰¹ V ilustracijo naj nam bo dovoljeno uporabiti stavek iz že omenjene brošure velenjskih gledališčnikov. Podpis k fotografiji odrske vaje se glasi: 'Prosti čas ne pomeni, da se nič ne dela, ampak da se dela nekaj drugega. (...)'. V isti brošuri piše Maks Maver o knjižnični zbirki velikosti 5000 knjig v slovenščini, srbohrvaščini, francoščini, nemščini in angleščini. V luči vzporednih podatkov je številka močno pretirana.

¹⁰² VR 1. maja 1956, str. 3

¹⁰³ VR 1. junija 1956, str. 3

VR še poroča o knjižnici v preteklem poslovnem letu, tokrat v članku izpod peresa F. Z. pod naslovom »Naše prosvetno društvo se pripravlja na obračun«. Delo knjižnice je bilo otežkočeno zaradi pomanjkanja denarja, saj Svoboda v tem letu ni dobila od nikogar denarne pomoči. Zato so morali ustaviti nakupovanje knjig za knjižnico. Nekoliko se je stanje izboljšalo, ko je društvu rudnik dovolil zbiranje in oddajo starega železa, tako pridobljeni denar pa so namenili za dejavnost. Potem so pomoč vendarle dobili tudi od Elektrarne Velenje – 50.000.-din – in od rudnika – 100.000.- din. Avtor ugotavlja, da novih knjig ni mogoče nabavljati zgolj iz pobrane izposojnine, pa tudi da s 3.500 knjigami vseh vrst v prihodnje ne bo mogoče zadovoljevati vseh prebivalcev Velenja in okolice. Pomoč društvo pričakuje predvsem od kolektivov in njihovih sindikalnih organizacij.¹⁰⁴

Prostorske razmere so opisali takole: »Svoboda ima v uporabi prostor za čitalnico in knjižnico s policami za 4.000 knjig ter mizami in stoli za 60 bralcev. Na žalost se ta prostor uporablja tudi za zasedanja delavskega sveta rudnika, za izobraževalne tečaje, partijske sestanke in sestanke drugih organizacij. Poleg tega uporablja ta lokal tudi ljudska univerza in društvo inženirjev in tehnikov za svoja predavanja. Ni skoraj popoldneva, da ne bi bila čitalnica zasedena. Kako težko posluje knjižnica, je razvidno prav iz zgoraj povedanega.«¹⁰⁵

Julija najavljeni obračun dela se je zgodil 21. oktobra 1956. Knjižnico je vodil Dušan Ferjančič, odprta pa je bila trikrat tedensko po 2 uri. Med 362 člani je večina iz rudniškega kolektiva, največ, 48 %, je delavcev, 40 % pa intelektualcev. Knjižnica je razpolagala s 3.800 knjigami, od tega je bilo 8 % znanstvenih in političnih.¹⁰⁶

Že takrat so razmišljali tudi o gradnji potrebnih kulturnih objektov; kot druga je bila na seznamu javna in strokovna knjižnica s čitalnico¹⁰⁷. Dva meseca kasneje poročajo o tem, da se je knjižnica morala preseliti v manjši prostor, kar predstavlja samo zasilno rešitev.¹⁰⁸

Vzpodbudnejše so – spet izpod peresa V. Š. – tri novičke sveta za šolstvo pri občinskem ljudskem odboru Velenje. Odbor namreč napoveduje ustanovitev »centralne

¹⁰⁴ »Naše prosvetno društvo se pripravlja na obračun«, VR 31. julija 1956, str. 4. Nihajoče številke knjižne zbirke dopuščajo sklep, da je šlo za ocene stanja, ne za prešteto zalogo. Op. L. P.

¹⁰⁵ F(urlan), Z(denko). »Za kulturno-prosvetno dejavnost je premalo prostora«, VR 15. avgusta 1956, str. 4

¹⁰⁶ »Obračun dela velenjske Svobode«, VR 17. novembra 1956, str. 3

¹⁰⁷ »Gradnja kulturnega doma – najvažnejša naloga«, VR 5. januarja 1957, str. 6

¹⁰⁸ »Kako potreben je prosvetni dom«, VR 7. marca 1957, str. 4

občinske knjižnice, ki bo knjige izposojevala oddaljenim krajem»; mimogrede, v istem prispevku najavlja tudi prizadevanja za čimprejšnje odprtje muzeja slovenskih premogovnikov.¹⁰⁹

Druge knjižnice

Velenjski rudar poroča pod naslovom »Prosveta v šoštanjski komuni« o delu štirih društev z obrobja. Med društvi šoštanjske komune je tudi prosvetno društvo v Šentilju pri Velenju, katerega »knjižnico, ki ima 300 knjig, obiskuje 30 rednih bralcev. Pred vojno je obstajala prav lepa knjižnica. Knjige so prebivalci rešili pred okupatorjevim uničenjem. Toda po svobodi jih niso vrnili.« Hkrati izvem, da »društvo nima denarja in razen dotacije v lanskem letu od Kmetijske zadruga Velenje 6000 dinarjev in bivšega OLO Šoštanj 20.000 dinarjev za nabavo knjig ni dobilo nobene pomoči«. Knjižnica prosvetnega društva v Lokovici ima »210 knjig in je vzorno urejena.« Prav tako ima – poleg dramske skupine in mladinskega pevskega zbora – knjižnico tudi prosvetno društvo v Topolšici, ki »ima boljše pogoje za delo, toda dosedaj se še ni uspelo uveljaviti.« V Belih vodah je obstajalo prosvetno društvo Planina s 100 člani – kmeti, »ki so oddaljeni tudi po eno uro hoda od vasi.« Njegova knjižnica deluje uspešno, samo škoda je, da ima le 160 knjig, katere so Belovodčani že tudi po nekajkrat prebrali«. Kot splošno pripombo je avtor pripisal, da imajo več uspehov tista društva, ki jim pomagajo učitelji in ki so deležna gmotne podpore kmetijskih zadrug.¹¹⁰

Zanimivo je, da o šoštanjski okrajni ljudski oz. javni sindikalni knjižnici, ki je bila v tistem času največja v dolini, v pregledanem gradivu praktično ni zapisov.

Za konec

Leta 1959 je bilo v Sloveniji 514 ljudskih knjižnic, ki so premogle 993.672 knjig (tokrat niso več šteli knjižnic z manj kot 250 knjigami v zbirki) in izposodile 132.439 članom 2.296.019 knjig pri 1.072.140 obiskih. Samo 63 teh knjižnic je imelo čitalnice. Skupno

¹⁰⁹ Š(majs), V(inko). »Odpreti nameravajo muzej slovenskih premogovnikov«. Večer 24. junija 1958, str. 4. <<http://www.vecersi/arhiv>>

¹¹⁰ VR 1. marca 1956, str. 4

število osebja je v njih je bilo 751, od tega 107 (!) strokovnih delavcev oz. 485 prostovoljcev. Na celjskem območju je obstajalo 66 knjižnic, od tega je 28 zbirk štel med 250 in 500 knjigami, nadaljnih 19 knjižnic pa je imelo med 500 in 1.000 knjig; ena sama zbirka je štela več kot 30.000 enot. Skupnih 100.221 knjig na celjskem območju je bilo izposojenih 216.593 krat, medtem ko je bilo članov 19.761, obiskov pa 100.276. Povprečnih 1.000 prebivalcev je imelo na voljo 502 knjigi, prebrali pa so 1.094 knjig.¹¹¹

Na prelomu v sedmo desetletje je štelo Velenje dobrih 4.000 prebivalcev, jedro novega mesta je bilo v glavnem že izoblikovano. Za velenjsko knjižnico je pomenilo leto 1960 prvo prelomnico - tako zaradi selitve v nove prostore v zgradbi Delavske univerze kot zaradi prve zaposlitve. V novo knjižnico sta prispevali obe dotedanji – Mlinškova gradivo (2.382 knjig), ki ga je mogoče zasledovati nazaj vse do 1934 in s tem etablirati in dokumentirati kontinuiteto zbirke in dejavnosti, knjižnica Svobode pa poleg gradiva še urejen pravni status, ki je Mlinškovi knjižnici v povojnih političnih razmerah ostal nedosegljiv.

Prva poklicna knjižničarka v njej je postala Milica Laznik (1927–2005), po podatkih v delovni knjižici je bila na Delavski univerzi zaposlena med 1. 2. 1960 in 14. 9. 1961. Njena hči Milojka Gjerkeš je za ta članek takole opisala ta del poklicne poti svoje matere:

»Leta 1955 se je družina preselila v Velenje. Kot ljubiteljica kulture, aktivna članica amaterskega gledališča in strastna bralka je mama kmalu po prihodu v rastoče mesto z veseljem sprejela ponudbo za delo v knjižnici v Velenju. Prostori te knjižnice so bili v zgradbi, imenovani Rudarski dom, ki stoji še danes, to je nasproti nove poslovne stavbe Komunalnega podjetja Velenje. Prva tri leta je knjižnico vodila ljubiteljsko. S selitvijo v nove prostore v zgradbo 'Delavske univerze' in prevzemom knjig, ki jih je doniral nadučitelj Mlinšek, pa je postala februarja 1960 tudi prva profesionalna knjižničarka v Velenju. Ves čas dela v knjižnici je mlade in tudi malo manj mlade uvajala v svet pisane besede in še danes marsikdo pove, da mu je privzgojila ljubezen do knjig, pohvali njeno bogato znanje in poznavanje knjig, prijaznost in toplino. Svojo ljubezen do knjig je prenesla tudi na družino in po njeni profesionalni poti je stopila njena vnukinja Katja.«

Malo po koncu petega desetletja piše V. V. (Vlado Valenčak, direktor Delavske univerze) o »Javni knjižnici pri Delavski univerzi v Velenju« v lokalnem Rudarju, zraslem

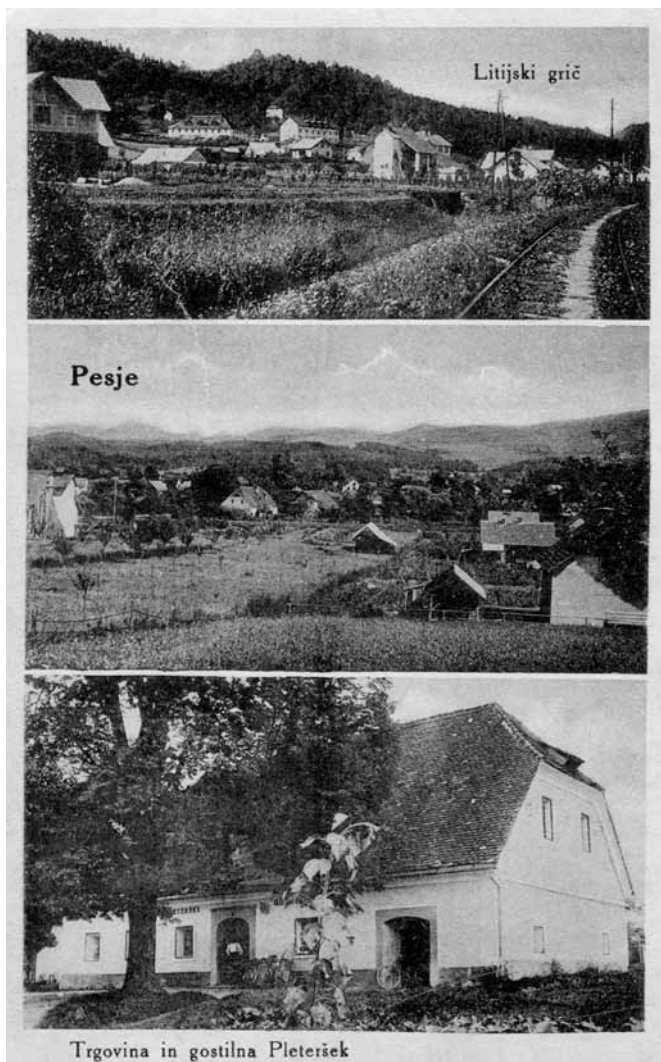
¹¹¹ »Knjižnice v letu 1959«. Zavod LR Slovenije za statistiko, Dokumentacijski arhiv. Inv. št. 4637a, Arh. ozn. 2541

iz Velenjskega rudarja; formulacija v naslovu dopušča obe možnosti, namreč da je knjižnica formalno bila sestavni del DU ali pa tudi ne. Članek omenja selitev knjižnice v nove prostore (v Delavski univerzi) februarja lani, t. j. 1960, in knjižnično zbirko 4.000 knjig. Avtor postreže še z nekaj konkretnimi številkami: v letu 1959 naj bi si 1926 bralcev izposodilo 3.460 knjig, leto pozneje 4.602 bralcev 9.880 knjig, v letu 1961 pa samo do aprila 1.900 bralcev 3.793 knjig, iz česar sklepa, da bo izposoja v tem letu kar za trikrat večja kot leta 1959. Manj je zadovoljen s prirastom, čeprav je le-ta znašal 1.000 knjig. Zlasti toži nad pomanjkanjem literature za mladino, ki da predstavlja polovico bralcev; nadaljnih 30 % bralcev so delavci, največ rudarji, 15 % gospodinje in 5 % uslužbenci.¹¹²

Počasi, zelo počasi so se stvari vendarle začele premikati tudi v knjižničarstvu. Sestavni del naporov za vzpostavitev delujoče knjižnične mreže – po hiperinflaciji ustanavljanja knjižnic konec štiridesetih in po materialnem vakuumu v petdesetih letih – je bil zakon o knjižničarstvu iz leta 1961, potem ko so številčni kazalci že nekaj let prej kazali rast interesa in obiska. Ta napredek je morda tudi znak, da se je država postopoma izkopala iz najhujšega pomanjkanja. Skladno z zakonom je občinski ljudski odbor v Šoštanju 27. aprila 1962 ustanovil hkrati dve knjižnici, šoštansko in velenjsko (ki ji je dodelil funkcijo občinske matične knjižnice), in s tem prevzel odgovornost za njuno delo in preživetje. V šoštanski so združili zbirke sindikalne in več društvenih oz. šolskih knjižnic, v velenjski pa predvsem zbirki Mlinškove knjižnice in knjižnice DPD Svoboda. Ob kulturnem prazniku leta 1963 so Mlinšku podelili občinsko Kajuhovo nagrado za »dolgoletno prizadevno delo v razvoju knjižnice in približevanju dobre slovenske knjige širokim slojem«.

Predzgodovinska doba se je za knjižničarstvo v Šaleški dolini s tem končala.

¹¹² V(alenčak), V(lado). »Javna knjižnica pri Delavski univerzi v Velenju«. Rudar 27. julija 1961, str. 6

Gostilna Pleteršek, sedež Svobode 1924

x3-8/10

J. H. H. H.

KNJIZNICA

VELENJE

Aleksandra Gačič

KNJIŽNICE V KULTURNEM ŽIVLJENJU ŠALEŠKE DOLINE MED VOJNAMA

Konec leta 2007 sem v Našem času zasledila članek, v katerem je Knjižnica Velenje pozivala občane, da pomagajo pri zbiranju gradiva, tako tekstovnega kot tudi slikovnega, za pisanje zgodovine knjižničarstva v Šaleški dolini. Kot zgodovinarica me je članek pritegnil, zato sem se oglasila pri vodstvu knjižnice in pričela sodelovati pri projektu.

Pri članku gre za podobo Šaleške doline v časnikih in dnevnem tisku s posebnim poudarkom na knjižnicah in čitalnicah, društvih ter šolah. Ker kot zgodovinarica preučujem slovensko zgodovino v času med obema vojnama, sem na željo urednika pregledala časnike in dnevni tisk iz 20-ih in 30-ih let prejšnjega stoletja in sicer časnike Slovenec, Jutro, Slovenski narod, Slovenski gospodar, Nova doba in Učiteljski tovariš. Pri pregledu literature sem ugotovila, da le-te primanjkuje in da je zgodovina knjižničarstva v Sloveniji skoraj neobdelana, še zlasti primanjkuje podatkov za Šaleško dolino. Pri splošnem pregledu

knjižnic na Slovenskem sem si lahko pomagala samo s knjigo Avgusta Pirjevca, podatke za dogajanje v Šaleški dolini sem črpala tudi iz Hribernikovega zgodovinskega opisa Šoštanja. Posebno problematiko pri pisanju članka so predstavljali tudi sami časniki, saj se je pogostokrat dogajalo, da tudi po več tednov ni bilo nikakršnih vesti iz Šaleške doline, ob tem pa je potrebno upoštevati, da so bili časniki politično usmerjeni, s čimer je bilo povezano tudi delovanje posameznih društev in knjižnic.

Uvod

Najstarejše knjižnice na Slovenskem so delovale v okviru samostanov, zato je bilo leto samostana obenem tudi rojstno leto knjižnice. Tako so skozi dolga stoletja delovale knjižnice v okviru Stiškega samostana, knjižnica cisterijancev v Kostanjevici, Jurkloštru, Bistri pri Vrhniki, Žičah, Pleterjah, delovala je tudi protestantska biblioteka kranjskih deželnih stanov, jezuitska knjižnica, knjižnica gornjegrajskega benediktinskega samostana itd. Zanimanje za knjigo je v 17. in 18. stoletju oživelo tudi med plemstvom in duhovščino, ki so jim sledili tudi kulturni delavci. Iz tega časa so znane predvsem Valvasorjeva knjižnica, družinska knjižnica baronov Raigersfeldov, knjižnica ljubljanskega kanonika Janeza Jakoba Schillinga, knjižnica Flachenfeldovega kanonikata, knjižnica grofa Jošta Vajkarda Barba, knjižnica Petra Pavla Glavarja, barona Žige Zoisa idr. Večje ali manjše knjižnice so imeli tudi preporoditelji, kot so Jurij Japelj, Valentin Vodnik, Jakob Zupan, Janez Primic, Anton Kremlj, v Prešernovi dobi pa je bila pomembna Čopova knjižnica.¹

Za nov razvoj knjižnic je imela velik pomen čitalniška doba, saj so po letu 1860 po slovenskih mestih in trgih nastajale čitalnice,² ki so jih ustanavljali po češkem in hrvaškem zgledu. Bralna in kazinska društva so kot zbirališča družabnega sveta obstajala že pred letom 1848, a so bila redka in omejena le na ožji krog, tako da niso imela narodnega značaja. Čitalnice so položile prvi temelj slovenski drami, glasbi in petju, razvijalo se je družabno, narodno in politično življenje Slovencev.³ Čitalnice, ki so bile deloma tudi nadaljevanje starih društev, so učile in gojile slovensko besedo in

¹ Pirjec, Avgust, Knjižnice in knjižničarsko delo, Družba sv. Mohorja v Celju, Celje, 1940, str. 79–95.

² Prav tam, str. 112.

³ Mal, Josip, Zgodovina slovenskega naroda, Najnovejša doba, IV. Pod vodstvom prvakov (1860 – 1890), zvezek 15, Celje, 1938, str. 1069.

navajale meščanstvo na slovenski govor in slovensko knjigo. V čitalniški dobi pa se je vnovič poudarjala potreba po ljudskih knjižnicah.⁴

Torej, na Slovenskem se je začel čas čitalnic in taborov, kjer so se Slovenci udeleževali kulturno in politično. Prva čitalnica, katere tajnik je bil Fran Levstik, je bila ustanovljena leta 1861 v Trstu. Istega leta so se ustanovile čitalnice v Ljubljani, Mariboru in Celju, do razcveta čitalnic pa je prišlo po februarjemskem patentu 1861 in ustavni reformi 1867 - dve leti kasneje jih je bilo že 57, ob koncu stoletja pa 80. V čitalnicah se je zbirala slovenska inteligenca, zlasti meščani, a ker je bila večina prebivalstva kmečkega, čitalnice nanje niso imele večjega vpliva.⁵ V čitalnicah so bili na razpolago domači in tudi tuji časopisi ter knjige. Bleiweisovim *Novicam* so se pridružili tudi drugi slovenski časopisi, kot so Vilharjev *Naprej*, Einspielerjev *Slovenec* (Celovec), Jurčičev *Slovenski narod* (Maribor) in *Slovenski gospodar* (Maribor). Nekatere čitalnice so imele tudi prave knjižnice. Čitalnice so imele svoje pevske zборе in godbe na pihala. Prav tako so v čitalnicah prirejali »besede«, oziroma recitacije, igre, koncerte, govore in predavanja ter pevske nastope. V obdobju čitalnic so nastajale razne vseslovenske organizacije, na primer *Južni Sokol* (po vzoru Severnega Sokola na Češkem), *Slovenska matica* in *Dramatično društvo*.⁶

V drugi polovici 19. stoletja so o knjižnicah začeli razmišljati tudi učitelji, ki so zaradi boljše izobrazbe ustanavljali učiteljska društva, prirejali sestanke in predavanja, ponekod pa ustanovili tudi bralna učiteljska društva in knjižnice. Tako so bile najbolj znane učiteljske knjižnice v Ljubljani, Konjicah in na Koroškem. Do leta 1866 je bilo gibanje za učiteljske knjižnice že tako razširjeno, da je tudi *Učiteljski tovariš* priporočal njihovo ustanavljanje. Ob ustanavljanju učiteljskih knjižnic so nastale tudi šolarske knjižnice. A 1. svetovna vojna in poveljno obdobje sta na učiteljske, šolarske, dijaške in profesorske knjižnice delovala porazno.⁷

Tako so na primer šele 5. julija 1938 zastopniki ljubljanske univerze prevzeli ves inventar državne (licejske, študijske) knjižnice, ki je tako dobila novo ime in postala univerzitetna biblioteka. Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani je nastala v začetku 19. stoletja, študijska knjižnica v Mariboru je nastala leta 1903. Večina drugih znan-

⁴ Pirjevec, str. 112–113.

⁵ Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979.

⁶ Čitalnice, <http://www.hervardi.com/citalnice.php>, 30. marec 2009, 21. 30 h.

⁷ Pirjevec, str. 96–103.

stvenih knjižnic, ki jih je bilo okrog štirideset – fakultetne, inštitutske in seminarske knjižnice –, je nastala po 1. svetovni vojni.⁸

Leta 1924 je bil v *Slovenskem gospodarju* objavljen zanimiv članek pod naslovom *Namen in naloga naših knjižnic*, v katerem je bilo zapisano: »Že ob samem ustanavljanju in snovanju knjižnic po naših društvih se je mislilo na to, kak namen, kake naloge naj imajo naše knjižnice. Prvi in glavni namen je bil že takrat izobraziti vse sloje. Z izobrazbo postane človek samostojen in zrel za iskanje resnice, kar je glavni življenjski smoter vsakega človeka. Ako pogledamo na kratko zgodovino knjižničnega gibanja, bomo videli, da so vsakokrat bili za snovanje knjižnic merodajni gotovi vzroki. V Nemčiji so se snovale knjižnice in razvijale najbolj po letu 1870, z namenom, vzbuditi in utrditi narodno vest. Isti je bil vzrok tudi na Francoskem, kjer je bilo po porazu leta 1870–71 še bolj potrebno, da narodu ne upade poguma in da se dela razpoloženje ter vzgaja narod za »revanžo«.

Revolucijska doba leta 1848 je dala tudi pri nas Slovencih iskre, ki nas je zbudila iz narodne zaspanosti. Čutili so to najprej posamezniki, ti so pisali knjige in časopise, ustanavljali društva. Ustanovili so Družbo sv. Mohorja, ki je razširila slovensko knjigo. Vso to delo je pa namen zbuditi našo narodno zavest. Po čitalnicah so se že dobivale knjige, zasebniki, posebno naši duhovniki, ki so podučevali ljudi še v nedeljskih šolah, so gotovo izposojali ljudem knjige in to z namenom izobraziti jih in buditi v njih zavest, da so Slovenci.

Ko so duhovi tudi pri nas ločili v VII. desetletju preteklega stoletja, sta obe smeri začeli delovati vsako na svojo stran. Svobodomiselna struja je kmalu pokazala, da na tem polu ne more delati, dr. Krek pa, zastopnik in praktični naslednik škofa Martina Slomška, je kmalu dal smernice za novo delo. Društva s knjižnicami so prevzela od posameznikov nalogo splošno izobraževati in vzbujati narodno zavest, obenem pa tudi ljudem kazati pot do edine resnice. Slovenska mladina je pridno segala po knjigah in ravno temu se imamo danes zahvaliti, da se ogromna večina Slovencev zaveda svoje narodnosti ...

Takoj v začetku sem rekel, da je prvi in glavni namen, pa tudi glavna naloga naših knjižnic še danes ta, da usposobijo človeka za iskanje resnice.«⁹

A ker je šlo za katoliški časopis, je avtor članka pripisoval velik pomen nabožnim knjigam oziroma celo menil, da bi morale biti v knjižnicah le takšne knjige. Po njego-

⁸ Prav tam, str. 95–96.

⁹ Namen in naloga naših knjižnic, *Slovenski gospodar*, 16. oktober 1924, št. 42, str. 2.

vem mnenju v nobeni knjižnici naj ne bi manjkala tudi dela, ki so govorila o trpljenju bratov na Koroškem in v Italiji.¹⁰

Šolstvo

Prvo kulturno središče Šaleške doline je bila šola, ki je bila v Šoštanju ustanovljena že v 18. stoletju, pomembneje pa je vplivala v času učiteljevanja Petra Mussija.¹¹

Po prevratu leta 1918 in nastanku Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev so se ljudske šole preimenovala v osnovne šole, v katerih je bila opuščena nemščina in uvedena srbohrvaščina, učitelji pa so plače začeli prejemati iz državne blagajne. Po prevratu je bila v Šoštanju ukinjena »trirazredna nemška šulferajnska šola«, zato so otroci šolanje nadaljevali v slovenski šoli. 3. januarja 1919 je šola dobila paralelki k drugemu in tretjemu razredu, za učitelje pa so bili nameščeni Ivan Šumljak, Martin Vrečko, Jurij Vreže, Srečko Robinščak, Josip Kotnik, Franc Kurnik, Natalija Hauke in Leopoldina Kostanjec. Leta 1921 je bila odprta vzporednica k četrtemu razredu in obenem nastavljena Avgusta Janežič.

Leta 1919 je bil ustanovljen tudi otroški vrtec, ki je najprej deloval pod skupno streho z osnovno šolo, nato je dobil svoje poslopje. Prva vzgojiteljica je bila Terezija Veber, nato Terezija Rutar-Šašelj, leta 1928 pa je službo nastopila Angela Ulaga.¹²

V Šoštanju pa sta bili tudi obrtna in trgovska nadaljevalna šola, ki ju je ustanovil Ivan Lukman, od leta 1922 pa vodil Martin Vrečko. Leta 1920 je bila odprta tudi meščanska šola, na kateri so delovali med drugim tudi Franc Hribernik, Hedvika Smolnikar, Marija Lobe, Marija Schneider, Franc Kurnik, Zofija Debelak, Pavla Miklavec, Pavla Potočnik, Marija Škerjanec-Zurc, Stanko Kodrič, Julija Šušteršič, Olga Skorbeci-Ille, Jože Lekše, Karla Kirar-Pavel, Darinka Brković, Miloš Tajnik, Marica Trobej, Vlado Porekar, Venčeslav Jastrobnik, Martin Mecej,¹³ Vaclav Česh, Pavel Gril in Janko Breznik.¹⁴

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Hudales, Jože, Šoštanska kronika, Šoštanj – mesto v Šaleški dolini, Ribiška družina Paka, Šoštanj, 1985,, str.23.

¹² Hribernik, Franc, Mesto Šoštanj, Zgodovinski opis, Prvi ponatis, Šoštanj, 1998,, str. 150.

¹³ MECEJ, Martin, pedagog in publicist na šoli v Šoštanju, kjer je deloval štiri leta, nato pa leta 1939 bil premeščen v Kozje. V času svojega delovanja je bil predsednik Učiteljskega društva za šoštanski okraj.

Iz Šoštanja, *Jutro*, 7. julij 1939, št. 155, str. 4.

¹⁴ Hribernik, str. 152–160.

Obrtno-nadaljevalna šola je bila ustanovljena tudi v Šmartnem ob Paki, in sicer 1. decembra 1925.¹⁵

Med znanimi ravnatelji in šolskimi upravitelji, ki jih je omenjalo slovensko časopisje so bili: ravnatelj v Šoštanju Alojzij Trobej,¹⁶ eden izmed šolskih upraviteljev v Šaleški dolini je bil tudi Ivan Smolnikar,¹⁷ šolski upravitelj v Ravnah Avgust Schönwetter,¹⁸ leta 1940 pa je bil za vršilca dolžnosti šolskega upravitelja imenovan učitelj Srečko Majer.¹⁹

Ravnatelj
Alojzij
Trobej²⁰

Ivan
Smolnikar²¹

¹⁵ Šmartno ob Paki, *Jutro*, 20. oktober 1926, št. 242, str. 7.

¹⁶ TROBEJ, Alojzij - Rojen je bil 20. junija 1861. Osem let je služboval v Rečici ob Savinji, nato pa nastopil službo upravitelja v Št. Ilju pri Velenju, kjer je preživel 18 let, nato pa leta 1906 prevzel vodstvo narodne šole v Šoštanju, ki jo je vodil 19 let. Bil je častni občan Št. Ilja in Šoštanja. Leta 1929 je bil odlikovan z redom sv. Save IV. vrste. Iz Šoštanja, *Jutro*, 20. avgust 1929, št. 193, str. 4.

¹⁷ SMOLNIKAR, Ivan - Rodil se je 19. aprila 1862, umrl pa februarja 1936. Učiteljsiše je zaključil v Mariboru. Najprej je deloval v Sv. Janžu pri Vinski gori, nato v Razborju, od leta 1882 pa v Zavodnjah pri Šoštanju. Ivan Smolnikar, *Jutro*, 14. februar 1936, št. 37, str. 3.

¹⁸ Avgusta 1934 je bil iz Raven pri Šoštanju premeščen in odšel na novo delovno mesto v Rače pri Mariboru. Schönwetter je bil tudi soustanovitelj strelske družine Ravne. Šoštanj, *Jutro*, 29. avgust 1934, št. 198, str. 5.

¹⁹ Iz Šoštanja, *Jutro*, 29. november 1940, št. 280, str. 4.

²⁰ Ravnatelj Alojzij Trobej, *Jutro*, 26. avgust 1932, št. 198, str. 3.

²¹ Ivan Smolnikar, *Jutro*, 14. februar 1936, št. 37, str. 3.

Obrtna nadaljevalna šola je ob svojem zaključku šolskega leta pripravljala razstave. Ena izmed takšnih je bila 27. aprila 1924, in sicer razstava risarskih in knjigovodskih izdelkov vajencev in vajenk. Glavni govorniki na otvoritvi so bili vodja Martin Vrečko, župan Marinček in krojaški mojster ter načelnik obrtniškega društva Volk.²² Vnovično razstavo, ki je bila kasneje predstavljena tudi na veliki vajeniški razstavi v Ljubljani, so odprli aprila 1925, ob priložnosti katere so priredili tudi dve gledališki igri, *Prvi april* in *Repoštev*, s katerima so zbrali denar za postavitve razstave v Ljubljani.²³ Šola je pogostokrat prirejala tudi gledališke igre, ena izmed njih je bila igra *Begunka*, ki so jo uprizorili maja 1927.²⁴ Ob zaključku šolskega leta 1928 je bila tako prirejena igra *Krivoprisežnik* pod vodstvom učitelja Macarola.²⁵

Ravne pri Šoštanju so leta 1932 dobile novo šolo, za katero sta si največ zaslug pridobila šolski nadzornik Miloš Grmovšek in župan Anton Novak iz Družmirja.²⁶ Šoštanj je dobil novo šolsko poslopje septembra 1927, s čimer sta osnovna in meščanska šola dobili lastni poslopji. Za novo poslopje naj bi si prizadeval župan Franc Vrečko.²⁷ Oktobra 1936 je bila odprta nova šola v Topolšici.²⁸

Šoštanj je v takratnih časih očitno imel dokaj velik ugled, saj se je med drugim v mestu julija 1925 vršila pokrajinska skupščina UJU (Združenje jugoslovanskih učiteljev), kjer je bilo prisotnih več kot 250 delegatov in zastopnikov 32 okrajnih učiteljskih društev. UJU je bilo združenje, ki je med drugim izdajalo 3 organizacijske liste: *Učiteljski tovariš*, *Popotnik* in *Zvonček*, poverjeništvo pa je izdajalo posebno *Stanovsko-strokovno knjižnico* in periodično dramatično publikacijo *Šolski oder*.²⁹

²² Šoštanj, *Jutro*, 9. maj 1924, št. 110, str. 3.

²³ Šoštanj, *Jutro*, 17. april 1925, št. 90, str. 7.

²⁴ Šoštanj, *Jutro*, 13. maj 1927, št. 113, str. 7.

²⁵ Šoštanj, *Jutro*, 5. maj 1928, št. 105, str. 5.

²⁶ Nova šola v Ravnah pri Šoštanju, *Jutro*, 25. september 1932, št. 224, str. 3.

²⁷ Otvoritev novega šolskega poslopja v Šoštanju, *Jutro*, 15. september 1927, št. 218, str. 3.

²⁸ Nova šola v Topolšici, *Jutro*, 1. oktober 1936, št. 227, str. 3.

²⁹ Pokrajinska skupščina UJU v Šoštanju, *Jutro*, 7. julij 1925, št. 155, str. 5–6.

Nova šola v
Ravnah pri
Šoštanju³⁰

Nova šola v
Topolšici³¹

V Šoštanju je obstajalo tudi društvo *Šola in dom* na meščanski šoli, ki je leta 1935 štelo 113 članov, iz blagajniškega poročila pa je bilo razvidno, da je odbor iz pobranih članarin lahko nabavil lepo število šolskih knjig za revnejše učence, kar je tudi bil namen društva. V odboru društva so bili: predsednik Martin Sovinek iz Velenja, podpredsednica Pepca Košanova iz Družmirja, tajnik učitelj Grubelnik, blagajnik uči-

³⁰ Nova šola v Ravnah pri Šoštanju, *Jutro*, 25. september 1932, št. 224, str. 3.

³¹ Nova šola v Ravnah pri Šoštanju, *Jutro*, 25. september 1932, št. 224, str. 3.

telj Teuerschuch, odbornika ravnatelj Hribernik in Ivan Novak iz Šoštanja.³² V naslednjem letu so za odbornike bili izbrani predsednik Kosi, podpredsednik Kompan, tajnica Skorbecky, blagajnica Štrausova, odbornika Šmigovčeva in Hribernik.³³

Društva

Kot v vsakem mestu so tudi v Šaleški dolini delovala različna društva, ki so bila pomembna za prosvetni in gospodarski napredek. Franc Hribernik je v svoji knjigi zapisal, da je bilo v Šoštanju že v času habsburške monarhije veliko društev, a da je bila žal večina nemških, katerih glavni namen je bilo ponemčevanje.³⁴ Po 1. svetovni vojni je večina slovenskih kulturnih društev, ki so v Šaleški dolini delovala že prej, nadaljevala s svojo dejavnostjo.

Tako Hribernik v svojem delu navaja naslednja društva: *Politično in gospodarsko društvo Straža*, že omenjena *Šaleška čitalnica*, *Šaleško učiteljsko društvo za šoštanski okraj*, *Olepševalno društvo*³⁵, *Slovensko planinsko društvo*, *Ljudska knjižnica*, *Slovensko čebelarstvo društvo*, *Sokol*, *Slovenska straža*, *Družba sv. Cirila in Metoda*, *Jugoslovanska strokovna zveza*, *Zveza vojnih invalidov*, *Zveza usnjarskih delavcev in sorodnih strok za Slovenijo*, *Dramatično društvo*, *Krajevna organizacija kmeto-delavske zveze*, *Športno društvo*, *Klub slov. kolesarjev Ilirija*, *Obrtno društvo*, *Jugoslovanska demokratska stranka*, *Narodna socialna stranka*, *Zadruga lesnih, kovinarskih in sorodnih strok*, *Izobraževalno društvo Bratstvo*, *Jugoslovanska matica*³⁶, *Orjuna*, *Orel*, *Posmrtniško društvo uslužbencev* *trdke Franz Woschnagg*, *Sadarsko in vrtnarsko društvo*, *Podružnica opštog radnog saveza Jugoslavije*, *Zveza delavskih žena in deklet za Slovenijo*, *Delavsko gradbeno društvo Zarja*, *Krajevno udruženje vojnih invalidov*, *Rdeči križ*, *Olepševalno in tujskoprometno društvo*, *Podmladek Rdečega križa*, *Gasilno društvo*, *Protituberkulozna liga*, *Društvo kmetijskih fantov in deklet*, *Narodna odbrana*, *Jadranska straža*, *Podmladek Jadranske straže*, *Strelnska družina*, *Šahovski klub*, *Branibor*, *Delavsko kulturno društvo Vzajemnost*,

³² Iz Šoštanja, *Jutro*, 28. december 1935, št. 300, str. 4.

³³ Iz Šoštanja, *Jutro*, 12. december 1937, št. 289, str. 6.

³⁴ Hribernik, str. 181.

³⁵ Po zaslugi notarja Kolška je pričelo delovati Olepševalno društvo, ki je zasadilo drevorede, uredilo pešpoti in celo izdalo orientacijsko karto. Vendar pa je društvo zamrlo skupaj s smrtjo omenjenega Kolška.

Važni obletnici Šoštanja, *Jutro*, 22. april 1926, št. 91, str. 3.

³⁶ Aprila 1920 se je na šoštanskem trgu vršilo ustanovno zborovanje podružnice Jugoslovanske Matice za šaleški okraj. Shod je vodil Anton Skala, nadučitelj iz Topolšice.

Šoštanj, *Nova doba*, 27. april 1920, št. 52, str. 3.

Delavsko pevsko društvo Cankar, Pevsko društvo Šoštanj, Športni klub, Skupno združenje obrtnikov, Seleksijsko društvo za slovensko belo govedo, Podporno društvo Sloga. Nada-lje navaja, da so v Družmirju delovala Bralno društvo, Gasilno društvo, Društvo kmet-skih fantov in deklet; v Gabrkah Gasilno društvo, v Ravnah pri Šoštanju Javna knjižnica, Sadjarsko in vrtnarsko društvo, Strelska družina, Podmladek Rdečega križa in Podmladek Jadranske straže.³⁷

O društvih v Šoštanju je leta 1925 pisal tudi *Učiteljski tovariš*, in sicer: »Za društveno in družbeno življenje skrbijo razna društva, ki jim načeluje seveda marljivo Sokolsko društvo s sicer še mladim toda agilno napredujočim sokolskim orkestrom. Sokolsko društvo si je postavilo lani lastni Sokolski dom (otvoritev je bila 10. maja t.l.), kjer imajo tudi vsa druga narodna društva svojo streho, tako: Ljudska knjižnica, ki se prav zadovoljivo razvija pod izključno upravo učiteljstva, Ciril-Methodova podružnica, Jugoslovenska Matica, Sloven-sko planinsko društvo in Orjuna³⁸ – poleg tega ima v Sokolskem domu svoje prostore SDS ter prireja gledališke igre izobraževalno društvo »Svoboda« kakor tudi vse tukajšnje šole.«³⁹

Svoj pevski odsek je imelo tudi prostovoljno gasilsko društvo tovarne Woschnagg iz Šoštanja, ki ga je leta 1930 vodil Vinko Satnik.⁴⁰ Tovarna je imela tudi godbeno društvo *Zarja*, ki ga je do leta 1932 vodil Anton Irgolič, nato pa ga je prevzel Josip Mazej, ki je pred tem vodil *Narodno godbo* v Šoštanju in povezoval mestno godbo v Postojni.⁴¹

Zelo močno in aktivno društvo je bilo seveda društvo *Sokol*, ki je bilo razširjeno po celotni nekdanji državi. Sodeč po časnikih *Jutro*, *Slovenski narod* in *Nova doba* se laho-ko sklepa, da je društvo *Sokol*, ki je bilo sicer telovadno društvo, imelo velik pomen tudi v Šaleški dolini. Sokol v Šoštanju je bil ustanovljen leta 1908.

³⁷ Hribernik, str. 181.

³⁸ ORJUNA, Organizacija jugoslovanskih nacionalistov, bojna in teroristična organizacija JDS oz. Samostojne demokratske stranke v dvajsetih letih 20. stoletja. Ustanovili so jo marca 1921 v Splitu, prvotno z namenom, da bi branila ogrožene kraje pred italijanskim iredentizmom. Kmalu je bila preoblikovana v teroristično organizacijo, namenjeno obrambi centralistično-unitaristične državne ureditve ter dušenju revolucionarnega delavskega gibanja.

Enciklopedija Slovenije 8 Nos/Pli, Mladinska knjiga, Ljubljana 1994, str. 157–58.

³⁹ Šoštanj in okolica, *Učiteljski tovariš*, 25. junij 1925, št. 25, str. 2.

⁴⁰ Iz Šoštanja, *Jutro*, 12. september 1930, št. 211, str. 5.

⁴¹ Iz Šoštanja, *Jutro*, 24. januar 1932, št. 20, str. 7.

Tako se je po 1. svetovni vojni, 18. januarja 1919, vršil prvi občni zbor Sokola v Šoštanju, na katerem so bili v odbor izvoljeni starosta Ivan Koropec, učitelj, podstarosta Jakob Volk, načelnik Ivan Lukman, učitelj, in za načelnika škalskega odseka Anton Kurnik, poslovodja škalskega premogovnika. Na zboru je bil ustanovljen izobraževalni odsek, ki naj bi skrbel za ljudska predavanja.⁴² Že istega leta je Šoštanjski Sokol začel akcijo za izgraditev sokolskega doma.

Odsek šoštanjskega Sokola v Šmartnem ob Paki je bil ustanovljen 24. julija 1920, ko je bil izvoljen tudi odbor, ki so ga tvorili: starosta Karel Veber, podstarosta Joža Vittine, načelnik Matevž Baš, tajnik Simon Gorišek, blagajničarka Tonči Steblovnik, odborniki Jože Železnik, Anton Bizjak, Franc Kolšek, namestniki odbornikov Miha Klančnik, Franc Klančnik, vodja pevskega zbora Jože Kranjc, v dramski odsek Julija Bizjak, Olga Lešnik, Mara Piano, Ivanka Goričnik ter Valentin Veber, nadučitelj, in Simon Gorišek. Ob ustanovitvi Sokola je bila napovedana tudi ustanovitev pevskega krožka.⁴³

Društvo Sokol je poleg številnih telovadnih prireditev, izletov in predavanj uprizarjalo tudi gledališke igre – bodisi ljudska besedila bodisi priredbe znanih slovenskih avtorjev, pa tudi nekaj tujih; nemalokrat je gostilo druga slovenska gledališča. V 20-ih in 30-ih letih prejšnjega stoletja je v Šaleški dolini tako uprizorilo naslednje igre:

Marca 1919 je Sokol priredil tri igre, in sicer igro *Rdečelaska*, *Buce v strahu* in *Ponesrečena glavna skušnjava*, igre pa so bile uprizorjene tudi v Velenju.⁴⁴ Konec marca istega leta so pripravili dve Finžgarjevi igri, in sicer *Naša kri* in *Divji lovec*.⁴⁵ Igro *Naša kri* je uprizorilo v Velenju se snujoče bralno in pevsko društvo Šaleški zvon.⁴⁶

Aprila 1920 je šoštanjski Sokol priredil Finžgarjevo igro *Veriga*.⁴⁷

Januarja 1925 je Sokolsko društvo priredilo ljudsko igro *Revček Andrejček*,⁴⁸ in sicer v novem domu - Talijinem hramu.⁴⁹

⁴² Sokol v Šoštanju, *Nova doba*, 1. februar 1919, št. 9, str. 4–5.

⁴³ Odsek Šoštanjskega Sokola v Šmartnem ob Paki, *Slovenski narod*, 5. avgust 1920, št. 176, str. 3.

⁴⁴ Sokol v Šoštanju, *Nova doba*, 15. marec 1919, št. 23, str. 3.

⁴⁵ Sokol v Šoštanju, *Nova doba*, 23. marec 1919, št. 27, str. 3.

⁴⁶ Šoštanj, *Nova doba*, 10. april 1919, št. 34, str. 3.

⁴⁷ Predavanje o Masaryku v Šoštanju, *Slovenski narod*, 16. april 1920, št. 86, str. 3.

⁴⁸ Šoštanj, *Jutro*, 3. januar 1925, št. 2, str. 3.

⁴⁹ Šoštanj, *Jutro*, 4. januar 1925, št. 3, str. 3.

Novembra 1922 je v dvorani hotela Union v Šoštanju bil prirejen koncert Čehoslovaškega kvarteta *Zika*.⁵⁰ Maja 1923 je bil v istem hotelu koncert *Glasbene Matice* iz Ljubljane.⁵¹

Gledališke igre so bile večkrat na sporedu v Šmartnem ob Paki, tako so jo na primer priredili septembra 1924, ko je nastopal tamburaški zbor, ki je imel tudi igralce, med njimi sta bila Pirtovšek in Steblovnik. Režiser igre *Davek za samce* je bil Stanko Gradišnik, učitelj v Skornem. Na prireditvi je nastopal tudi pevski zbor pod vodstvom Klančnika.⁵²

Sokolski dom je pogosto priredil gledališke igre gostujočih gledališč, med drugim tudi celjskega mestnega gledališča. Tako je na primer marca 1925 celjsko gledališče v Šoštanju uprizorilo Niccodemijevo⁵³ veseloigro *Zora, dan in noč*, ki sta jo odigrala gospod Pfeifer in gospodična Mirnik.⁵⁴ Nekaj dni za tem je bila uprizorjena igra *Tihotapci*.⁵⁵ V začetku leta 1928 je bila prirejena komedija *Zmešnjava nad zmešnjavami*.⁵⁶

Pozno jeseni 1925 so priredili igro s petjem *Legionarji*, katere režiser je bil učitelj Miloš Tajnik,⁵⁷ nato pa še igro *Rokovnjači*.⁵⁸

Maja 1926 je bila uprizorjena veseloigra *Ljubosumnost*.⁵⁹

Leta 1929 so pri Sokolskem društvu pripravili igro *Prisega o polnoči*, v režiji Bajta, nato pa v režiji Rejca igro *Charleyeva teta*.⁶⁰ Avgusta istega leta so gostovali člani ljubljanskega Narodnega gledališča, ki so priredili *Šareni večer*.⁶¹

⁵⁰ Šoštanj, Nova doba, 4. november 1922, št. 126, str. 3.

⁵¹ Iz Šoštanja, Nova doba, 5. maj 1923, št. 51, str. 2.

⁵² Šmartno ob Paki, *Jutro*, 10. september 1924, št. 213, str. 3.

⁵³ NICCODEMI, Dario (Livorno, Italija, 1874–Rim, Italija, 1934), igralec, pisatelj.
http://en.wikipedia.org/wiki/Dario_Niccodemi, 24. marec 2009, 9.06 h.

⁵⁴ Šoštanj, *Jutro*, 13. marec 1925, št. 62, str. 7.

⁵⁵ Šoštanj, *Jutro*, 27. marec 1925, št. 74, str. 7.

⁵⁶ Šoštanj, *Jutro*, 13. januar 1928, št. 11, str. 7.

⁵⁷ Šoštanj, *Jutro*, 25. november 1925, št. 274, str. 7.

⁵⁸ Šoštanj, *Jutro*, 21. oktober 1925, št. 271, str. 7.

⁵⁹ Šoštanj, *Jutro*, 8. maj 1926, št. 104, str. 7.

⁶⁰ Šoštanj, *Jutro*, 19. april 1929, št. 91, str. 5.

⁶¹ Šoštanj, *Jutro*, 10. avgust 1929, št. 185, str. 3.

Aprila 1930 je v Sokolskem domu v Šoštanju gostovalo pevsko in glasbeno društvo iz Slovenj Gradca z Doboviškovo⁶² igro *Radikalna kura*.⁶³

Januarja 1931 je prvič nastopil šoštanjski orkester, ki ga je vodil Koricky.⁶⁴

Leta 1931 je Sokolsko društvo priredilo veseloigro *Brat Martin* v režiji Vrečka. Na sporedu je bilo tudi Cankarjevo *Pohujšanje*, katerega režijo je prevzel Ferlan.⁶⁵

Novembra 1931 je dramski odsek Sokolskega društva v režiji Martina Vrečka priredil Nušičevo⁶⁶ veseloigro *Gospa ministrica*, v kateri je glavno vlogo odigrala Marica Trobej.⁶⁷ Decembra je bil prirejen večer, posvečen Franu Levstiku, kjer je predaval sodni starešina Anton Potočnik, Levstikova dela pa brala učitelj Vreže in Robinščak.⁶⁸

Leta 1931 je ob državnem prazniku 1. decembra⁶⁹ *Sokolsko društvo* v Velenju uprizorilo igro Frana Ksaverja Meška *Pri Hrastovih*, s katero se je predstavil krožek Drama, igro pa je režiral Kramar.⁷⁰ Maja 1932 pa je bila uprizorjena *Mežnarjeva Lizika*, ki sta jo režirala Vreže in dirigent Luce Koritzky.⁷¹

⁶² DOBOVIŠEK, Rudolf (Šentjur, 17. september 1891–25. avgust 1961, Celje), politik, pisatelj. Na ljubljanski univerzi je bil promoviran iz prava. Po 1. sv. v. je sodeloval v bojih za slovensko severno mejo in se med svetovnima vojnama kot odvetnik v Celju udeleževal v političnem življenju. 1838 je bil med ustanovitelji slovenskega kmečko-delavskega gibanja, 1939 soustanovitelj Slovenske kmečko-delavske stranke in soizdajatelj glasila *Slovenska zemlja*. Med 2. sv. v. je bil izgnan v Srbijo. Pisal je igre (*Rodoljub iz Amerike*, 1920; *Dnevnik*, 1921; *Radikalna kura*, 1930) in librete ter prevajal iz nemščine.

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od A do K, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 201.

⁶³ Iz Šoštanja, *Jutro*, 10. april 1930, št. 84, str. 5.

⁶⁴ Šoštanj, *Slovenec*, 22. januar 1931, št. 17, str. 5.

⁶⁵ Iz Šoštanja, *Jutro*, 17. oktober 1930, št. 241, str. 7.

⁶⁶ NUŠIČ, Branislav (rojen Alkibijad Nuša) (8. oktober 1864–19. januar 1938), srbski pisatelj in dramatik. Bil je srbski esejist in humorist, predvsem pa komediograf. Pravo je študiral v Gradcu in na Visoki šoli v Beogradu. Že od otroških let je bilo gledališče njegova največja strast. Njegova prva večja dela so *Narodni poslanec* (1883), *Sumljiva oseba* (1887). Od ostalih njegovih del velja omeniti še komediji *Gospa ministrica* (1929) in *Pokojnik* (1937). Tema, ki ga je zanimala od začetka do njegove smrti, je bila oblast. Pisal je črtice, novеле, feljtone, spomine, socialne, domoljubne in zgodovinske drame ter politične in socialne komedije. Kot literat se je razvijal v treh zgodovinskih obdobjih, v obdobju Milana in Aleksandra Obrenovića, med letoma 1903 in 1918 ter v obdobju po prvi svetovni vojni. Občinstvo je imelo njegove komedije najraje, želel pa si je tudi, da bi sprejeli njegove drame, vendar se te niso dolgo obdržale na odru. Vseeno je postal verjetno najpopularnejši srbski pisatelj. http://sl.wikipedia.org/wiki/Branislav_Nusic, 30. marec 2009, 21.00 h.

⁶⁷ Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. november 1931, št. 265, str. 8.

⁶⁸ Iz Šoštanja, *Jutro*, 18. december 1931, št. 292, str. 5.

⁶⁹ 1. decembra 1918 je nastala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

⁷⁰ Velenje, *Nova doba*, 18. december 1931, št. 101, str. 4.

⁷¹ »Mežnarjeva Lizika« na Sokolskem odru v Šoštanju, *Nova doba*, 18. maj 1932, št. 40, str. 43.

Aprila 1932 so priredili Gregorčičevo proslavo, na kateri je bil zopet govornik Anton Potočnik, z recitacijami pa so nastopili Rejec, Benica Žagar, Olga Vrabič, gospa Schneider in Zvonko Vrečko.⁷² Maja 1932 so uprizorili opereto *Mežnarjeva Lizika*, prvo opereto, ki je bila izvajana v Šoštanju.⁷³ Uprizorjena je bila tudi spevoigra *Študentje smo*, sledila pa ji je opereta *Mamsell Nitouche*.⁷⁴

Leta 1938 je v Šoštanju gostovalo mariborsko gledališče, ki je v režiji Eda Verdonika uprizorilo Wenzlovo komedijo *360 žena*.⁷⁵

V začetku leta 1939 so v Sokolskem domu uprizorili Schurekovo komedijo *Pesem s ceste*. V pripravi pa je bila Govekarjeva igra *Legionarji* v režiji Janka Rozmana, predsednika *Sokolskega društva Šoštanj*.⁷⁶ Konec januarja istega leta so v režiji g. Karbe uprizorili komedijo *Kariera kanclista Vicinga*.⁷⁷ Julija 1939 sta v Sokolskem domu gostovala igralca ljubljanske drame Mira Danilova in Ivan Levar, ki sta uprizorila trodejanko *Atentat*.⁷⁸

Marca 1940 je bila uprizorjena komedija *Mala ženka brez logike*, ki jo je režiral Milan Skrbinšek⁷⁹, režiser Narodnega gledališča v Ljubljani.⁸⁰

Leta 1931 so ustanovili tudi pevski odsek, ki ga je vodil Vreže. Za načelnika je bil imenovan Ivo Svet, zbor pa so tvorili Ivan Košan, Pepca Košan, Rudolf Macarol, Srečko

⁷² Iz Šoštanja, *Jutro*, 16. april 1932, št. 88, str. 9.

⁷³ Iz Šoštanja, *Jutro*, 8. maj 1932, št. 107, str. 8.

⁷⁴ Iz šaleške metropole, *Jutro*, 24. december 1932, št. 298, str. 4.

⁷⁵ Iz Šoštanja, *Jutro*, 19. junij 1938, št. 140, str. 7.

⁷⁶ Iz Šoštanja, *Jutro*, 17. januar 1939, št. 14, str. 5.

⁷⁷ Iz Šoštanja, *Jutro*, 29. januar 1939, št. 25, str. 12.

⁷⁸ Iz Šoštanja, *Jutro*, 7. julij 1939, št. 155, str. 4.

⁷⁹ SKRBINŠEK, Milan (19. februar 1886–25. julij 1963), igralec, režiser, organizator, publicist. Na Dunaju je študiral romanistiko in 1908/09 obiskoval Ottovo dramsko šolo, nato je v Ljubljani debitiral kot Martinek Spak v Desetem bratu J. Jurčiča in F. Govekarja ter postal član Deželnega gledališča v Trstu, v katerem so takrat uprizorili večino Cankarjevih dram. 1919/20 je bil vodja celjskega gledališča, 1920/21 dramaturg in vodja dramske šole v Narodnem gledališču v Mariboru, 1921/22 tudi ravnatelj mariborske Drame. 1922–45 je igral in režiral v ljubljanski Drami, 1945–48 bil glavni režiser v mariborski Drami, 1948–51 spet član ljubljanske drame. Nastopil je v okoli 600 vlogah. Režiral je okoli 200 uprizoritev, pogosto dela slovenskih dramatikov, zlasti Cankarjeva, ter nekaterih skandinavskih dramatikov, velikokrat tudi komedije. Prizadeval si je za večjo umetniško raven gledaliških predstav in umetniški razvoj ustvarjalcev, v slovensko gledališče je uvajal nove evropske umetniške tokove. Zelo dejaven je bil tudi kot gledališki publicist; dramska besedila je prevajal, dramatiziral, 1931 pa sam napisal dramo iz igrskega življenja *Labirint*. Izdal je spomine *Gledališki mozaik I-II* (1963). Leta 1949 je bil Prešernov nagrajenec.

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, 1034.

⁸⁰ Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. marec 1940, št. 63, str. 5.

Robinšek, Josip Rejec, Franc Burdian, Tone Movh, Stanko Prelovec, Franc Kuder, Malči Ravter in Leopoldina Kostanjevec.⁸¹

Sokolsko društvo je bilo ustanovljeno tudi v Velenju, in sicer 16. novembra 1930.⁸² Starega načelnika Rada Prelovška je leta 1931 nadomestil Janez Kušar.⁸³ Decembra 1931 je društvo ob državnem prazniku in sokolskem prazniku uprizorilo Meškovo dramo *Pri Hrastovih* v režiji Kramarja.⁸⁴ Marca 1940 je Sokolski oder v Velenju po dveletnem premoru uprizoril veseloigro *Zadrega nad zadrego*, ki jo je režiral inž. Klemenc. Igrali so jo Šinkovčeva, Kurandova, Kvartičeva, Vranjekova in Prelovčeva ter Keršmanc, Megušar, Grebensšek in Tratnik.⁸⁵

V 30-ih je v okviru šoštanjskega Sokola deloval godbeni odsek, ki je leta 1932 štel 14 članov. V odbor godbenega odseka so bili izvoljeni starosta Ferdo Korun, podstarosta Anton Potočnik, tajnik Franjo Rejec, načelnik Srečko Robinščak in blagajnik Ivan Šušel.⁸⁶

Za leto 1937 so bili v upravo velenjskega Sokola izvoljeni starosta Tone Kurnik, namestnik Franc Kramer, načelnik in tajnik Rado Prelovec, namestnik načelnika Herbi Steinbach, načelnica Cilka Müller, namestnica Ela Kovač, prosvetar Rihard Müller, blagajničarka Jožica Šaloven, gospodar Oto Centrih, statistik Bozovičar, odborniki Irma Bernik, dr. Davorin Kolšek, Fr. Melanšek, Vinko Stopar, Franc Trampuš, namestnika Josip Kajtna in Marta Presker, revizorja Simon Blatnik in Slavko Trobej, namestnika Baltazar Jelen in Ivan Keršmanc.⁸⁷ Leta 1937 je uprava Kraljevskega fonda odlikovala Sokolsko društvo Velenje za uspešno delovanje za moralni, občeprosvetni in državljansko vzgojni napredek naroda.⁸⁸

V kulturnem življenju pa so se pojavljali še drugi:

⁸¹ Iz Šoštanja, *Jutro*, 17. oktober 1930, št. 241, str. 7.

⁸² Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. november 1930, št. 266, str. 5.

⁸³ Iz Sokola Velenje, *Jutro*, 31. maj 1931, št. 123, str. 16.

⁸⁴ Velenje, *Jutro*, 13. december 1931, št. 288, str. 8.

⁸⁵ Sokolski oder v Velenju, *Jutro*, 20. marec 1940, št. 66, str. 5.

⁸⁶ Delovanje šoštanjskih sokolov, *Nova doba*, 1. februar 1932, št. 10, str. 3.

⁸⁷ Velenje, *Nova doba*, 12. februar 1937, št. 7, str. 3–4.

⁸⁸ Velenje, *Nova doba*, 19. november 1938, št. 47, str. 4.

Tone Bajt, igralec, režiser in predsednik dramskega odseka je bil leta 1930 premeščen v Kočevje. Poslovil se je s svojo zadnjo režirano dramsko predstavo *Graničarji*, ki jo je pripravil za mestno gasilsko društvo.⁸⁹

V Velenju je deloval dr. Branko Žižek, ki je bil rojen leta 1880 v Ormožu. Gimnazijo je končal v Celju, univerzitetni študij pa v Gradcu, kjer je bil več let predsednik društva Triglav. Od leta 1904 je bil štiri leta vojaški zdravnik, nato pa se je preselil v Vojnik. Od 1912 do 1921 je deloval v Idriji. Leta 1921 se je preselil v Velenje, kjer je bil med drugim pokrovitelj in mecen Gasilnega in Pevskega društva ter Sokolskega društva. Udeleževal se je tudi pri *Jugoslovanski Matici* in *Rdečem križu*, bil je blagajnik *Šaleške hranilnice in posojilnice* ter član krajevnega šolskega odbora. Umrli je 17. novembra 1930.⁹⁰

Dr. Branko Žižek⁹¹

V Velenju so se kulturno udeleževali tudi pri združenju državnih rudniških nameščencev, ki je prirejalo srečanja s koncertnimi točkami rudarske godbe, pevskimi točkami in gledališkimi igrami.⁹¹

V 30-ih je deloval kino Šoštanj, kjer so na primer februarja 1931 predvajali film *Ana Karenina* po romanu Leva Tolstoja.⁹² Januarja 1932 je bil predvajan film *V kraljestvu*

⁸⁹ Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. marec 1930, št. 62, str. 5.

⁹⁰ Dr. Branku Žižku v spomin, *Jutro*, 23. november 1930, št. 273, str. 3.

⁹¹ Velenje, *Jutro*, 30. avgust 1924, št. 205, str. 1.

⁹² Iz Šoštanja, *Jutro*, 14. februar 1931, št. 37, str. 8.

zlatoroga, ki je prikazoval življenje v Triglavskem gorovju, ki naj bi bil po vesteh *Jutra* prvi slovenski film.⁹³

Septembra 1938 je *Društvo jugoslovanskih akademikov* v Šoštanju priredilo Cankarjevo proslavo v spomin 20-letnice smrti Ivana Cankarja. Na prireditvi je bila uprizorjena drama *Hlapec Jernej* v Delakovi priredbi.⁹⁴

Marca 1937 je podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda v Šoštanju priredila slovenski večer z udeležbo vseh šoštanjskih kulturnih društev razen *Katoliškega prosvetnega društva*, ki je sodelovanje odklonilo. Prireditev je odprl učiteljski oktet, ki se je takrat javnosti predstavil prvič.⁹⁵

Avgusta 1940 je velenjska rudarska godba praznovala 20 let svojega delovanja. Glavni govorec je bil društveni tajnik Tone Kurnik, ki je predstavil 20-letno dobo godbe. Ustanovitelj godbe in njen dirigent je bil Fran Korun Koželjski. Za njim je vodstvo prevzel dirigent Miško Letonja. Med godbeniki so bili tudi Anton Hladin, Franc Brodež in Anton Žerdoner.⁹⁶

Knjižnice in čitalnice

Prvi zaznamek o »organiziranem knjižničarstvu« v Šaleški dolini naj bi izhajal iz leta 1854 ob ustanovitvi Mussijeve⁹⁷ bukvarnice v Šoštanju – »prve javne predčitalniške knjižnice« v Šaleški dolini, katere ustanovitelj je bil Peter Musi.⁹⁸

Leta 1882 so katoliški narodnjaki ustanovili Čitalnico Šaleške doline oziroma Šaleško čitalnico s sedežem v družmirski krčmi pri županu Mihi Tajniku oziroma pri Stropn-

⁹³ Iz Šoštanja, *Jutro*, 24. januar 1932, št. 20, str. 7.

⁹⁴ Iz Šoštanja, *Jutro*, 24. september 1938, št. 222, str. 5.

⁹⁵ Šoštanj, *Jutro*, 2. marec 1937, št. 51, str. 5.

⁹⁶ 20 let rudarske godbe v Velenju, *Jutro*, 22. avgust 1940, št. 195, str. 3.

⁹⁷ MUSI, Peter (26. junij 1799–6. marec 1875), učitelj. 1818 je končal tečaj za učitelje v Celju. 1823–72 je poučeval v Šoštanju. Sestavil je več učbenikov za nedeljske šole, med njimi abecednik Navod v branje za mladost nedeljskih šol (1832); v njem je pouk branja in pisanja priredil črkovalni ali glaskovalni metodi in bil tako med prvimi zagovorniki te metode. S poglavjem o umnem kmetovanju (obdelovanju zemlje, čebelarstvu, svilarstvu, sadjarstvu, travništvu in gozdarstvu) je sodeloval tudi pri knjigi Antona Martina Slomška Ponovilo potrebnih naukov za nedeljske šole (1854).

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 741.

⁹⁸ Stropnik, Ivo, 140 let organiziranega knjižničarstva na Šaleškem, Kronološki pregled v pomembnejših letnicah; v Zbirki Šaleški razgledi, Enajsti zvezek, Zbornik 1994/95, Kulturni center Ivana Napotnika Velenje, Založništvo Pozoj, Velenje, 1994, str. 11–14.

ku-Basistu.⁹⁹ Konec 19. stoletja je Šaleška čitalnica imela občasne prireditve v hotelu Austria. Leta 1906 je Šaleška čitalnica sprejela pravila prve ljudske knjižnice v dolini.¹⁰⁰ Franc Hribernik je v svoji knjigi *Mesto Šoštanj* zapisal, da ni znano, ali je to društvo prenehalo obstajati in je bilo ustanovljeno v Šoštanju ali je samo spremenilo sedež. Čitalnica, ki je imela za mesto velik pomen, je imela v Šoštanju sedež od leta 1884 od leta 1924, ko je bila tudi ukinjena.¹⁰¹ Obstajala je tudi čitalnica v Št. Ilju in bralno društvo v Škalah, čitalništvo pa so podpirali Vošnjaki,¹⁰² Fran Korun – Koželjski¹⁰³ in Harnoncourt.¹⁰⁴

Čitalnice in knjižnice v Šaleški dolini so vse do ustanovitve knjižnic leta 1962 delovale največkrat v okviru društev, tako tudi v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja, čemur je mogoče slediti v različnih slovenskih časnikih. Tako se na primer omenjajo dogodki:

⁹⁹ Stropnik, str. 14.

¹⁰⁰ Hudales, str. 25.

¹⁰¹ Hribernik, str. 182.

¹⁰² VOŠNJAK, Mihael (Šoštanj, 18. september 1837–2. julij 1920, Gilon, Švica), gospodarstvenik, politik. Tehniko je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer je 1857 diplomiral. Do 1880 je služboval na postajah južne železnice in na železniškem inšpektoratu v Gradcu, nato je v Celju in okoliških krajih sodeloval pri ustanavljanju hranilnic in posojilnic, 1883 pri ustanovitvi Zveze slovenskih posojilnic. Pisal je o gospodarskih in narodnostnih vprašanjih, 1884–89 je izdal mesečnik Zadruga, 1884–96 je bil poslanec v deželnem, 1885–97 v državnem zboru. Pred 1. sv. v. je v Gorici sodeloval pri ustanovitvi časopisa Veda. Od 1915 je živel v Švici.

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 1284.

VOŠNJAK, Josip (Šoštanj, 4. januar 1834–21. oktober 1911, Visole), politik, pisatelj, zdravnik. 1858 je doktoriral iz medicine na univerzi na Dunaju. Kot zdravnik je služboval v Šoštanju, Kranju, 1861–70 v Slovenski Bistrici, 1872–95 v Ljubljani, kjer je bil primarij v prisilni delavnici; zavzemal se je za gradnjo nove deželne bolnišnice v Ljubljani in za ureditev zdravniškega pokojninskega sklada. 1867–78 je bil poslanec v Štajerskem deželnem zboru (zagovarjal je jezikovno enakopravnost in Zedinjeno Slovenijo), 1873–85 v državnem zboru (zavzemal se je za ustanovitev gimnazije na Ptuj in vinarske šole v Mariboru, za pravico do slovenščine v srednjih šolah in splošno volilno pravico), 1877–95 v kranjskem deželnem zboru in 1878–95 edini slovenski deželni odbornik na Kranjskem. Bil je med ustanovitelji Slovenskega naroda in vodilni politik iz tabora mladostlovecev. V krajih, kjer je služboval, je ustanovil narodna društva, kot govornik nastopil na taborih v Ljutomeru, Žalcu, Šempasu, Vižmarjah in Ormožu. Bil je tudi predsednik Slovenskega pisateljskega društva. Pisal je politična besedila, objavil prispevke o zdravstvu, agrarnem vprašanju, zadrugah, vinarstvu in hranilništvu, pisal je tudi drame (Lepa Vida, 1893; Dr. Dragan, 1894), komedije (Ministrovo pismo, Pene, Svoji k svojim (vse 1889), pripovedna dela, mdr. roman Pobratimi (1889), pomembni so njegovi spomini I–II (1905, 1906).

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 1283–1284.

¹⁰³ KORUN, Fran (psevd. Koželjski) (Velenje, 26. december 1868–1. december 1935, Celje), glasbenik, skladatelj. Končal je trgovsko šolo v Trstu. V glasbi je bil sprva samouk, pozneje se je učil na Dunaju, kjer je napravil vojaški izpit za kapelnika. Bil je pevovodja pri pevskih društvih, kapelnik pri Narodni godbi v Celju, nato tam tajnik Južnoštajerske hranilnice. Zbral je ljudske pesmi, napisal prvi slovenski citrarski učbenik (Poduk v igranju na citrah I–IV, 1907), več citrarskih skladb, prvo slovensko Violinsko šolo ali pouk v igranju na goslih (1910).

Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od A do M, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 516.

¹⁰⁴ Stropnik, str. 14.

1. junija 1919 je čitalnica v Šoštanju priredila koncert v Rajšterjevi gostilni v čast in zahvalo vojaštvu.¹⁰⁵

22. februarja 1920 je čitalnica v Šoštanju priredila v hotelu Jugoslavija veseloigro *Zmešnjava nad zmešnjavo*.¹⁰⁶

6. aprila 1920 je umrl član pevskega zbora šaleške čitalnice Ivan Šmigovc, ki je bil klobučar.¹⁰⁷

V Zavodnjah so leta 1921 dekleta v okviru *Slovenskega gospodarja* ustanovila odsek za razširjanje dobrega berila.¹⁰⁸

3. maja 1924 se omenja, da sta imeli Šaleška čitalnica v Šoštanju in ljudska knjižnica občni zbor.¹⁰⁹

V Št. Janžu na Vinski gori je leta 1927 obstajalo bralno društvo, katerega predsednik je bil Karol Gradišnik.¹¹⁰

Leta 1929 je mogoče v časniku *Jutro* brati, da je v okviru obrtnega društva v Šoštanju delovala čitalnica, ki je imela časopise vseh vrst in precej strokovnih knjig, ki jih je prispevala Zbornica za TOI iz Ljubljane ter občani Šoštanja. Društvo je prirejalo tudi razna izobraževanja za obrtne delavce, ob tem pa so imeli tudi mešani pevski zbor, ki ga je vodil Jurče Vreže.¹¹¹ V drugi polovici aprila 1930 se je čitalnica obrtnega društva preselila v nekdanji trgovski lokal Premelča pri Končanu.¹¹²

Ljubitelji knjig so se lahko včlanili v Vodnikovo družbo, poverjenica le-te pa je za Šoštanj in okolico bila učiteljica Gusta Janežičeva.¹¹³ Tako so na primer konec leta 1926 člane obveščali, da lahko knjige prevzamejo v Ljudski knjižnici v šoli.¹¹⁴ Decembra

¹⁰⁵ Čitalnica v Šoštanju, *Nova doba*, 5. junij 1919, št. 57, str. 3.

¹⁰⁶ Čitalnica v Šoštanju, *Slovenski narod*, 22. februar 1920, št. 43, str. 5.

¹⁰⁷ Iz Šoštanja nam pišejo, *Slovenski narod*, 7. april 1920, št. 78, str. 4.

¹⁰⁸ Zavodnje, *Slovenski gospodar*, 27. januar 1921, št. 4, str. 3.

¹⁰⁹ Šoštanj, *Jutro*, 3. maj 1924, št. 105, str. 3.

¹¹⁰ Št. Janž na Vinski gori, *Slovenski gospodar*, 24. februar 1927, št. 8, str. 6.

¹¹¹ Šoštanj, *Jutro*, 31. maj 1929, št. 125, str. 5.

¹¹² Iz Šoštanja, *Jutro*, 19. april 1930, št. 92, str. 7.

¹¹³ Iz Šoštanja, *Jutro*, 12. november 1930, št. 263, str. 5.

¹¹⁴ Šoštanj, *Jutro*, 13. november 1926, št. 262, str. 8.

1931 so na primer člane Vodnikove družbe obveščali, da so knjige prispele in da jih bodo razvažali po domovih.¹¹⁵

Ljubitelje dobrih knjig je časopisje pozivalo tudi k članstvu *Slovenske Maticе*, katere poverjenik za Šaleško dolino je bil leta 1930 učitelj Rudolf Macarol.¹¹⁶ Knjige *Slovenske Maticе* so članom dostavljali kar na dom.¹¹⁷

O Ljudski knjižnici se je pisalo tudi konec novembra 1930, ko so na uredništvo *Jutra* poslali novico, da knjižnica po novem posluje vsako nedeljo od 10. do 11. ure v osnovni šoli, ob tem pa so opozorili, da imajo precejšnje število novih knjig.¹¹⁸

Knjige so izdajali tudi sami meščani, med drugim ravnatelj meščanske šole Franc Hribernik, ki je junija 1930 izdal zvezek o Šoštanju in njegovi zgodovini. Ta zvezek je opisoval cerkve in šolstvo, napovedal pa je izid še dveh zvezkov. Delo je bilo mogoče dobiti pri mestni občini.¹¹⁹ Drugi del šoštanske zgodovine je izšel v začetku marca leta 1932 in ga je bilo mogoče dobiti pri Rudolfu Korenu, ki je prevzel javno razpečevanje knjige.¹²⁰ V drugem zvezku je bil podan opis gradov in podložništva.¹²¹

V Šoštanju in okolici so delovala razna društva, eno izmed njih je bila tudi *Svoboda*¹²² (od 1922, po drugih virih od 1919), ki je v Zadržnem domu prirejala predavanja s skioptičnimi slikami, imela pa je tudi svoj tamburaški odsek.¹²³ V letu 1932 je društvo posedovalo 105 slovenskih in 98 nemških knjig, naročenih pa je bilo precej novih knjig, saj naj bi v istem letu nameravali ustanoviti javno knjižnico. V tekočem letu je bil predsednik društva Leskovšek.¹²⁴ Društva Svoboda – vseh 38 društev v Sloveniji

¹¹⁵ Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. december 1931, št. 289, str. 4.

¹¹⁶ Iz Šoštanja, *Jutro*, 30. marec 1930, št. 75, str. 6.

¹¹⁷ Iz Šoštanja, *Jutro*, 20 maj 1930, št. 115, str. 5.

¹¹⁸ Iz Šoštanja, *Jutro*, 24. november 1929, št. 276, str. 6.

¹¹⁹ Iz Šoštanja, *Jutro*, 15. junij 1930, št. 137, str. 4.

¹²⁰ Iz Šoštanja, *Jutro*, 8. marec 1932, št. 57, str. 5.

¹²¹ Šoštanj, *Slovenec*, 6. marec 1932, št. 55, str. 5.

¹²² Potrebe po ustanavljanju knjižnic se je zavedala že predvojna delavska kulturna organizacija Vzajemnost in njena naslednica Svoboda (1913–1935, potem zopet Vzajemnost), ki je že v prvi številki enako se glasečega glasila (1925) in pozneje objavila programatične članke: »Pomen knjižnice za delavsko vzgojo«, »O naših knjižnicah« idr. Svoboda je pričela akcijo za ureditev knjižnic in postavila tri programske točke: Dobiti je treba potrebna sredstva, da se izpolnijo že obstoječe delavske knjižnice z vsemi najboljšimi in najpotrebnejšimi knjigami, kar jih je izšlo v slovenskem jeziku. S pomočjo skupnega kataloga je treba uvesti zamenjavo knjig med podružnicami. Knjižnice je treba tako urediti, da se bo vedelo, kaj jim še manjka.

Pirjevec, str. 119–120.

¹²³ Šoštanske novice, *Jutro*, 1. januar 1931, št. 1, str. 8.

¹²⁴ Iz Šoštanja, *Jutro*, 24. februar 1932, št. 46, str. 5.

– je banska uprava v Ljubljani razpustila leta 1935 (po celjskem zletu Svobod), ker naj bi društvo delovalo proti državi.¹²⁵ *Svobodo* so nadomestile društvene organizacije *Vzajemnosti*, ustanovljene leta 1936, njihovo delovanje pa je vključevalo tudi knjižnico.¹²⁶

Da je obstajala knjižnica *Prosvetnega društva* v Šoštanju, je mogoče brati v časniku *Slovenec* leta 1931, ko so zapisali, da je knjižnica v zadnjem času povečala število knjig in da je zastopana zlasti novejša slovenska literatura.¹²⁷ Na omenjeno knjižnico so aprila istega leta opozorili z naslednjimi besedami: »*To razveseljivo dejstvo moramo poudariti. Vedno več knjig je opaziti v knjižnici in vedno več je čitateljev. Vesel je knjižničar, veselo je društvo, najbolj – tako smo prepričani – pa je vesel, čitatelj sam!*«¹²⁸ Prosvetno društvo je svojo šestdesetletnico obstoja proslavilo leta 1932 tudi v Šmartnem pri Velenju.¹²⁹ Prosvetno društvo pa je bilo ustanovljeno tudi v Škalah konec leta 1937, v odbor katerega je bil kot knjižničar izvoljen tudi Jože Plazl.¹³⁰

O Prosvetnem društvu v Šmartnem ob Paki je pisal tudi *Slovenski gospodar*, ki je leta 1927 poročal, da so leto poprej v celoti preuredili knjižnico, ki je bila v slabem stanju, in nabavili veliko število knjig. V tekočem letu pa naj bi bil obisk knjižnice zadovoljiv, knjižnica pa je kupila tudi skioptični aparat za predavanja.¹³¹ V letu 1932 so poročali, da se je knjižnica v Št. Janžu pri Velenju pomnožila za 24 knjig, 266 pa jih je bilo izposojenih 15 članom. Inventurni imenik je za tekoče leto izkazoval 433 knjig in knjižic.¹³²

Leta 1930 je Prosvetna zveza svojim članom razpošiljala 3. in 4. zvezek Prosvetne knjižice, ki je obravnavala jugoslovansko književnost in ki jo je napisal F. Sušnik.¹³³

Prosvetno društvo v Šoštanju je imelo tudi svoj dramatični odsek, ki je na primer maja 1932 uprizoril igro *Roza Jelodvorska*, narejeno po povesti *Cvetina Borograjska*, ki

¹²⁵ Razpust »Svobode«, *Nova doba*, 19. julij 1935, št. 20, str. 1.

¹²⁶ Stropnik, str. 16.

¹²⁷ Šoštanj, *Slovenec*, 18. februar 1931, št. 39, str. 5.

¹²⁸ Šoštanj, *Slovenec*, 11. april 1931, št. 81, str. 5.

¹²⁹ Slomškov in društveni jubilej, *Slovenec*, 30. avgust 1932, št. 197, str. 3.

¹³⁰ Škale pri Velenju, *Slovenec*, 4. november 1937, št. 253, str. 4.

¹³¹ Šmartno ob Paki, *Slovenski gospodar*, 28. julij 1927, št. 30, str. 7.

¹³² Št. Janž pri Velenju, *Slovenski gospodar*, 13. januar 1932, št. 3, str. 8.

¹³³ Prosvetne knjižice, *Slovenski gospodar*, 22. oktober 1930, št. 43, str. 9.

naj bi bila v takratnem času zelo brana. Glavno vlogo sta odigrala Leskošek in Mele, v ostalih vlogah pa Šardonerja, Sovič in Melanškova.¹³⁴

Maja leta 1938 so Šoštanj obiskali tudi takratni znameniti književniki, ki so na literarnem večeru v Sokolskem domu recitirali svoja dela. Med književniki so bili Miško Kranjec, Anton Ingolič, Mile Klopčič, Ivo Brnčič in Ivan Potrč.¹³⁵

V časniku *Jutro* so ob smrti župnika Maksa Ocvirka zapisali, da je bil odličen poznavalec svetovne in domače literature in da se je zadnja leta posvetil predvsem knjigam.¹³⁶

V *Novi dobi* je leta 1929 izšel članek z naslovom *Slovenske knjižne družbe*, v katerem je bilo med drugim zapisano, da deset slovenskih knjižnih družb izda vsako leto 150.000 članom 644.000 knjig. Pred letom 1918 so delovale samo štiri knjižne družbe: Mohorjeva družba v Celovcu, Slovenska Matica v Ljubljani, Šolska Matica v Ljubljani in Socialna Matica v Gorici. Leta 1929 pa jih je bilo že deset, in sicer v Ljubljani Vodnikova družba, Kmetiška Matica, Slovenska Matica, Cankarjeva družba, Šolska Matica, Belo-modra knjižnica in Mladinska Matica; v Celju Mohorjeva družba, v Gorici Goriška Matica in Goriška Mohorjeva družba. K tem bi se lahko prišela še založba Luč v Trstu. Vse te družbe so na leto izdajale 3 do 5 knjig letno, izdajale pa so predvsem koledarje, poučne ter leposlovne knjige, znanstvene zbornike ter beletristiko. Strogo znanstvena in samo strokovna je bila Šolska Matica, ki je za učiteljstvo izdajala pedagoško in šolsko strokovno literaturo.¹³⁷ Nova doba je leta 1936 poročala o drugi nakladi Vodnikovih knjig, med katerimi so izšle: roman *Temna zvezda* F. Brežnika, Vodnikova pratika, potopis Davorina Ravljena¹³⁸ *Pot k mrtvim bataljonom* in *Zlati čevlji* V. Bitenca.¹³⁹ Za leto 1936 je izdala Vodnikovo pratiko za leto 1937 v redakciji Pavla Karlina, povest Franceta Bevka *Srebrniki*, povest Ivana Albrehta *Zarečani* in *Spomine potujočega igralca* Josipa Daneša Gradiše.¹⁴⁰

¹³⁴ Šoštanj, *Slovenec*, 26. maj 1932, št. 119, str. 6.

¹³⁵ Iz Šoštanja, *Jutro*, 21. maj 1938, št. 117, str. 5.

¹³⁶ Ob grobu župnika Ocvirka, *Jutro*, 16. avgust 1940, št. 190, str. 3.

¹³⁷ Slovenske knjižne družbe, *Nova doba*, 8. julij 1929, št. 54, str. 4.

¹³⁸ RAVLJEN, Davorin (Šoštanj, 7. november 1898–26. junij 1965, Ljubljana), pisatelj, časnikar. Študiral je na Pravni fakulteti v Zagrebu, služboval kot časnikar v Ljubljani (1922–54; *Jutro*, Slovenski poročevalec, *Tovariš*). Objavljal je pesmi in krajšo prozo (Zgodbe brez groze, 1937); v realističnih povestih obravnaval vestfalske rudarje (*Tulipan*, 1932), 1. sv. v. (*Črna vojna*, 1938), Koroško (Šimej iz Roža, 1937) in podeželsko ter mestno sodobnost. Osebnosti, Veliki slovenski biografski leksikon, Od M do Ž, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, str. 936.

¹³⁹ Ob drugi nakladi Vodnikovih knjig, *Nova doba*, 10. januar 1936, št. 2, str. 1.

¹⁴⁰ Letošnje knjige Vodnikove družbe, *Nova doba*, 10. april 1936, št. 15, str. 1–2.

Mladinsko Matico so naročevali tudi šolarji iz Šoštanja, in sicer je bilo od 1913 šolskih otrok leta 1929 naročenih 318 otrok, kar je pomenilo 16,7 %, pohvaljeni pa so bili naročniki Škalskih Cirkovc, ki so leto poprej dosegli 100 % naročnikov.¹⁴¹

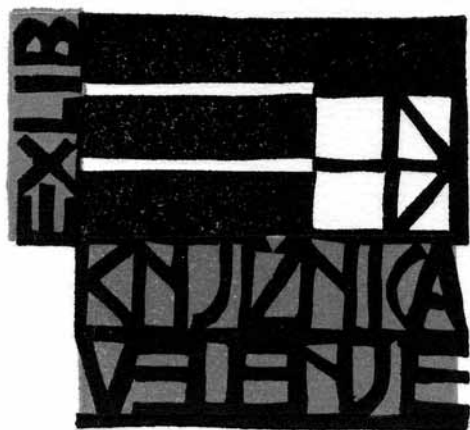
Zaključna beseda

Članek predstavlja poskus pregleda zgodovine kulturnega dogajanja v Šaleški dolini v 20-ih in 30-ih letih prejšnjega stoletja. Pregled seveda temelji le na drobcih časopisnih člankov iz takratnega obdobja. Članek je lahko dobro izhodišče za nadaljnja raziskovanja, saj je zajel ali omenil kar nekaj društev, čitalnic, knjižnic v naših krajih. V tekstu se pojavljajo tudi imena številnih oseb, ki so pomembno zaznamovale kulturo naše doline.

Kljub temu, da so bili takratni časi drugačni od današnjih, je mogoče morda že skozi pričujoči članek ugotoviti, da je bilo kulturno dogajanje pestro, da so se ustanovljala številna društva, odpirale nove šole in s tem povezano tudi knjižnice. Za takšen razmah je gotovo potrebno iskati vzrok v razvoju političnih dogodkov, saj smo se rešili habsburškega jarma, poleg tega pa so se s koncem 19. stoletja že začele oblikovati različne politične struje, pri katerih glavne vloge ni več igrala samo vera. Spremenil se je tudi odnos do knjig, saj le-te niso bile več samo nabožne, knjižnice pa so začele nastajati, kot že zapisano, v okviru društev in seveda šol. Toda tudi nova država, nova oblast, nove razmere niso vedno dopuščale svobodnega društvenega in kulturnega dogajanja. Tako kot tolikokrat poprej in tolikokrat pozneje, so tudi v času, ki ga obravnava članek, številna društva morala omejiti, spremeniti ali celo ukiniti svojo dejavnost, zlasti zaradi številnih političnih pritiskov.

Ob koncu naj poudarim, da me je sodelovanje in raziskovanje veselilo, saj velikokrat ne poznamo zgodovine lastnega kraja in krajev v okolici, vsaj v zadostni meri ne. Upam, da se bodo tovrstna raziskovanja še nadaljevala in da bo tudi ta članek pripomogel k sestavljanju mozaika zgodovinskega dogajanja v naši dolini.

¹⁴¹ Mladinska Matica, *Učiteljski tovariš*, 31. januar 1929, št. 25, str. 3.

Spectrum
2x3/2 - 2/10

Darinka Bizjak

JAVNO KNJIŽNIČARSTVO V ŠALEŠKI DOLINI MED LETI 1960 IN 1971

Besedilo v nadaljevanju je povzetek diplomskega dela, v katerem obravnavam razvoj javnega knjižničarstva v Šaleški dolini z raziskovalnim poudarkom na letih od 1960-1971; naloga nastaja pod mentorskim vodstvom izr. prof. dr. Primoža Južniča na Filozofski fakulteti, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. Moj namen je bil čimbolj osvetliti omenjena leta, ugotoviti in orisati pomembna dejstva, ki so stroki ali širši javnosti premalo poznana, na videz nepomembna ali celo neznana.

1 Kratek oris razvoja v obravnavanih letih

Današnja splošna knjižnica Velenje je zrasla iz skromnih začetkov ljudske knjižnice, vendar na osnovi relativno bogate knjižničarske in bralne tradicije. Svojo strokovno ureditev gradiva je sredi šestdesetih obogatila z začetki preureditve fonda po UDK, konec šestdesetih pa je zaznamovala ureditev na prosti pristop. V omenjenem obdobju se je knjižnica strokovno, organizacijsko in kadrovsko pripravljala na selitev v nove prostore in na nove storitve. V novih prostorih konec leta 1971 je nato lahko zaživela celotna dejavnost knjižnice. Precej je narasel knjižni fond, zlasti na pionirskem oddelku, obogatila se je dejavnost čitalnice in številčnost kulturnih prireditev, razvila pa se je tudi matična dejavnost in knjižnična mreža v občini. V šestdeseta leta segajo tudi začetki oblikovanja knjižnične mreže z utrjevanjem društvenih knjižnic in dopolnjevanjem njihovega fonda. Za to obdobje je značilen razvoj potujoče knjižnice s kovčki v sodelovanju s krajevnimi KUD, ob njihovem opešanju pa so začeli razvijati podružnice s stalno zalogo knjig. V Šaleški dolini se je mejno leto 1961, ko je bil sprejet prvi zakon o knjižničarstvu, zgodilo leto kasneje, ko je bila ustanovljena Knjižnica Velenje kot samostojna delovna organizacija s prvo poklicno knjižničarko.

Knjižnica delavskega prosvetnega društva Svobode, ki je s pomočjo Rudnika Velenje osem let domovala v prizidku Rudarskega doma pri starem Kinu Velenje, se je leta 1958 osamosvojila kot zavod in se z novim letom 1960 preselila v nove prostore Delavske univerze, kjer so zaposlili prvo poklicno knjižničarko Milico Laznik.

Knjižnica je imela en sam prostor, v katerem je potekalo vse knjižnično delo od obdelave knjižničnega gradiva in upravljanja do izposoje. Čitalnice ni bilo. Kmalu po ustanovitvi so zaposlili Ivanko Medvejek, ki je prevzela izposajo, Milica Laznik pa je še kratek čas vodila upravne posle, nato pa se je zaposlila na Rudniku. Knjižnica je bila urejena po pultnem sistemu, v knjižničnem fondu je prevladovalo v glavnem leposlovje. Za bralce je bila knjižnica odprta po nekaj ur dopoldne in popoldne (Ring, 1987).

Obseg knjižnega fonda v tem času ni natančno znan, znani so le podatki, da se je v dveh letih povečal za okoli 1.900 knjig. Obisk je bil dokaj skromen, saj je bilo v letu 1961 570 vpisanih bralcev, ki so si izposodili 2.430 knjig. V naslednjih letih se je oboje konstantno večalo; fond letno za 800-1.500 knjig. Število bralcev je leta 1964 doseglo 1.560 pri izposoji 6.500 knjig. V teh letih so se pojavile prve nabave strokovne literature. Leta 1964 sta bili zaposleni že dve knjižničarki. Knjižni fond ni bil

urejen, katalogov ni bilo, še vedno je bil uveljavljen pultni sistem, knjižničarki sta bili izposojevalki in svetovalki (Krapež, 1985).

27. 4. 1962 z ustanovitvenima aktoma nastaneta Ljudska knjižnica Šoštanj (združijo se vse šoštanjske knjižnice in ustanovijo mestno knjižnico) in nova Ljudska knjižnica Velenje (združijo obe velenjski – knjižnico Svobode, ki se je preimenovala v Javno knjižnico, in »Mlinškovo javno knjižnico« ter ustanovijo občinsko matično knjižnico v Velenju). Novi velenjski knjižnici je Fran Mlinšek daroval celotni (selekcioniirani) fond svoje ravno takrat opuščene javne knjižnice Velenje. Za knjižnici v Velenju in Šoštanju je prevzela ustanoviteljske pravice in dolžnosti občina, od drugih nesamostojnih knjižnic je zares delala le knjižnica v Šmartnem ob Paki, ostale so bolj životarile. (Knjižnica v Šmartnem ob Paki se je pridružila Knjižnici Velenje šele leta 1979).

V občini Velenje je bilo leta 1963 evidentiranih 7 ljudskih knjižnic s skupnim fondom 12.981 knjig (Ring, 1987).

Zaradi gospodarske krize so se pogoji delovanja javnih knjižnic v Šaleški dolini, kot tudi drugje po Sloveniji, poslabšali, zato se knjižnica ni več tako hitro razvijala kot prej. Knjižnice je kmalu doletela podobna usoda, kot so jo doživljale tudi druge institucije, ki so se financirale z javnim denarjem. Donacije občine so bile iz leta v leto manjše. To se je kazalo tudi v vsakoletnem manjšem številu na novo nabavljenih knjig, kar je imelo za posledico tudi manjšo izposajo. K temu je zagotovo svoje prispevala tudi televizija, ki je ravno v teh letih množično »nadomeščala« knjigo.

Leta 1966 je bila knjižnica preurejena. Ločena je bila mladinska in otroška literatura od literature za odrasle. Največji delež mladinske literature je namenjen dopolnitvi šolskih knjižnic oziroma izposojanju knjig za bralno značko in obvezno branje. Začeli so tudi z razvrščanjem in s klasifikacijo po UDK sistemu, in sicer najprej s strokovno literaturo (Krapež, 1985).

Zaradi vsakoletnega večanja fonda se je leta 1967 prvič pokazalo pomanjkanje prostora. V knjižnici še vedno ni bil uveden prost pristop h knjigam, bila je brez čitalnice, vse več bralcev pa si je želelo pred izposajo knjigo ogledati. Prostorska stiska je bila vsako leto večja.

Leta 1968 so želeli združiti vse javne knjižnice v Velenju s knjižnicami po podjetjih, vendar do realizacije ni prišlo. Delovne organizacije so pristale na združitev knjižničnega fonda, niso pa oddale svojih knjig.

Konec leta 1969 sta se velenjska in šoštanjaska knjižnica združili. Ker je bila v velenjski zaposlena poklicna knjižničarka, v šoštanjski pa honorarni delavec, je kljub velikosti kraja in knjižničnega fonda postala šoštanjaska podružnična velenjski knjižnici. Delavka iz slednje je prihajala na pomoč v šoštanjasko knjižnico, ki je delovala v stavbi OLO. Velenjska knjižnica je postala osrednja in matična knjižnica v občini.

Vzporedno z nadaljnjim splošnim razvojem knjižničarstva v Sloveniji se je marsikaj spremenilo tudi v velenjski knjižnici. Leta 1970 so zaposlili še eno knjižničarko. V knjižnem fondu so imeli že 12.000 knjig, ki pa so bile precej zastarele, izrabljene in celo izgubljene, zato so odbrali še uporabne in aktualne ter jih na novo inventarizirali. Pri tem se je število knjig zmanjšalo na 7.000. Uredili so jih po sistemu UDK in uvedli prosti pristop. Zaposlili so še eno knjižničarko in začeli urejati nov katalog (Ring, 1987). Moderna oblika knjižnične izposoje, kot so takrat imenovali prosti pristop, omogoča osebni vpogled v knjižnično zalogo ter prav tako osebno izbiro primerne knjige. Kljub bojazni, da bo tako prišlo do hitrejše obrabe knjige zaradi pogostejšega listanja ali strahu pred množičnimi kraji, so rezultati pokazali, da se je zmanjšala čakalna doba, knjižničar je imel več časa za drugo, bolj strokovno delo z bralci, ljudem pa je ta način hitro postal všeč.

Leta 1970 so v občini izglasovali samoprispevek, med drugim za številne kulturne objekte, tudi za novo knjižnico v Velenju. Prvotno so nameravali adaptirati prostor v Delavski univerzi, vendar s tem ne bi rešili prostorskega problema, zato se je upravni odbor sklada odločil za gradnjo nove stavbe. To je glavni vzrok za porabljenih 3.620.975 dinarjev namesto predvidenih 300.000 (Ring, 1987).

Načrte za novo knjižnico je leta 1971 izdelal arhitekt Adi Miklavc, vitraž ob vhodu in leseni strop v galerijskem prostoru pa Jože Horvat – Jaki. V rekordno kratkem času je bila dograjena nova sodobna knjižnica in še isto leto je bila selitev v novo zgradbo, ki je imela dve izposojevalnici, 36 čitalniških sedežev, pionirsko sobo za ure pravljic, skladišče in tri pisarne v skupni površini 831 m². Prostori so bili primerni, svetli in predvsem dovolj veliki, saj je bila zgradba prvič namensko zgrajena za knjižnico. V novih prostorih so bili zagotovljeni pogoji za sodobnejši način poslovanja. Imela je namenske prostore za čitalnico, za strokovno obdelavo ter večji prostor za druge kulturne dejavnosti – likovna galerija. Obisk se je hitro povečal s 100 na 200 bralcev na dan. Sprva se je v eni izposojevalnici nahajala Foitova zbirka afriške umetnosti (Stropnik, 1994). Tako se je leta 1971, oziroma uradno šele leta 1972, velenjska knjižnica z zbirko 8.238 knjig preselila iz Delavske univerze v novo zgradbo – knjižnico

z galerijo na Titov trg 5. Knjižnica je imela tri nadstropja, za uporabnike je delovala v dveh. Po takrat veljavnih standardih je bila zgrajena kot stavba, ki zadostuje za shranjevanje in izposajo 25-30.000 enot gradiva za območje s 15-20.000 prebivalci (Blatnik, 2003). Po tedanjih izračunih naj bi zadostovala za 20 do 30 let po odprtju, ob naraščajočem številu knjižničnega gradiva pa je kmalu spet postala premajhna.

S tem dogodkom oziroma pomembnim mejnikom v zgodovini šaleškega knjižničarstva tudi končujem svoj raziskovalni del. Od tu dalje se pričenja nova zgodba, sodoben razvoj Knjižnice Velenje, ki pa je na srečo že primerno dokumentiran.

2 Po poteh uradnih dokumentov

Izvirne uradne primarne dokumente, ki bi mi pomagali osvetliti obravnavana leta, sem iskala pri uradnih institucijah, ki bi jih lahko hranile, največkrat brez uspeha. V matični ustanovi, knjižnici Velenje, jih nimajo (razen odločb o ustanovitvi iz leta 1962 in Programa za razvoj knjižničarstva v občini Velenje iz leta 1971 – predstavljen v nadaljevanju); najverjetneje so se izgubili ob selitvi v novo zgradbo leta 1971.

Na MOV oziroma upravni enoti bi morali biti tovrstni arhivi, vendar jih enostavno nimajo. Stare arhivske zadeve oddajajo v Zgodovinski arhiv Celje, roki hrambe dokumentiranega gradiva pa so glede na vrst zelo različni. Občinske uradne zadeve, ki so bile objavljene za javnost, so zajete v Uradnem vestniku oziroma Šaleškem skupščinskem rudarju (prispevki iz slednjega so obravnavani v okviru objav v periodiki). Med računalniškim izpisom rešenih in v Zgodovinski arhiv Celje oddanih dokumentov v zvezi s Knjižnico Velenje so najdene zgolj zemljiške zadeve, kot so Dodelitev zemljišča za knjižnico z dne 5. 3. 1971 (ZAC, št. zadeve 464-24/1971), v katerem je izdana izračun 2000 m² velikega občinskega zemljišča, namenjenega za predvideno izgradnjo prostorov knjižnice oziroma za izdajo lokacijskega dovoljenja v izmeri 380m²; sledi potrdilo o izpolnjevanju pogojev, prevzem objekta, statut ter izključno finančni zaključni računi. Iz dokumentov je razviden začetek gradnje knjižnice 1. 6. 1971, po odpravi pomanjkljivosti pa je bilo uporabno dovoljenje izdano 20. 3. 1973. Shranjena je tudi pogodba za opremo, ki jo je preko Alposa Celje izdobavilo podjetje Industrodidacta iz Ljubljane. Popisane so police, korita, izposojevalne mize, voziček za prevažanje knjig in podobno, v predvidenih zneskih in za vsak oddelek posebej, dalje (ZAC, št. 351-89/1971) so razvidni armaturni načrti, statični izračuni, zasteklitev s strani podjetja Kristal in predvidena zunanja ureditev. Za Ljudsko

knjižnico Šoštanj pa so registrirani Plan dela in predračun za leto 1967 (ZAC, št. 400-38/1967) ter dva zaključna finančna računa (ZAC, 400-16/1966 in 400-28/1968).

V Zgodovinskem arhivu Celje sem bila večkrat. V bazi podatkov SI-ZAC-271 hranijo pod klasifikacijsko oznako: kultura z naslovom Knjižnica Velenje fond gradiva od 1964-2004 v obsegu 4,9 m, vendar je skoraj vse kasnejšega izvora. Veselje ob najdbi mape z Zapisnikom o sklepih za gradnjo nove knjižnice je bilo kratkotrajno, ker je bila mapa prazna. V arhivu so dodali, da imajo še veliko gradiva s področja Šaleške doline, ki pa je še neobdelano in zato nedostopno – tudi za raziskovalne namene.

Poslopji
Delavskega
kluba in
Delavske
univerze
na začetku
šestdesetih
let dvajsetega
stoletja

Uporabno gradivo sem iskala tudi na Zvezi kulturnih društev občine Velenje, kjer sicer v arhivu hranijo razne zapisnike sej, finančna poročila in druge dokumente v zvezi z društvi, vendar so ti dokumenti neobdelani, časovno pomešani ipd. Uslužbenka, ki se ukvarja s tem, mi je zagotovila, da v svojem dosedanjem delu še ni našla ničesar, kar bi se navezovalo na področje društvenih knjižnic, da pa me bodo o tem ob morebitni najdbi obvestili; niso pa mi omogočili, da bi sama pregledala gradivo. Ohranjena je le statistika, ki jo hrani NUK za vse knjižnice v Sloveniji, na podlagi katere sem iz vsakoletnih oddanih statističnih podatkov izdelala tabelo, ki prikazuje delovanje društvenih knjižnic v Šaleški dolini in je predstavljena v nadaljevanju.

V Uradnem vestniku okraja Celje sta v št. 31 z dne 1. 7. 1962 na straneh od 14-17 izšli ločeni zaporedni *Odločbi o ustanovitvi samostojne Ljudske knjižnice v Šoštanju ter samostojne Knjižnice Velenje*, obe izdani na občinski seji 27. 4. 1962. Za vsako knji-

žnico posebej je opredeljeno vodstvo, naloge, način pridobivanja sredstev in njih uporaba, pravila knjižnice, strokovno nadzorstvo ipd. Iz odločbe razberemo, da je kljub samostojnosti obeh knjižnic Knjižnica Velenje zadolžena, da opravlja naloge matične knjižnice.

Pravila samostojne ljudske knjižnice – matične Velenje, ki jih je sprejel svet knjižnice Velenje. Točni datum izdaje pravil ni naveden, iz besedila pa je razvidno, da so veljavna od 1. 9. 1962 dalje. Nastala pa so zagotovo v času med 27. 4. 1962 in med datumom veljavnosti. Pravila vsebujejo 26 členov, najprej so navedene splošne določbe, nato so predstavljene naloge knjižnice, pogoji prenehanja, ukinitve ali spojitve knjižnice, sledijo poglavja svet knjižnice, upravnik knjižnice, nadzorstvo ter financiranje knjižnice.

Namen ljudske knjižnice je, da pomaga dvigati splošno izobrazbo in vzgojo na vseh stopnjah razvoja, pomaga pri šolskem pouku in vzpodbuja vse oblike ljudskega izobraževanja. Njeno uradno ime, ki ga nosi tudi na žigu, je Knjižnica Velenje – Občina Šoštanj. Posluje samostojno in razpolaga s subvencijo iz proračuna ObLo Šoštanj ter s svojimi dohodki. Opravlja matično službo na področju Šaleške doline v smislu organizacije in pospeševanja knjižničarske stroke. Knjižnico vodita upravnik in svet knjižnice, ki šteje 9 članov za dobo 2 let. Podrobneje so predstavljene zlasti naloge sveta knjižnice in upravnika.

Najdenih je bilo več *dopisov s strani Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto SRS*, ki so naslovljeni na Skupščino občine Velenje neposredno ali pa so namenjeni vsem okrajnim in občinskim ljudskih odborom v zvezi z opozarjanjem na zamude pri poročanju o izvajanju matične službe v občini (registracija knjižnic, pregledi knjižnic, oceni vzrokov, ki zavirajo registracijo ipd). V enem z dne 17. 2. 1965 se Skupščina občine Velenje pritožuje, čemu je potrebno zbirati podatke po dveh straneh, kar je zagotovo posledica slabe organizacije. Pred dvema mesecema so iste podatke že posredovali v celjski okraj. V njem poročajo tudi o novoustanovljeni občinski matični knjižnici. Po novem so zdaj so zaposlene tri osebe, ki intenzivno urejajo knjižnico glede na predpise in enotnost poslovanja. Šele nato bodo pomagali ostalim knjižnicam ter jih sprejemali v registrsko evidenco. Opozarjajo na premajhen knjižni fond in na denarne primanjkljaje v želji, da bi to leto zbrali vsaj 8 do 10 milijonov za potrebe knjižnice. Želijo doseči, da bi delovne organizacije odstopile svoje knjige knjižnici,

kar bi bila podlaga za osnovanje strokovne knjižnice, ki bi prerasla v študijsko. Organ samoupravljanja je svet knjižnice, ki je zelo delaven. Velenjska knjižnica ima večjo enoto v Šoštanju, v drugih krajih pa so manjše bivše ljudske knjižnice.

V dopisu Vsem občinskim ljudskim odborom z dne 14. 4. 1962 (ZAC, št. 64-5/1962) so podrobneje predstavljeni pogoji, ki jih mora ljudska knjižnica izpolnjevati, da se lahko registrira v skladu z novim Pravilnikom o sestavi in vodenju registra knjižnic. Imeti mora najmanj 500 knjižnih zvezkov, zalogo pa mora imeti strokovno urejeno tako, da služi potrebam bralcev in evidenci (inventarna knjiga, abecedni imenski katalog in po možnosti še sistematski stvarni). Finančna sredstva naj krijejo osebne in materialne izdatke. Imeti mora primeren prostor, namenjen izključno potrebam knjižnice. Večje naj bi imele še čitalnico in ločeno skladišče. Tudi pohištvo, knjižne police, izposojevalni pult, delovne mize, stoli v čitalnici, svetilke, omarice za kataloge ipd. morajo ustrezati. Nujno pa je potreben zaradi intenzivnega dela z bralci strokovni knjižničarski kader od 2.500 enot dalje oziroma ena strokovna moč na 10-15.000 izposojenih izvodov.

Dopis z dne 9. 6. 1962 (ZAC, 63-2/1962) navaja, da je večina občinskih ljudskih odborov že določila matične knjižnice ali pa se odločila za pogodbeno matično knjižnico, ki pokriva več občin skupaj. Ponekod, med drugim tudi v Črnomlju, Metliki in Velenju, so ustanovili svojo matično knjižnico, četudi še nimajo pogojev za izvrševanje matičnih nalog. Največkrat je vzrok v nestrokovnosti kadra, zaradi česar ne more ustrezno nuditi strokovne pomoči knjižnicam na svojem področju. Zato svet priporoča, naj tisti ljudski odbori, ki niso upoštevali kriterijev pri ustanovitvi matične knjižnice, raje za matično izberejo bolj razvito in primerno knjižnico v drugi občini. Mnogo knjižnic se je na podlagi 17. člena zakona o knjižničarstvu že prijavilo v registracijo NUK v Ljubljani, vendar v nepopolni obliki. Zahtevana je priložitev ustanovitvenega akta, ki je vezan na mnenje za kulturo pristojne upravne enote o možnostih in smotrnosti ustanovitve knjižnice. Matične knjižnice morajo zraven priložiti še odlok o imenovanju za matično knjižnico, če le-ta ni sestavni del ustanovitvenega akta. Potrebno pa je priložiti tudi akt o imenovanju sveta knjižnice pri samostojnih knjižnicah oziroma akt o imenovanju kolektivnega organa pri nesamostojnih knjižnicah.

Dopis Ljudske knjižnice Šoštanj Občinskemu ljudskemu odboru z dne 18. 7. 1962 z zadevo: Knjižna zaloga ljudske knjižnice Šoštanj (ZAC, št. 63-5/1962). Zaradi nezadovoljive knjižne zaloge knjižnice, predvsem velikega pomanjkanja mladinske literature, se je

upravnik ljudske knjižnice Šoštanj v imenu sveta knjižnice obrnil na OLO Velenje s prošnjo, da dobi tudi knjižnica v Šoštanju del od skupnega števila 2.350 knjig ukinjene nesamostojne knjižnice Frana Mlinška iz Starega Velenja. Kot je znano, prošnja ni bila ugodno rešena, saj je celoten fond prevzela Knjižnica Velenje.

Poslovno poročilo Ljudske knjižnice Šoštanj za leto 1966 (ZAC, št. 400-2/1967) je na žalost edino ohranjeno poročilo o delu knjižnice iz obravnavanih let. Povzemam najpomembnejše:

Samostojna ljudska knjižnica Šoštanj je bila ustanovljena 27. 4. 1962 z odločbo ObLo Šoštanj kot samostojni zavod in kot taka vpisana v register zavodov pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Celju ter registrirana pri centralni matični knjižnici v NUK Ljubljana in občinski matični knjižnici v Velenju. Nahaja se na Trgu svobode 12 in je z aktom o ustanovitvi začela poslovati 1. 7. 1962. Pred tem je delovala kot Okrajna ljudska knjižnica, ki je bila ustanovljena leta 1947, pozneje pa do ukinitve 31. 12. 1961 kot Javna sindikalna knjižnica. Zakonitost dela knjižnice nadzoruje upravni organ Skupščina občine Velenje. Knjižnica ima svoj statut, ki ga je sprejel svet knjižnice (7 članov) in upravnik knjižnice. Honorarni upravnik je Rudolf Lah, upokojeni knjigovodja, ki ima strokovni izpit za knjižničarja in obenem opravlja tudi delo knjižničarja, računovodje in blagajnika. Odprtost v obsegu 80 ur mesečno namreč zaenkrat ne zahteva redne zaposlitve.

Ustanovitelj Skupščina občine Velenje v letu 1966 ni izvršila pregleda poslovanja knjižnice. Le tega so delno opravili člani sveta knjižnice oziroma zato ustanovljena komisija, ki je potrdila pravilno poslovanje knjižnice. V letu 1966 je bilo nabavljenih 254 novih knjig v vrednosti 4.421,64 N-din. Predvidena nabava 350 enot ni bila dosežena zaradi zmanjšane dotacije. Zaradi tega je bilo delovanje knjižnice otežkočeno, opaziti je tudi nazadovanje glede na pretekla leta, predvsem v smislu varčevanja na škodo bralcev. Tako je skupna temeljna zaloga knjig 4.751. Vezavo so opravili na 37 knjigah. V zadnjem letu je knjižnica pridobila 60 novih bralcev, tako je skupno število 390 rednih (204 žensk, 196 moških). Največ je mladine, in sicer od skupno 162 kar 99 moških in 63 žensk. Izposojenih je bilo 3.381 knjig, od tega 1.645 leposlovnih in poučnih ter 1736 mladinskih knjig. Obiskovalcev v letu 1966 je bilo 1644, od tega predstavlja mladina večino 944, delavci 259, nameščenci 185 in ostali 256. Poročilo je polno finančnih števil v smislu vrednosti popisa osnovnih sredstev, opreme in podobno, v sklepnem delu pa je navedeno, da je knjižnica v 80 % izpolnila svoje

plane glede nabavne politike, da je bilo izposojenih 19 % manj knjig kot leto poprej in da izboljšanja poslovanja ni pričakovati, če ne bo dodeljenih potrebnih dotacij s strani Občine Velenje.

V zapisniku 1. redne seje sveta ljudske knjižnice Šoštanj z dne 27. 1. 1967 (ZAC, št. 400-38/1967), ko je bil podpredsednik sveta Franc Rifelj, člani pa Milka Jarnovič, Valči Gošnik, Anton Rep ter upravnik Rudolf Lah, so poudarili, da je bilo poslovanje knjižnice v letu 1966 kljub znatno nižji dotaciji s strani Skupščine občine Velenje zaradi gospodarske reforme zadovoljivo. Sprejeli so sklep, da se presežek dohodka nad izdatki (tj. preostanek denarnih sredstev iz leta 1966) v znesku 6.735,04 N-Din prenese na tekoči račun pri banki kot poslovni sklad knjižnice. Potrdili so tudi popis inventure, kjer ni bilo primanjkljajev ali presežkov ter napovedali pregled denarnih sredstev in blagajne.

Sklep o pripojitvi Ljudske knjižnice Šoštanj h knjižnici Velenje (ZAC, št. 022-9/1969). Zaradi sprememb knjižničarske mreže v občini Velenje in potreb po smotrnejši organizaciji je svet knjižnice Šoštanj v soglasju s svetom knjižnice Velenje in skupnim ustanoviteljem Skupščino občine Velenje na svoji seji 26. 12. 1969 sprejel sklep o pripojitvi Ljudske knjižnice Šoštanj h knjižnici Velenje. Pričujoča knjižnica z 31. 12. 1969 preneha delovati kot samostojen zavod in se pripoji Knjižnici Velenje. V Šoštanju ostane kot zunanja delovna enota – izpostava Matične knjižnice Velenje. Prenesejo se sredstva, osebje, dobijo svoje zastopnike v svetu knjižnice Velenje, natančneje pa se bo vse določilo še s statusom in drugimi splošnimi akti knjižnice. Način prevzema in nadaljnje poslovanje knjižnice Šoštanj se bo določilo podrobno s posebno funkcionalno pogodbo. Na koncu dokumenta je lastnoročno pripisano soglasje predsednika sveta knjižnice Velenje k pripojitvi. Sledi izpis samostojnega zavoda iz registra zavodov pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Celju.

Zanimivi so tudi dokumenti, za katere menim, da so v javnosti novost. Knjižnica Velenje je najprej odklonila, da bi v svoje varstvo vzela Knjižnico Šoštanj. Prej bi pričakovali obratno, saj je v tej bitki, katera knjižnica bo močnejša in bo matična, šoštanjska knjižnica že pred časom izgubila premoč in se je morala prilagoditi rastočemu Velenju. V arhivu je več obojestranskih dopisov med Knjižnico Velenje in Knjižnico Šoštanj, v medsebojne razprave pa se je vključila tudi Skupščina občine Velenje. *Zapisnik seje delavskega sveta Knjižnice Velenje z dne 15. 12. 1969 (ZAC, št. 022-9/1969)*

v prvi točki dnevnega reda razpravlja o domnevni pripojitvi. Podrobno so razčlenili pozitivne in negativne strani te pripojitve ter odklonili združitev iz več razlogov:

1. Svet ne vidi funkcionalnih izboljšav, prav tako ni nobene garancije, da bi tako združena enota več pridobila ali celo bolje delovala.
2. S tem, da Knjižnica Šoštanj obdrži svoj samoupravni organ, predračun in naba-vo, se poslovanje nikakor ne poenoti, temveč postaja samo še bolj zapleteno in kompleksno.
3. Le skupno sodelovanje pri nabavni politiki lahko privede do smotrnejše naba-ve gradiva, le-to pa je odvisno od vodstva obeh knjižnic.
4. Potrebno bi bilo počakati na ustanovitev Kulturne skupnosti, od katere se pri-čakuje boljša perspektiva glede organiziranosti knjižničarstva in nedvomno boljše rešitve.

V drugi točki dnevnega reda so razpravljali o prenizkih osebnih dohodkih direktorja in knjižničarke glede na tovrstno delo drugod, zato so vodji dvignili plačo za de-cember 1969 na 1.200,- dinarjev, knjižničarki pa na 1.000,- dinarjev, v predlogu pa je povečanje za leto 1970 pri vodji na 1.800,- ter pri knjižničarki na 1.300,- dinarjev.

Tretja točka dnevnega reda predvideva redno čiščenje knjižnice, v četrti pa so se odločili za izplačilo honorarja za izdelavo zaključnega računa za leto 1970.

VNUK Ljubljana sem dobila podatke o matični knjižnici Velenje. Občina je za matično knjižnico imenovala Knjižnico Velenje. Le-ta ni bila strokovno urejena, ni imela ustre-zno urejenih prostorov, bila je brez mladinskega oddelka, brez čitalnice in prostega pristopa. V občini je delovala še Ljudska knjižnica v Šoštanju. Koristna bi bila združi-tev, vendar sedanja raven matične knjižnice ni mogla zagotoviti uspešne dejavnosti navzven. V občini je bilo še 6 društvenih knjižnic, ki v glavnem niso delovale.

Matična knjižnica je v letu 1968 imela 11.345 enot precej zastarelega gradiva, knji-žnica v Šoštanju pa 5.005 enot. Skupna finančna sredstva so dosegla 40.406,- din (dotacija 32.000,- izposojnina 8.406,- din), Ljudska knjižnica Šoštanj pa 18.166,- din dohodkov; skupaj 58.572,- din. Za nakup se je porabilo 7.382,- din. Velenjska knjižnica je izposodila 16.456 knjig, šoštanjska pa 3.138 knjig. Članov je imela matična 2.555, ki so obiskali knjižnico 8.149 krat, šoštanjska pa 463 članov, ki so obiskali knjižnico 1.162 krat. (Podatek o številu bralcev ni realen, ker knjižnica ne vodi ustrezne stati-stike.) Matična knjižnica ne ustreza. Zaloga knjig sicer dosega potrebni minimum,

vendar je zastarela, zato je prenizka za 40 %. Z nakupom novih knjig pokrije komaj 15 % potreb, glede na celo občino pa 5 %. Finančna sredstva so prenizka. Knjižnica nima izposojevališč, razen knjižnice v Šoštanju, ki deluje neodvisno od matične. Kadri so neustrezni, potrebovali bi se trije strokovni delavci. Izposoja dosega komaj 25 % glede na normativ, število bralcev pa 55 %. S trenutno kadrovsko zasedbo je izposoja prenizka za 25 %, število bralcev pa ustreza (povzeto po Obvestila republiške matične službe, 1970, str. 66-67).

Tudi statistično spremljanje dejavnosti slovenskih knjižnic že več kot petdeset let na osnovi zakonskih predpisov izvaja NUK v okviru matične službe oz. centra za razvoj knjižnic CeZaR – služba za spremljanje, svetovanje in razvoj slovenskih knjižnic v skladu z zakonodajo in strokovno presojo določa vsebino vprašalnikov in frekvenco zbiranja podatkov. To je bil tudi moj vir za statističen prikaz delovanja knjižničarstva v Šaleški dolini med leti 1960-1971. Iz CeZaR sem dobila fotokopije ročno napisanih statističnih podatkov o knjižnicah na področju celjske regije v obravnavanih letih, in sicer za Knjižnico Velenje v povezavi s knjižnico Šoštanj ali samostojno ter posebej za društvene knjižnice v tem okolišu. Predvsem podatki za slednje so zelo pomanjkljivi.

Ljudske knjižnice v Šaleški dolini med leti 1960-71

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Knjižnica	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Ve	Ve	Ve
Št. samostojnih knjižnic	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Št. knjig	10.349	9.526	18.704	19.671	18.075	16.350	15.474	12.257	14.338
Nakup novih knjig	544	1.982	758	728	519	248	194	784	2.727
Fin. sredstva za nakup knjig	730.302	1.604.890	1.538.383	17.975,58	12.632,97	7.382,80	9.760,90	25.347,00	71.845,00
Skup. finan. sredstva	2.525.168	3.660.126	5.715.898	57.837,59	60.362,00	58.572,15	56.165,20	153.650,00	294.618,00
Lastna sred. - izposoja	289.159	322.128	574.321	7.713,75	8.362,00	9.572,15	8.165,20	12.508,00	/
Št. stalnih zaposlenih	1	1	2	2	2	2	2	4	4
Št. honorarno zaposlenih	1	0	1	1	0	0	0	0	0
Št. pomožno zaposlenih	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Št. bralcev skupno	769	879	1.687	2.192	2636	3018	2952	3995	4626

Št. bralcev odrasli	/	/	711	936	969	1118	553	1450	1654
Št. bralcev mladina	/	/	976	1.256	1667	1900	1999	2545	2972
Obisk bralcev skupno	5.746	8.855	7.439	9.191	11994	9311	8233	11637	19302
Obisk odraslih	/	4.872	/	/	/	/	/	/	/
Obisk mladine	/	3.983	/	/	/	/	/	/	/
Št. izposojenih knjig skupno	12.589	8.855	14.612	17.459	18773	19594	13.920	20317	31944
Št. izp. knjig leposlovje	10.515-2.072	4.534-4.243	13.472	16.033	16649	17347	13.470	/	29890
Št. izp. knjig neleposlovje	/	78	1.140	1.426	2124	2247	450	/	2054

Opomba: Knjižnica Šmartno ob Paki je bila v mrežo vključena pozneje.

Legenda: Šo-Ve = Šoštanj-Velenje; Ve = Velenje

Za leta 1960-1962 v NUK-u nimajo podatkov. Tudi drugje mi jih v celoti ni uspelo dobiti, tako da so znani zgolj za posamezna polja in še to večinoma za Knjižnico Velenje. V preglednici so navedeni podatki za obe knjižnici skupaj, med besedilom pa so v okviru konteksta ločeni posamezni podatki navedeni tudi ločeno po knjižnicah. Ker pa so znani le za nekaj let in niso povsem zanesljivi, predvsem tisti iz novinarskih virov, jih prav tako nisem vnesla v preglednico.

Društvene knjižnice v Šaleški dolini med leti 1960-71

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Knjižnica	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Šo-Ve	Ve	Ve	Ve
Št. samostojnih knjižnic	9	/	/	/	/	4	/	/
Št. knjig	9.445	/	/	/	/	7.417	/	/
Nakup novih knjig	408	/	/	/	/	161	/	132
Lastna finančna sredstva	114.993	/	/	/	/	1.266,55	/	640,00
Skupna finančna sredstva	1.316.333	/	/	/	/	20.266,05	/	3.700,00
Št. bralcev skupno	928	/	/	/	/	646	/	185
Obisk bralcev skupno	2.807	/	/	/	/	1143	/	809
Št. izposojenih knjig skupno	7.215	/	/	/	/	1.920	/	1449

Legenda: Šo-Ve = Šoštanj-Velenje; Ve = Velenje

V tej preglednici so podatki zelo nepopolni. V NUK so bili oddani šele od leta 1964 dalje, zato je stanje pred tem neznano. Tudi kdaj v vmesnih letih matična služba ni

prejela podatkov. Vseeno pa lahko vidimo, da je v letih od 1964 do 1971 število društvenih knjižnic drastično padlo. Tudi podatki o nakupu, finančnih sredstvih, izposoji in številu bralcev so vsako leto nižji, kar kaže na zamiranje društvenih knjižnic v prid razvoja splošnih knjižnic.

3 Pregled objav v periodiki

3.1 Rezultati iskanja po lokalnem časopisju

Vsebinsko so bile v časopisu Rudar oziroma Šaleški rudar v glavnem objavljene najrazličnejše rudarske tematike in obvestila, ki so se tikala Rudnika Velenje (v začetku je bil zgolj interno glasilo), kasneje pa so se pridružile še druge, največkrat gospodarske novice s področja celotne Šaleške doline. Vse članke preveva duh socializma in komunizma, delavsko samoupravljanje, kolektivizem, v vsaki številki pa je tudi precej reklamnih oglasov, obvestil o porokah in smrti, športnih dogodkov, predstavitev raznih dosežkov in podobno. Zanimivo, da je v prvih pregledanih letnikih več pozornosti namenjeno denimo frizerstvu kot knjižnici. Nekaj posebnega je tudi redno predstavljanje knjig – novosti s kratko vsebino s strani Mladinske knjige Velenje v rubriki Bogata izbira na knjižnem trgu. Večina prispevkov, ki se je dotikala knjižnične tematike, je bilo objavljenih v rubriki Kultura, izjemoma pa so bile objave tudi druge. Opazila sem tudi, da je bilo razmeroma veliko prispevkov o delovanju Delavske univerze, bistveno manj pa o delu knjižnice, četudi je takrat delovala v isti stavbi pod njenim uradnim okriljem.

Velenjska tedinika Rudar in Šaleški rudar sta v šestdesetih letih objavljala zgolj posamezne fragmente s področja knjižničarstva, kar je največkrat zasluga prizadevnih knjižničarjev in drugih kulturnih delavcev, ki so se izkazali tudi na novinarskem področju. Obdelane so tudi posebne izdaje Šaleškega rudarja z imenom *Skupščinski šaleški rudar*, s katerim je bila širša javnost obveščena o uradnih aktih in drugih odlokih, ki jih je sprejela občinska uprava med leti 1968-1972. Leta 1960 v lokalnem časopisju ni bilo objav na to temo.

Leto 1961

V prispevku *Knjižnice – družbeno pomembne ustanove* (Celjski tednik, št. 11, 11. 4. 1961, str. 14) je s prvega zasedanja DBS iz Celja obravnavana problematika ljudskih knji-

žnic. Med vprašanji slovenskega knjižničarstva je bil poseben poudarek namenjen razmeram v celjskem okraju, kjer deluje 72 ljudskih knjižnic, ki imajo skupaj 113.201 knjig in 25.645 bralcev. Večina teh je nastala po osvoboditvi z dirigirano nabavno politiko, zato so knjižnice založene s knjigami, ki jih nihče ne bere.

Novo Velenje in knjižnica (CT, št. 19, 26. 5. 1961, str. 9): V članku izvemo, da v prostorih DU že leto dni gostuje Javna knjižnica. Oprema je lepa in police lahko sprejmejo čez 30.000 knjig. Knjižnica ni opremljena za sodobni način poslovanja – prosti pristop, vendar zadostuje potrebam Velenja. Število izposojevalcev se zelo povečuje, problem pa je v malem številu (4.000) in slabi izbiri knjig. V letu 1959 je knjižnica izposodila samo 3.460 knjig 1.926 izposojevalcem, leta 1960 pa se je število izposojenih knjig dvignilo že na 9.680 in to 4.602 izposojevalcem. Iz tega je razvidno, da se zanimanje za knjige iz dneva v dan povečuje in da bo promet knjižnice v letu 1961 verjetno kar trikrat večji od leta 1959. Najbolj pridno obiskuje knjižnico mladina, ki predstavlja polovico vseh izposojevalcev, 30 % je rudarjev in delavcev iz drugih podjetij v Velenju, 15 % je gospodinj in samo 5 % uslužbencev. Avtor V. V. (Vlado Valenčak) posebej izpostavi, kako bodejo v oči prazne police tuje in domače goste, ki radovedno sprašujejo, kako je mogoče, da tako moderno mesto s tako kulturnim izgledom nima več smisla za javno knjižnico. To kulturno sramoto novega Velenja nameravajo v kratkem rešiti z obsežno akcijo za zbiranje sredstev za javno knjižnico pri vseh podjetjih in drugih organizacijah.

V članku *Javna knjižnica pri DU v Velenju* (Rudar, leto II, št. 9, 27. julij 1961, str. 6) nas isti avtor seznani s podobno tematiko kot že pred dvema mesecema v CT. Presenetljivo je, da je ima lokalni časopis dvomesečno zamudo v primerjavi z okrajnim. Pričakovali bi obratno ali vsaj istočasno objavo. Iz tega izhaja, da je lokalni časopis Rudar v tistem času res bil le rudarsko glasilo in da so posredovani članek pač objavili kasneje, ko se je med gospodarskimi novicami našel tudi prostor za tovrstno tematiko. Februarja 1960 se je knjižnica Svobode preselila v zato opremljene prostore pri DU v novem centru Velenja, kjer stalno zaposlena profesionalna knjižničarka (Milica Laznik) skrbi za kontinuiteto knjižnice. Le-ta je odprta vsak dan, razen ob sobotah in sredah dopoldne. Navaja tudi, da je odprta tudi popoldan (vendar ne izvemo, v katerih urah).

Razveseljiv je podatek, da je knjižnica mnogo bolj obiskana, odkar se je preselila v nove prostore. To potrjujejo tudi podatki, ki so praktično isti, kot so že predstavljeni v zgornjem članku.

Prispevek zaključí avtor z optimizmom: »Vsi smo prepričani, da bo akcija, ki jo bodo izvedli politični forumi za ureditev knjižnice oziroma za zbiranje sredstev za nabavo knjig, naletela na dobro voljo vseh podjetij in organizacij. Akcija bo brez dvoma dala knjižnici nekaj milijonov dinarjev, s katerimi bo potem definitivno rešen problem naše javne knjižnice.«

Preberite, sodelujte in prispevajte – je odmeven naslov, objavljen izpod peresa Viljema Bencika (Rudar, leto II, št. 18, 30. december 1961, str. 5). Besedilo je v bistvu dokaj obširen poziv vsej širši javnosti s prošnjo na pomoč in čim širše sodelovanje vsega prebivalstva ter tudi mladine, da bi ta, že dalj časa predvidena akcija čim bolj uspela.

Izredno hiter razvoj Velenja, povečanje prebivalstva, širše kulturno in javno sodelovanje naših delovnih ljudi, predvsem pa vedno večje potrebe po izobraževanju naše mladine, zahtevajo vrsto kulturnih in izobraževalnih institucij. Ena izmed teh je tudi ljudska knjižnica, ki pa zaradi vedno večjega povpraševanja ne more izpolnjevati vseh želja po izposoji in je z rastjo ostalih kulturnih ustanov in organizacij daleč zaostala glede na dejanske potrebe. Že več let se pojavljajo glasne zahteve prebivalstva, zlasti bralcev knjig, po rešitvi tega problema. Toda kot vsepovsod je tudi tu vzrok v nezadostnih finančnih sredstvih za izvedbo teh zahtev in želja. Ljudska knjižnica v Velenju ima na razpolago samo okrog 4.000 knjig. Akcija prostovoljnega nabiranja sredstev se bo po odobritvi pristojnih organov izvajala povsod v javnem življenju na območju Velenja, in sicer pri: gospodarskih organizacijah, zavodih in ustanovah, sindikalnih podružnicah, osnovnih organizacijah, društvih in združenjih, trgovskih lokalih, v trafikah, gostinskih lokalih, drugih javnih lokalih, na javnih prireditvah, šolah, tečajih in predavanjih, v okviru stanovanjske skupnosti ter po vseh hišnih svetih.

Leto 1962

V rubriki *Velenjska kronika* v Večer, leto III, št. 1, z dne 2. januarja 1962, str. 8 je anonimni članek brez naslova s praktično enako skrajšano vsebino. Izvedla se bo korisna akcija sekcije za ljudsko knjižnico pri mestnem odboru SZDL, katere naloga je, da zbere sredstva za nabiranje prispevkov za razširitev knjižnice, predvsem nakup

novega gradiva. Tajnik sekcije je Viljem Bencik, ki akcijo tudi vodi, vanjo pa so organizacijsko vključili na desetine članov SZDL. Knjižnica je pred kratkim dobila nekaj sredstev od Rudnika lignita Velenje, s pomočjo uspele akcije pa se bo lahko še bolj opomogla. Nujno pa bo treba organizirati stalni dotok sredstev, s katerimi bo lahko zaposlila profesionalnega knjižničarja in postopoma spremenila knjižnico v matično občinsko, ki je Velenju nujno potrebna. Sedaj je knjižnica odprta samo dvakrat tedensko po dve uri, kar je absolutno premalo. Upajo, da bo vsaj nekaj problemov rešenih z nameravano ustanovitvijo sklada za kulturo.

V članku avtorja Vlada Valenčaka (V. V.) *Teden ljudske knjižnice v Velenju* (CT, št. 2, 12. 1. 1962, str. 6) je opisana predvidena akcija Teden za zbiranje sredstev za razširitev knjižnega sklada javne knjižnice. Knjižnica je pri DU že tretje leto in ima lepo urejene prostore z napol praznimi policami. 3.000 knjig na 7.000 prebivalcev je absolutno premalo, še posebej ob dejstvu, da je od tega še polovica takšnih, ki jih ljudje ne berejo. Posebno pomanjkanje je čutiti pri mladinski literaturi. Zaradi tega je mestni odbor SZDL priskočil na pomoč z organiziranjem sekcije za ljudsko knjižnico, ki je pripravila zbirno akcijo po vseh delovnih organizacijah, šolah itd. v času med 15. in 22. januarjem, na osnovi katere se bo lahko razširila knjižna zaloga. S tem pa bo problem le delno rešen. Šaleška dolina mora imeti svojo matično knjižnico s profesionalnim kadrom in stalnim dotokom finančnih sredstev, sicer ne moremo pričakovati normalnega knjižničarskega dela. Stalna rast prebivalstva terja več skrbi za izobraževanje in kulturno vzgojo, pri čemer imajo prav knjižnice zelo pomembno vlogo. V komuni ni nobene, ki bi bila odprta vsak dan. Velenjska je le dvakrat tedensko po dve uri, podobno je tudi v Šoštanju. Članek izraža pričakovanje, da bodo v šoštanjski komuni kmalu ustanovili sklad za kulturo, ki bo poživil tudi delo knjižnic. Osamosvojitev knjižnice v Velenju pa bo v veliki meri razbremenila tudi DU, ki ima že tako premalo sredstev za modernizacijo izobraževanja.

Naslednji članek (CT, št. 6, 9.2.1962, str. 4) avtorja, podpisanega z –ik (Jože Klančnik?), z naslovom *Potrebna je samostojna matična knjižnica* nakazuje nujno potrebo po urejeni in dobro založeni knjižnici ter po profesionalnem knjižničarju, ki bi vodil tudi programsko politiko ostalih nesamostojnih knjižnic. Izpostavljeno je dejstvo, da je bilo do sedaj za vzdrževanje knjižnic narejenega premalo. Manjše knjižnice so sprva živele po sindikatih, kasneje pa so prešle pod mačehovstvo prosvetnih društev in Svobod, ki so bile že same v slabem finančnem položaju. Z redko izjemo so zato

bile le njihov balast in knjižničarstvo je nazadovalo, saj je bilo več knjig izrabljenih, kot pa z izposojevalnino in dotacijami nabavljenih novih. Zato je tudi število bralcev precej padlo. Za zgled dobrega delovanja je kljub nemogočim pogojem izpostavljeno požrtvovalno in agilno ljubiteljsko delo Rudolfa Laha iz Šoštanja, ki se odraža v majhnem honorarju, velikem številu bralcev, v skrbi za nego knjig ter smiselnem nabavljanju novih del. V Velenju ter delno tudi v Šmartnem ob Paki pa se je zgodilo to, da je knjižnica od velikih načrtov prešla na ukinitve poslovanja že pred novim letom, kajti z izposojevalnino ni bilo mogoče kriti niti honorarja nameščene knjižničarke, kaj šele nabavljati novih del. V to kritično stanje je končno posegel na pobudo SZDL svet za kulturo in prosveto, ki je posebno sejo namenil rešitvi kritičnega stanja knjižnic na tem območju. Predsednica sosveta za knjižnice in čitalnice pri okrajnem svetu Svobod v Celju Marica Zorko je prikazala možnosti za osnovanje matične knjižnice v dolini s poroštvom, da financiranje prevzame občina z ustanovitvijo kulturnega sklada. Samostojna matična knjižnica bo ustanova z lastnim financiranjem, ki bo vodila knjižničarsko politiko v občini, s seminarji vzgajala knjižnice ter bo s pomočjo katalogov dostopna vsakemu občanu. Knjige bodo lahko nesamostojne knjižnice posredovale uporabnikom preko matične. Še pred tem posvetom pa je krajevni odbor SZDL Velenje dal pobudo za akcijo knjižnega tedna. Ob tej priložnosti bodo tudi izžrebali 20 nagrad. Akcija je lepo uspela, zbrali so 1,3 milijone dinarjev in to je prva večja pomoč zainteresiranih potrošnikov k vsestransko vsebinsko bogati matični knjižnici, obenem pa tiha želja, da bi v njenem okrilju zrasel tudi nujno potreben oddelek študijske knjižnice. Zaradi rasti mesta Velenje v ekonomsko, politično in kulturno središče Šaleške doline naj bi tudi matična knjižnica imela svoj prostor v Velenju v že lepo opremljenih prostorih DU.

V anonimnem prispevku, ki je verjetno bil napisan kot poročilo s strani knjižnice z naslovom *Zbiranje finančnih sredstev za knjižnico* (Rudar, leto III, št. 3, 15. februar 1962, str. 6), se seznanimo s potekom akcije zbiranja sredstev v korist ljudske knjižnice. Zbiranje sredstev med prebivalstvom se je izvajalo v času od 15. do 22. januarja 1962 po predvidenem programu. Pred tem se je vodstvo knjižnice uspešno dogovorilo z zastopniki nekaterih javnih lokalov, ki naj bi ta sredstva zbirali ob sodelovanju vseh zaposlenih. Tudi vodilni uslužbenci so zagotavljali vso pomoč pri organizaciji znotraj kolektiva.

»Bili smo prepričani v ugoden uspeh, vendar temu ni tako. Zbrana sredstva so do-
slej dosegla komaj 13 % planiranega zneska, kar nas je prizadelo ob tako ugodnem
začetku.

Sredstva naj bi zbirale vse trgovine, trafike in šole, in sicer ob vsakem nakupu oziro-
ma plačilu in to v višini oziroma vrednosti posebnih v ta namen natisnjenih listkov,
ki so oštevilčeni in naj bi bili vključeni v nagradno žrebanje. Vzroki za tako malo
nabrana sredstva so v glavnem v tem, da osebje, ki naj bi ta sredstva zbiral, akcije
ni vzelo resno, nekateri so celo že od začetka odklanjali izvajanje, tako da je potem
v ostalih dneh, razen mogoče prvega dneva, zbiranje odpadlo, čeravno so bili vsi
seznanjeni, da traja zbiralna akcija ves teden in ne samo dan ali dva. Organizatorji
so ob obisku ugotovili neizvajanje akcije. Izgovor, da prebivalstvo noče prispevati,
ne drži, kajti že prvi dan smo bili opozorjeni, zakaj ne organiziramo vsepovsod in da
gotovi oddelki sploh ne nudijo listkov. Manjši lokali so sorazmerno zbrali precej več
sredstev kot večji, čeravno je pri njih to lažje izvesti, ker je ugodnejša delitev dela in
organizacija poslovanja.

Ugotavljamo, da so precej resno sprejeli akcijo naši hišni sveti in so zbrali že precej
finančnih sredstev. Akcija preko kolektivov, organizacij in podjetij še ni izvedena, ker
traja to dalj časa. Zbiranje sredstev med prebivalstvom bomo na določen način še
morali izvajati, ker na pol poti ne bomo mogli obstati. Sekcija za zbiranje finančnih
sredstev pri MO SZDL si je zadala nalogo zbrati čim več sredstev in povečati število
knjig na najmanj 10.000 izvodov. Le-te bodo dostopne vsemu prebivalstvu, kate-
rega imamo ravno z akcijo zbiranja sredstev namen tudi zainteresirati, kajti knjiga
je najboljši učitelj za vse, predvsem pa za našo mladino. Smatramo, da prebivalci
Velenja, kolektivi in organizacije ne bodo nasprotovali, najmanj pa ovirali, vsekakor
pa najaktivneje sodelovali pri vsej tej organizaciji.«

Med *Sklepi izredne konference KO SZDL Velenje* (Rudar, 15. marec 1962, str. 6) je bil
tudi sklep, da naj DPD Svoboda v sodelovanju z vsemi družbenimi in političnimi
organizacijami organizira širše družbeno, prosvetno in družabno življenje. V ta na-
men je bila ustanovljena sekcija za kulturno in zabavno področje. Še naprej pa je pr-
venstvena naloga zbiranje finančnih sredstev za obogatitev knjižnice (gospodarska
podjetja, ustanove, družbene organizacije).

V intervjuju avtorja, ki se podpisuje z »dhr« (Drago Hribar), s predsednico sosveta za knjižnice in čitalnice pri okrajnem svetu Svoboda v Celju Marico Frece-Zorkovo z naslovom *Poglavitno denar in kadri* (CT, št. 19, 18. 5. 1962, str. 6) je glavni poudarek na pridobitvah v knjižničarstvu na podlagi zakona, ki je poživil knjižničarsko mrežo, določil pogoje za trdnejšo obliko vseh vrst knjižnic, naložil skrb za strokovni kader, finančno dolžnost ustanovitelju, da skrbi za vsestranski razvoj knjižnice, vodenje evidenc in podobno. Piše, da v celjskem okraju tem določilom ustreza le celjska, deloma pa tudi šoštanjka in žalska občina, kjer imajo posamezne knjižnice pogoje, da opravljajo službo matičnih knjižnic. Marsikje nimajo niti prostora, zato se bo morala večina občin vezati na občino, ki ima matično knjižnico, ker zakon to dopušča kot začasno rešitev. Izvemo tudi, da je bil v letu 1961 organiziran v Celju knjižničarski tečaj, ki so ga obiskovali tečajniki iz celotnega celjskega okraja razen iz žalske občine. Na žalost pa je kasneje izkazalo, da ni bilo med njimi nikogar, ki bi se knjižničarstvu poklicno posvetil. Zorkova v imenu sosveta predlaga, da se iz vsake občine zagotovi slušatelj za višjo knjižničarsko šolo, da bo zagotovljen knjižničarski razvoj.

Vrata so se odprla na strežaj (CT, št. 35, 7. 9. 1962, str. 7) je intervju avtorja, ki se je podpisal z –ik (Jože Klančnik?), in ga zaradi zanimivosti objavljam v celoti. Ob tekstu je tudi slika mlade knjižničarke.

»Slednjič je tudi vprašanje matične knjižnice v Velenju rešeno. Na zadnji seji občinskega sveta je bila za upravnika imenovana Ivanka Navršnik, ki je doslej učiteljela v Paki pri Velenju. Mlado knjižničarko smo zatekli pri urejevanju knjig in jo prosili za razgovor.

Kaj vas je privedlo iz šole v knjižnico?

- Izredno veselje do knjig. Že na učiteljsču sem želela, da bi postala knjižničarka. Sedaj se mi je želja izpolnila. Tako prijetno mi je, ko se vrtim v tem velikem številu knjig, kajti kljub ljubezni nisem imela prevelikih možnosti, razen izposojanja in obćudovanja. Sedaj pa bom jaz izposojevala, priporočala, brala, urejala.

V kakšno vrsto spada vaša knjižnica?

- To bo matična knjižnica za področje naše komune. Po številu knjig – imamo jih preko 7.000 – spada v večje knjižnice. Način dela bo ta, da bodo vse podružnice imele sezname naših knjig in si jih bodo lahko izposojevale tudi pri nas. Na ta način bodo knjige bolj izkoriščene – večje kroženje bo in nedvomno kljub rabi večji dohodki.

Razumljivo pa je, da knjižnica potrebuje dosti več sredstev, kot jih je imela doslej, kajti predračun kaže na okrog 2 milijona letno za normalno poslovanje. Doslej pa so vlagali le okrog 700.000 dinarjev, kar ni zadoščalo za najnujnejše.

In kako bo z izposojevanjem, saj vemo, da je v Velenju to svojevrsten problem za večje število prebivalstva zaradi tretjinskih izmen?

- Da, res je! Zato bomo imeli trikrat tedensko dopoldne in trikrat tedensko popoldne odprto knjižnico. Sama se ogrevam za izposojevanje s prostim pristopom in izborom, žal pa to ne dopušča oprema, visoke police, ki niso dostopne brez posebnih pomagala.

In kakšne so vaše želje?

- Da zvišam število obiskovalcev, kajti le tista knjiga pomeni resnično bogastvo, ki kroži in plemeniti. Vsaka neiskana knjiga je mrtvi kapital.

In kako boste to dosegli?

Posluževala se bom vseh oblik. Tako bom sproti objavljala nove knjige v kinoreklamah, v enaki meri pa bo treba javnost zainteresirati preko lokalnega časopisa Rudarja.«

V notici *Šoštanjska kronika* (CT, št. 50, 21. 12. 1962, str. 4) so navedeni podatki o knjižnici – 290 bralcev, od tega največ mladine. Ima 1.100 knjig ter bo zaradi oddaljenosti od občinskega centra ostala samostojna in jo bodo posebej financirali.

Leto 1963

Kratek prispevek z naslovom *Klubi v šoštanjski občini* (CT, št. 3, 26. 1. 1963, str. 5) opozarja, da gospodarska organizacija brez knjižnice pomeni velik zastoj gospodarstva. Pohvalno omenja predvsem klubsko življenje na vasi, kjer kot resnično središče vasi in nosilec kulturnega zabavnega življenja izstopa Šentilj, pa tudi v Šmartnem ob Paki in Pesju skrbijo za kulturo, med drugim tudi v obliki knjige oziroma knjižnice.

Članek z naslovom *Šoštanjska občina premalo skrbi za svoja otroka* (CT, št. 8, 1. 3. 1963, str. 5) nas seznani z obema knjižnicama. V letu 1962 je v šoštanjski občini po nekaj mesecih zatišja ponovno zaživela knjižničarska dejavnost, saj je bila končno ustano-

vljena samostojna ljudska matična knjižnica v Velenju, šoštanjska pa je po sedem-mesečnem mrtvilu znova začela osvajati krog bralcev. Sprejeli so pravila knjižnice na svetu za kulturo in prosveto, ki jih je potrdil tudi OLO. Glede finančnih sredstev pa ne kaže najbolje. Obe knjižnici sta dobili za svojo dejavnost 1,5 milijona, ki ga presegajo že samo osebni dohodki stalne knjižničarke v Velenju in honorarnega knjižničarja v Šoštanju ter stroški najemnin. Le kako naj knjižnica deluje, če lahko zgolj izposoja stare knjige in ne more izpolnjevati naloge zbiranja in nabavljanja knjig. S tem pičlim denarjem je samo omogočeno življenje, rast pa bo rahitična. Matična knjižnica bo res matična šele takrat, ko bo imela uresničene materialne pogoje za svojo funkcionalnost. Ker pa imata knjižnici status samostojnih ustanov, ki jih je ustanovil OLO, sta dejansko v celoti odvisni od njegovega razumevanja te kulturne dejavnosti.

Avtor Štefan Dolejši, slušatelj Visoke šole za politične vede v članku *Analiza vprašanj kulturne vzgoje in izobraževanja v velenjski občini* (Rudar, leto IV, št. 3-4, 13. marec 1963, str. 15-16) pa navaja, da je glede na članstvo skoraj vsak četrty občan včlanjen v eno izmed društev, vsak drugi član pa je mlajši od 25 let. Mladina torej tvori polovico vsega članstva. Mladina v občini, posebno v Velenju ima širok repertoar kulturnih dobrin. »Tu mislimo predvsem na sredstva in prostore, ki so osnova kulturnega delovanja. V občini je sedem prosvetnih in kulturnih domov, dvanajst gasilskih, trije za telesno vzgojo, dva doma Ljudske tehnike in osem zunanjih športnih objektov. K temu moramo dodati še Delavski klub, DU in vsa šolska poslopja. Na tečajih DU pa je bilo razmeroma malo število mladincev. Glede na možnosti, ki jih DU nudi, bi pričakovali ravno nasprotno. Od 1960 leta je tečaje DU (marksistične krožke, šole za življenje, mladinske politične šole seminarje za vodstva aktivov) obiskalo le okoli 400 mladincev, pa še ti niso vsi zaključili s končnimi izpiti. »Vprašanje marksistične literature v naših knjižnicah je povezano s problemom izhajanja tovrstne literature. Imamo sicer nekaj te literature, nimamo pa prirejene vsaki starostni stopnji in nivoju znanja. Vprašanje je, koliko koristijo učencem osnovne šole izvirna dela Feuerbacha, Plehanova, Lenina, Marxa in še nekaterih drugih, če pa mladini ni na razpolago njej primerne literature. Žal tudi nismo mogli ugotoviti, koliko je marksistične literature v knjižnicah in koliko jo čitalci uporabljajo, ker naše javne knjižnice niso urejene po načelih sodobne organizacije, ker dobijo premalo sredstev, da bi to lahko uredile.

Svoboda v Velenju je lansko leto pripravila odličen program za kulturno življenje in izobraževanje mladine in odraslih. Vsak ponedeljek so v poletni sezoni vrteli na prostem pred Kulturnim domom filme. Ob torkih so bili v Delavskem klubu Torkovi

večeri. To so bila različna predavanja in zabavni programi in ta oblika je najbrž najbolj uspešna, saj se je v klubu redno zbiralo tudi do 250 ljudi. V sredo so bili zopet filmi iz poljudno izobraževalnega področja. Letos pa so v Kulturnem domu začeli s filmskim gledališčem.

Televizijskih sprejemnikov je v javnih prostorih precej (v delavskem klubu, mladinskem klubu, kulturnem domu, restavraciji ob jezeru, hotelu Paka in hotelu v Šoštanju in seveda v nekaterih gostilnah, vendar pa zanimanje za skupinsko gledanje pada zaradi velikega števila televizorjev v občini (nad 1.100 v letu 1963) ...«

V članku, ki je nastal na podlagi seje občinskega sveta Svobod Šoštanj z naslovom *Ali je pripravljenost že dovolj ...* (CT, št. 13, 5. 4. 1963, str. 5), je poudarjeno sodelovanje med občinskim svetom in posameznimi društvi, kar se kaže tudi v večjih denarnih sredstvih, namenjeni kulturi. V okviru občine je bilo v letu 1962 151 najrazličnejših prireditev, slaba obiskanost pa je drug problem. Najbolj pohvaljeno je aktivno prosvetno društvo Šmartno ob Paki, ki se je edino udeležilo sektorske revije treh regij v Letušu kar z dvema predstavama. Od osmih komisij je svojo nalogo opravičila le komisija za knjižnice pod vodstvom Vinka Šmajsa. Seveda pa tudi s knjižnicami ni bilo vse v redu. 7 društvenih knjižnic je v letu 1962 izposodilo 1.870 knjig, v obnovo pa vložilo le okrog 68.000 dinarjev, kar pomeni, da vse skupaj niso dobile več kot 40 novih knjig. Ob vsem tem pa je dejstvo, da so vse te knjige v vaseh že prebrane in da potrpežljivo čakajo, kdaj bo prišla naokrog matična knjižnica z obljubljenimi knjigami v kovčkih. Ker pa so letos predvidena še manjša sredstva, je vprašanje, če bodo Svobode ali društva namenile knjižnicam vsaj toliko kot lani. Izpostavljeno je pomanjkanje strokovnega osebja za kulturno delo na vseh ravneh, tudi na področju knjižničarstva. Na koncu je podana žalostna ugotovitev, da ni slučaj, če v osnutku občinskega statuta občine ni konkretnih določil o vlogi kulture v komuni, perspektivnem usmerjanju in o dolžnostih komune do razvijanja te enakovredne družbene dejavnosti.

V kratki notici *Pismo iz Šoštanja* (CT, št. 37, 13. 9. 1963, str. 6) je med drugim objavljeno sledeče: »Nikakor pa niso najbolj zadovoljni številni koristniki šoštanjske knjižnice, ki nima dovolj sredstev, da bi lahko zagotovila nemoten potek dela in predvsem sledila bogati založniški dejavnosti.«

Iz članka *Velenje praznuje* s podnaslovom *S svečane seje občinske skupščine v Velenju* (CT, št. 41, 11. 10. 1963, str. 1) med drugim izvemo, da je bila v počastitev občinskega praznika velenjske občine na svečani seji s pomembnimi državnimi gosti prva podelitev Kajuhovih nagrad. Kot prva nagrajenca sta to vzpodbudno priznanje in nagrado na področju kulturno prosvetnega dela prejela Franc Mlinšek iz Velenja in Martin Steblovnik iz Šmartnega ob Paki. Prvemu je bilo podeljeno za njegovo življenjsko delo pri širjenju slovenske knjige, drugemu za 40-letnico ljubiteljskega dela v vrstah kulturno prosvetnih društev.

V istem časopisu sledi na strani 5 podrobna obrazložitev podeljenih nagrad z naslovom *Dva nagrajenca*. Lani ustanovljeni odbor Kajuhovega sklada je prvo podelitev nagrad namenil kot priznanje za dolgoletno življenjsko ljubiteljsko delo posameznikov. Fran Mlinšek je skorajda ves prosti čas posvetil knjižničarskemu delu. Že leta 1934 je z ostalino 180 knjig celjskega akademskega kluba osnoval ljudsko knjižnico v Velenju. Kot posredovalec knjig raznih založb je s svojo provizijo širil število knjig, tako da je knjižnica zrasla na 800 knjig. Po vdoru okupatorja je Mlinšek svojo veliko bogastvo skril na raznih krajih. Vse knjige niso dočakale osvoboditve, toda takoj po vojni je nadaljeval s svojim plemenitim delom širjenja slovenske knjige in je še naprej vodil javno knjižnico, ki je do leta 1962 – do priključitve k matični knjižnici narasla na 2.382 zvezkov. Njegova ljubezen do knjige in njenega poslanstva je bila gonilna sila v ljubiteljski zagnanosti in predanosti kulturi, zato je javna knjižnica uspevala, čeprav je v vsem tem času samo enkrat dobila nekaj malega sredstev iz občine.

Martin Steblovnik je prejel nagrado za svoje kulturno prosvetno delo v Šmartnem ob Paki. Je vsestranska osebnost, aktiven na področju režije in igre, predsednik telesne kulture, organizator vsega v klubskih prostorih ter vedno in povsod v prvi vrsti za mladino.

(V letu 1964 ni prispevkov v lokalnem časopisu)

Leto 1965

V Uradnem vestniku občine Velenje, leto 5, št. 2, str. 5 (del priloge ŠR, leto I, št. 6, 24. marec 1965, str. 15) je predvidena delitev sredstev za znanstveno in kulturno dejavnost v skupni vrednosti 390.772 za naslednje namene: Zavod za prosvetno in

pedagoško službo, Zgodovinski arhiv Celje, Štipendije, Kajuhove nagrade, Stroški predvojaške vzgoje, Muzejska zbirka Velenje ter Knjižnica Velenje v višini 31.000 in Knjižnica Šoštanj 14.500.

V prispevku v Šaleškem rudarju z naslovom *Knjižnica Velenje obvešča* (leto I, št. 12, 7. oktober 1965, str. 7) svet knjižnice Velenje prebivalce obvešča, da knjižnica spet redno posluje in vabi prejšnje in nove bralce. Stare člane obvešča, da se jim za obdobje od vključno 19. julija do dneva izida tega obvestila ne obračunava zamudnine za izposojene knjige. Istočasno se opravičujejo nekaterim članom, ki so zamudnino za ta čas že plačali. Vsem, ki so zaradi tega nesporazuma plačali zamudnino za to obdobje, se bodo ustrezni zneski pisali v dobro.

Avtor P. L. je v prispevku z naslovom *Razstava knjig v Šmartnem ob Paki* (ŠR, leto I, št. 18, 30. december 1965, str. 4) seznanil širšo okolico z zanimivo razstavo in obenem tudi prodajo knjig, ki jo je Mladinska knjiga iz Velenja priredila v prostorih kluba (kjer se nahaja tudi knjižnica). Dodaja tudi, da je škoda, da Šmarčani niso pokazali več zanimanja, saj so bile knjige res lepe in po dostopnih cenah. Največ obiskovalcev je bilo iz vrst šolske mladine, ki so jo spremljali starši. Tudi prodanih je bilo nekaj knjig. To je bila novost za Šmartno, ki je vsekakor pozitivna, z željo, da ne bi bila zadnja.

V posebni izdaji, namenjeni družbenemu planu občine za leto 1964, v poglavju *Uporaba sredstev občinskih skladov*, Velenje, 8. februar 1964 str. 15, izvemo naslednje:

Sklad za kulturo in prosveto se je preimenoval v sklad za društveno dejavnost. Sredstva sklada se uporabljajo za financiranje osnovnih dejavnosti kulturno prosvetnih in telesno vzgojnih društev in za dajanje pomoči in posojil zavodom na tem področju. Pri tem naj bi dosledno uveljavljal načelo soudeležbe delovnih in drugih organizacij, ker bo le tako lahko sredstva povečeval in pomagal. Planirana dotacija za knjižnico Velenje 1.500.000 (realizacija 1963), Predlog 1964 je 2.500.000 ter Knjižnica Šoštanj 1.100.000.

Leto 1966

V Šaleškem rudarju, leto II, št. 21, 12. december 1966, je na str. 6 objavljeno izčrpno poročilo z Letne konference SZDL v Šoštanju s podnaslovom *Tehtne pripombe in predlogi*. Med drugim je omenjeno tudi delo Ljudske knjižnice Šoštanj. Ker v predsednikovem poročilu delo knjižnice sploh ni bilo omenjeno, je Rudolf Lah (upravnik knjižnice) sam navedel nekaj podatkov o njej ter poudaril, da tamkajšnja ljudska knjižnica uspešno dela v prid Šoštanjčanov in okoliških prebivalcev.

Leto 1967

V članku z naslovom *Specifikacija proračunske porabe za leto 1967* (ŠR, leto III, št. 3, 9. februar 1967, str. 9) je podan predlog finančnega načrta občinskih skladov, da bi se lahko zainteresirani občani podrobno seznanili s politiko zbiranja in trošenja sredstev za splošne družbene potrebe v občini (kljub varčevanju so sredstva skoraj enaka kot v preteklem letu). Predlog knjižnice Velenje je, da naj bi občina zagotovila sredstva za osebne dohodke, najemnino in nabavo nekaj novih knjig v znesku 40.000 N-din. Dejansko zmore občinski proračun kriti le osebne izdatke in najemnino prostorov, ostalo pa bo morala knjižnica financirati iz izposojnine in prispevkov delovnih organizacij. Tako so jim v proračunu za leto 1967 namenili 34.000 (realizacija 1966 je bila 31.000, indeks 109). Za Knjižnico Šoštanj pa so v proračunu na zahtevek za 20.000 zagotovljeni samo osebni dohodki honorarnega knjižničarja, najemnina prostorov in nabava nekaj novih knjig v višini 18.000, ostalo bodo morali financirati iz dohodkov izposojnine. Realizacija v preteklem letu je bila 14.500, indeks 124.

Leto 1968

V Predlogu proračuna Občine Velenje za leto 1968 (posebna priloga ŠR, februar 1968, str. 4) so podana namenska sredstva za knjižničarstvo. Specifikacija proračunske porabe za leto 1968 je sledeča: Knjižnica Velenje predvideva 52.500 din dohodka, od tega 46.500 din iz občinskega proračuna, 6.000 din pa lastnih dohodkov. Za osebne dohodke s prispevki bi potrebovala 23.100 din (2 redno zaposlena), za nabavo novih knjig 9.000 din, ostalo pa za režijo. Od želenih 46.000 din bo občinski proračun zaradi omejenih sredstev zmogel nameniti le 32.000 din. Lanskoletna realizacija je 34.000, indeks 94. Knjižnica Šoštanj skupaj predvideva 19.200 din dohodkov, od tega 1.200 din lastnih; skupaj torej 20.000 din, 18.000 pa iz občinskega proračuna. Za osebni

dohodek s prispevki bi potrebovala 5.352 din, za nabavo knjižnega gradiva, vzdrževanje obstoječih knjig in za naročnine revij in časopisov pa 5.804 din. Predlog je za 17.000 din. Lanskoletna realizacija je 18.000, indeks 94.

V prispevku avtorja Z. K. (Zorko Kotnik) *Iz Šmartnega ob Paki* (ŠR, leto IV. št. 4, 14. marec 1968, str. 8) izvemo naslednje: Obe šolski knjižnici, tako strokovna, kakor šolarska, sta prav dobro založeni z izbranimi knjigami. Prva ima 2.015, druga pa 2.389 knjig. Razumljivo je, da je pri drugi pod eno zaporedno številko vpisanih po več izvodov, posebno onih, ki pridejo v poštev za obvezno branje. Knjižno bogastvo dopolnjuje tudi krajevna knjižnica.

Leto 1969

V Predlogu proračuna Občine Velenje za leto 1969 (posebna priloga ŠR) so podana namenska sredstva za knjižničarstvo. Ob obrazložitvi zneskov je navedeno: Knjižnica Velenje je matična knjižnica občine Velenje. V njej sta zaposleni dve delavki s srednjo in višjo izobrazbo. S svojim delom veliko pripomoreta, da je delovanje knjižnice zgledno. Proračun mora zagotoviti osnovne pogoje za delovanje matične knjižnice. Doslej je dobivala knjižnica le toliko sredstev, da so bili zajamčeni zelo nizki osebni dohodki in najemnina za prostore. Za leto 1969 so predvidena večja sredstva z namenom, da se osebni dohodki delavk približajo vsaj poprečju osebnih dohodkov delavcev z enako izobrazbo na drugih delovnih mestih in da se omogoči obnavljanje knjižnega fonda. Predvideno je povečanje sredstev za knjižnico za 16.000 din (z 32.000 v 48.000 din; indeks 150). Knjižnica Šoštanj bi potrebovala 21.000 din. V knjižnici je honorarno zaposlen upokojenec, ki je pri svojem delu zelo prizadeven, predvsem se to odraža v skrbi za knjižni fond. Knjižnica je v letu 1968 dobila 17.000 din, v enaki višini naj bi dobila sredstva tudi v letošnjem letu (indeks 100).

V Šaleškem rudarju (leto V, 11. april 1969, št. 6, str. 2) je v prispevku brez naslova objavljeno naslednje: Na seji občinske skupščine 31. marca so odborniki dalj časa razpravljali o dotaciji za knjižnici. Odbornik iz Šmartnega ob Paki je menil, da bi morale tudi vaše knjižnice, ki na podeželju uspešno delajo, dobiti nekaj denarja. Tako pa sta dobili dotacijo le knjižnici v Velenju in Šoštanju. V Velenju so pojasnili, da so okoliške knjižnice oddelki prosvetnih društev in ta skrbijo za njihovo uspešno delo. Knjižnici

v Velenju in Šoštanju pa dobita iz proračuna le toliko denarja, kolikor ga rabita za osebne dohodke oziroma honorarje zaposlenim knjižničarjem. Po daljši razpravi so odborniki sklenili, naj svet za kulturo prouči vprašanje razširitve in ustanovitve enotne knjižnice. Menili so, da bi bilo koristno koncentrirati ves obstoječi knjižni fond (tudi onih knjižnic iz delovnih organizacij) in na enem kraju povečati knjižnico.

Z. Kotnik nas v članku z naslovom *Ljudska knjižnica v Šmartnem ob Paki* (ŠR, leto V, št. 6, 11. april 1969, str. 2) seznani s stanjem šmarške knjižnice. Zaradi zanimivosti ga navajam v celoti. »Šmarčani radi berejo. Res je, da ima ljudska knjižnica razmeroma še kar primerno zalogo knjig, vendar so ljudje te večinoma že prebrali. Hudo pa je, ko je skoraj nemogoče knjižni fond obnavljati, ker pač ni denarja za to dejavnost. Ni čudno, če je bilo na zboru volivcev glede tega precej ostre kritike. Občinska skupščina ni za potrebe knjižnice predvidela v svojem proračunu niti dinarja. Jasno je, da se naša knjižnica ne da primerjati s šoštansko, kaj šele z velenjsko, vendar pa smatramo, da bi jo bilo treba tudi podpreti, kajti to je kulturna ustanova, ki sicer ne prinaša finančnih koristi, vendar se za njo le izplača nekaj žrtvovati, saj se vložen denar na drug način bogato obrestuje. Iz same izposojnine pa knjig ni mogoče kupiti. Lansko leto smo kupili le 15 knjig. Če se je lahko predvidelo za Velenje 48.000, za Šoštanj pa 17.000 dinarjev, bi se prav tako lahko za Šmartno predvidelo 3.000 dinarjev. Ali Šmarčani res nismo vredni, da bi se nam za tako pomembno dejavnost nekaj nudilo? Podeželje naj v tem pogledu ne zaostaja. Prosveta in kultura je namenjena vsem. Če se motim, pa mi dokažite nasprotno. Kako že pravi ona lepa Gregorčičeva: Kmečki hiši ...? Tisti, ki odgovarjajo za knjižnico, delajo zastonj, zato so še bolj ogorčeni, da se v tem pogledu Šmartno zapostavlja. Kaj pa, če bi nekega dne pustili knjižnico na cedilu? Bila bi velika škoda! Kaj pravite?«

V Šaleškem rudarju (leto V, 17. oktober 1969, št. 18, str. 7) je objavljen razpis v zvezi s knjižničarstvom: Razpisna komisija, ki jo je imenoval svet knjižnice Velenje, objavlja na podlagi 34. in 35. člena statuta knjižnice razpis za delovno mesto direktorja knjižnice Velenje za naslednje štiriletno obdobje. Kandidati morajo poleg splošnih pogojev, ki jih določa zakon, izpolnjevati še naslednje posebne pogoje: da imajo visoko ali višjo izobrazbo in najmanj 2-letno prakso pri vodenju in organiziranju knjižničarskih poslov, da imajo srednješolsko izobrazbo in najmanj 4-letno prakso pri vodenju in organiziranju knjižničarskih poslov.

V rubriki Iz Šmartnega ob Paki, ki se ponavlja skoraj v vsaki številki Šaleškega rudarja in prinaša novice iz tega okoliša, z naslovom *Knjižnica* izvemo v izvodu iz leta V, dne 12. december 1969, št. 22, str. 4, od že rednega avtorja prispevkov Z.K. (Zorko Kotnik) naslednje: Knjižnica prosvetnega društva v Šmartnem ob Paki je bila že dalj časa prepuščena sama sebi in njeno delo ni moglo biti drugačno, kakršno je pač bilo. Njeno delo pa je zadovoljivo kljub pomanjkanju denarja za nakup novih knjig. Nove knjige so nakupovali iz izposojevalnine, nekaj malega pa je prispevala tudi krajevna organizacija Zveze borcev. K sreči je tokrat občinski svet zveze kulturno-prosvetnih organizacij Velenje odobril 1.000 dinarjev, odbor društva pa še dodatnih 500 dinarjev. Tako bo knjižnica lahko kupila nekaj novih knjig, katere si bralci žele, posebno sedaj ob zimskih večerih.

V Skupščinskem Šaleškem rudarju (30. decembra 1969, št. 8, str. 57) je v sklepu 109, dne 26. decembra 1969, uradno objavljeno soglasje k sklepu o pripojitvi Ljudske knjižnice Šoštanj h knjižnici Velenje. Vsebina je zelo kratka, obsega samo dva člena. V prvem Skupščina občine podaja soglasje s sklepom sveta ljudske knjižnice Šoštanj z dne 26. decembra in sklepom sveta knjižnice Velenje z dne 24. decembra glede pripojitve. Ljudska knjižnica Šoštanj preneha obstajati kot samostojni zavod z 31. decembrom 1969. V drugem členu pa je navedeno, da se ta sklep objavi v uradnem glasilu občine pod št. 022-9/1969-2.

Leto 1970

Brez naslova: Prosvetno društvo v Šmartnem ob Paki je naročilo več knjig za svojo knjižnico. Knjige so po vsebini dobro izbrane. Med njimi so tudi takšne, ki opisujejo NOB. Prav je, da se mlajši seznani z vsebino teh knjig, kajti opažamo, da je ta borba nekaterim premalo znana, kar ni prav. Šmarčane vabimo, da se v večjem številu vpišejo v našo knjižnico (ŠR, leto VI. št. 1, 16. januar 1970, str. 2).

V obsežnem predstavitvenem prispevku na naslovni strani z naslovom *Zakaj bomo zbirali denar* (ŠR, leto VI. št. 3, 13. februar 1970, str. 1) je med navedenim nameniskim zbiranjem sredstev iz krajevnega samoprispevka na osnovi predlaganega referendumu za gradnjo in obnovo šolskih poslopij ter drugih kulturnih objektov (III. osnovna šola Velenje, osnovna šola Ravne, otroški vrtec in otroško igrišče v Velenju, telovadnica in otroško igrišče Šoštanj, sofinanciranje novogradnje Doma kulture

Šoštanj, adaptacija doma Partizan Šmartno ob Paki, posebne osnovne šole Velenje in osnovne šole Topolšica, dozidava osnovne šole Šoštanj in Šmartno ob Paki) in modernizacije številnih cest navedena tudi predvidena investicija ureditve Knjižnice Velenje. Ker s krajevnim samopriskpevkom ne bo mogoče zbrati vsega potrebnega denarja, bo potrebna tudi pomoč občinske skupščine kot delovnih in drugih organizacij.

V članku *Soglasno da za referendum* (ŠR, leto VI, št. 4, 27. februar 1970, str. 2) je pohvalno omenjeno, kako so se prebivalci Šaleške doline skoraj enoglasno odločili za referendum, s pomočjo tega namenskega denarja pa se bodo uredili tudi naslednji kulturni objekti, ki so povezani s knjižničarstvom: adaptacija doma Partizan v Šmartnem ob Paki (kjer domuje tudi knjižnica) v višini 100.000 ter knjižnica Velenje z 300.000 din.

V Občinskem šaleškem rudarju z dne 27. februar 1970 je med drugim predstavljena tudi Bilanca dohodkov in splošnega razporeda dohodkov proračuna občine Velenje za leto 1970. Knjižnici Velenje in Šoštanj sta v proračunu prvič prikazani skupaj, in sicer naj bi prejeli sredstva v višini 119.322,22, za celotno kulturno prosvetno dejavnost pa naj bi bilo v tem letu namenjenih 304.322.00 din.

Odmevni naslov avtorja M. Božiča *Velenjski referendum – izpit solidarnosti* (CT, št. 10, 11. 3. 1970, str. 4) prinaša besedilo programa del, ki naj bi jih financirali s pomočjo krajevnega samopriskpevka in je tako obširen in bogat, da sega kar v vsako vas. Prav zato je pobuda že na začetku naletela na polno razumevanje in večinsko podporo. To je zrcalo solidarnosti vseh ljudi v občini, odsev pripravljenosti, da v kratkem času in s skupnimi napori rešijo probleme, na katerih rešitve bi čakali dolga leta. Priključilo se bo tudi zbiranje v delovnih organizacijah. Gre za več kot za zbiranje sredstev – za izpit zrelosti in razumevanja. Zgradili bodo 16 šolskih in kulturnih objektov (med njimi tudi novo velenjsko knjižnico).

V notici brez naslova (ŠR, leto VI, št. 5, 13. marec 1970, str. 4) beremo: Knjižnica Velenje nima lastnih prostorov in gostuje v zgradbi DU. Na voljo je le en večji prostor, kjer bralci ne morejo do knjig, niti ni mogoča večja funkcionalnost. Nujno potrebna je tudi čitalnica. Brez novogradnje tega problema ni mogoče rešiti.

V predlogu prednostnega reda del, ki se bodo financirale iz krajevnega samoprispevka občanov in združenih sredstev delovnih organizacij (ŠR, leto VI, št. 9, 24. april 1970, str. 4) z naslovom *Izdelan je predlog predračuna reda del*, je med drugim navedeno, da naj bi dogradili študijsko knjižnico do leta 1973.

Glede na več kot skromne razmere, v katerih je bila tedaj velenjska knjižnica, je prispevek z naslovom *Velenje dobi študijsko knjižnico* zvenel nadvse obetavno (ŠR, leto VI, št. 10, 9. maja 1970, str. 2). Kot ugotavlja anonimni avtor prispevka, knjižnica Velenčanom nikakor ne more biti v ponos, saj gostuje v zgradbi DU, ima en sam malo večji prostor, bralci nimajo dostopa do knjig, zaradi skromnega knjižnega fonda pa si bralci čedalje manj izposojajo knjige (kot je omenjeno v prispevku, je tedaj je knjižnica imela registriranih 3000 bralcev in 11.000 knjig). Zato je bila knjižnica uvrščena v program naložb, ki bodo zgrajene s krajevnim samoprispevkom, ustanovljen je bil poseben iniciativni odbor za knjižnice s tedanjim generalnim direktorjem Gorenja Ivanom Atelškom na čelu, člani odbora pa so bili vodilni lokalni gospodarstveniki. Omenjeno je bilo tudi, da prevladujejo predlogi, po katerih naj bi novo knjižnico zgradili v bližini Doma kulture. Žal pa v prispevku ni bil pojasnjen izvor želja, po katerih naj bi bila bodoča knjižnica študijska, pri čemer naj bi z naložbo zagotovili tudi prostore za tehnično knjižnico.

Občinska kulturna skupnost je naslov članka (ŠR, leto VI, št. 18, 16. september 1970, str 5): V Šaleški dolini so se odločili, da bodo imeli samostojno občinsko KS. Zato je svet za prosveto in kulturo občinske skupščine, ko je razpravljal o osnutku zakona o kulturni skupnosti in pregledal položaj ter delo kulturnih institucij, imenoval 16-članski iniciativni odbor, katerega naloga bo ustanovitev KS Velenje. Predsednik odbora je Drago Tratnik, podpredsednik občinske skupščine. Analizirali bodo položaj vseh kulturnih institucij v občini, tako knjižnice, muzejske zbirke, kinematografov, Napotnikove galerije, Kajuhove spominske sobe ter vse amaterske dejavnosti v Šaleški dolini. Hkrati bo preučil tudi delovanje nekaterih kulturnih institucij, ki delujejo za širše celjsko območje, kot npr. Študijske knjižnice Celje, Slovenskega ljudskega gledališča, Zgodovinskega arhiva Celje ter Zavoda za spomeniško varstvo Celje ter izoblikoval predlog za odnose Občinske KS do teh institucij. Pripravil bo še smernice za delo, predlog za njeno financiranje ter merila za delitev sredstev posameznim dejavnostim.

Nekaj mesecev kasneje, v drugem in tudi zadnjem prispevku o knjižnični temi iz tistega leta, avtor Stane Žula uporablja zgolj pojem ljudska knjižnica, ko piše o potrebi Velenja po novih prostorih v članku *Storimo vse, da bo velenjska knjižnica boljše ogledalo naše kulture in želje po izobraževanju* (ŠR, leto VI, št. 25, 25. december 1970, str. 11). Sicer so bili tudi v tem prispevku pojasnjeni razlogi, zaradi katerih Velenje potrebuje novo in moderno knjižnico, omenjeno pa je tudi, da se že tako več kot skromni knjižni fond v desetih letih skorajda ni spremenil, pri čemer je veliko dotrajanih knjig, ki niso primerne za izposajo, od skupno 13.000 knjig jih je primernih za izposajo le 8.500. Tako knjižnica v Velenju kot knjižnica v Šoštanju sta tudi slabo kadrovsko zasedeni. Javnosti je predstavljen nakup novih knjig v obeh knjižnicah, in sicer: v letu 1966 Velenje 474, Šoštanj 390, v letu 1967 Velenje 375, Šoštanj 144, v letu 1968 Velenje 138, Šoštanj 110 (v članku je napačno navedena letnica 1969), v letu 1969 Velenje 194, Šoštanj 131. Podatki so res zaskrbljujoči in so zahtevali temeljito javno obravnavo in kritiko v odnosu do knjižnic. Zato je v začetku leta svet za kulturo občine Velenje obravnaval položaj in odnos knjižničarstva v Šaleški dolini. Imenovan je bil posebni odbor za knjižnice v sestavi Ivan Atelšek, Nestl Žgank, Ludvik Mali, Ciril Mislej in Lado Zakošek. Sprejeti so bili sklepi, da je potrebno izboljšati odnos do knjižnic ter povečati strokovno osebje, da bo resnično nastala prava moderna ljudska knjižnica. Prispevek se zaključuje optimistično, kajti lokalna politika se je odločila podeliti knjižnici več denarja, takojšnji učinek pa je bil ta, da je bilo tistega leta kupljenih trikrat več knjig kot v predhodnem letu, po standardih pa bi jih morali celo 2.000. Ob zavedanju, da tega brez širše podpore ne bodo mogli doseči, so za pomoč prosili tovarno gospodinske opreme Gorenje, Rudnik lignita in Termoelektrarno Šoštanj ter druge delovne organizacije v prepričanju, da so v samoupravnih organih ljubitelji knjig, ki vedo, da so knjige koristen pripomoček tako za izobraževanje kot za razvedrilo. V knjižnici so bile to leto izvedene tudi kadrovske spremembe in dopolnitve (katere, na žalost ne izvemo).

Leto 1971

Prispevek v z naslovom *Kakšno knjižnico rabimo* (ŠR, leto VII, št. 5, 12. februarja 1971, str. 3) še nikjer ne napoveduje, da je tisto leto na obzoru nova stavba velenjske knjižnice. Tudi tokrat avtor prispevka Stane Žula ponavlja v predhodnem letu zapisana dejstva o prostorski stiski in predvsem o dolgoletnem zaostajanju knjižnice za razvojem. Prav tako ugotavlja, kako je »že« zadnji čas, da storimo vse za čimprejšnjo

izgradnjo prostorov za novo moderno ljudsko knjižnico«. Novost tega prispevka pa je za časopisni prispevek presenetljivo podrobna opredelitev večine funkcij bodoče knjižnice. Pravzaprav gre skorajda za elaborat o tem, »kakšna naj bo nova knjižnica, da bo zadovoljevala potrebe razvijajočega se Velenja v naslednjih tridesetih do štiridesetih letih«. Tako med drugim omenja potrebo po oddelku s študijskim gradivom in po štirih čitalnicah (za odrasle, mladino, pionirje in časopisno čitalnico, ki naj bi imela od 50 do 60 primerkov dnevnega in revijalnega tiska) in ločenih prostorih, kjer bodo na voljo posebej knjige za cicibane, mladino in odrasle s prav tako ločenimi izposojevališči.

Knjižnica
in Kulturni
dom Velenje
v sedemdesetih
letih
dvajsetega
stoletja

V posebni prilogi Skupščinskega šaleškega rudarja je v predlogu proračuna za leto 1971 na str. 2 navedeno, da se bodo za financiranje na novo formirane kulturne skupnosti dala sredstva v obliki dotacije skupaj za knjižnico Velenje, Zgodovinski arhiv Celje, Zavod za spomeniško varstvo Celje, Muzejsko zbirko Velenje, Muzej revolucije Celje in gledališče Celje. Glede na leto 1970 bo znesek povečan za 10 % in bo znašal 302,000.00 din. Ker pa republika odstopa vsem temeljnim kulturnim skupnostim 0,5 % republiškega. davka od prometa na drobno in celotni prispevek avtorskih pravic, bo temeljna kulturna skupnost razpolagala z 850.000,00 dinarji.

V zadnjem tednu februarja je KS v Velenju končno ustanovljena, za prvega predsednika pa izvoljen profesor Jurij Jug, upravnik muzeja na gradu (CT, 1. 3. 1971. str. 8; brez naslova). Kulturna dejavnost se bo razvijala preko treh središč: Velenja, Šoštanja

in Šmartnega ob Paki. Na ustanovnem zboru so veliko govorili o velenjski knjižnici. Nevzdržno stanje bo kmalu rešeno, saj so začeli graditi novo poslopje.

V članku *Klubski prostor obnovljen* (ŠR, leto VII, št. 7, 9. aprila 1971, str. 6) avtorja Z. K. (Zorko Kotnik) je omenjena knjižnica v Šmartnem ob Paki. »Dolgo je trajalo, da so v Šmartnem obnovili klubski prostor, ki je sedaj lepo urejen ... V njem bodo lahko imele svoje sestanke vse krajevne organizacije in društva in tudi knjižnica, čeprav nekaterim to ne ugaja. Knjižnica od pomladi do sedaj ni delovala zaradi obnove kluba, kar je velika škoda, ker je v tem času nabavila nove knjige, predvsem tiste, ki opisujejo NOB. Po teh knjigah pa bi morala naša mladina najbolj posegati ...«

Nova knjižnica je naslov notice v CT, št. 12, 1. 4. 1971, str. 8: Velenje že zelo dolgo čuti potrebo po sodobno urejeni knjižnici. Prebivalcev je že preko 10.000, pa nimajo niti čitalnice. Elaborat za knjižnico je že izdelan, stala bo na zemljišču rudniškega upravnega poslopja. Te dni so že zakoličili prostor. Pravijo, da jo bodo dogradili še letos.

Več za knjižnico (CT, št. 23, 12. 6. 1971, str. 9): Na zadnji seji sveta za kulturo so razpravljali med drugim tudi o knjižničarstvu. Program za nadaljnji razvoj knjižnic v občini pogojuje nagel razvoj gospodarstva. Po normativih bi morala knjižnica imeti 26.000 enot, ima pa jih le 7.000. Stanje se bo izboljšalo po dograditvi centralne knjižnice, seveda pa bo treba misliti tudi na dodatna sredstva za nabavo knjig.

V članku *Otvoritev za občinski praznik* (CT, št. 36, 19. 8. 1971, str. 7) nas M. Božič seznani, da bo novo poslopje knjižnice Velenje blizu upravne stavbe rudnika. Nova osrednja občinska knjižnica bo prav gotovo prispevala k požitvi knjižnic v drugih krajih občine. S knjižnico bodo dobili tudi stalno galerijsko zbirko. In če k temu dodamo še Foitovo zbirko, lahko znova Velenje postavimo za zgled.

Po članku iz februarja ni bilo v Šaleškem rudarju niti vrstice o čemerkoli v zvezi z velenjsko knjižnico do septembrskih člankov, v katerih se med vrsticami govori tudi o knjižnici. Članek *Kaj letos gradimo iz sredstev krajevnega samoprispjevka* (ŠR, leto VII, št. 14, 10 september 1971, str. 3) avtorja Ljuba Naraksa seznani bralce, da bodo za občinski praznik v Velenju otvorili novo knjižnico. V njej bo tudi galerija. Stavba in

oprema bo veljala 2 milijona din. Sklad za negospodarske investicije bo iz sredstev delovnih organizacij (samoupravnega sporazuma) prispeval 1,2 milijona, tovarna Gorenje dodatno 25.000, kulturna skupnost 200.000, drugo pa ostale delovne in družbene organizacije.

Na prvi strani (ŠR, leto VII, št. 15, 24. september 1971) je v besedilu pod naslovom *Osrednja proslava v Velenju* opis dogodkov ob občinskem prazniku – spomin na zgodovinski dogodek, ko so v noči od 7. na 8. oktober leta 1941 borci I. Štajerskega bataljona hrabro in uspešno napadli Šoštanj in ga za nekaj ur osvobodili. Hkrati z otvoritvijo veličastnega spomenika NOB, vrtca, tretje osnovne šole ipd. bodo popoldan ob 17. uri otvorili knjižnico z galerijo in podelili Kajuhove nagrade in plakete.

V isti številki na strani 6 je v članku z naslovom *Proti kiču* s podnaslovom *V velenjskih stanovanjih vse več umetnin* med prizorišči likovne umetnosti omenjena tudi knjižnica oziroma galerija v sklopu le-te. »Nova knjižnica bo imela v svojem sestavu tudi razstveni prostor za najiminitnejše slovenske likovne umetnike od impresionistov do današnjih, zato bo vaba tudi po likovnem področju. V knjižnici bo tudi stalna zbirka afriške umetnosti, ki jo je občini poklonil češki profesor František Foit. Galerija v knjižnici bo brez dvoma neprecenljive vrednosti za estetsko vzgojo prebivalstva pri borbi proti kiču, ki že preplavlja naše mlado mesto.«

V istem časopisu na isti strani je nato še prispevek »*Hudo je reči nimamo*«, avtorja S. Ž. (Stane Žula), v katerem je ponovno govor o skromnem stanju velenjske knjižnice: »Še vedno mnogi samo kritizirajo, drugi pa obljublajo, da se bo več vlagalo v kulturni razvoj mesta, precej pa je takih, ki jim je praktično vseeno, kot da ne živijo v mestu mladih, v katerem je 30 % šoloobvezne mladine. Iz sredstev samoprispevka in združenih sredstev delovnih organizacij bo v tem letu zgrajena knjižnica, vendar je zdaj vprašanje, kaj se bo postavilo v njo. Po izločitvi dotrajanih je spomladi ostalo le še okoli 7.000 enot. Leta 1969 je bilo kupljenih 394 knjig, leta 1970 800, letos pa smo do sedaj kupili že 1.600 knjig. Največje pomanjkanje je pri mladinski literaturi, zato se v glavnem kupuje le-ta. Včasih se je zgodilo, da smo je lahko izposodili le toliko, kolikor jo je bilo tisti dan vrnjene. Zaloga knjig močno vpliva na obisk knjižnice in na število izposojevalcev. V prvih sedmih mesecih letos je bilo izposojenih 13.809 knjig; obiskovalcev je bilo 7.747, od tega 5.886 mladih. V sedmih mesecih je dosegel obisk in izposoja isti nivo, kot je bil v celem letu 1969. Četudi je knjižnica preurejena za prosti pristop in samoizbiro, jo obiskuje precej bralcev, ki želi dobiti le določeno

knjigo. In ker marsičesa nimamo, je pogosto potrebno sramežljivo in prizadeto reči nimamo! Vse to je seveda toliko težje, če se ponavlja za več knjig. Morebiti bi tu veljalo majhno opravičilo, da je do posameznih knjig danes težko priti, ker so zaloge pošle, ponatisov pa ni. Storit bi morali vse, da se nam v naslednjih letih ne bi dogajalo podobno. S pomočjo vseh tudi delovnih organizacij bi radi zbrali potrebna sredstva za nakup knjig. Pri tovarni Gorenje in Kulturni skupnosti Slovenije smo že dobili 29.090 dinarjev, za kar se kolektiv v imenu vseh bralcev zahvaljuje. Pomoč pa je obljubila tudi občinska skupščina.«

Pravo presenečenje za nepoučenega bralca je naslednji članek z naslovom *Ne samo polne police knjig – polna knjižnica in čitalnica bralcev je naš ponos*, podnaslov pa je *Pred otvoritvijo nove knjižnice* (ŠR, leto VII, št. 16, 1. oktober 1971, str. 4). [V časopisu je napačno tiskana številka 15.] Ob članku je bila objavljena fotografija nove stavbe velenjske knjižnice z galerijo (danes le galerija), ki je še bila obdana z zidarskimi odri. Sicer pa ni v anonimnem prispevku niti besede o pravem gradbenem čudežu, kajti nova stavba na Titovem trgu ob Domu kulture je bila zgrajena v približno šestih mesecih, temveč precej dolg članek v zanesenem publicističnem jeziku govori o knjigah na splošno, o pomenu kulture ter pohvalno govori o tem, kako so novo knjižnico zgradile gospodarske organizacije, občani in KS. Poudarja, da je razveseljivo, da otvoritev knjižnice časovno skoraj sovпада z ustanovitvijo temeljne kulturne skupnosti kot samoupravnega oblikovalca in nosilca kulturne politike in dela. Sama otvoritev pa ne bo le prvi vidni rezultat, temveč bo vzpodbuda za nadaljevanje kulturnih akcij, kjer cilj ne bodo polne police knjig, temveč pritegnitev čim večjega števila bralcev z novimi oblikami dejavnosti knjižnice.

Prav tako 1. 10. 1971 je (CT, št. 40, str. 7) objavljena slika nove knjižnice v Velenju. Pod naslovom *V Velenju nova knjižnica* pa je dodano samo še to, da stoji poleg veličastnega Kulturnega doma.

Dva tedna kasneje je sledil članek o otvoritvi nove velenjske osrednje knjižnice in galerije z naslovom *Mladini je predvsem namenjena nova knjižnica* (ŠR, leto VII, št. 17, 15. oktober 1971, str. 3). V večjem delu prispevka je bil objavljen otvoritveni govor tedanje gimnazijke Margarete Seher, v katerem je poudarila, da je nova zgradba zrasla iz solidarnosti vseh občanov in podjetij, posebej pa se zahvalila članom

upravnega odbora sklada za negospodarske investicije z Nestlom Žgankom na čelu in gradbenemu odboru, ki ga je vodil Ivan Atelšek. Tedanji predsednik občinskega sveta za kulturo in prosveto Ivo Jamnikar pa je »ob splošnem odobravanju in navdušenju navzočih s simboličnim prerezom vrvi odprl vrata nove knjižnice in galerije v Velenju«. V pritličju nove stavbe je tedaj bila knjižnica s čitalnico, v galerijskem delu pritličja pa je bila postavljena razstava uveljavljenih slovenskih slikarjev in kiparjev.

Zadnji prispevek v CT iz leta 1971 nosi naslov *Premalo knjig* (št. 43, 4. 11. 1971, str. 10) in nas seznani, da je nova knjižnica odprta in sprejema svoje goste. Ima pa premalo knjig, zlasti tistih z strokovno vsebino. V prvem nadstropju je zaenkrat Foitova zbirka, kmalu pa bo prostor potrebovala knjižnica. Poteka pa tudi že aktivno zbiranje za nakup novih knjig.

Knjižnice v Šmartnem ob Paki se dotika članek z naslovom *Sestavili so program dela* (ŠR, leto VII. št. 18, 5. november 1971, str. 5), ki nas seznani s tem, da so se ob koncu septembra sestali odborniki Prosvetnega društva v Šmartnem ob Paki in se pomenili o dosedanjem delu. Glavni del je bil namenjen razpravi o programu dela za sezono 71/72 (dramske in glasbene uprizoritve, razstave, kino ...). Tudi knjižnica posluje v redu. V načrtu pa imajo v tem obdobju nabaviti več knjig, posebno tistih s tematiko iz NOB ter naših domačih pisateljev.

Kakšne so bile videti knjižne police, lahko sklepamo iz prispevka neposredno pred koncem leta: »Skoraj prazne police knjižnice Velenje naravnost kličejo po knjižnem fondu, 30 milijonov bo malo za knjige!« (*Kulturna akcija mobilizator ljudi in sredstev*, ŠR, leto VII. št. 20, 10. december 1971, str. 3). Preden se je omet na novi stavbi dobro posušil, je že anonimni avtor tega prispevka ugotavljal, da bo »zaradi izredne aktivnosti domačih ustvarjalcev in zaradi možnosti, da bi razstavljali tudi drugi umetniki, ter zaradi primerne prostora za umetnike, ki so že v galeriji, slej ko prej potrebna dogradnja prostora za galerijo«. Omenjeno je bilo tudi, da bo treba preurediti prostore v velenjskem muzeju, kamor naj bi iz zgornjih prostorov nove stavbe velenjske knjižnice prestavili Foitovo zbirko.

3.2 Članki v drugih slovenskih časnikih in časopisih

V Večeru je bila leta 3. decembra 1959 na str. 4 objavljena notica z naslovom *Študijska knjižnica v Velenju* o nujnem dogovoru glede ustanovitve študijske knjižnice v Velenju, ki bi lahko imela prostore v sklopu novozgrajene DU. O tem so resno večkrat razpravljali na sejah upravnega zbora DU. Izražena je potreba po preureditvi. Najprej nameravajo zbirati politične in strokovne knjige, zatem pa tudi leposlovne. Posebej je poudarjena potreba po študijski knjižnici tudi iz razloga, ker je v Velenju že preko 200 intelektualcev in vedno več študentov, ki bi bili zelo zadovoljni, če bi lahko doma segli po študijskem gradivu.

Članek z naslovom *Tri mesece DU* (Delo, 13. januar 1960, št. 11, str. 4) nam predstavi aktivnosti DU. Med ostalim pa izvemo tudi, da je velenjska Svoboda že preselila svojo poljudnoznanstveno knjižnico v te prostore, priključili pa se ji bosta še rudniška strokovna knjižnica in Ljudska knjižnica, ki je bila doslej stisnjena v OŠ. Tako se bo pri DU osnovala centralna knjižnica, ki bo imela profesionalnega knjižničarja.

V obširnem članku *Ljudje rdeče hiše* v Večeru z dne 18. januarja 1960 na str. 4, objavljenega z inicialkami V. V. (Vlado Valenčak) je podrobneje predstavljena dvonadstropna temno rdeča zgradba DU, katere prostori (z debatnimi sobami, prostori za knjižnico in lutkovno gledališče) so najlepši v Sloveniji. Članek napoveduje skorajšnje odprtje knjižnice, ki bo imela strokovne in leposlovne knjige. Sedaj že ima 7.000 knjig, prostora pa bo za okrog 30.000 knjig. Največje zanimanje za knjižnico se odraža med mladino.

Anonimna notica z naslovom *Šoštanjka knjižnica polna bralcev* (Večer, 6. januar 1961, str. 2) pohvalno piše o dobri obiskanosti knjižnice v Šoštanju. Največ bere mladina, pridno pa v zadnjem času tudi odrasli. Ima 4.000 knjig, med katerimi je precej novitet.

Med poročanjem V. V. (Vlado Valenčak) (Večer, 26. januar 1961, str. 4) o enoletnem poslovanju DU je tudi podatek, da je knjižnico obiskalo 3.000 izposojevalcev, ki so prebrali 8.000 knjig. Poudarjeno je vedenje o tem, da je problem knjižnice pereč problem novega Velenja, kateremu bi bilo v bodoče treba nameniti večjo pozor-

nost. Medtem, ko je bilo v gradnjo in ureditev mesta vloženih v zadnjih letih nad deset milijard dinarjev, v prihodnjih pa bo še okrog 17 milijard, je knjižnica prejela le 65.000 dinarjev dotacije, kar nikakor ni v skladu s številom prebivalcev in njihovim zanimanjem za knjige.

V rubriki Večera *Iz Velenja* (19. avgust 1961, str. 4) beremo, da ima knjižnica pri DU samo 4.000 knjig, kar je občutno premalo za mesto z nad 6.000 prebivalci. Zato želijo ustanoviti študijsko knjižnico, ki bi bila povezana z javno knjižnico in bi predstavljala centralno knjižnico v Dolini. Vanjo bi svojo strokovno knjižnico vključil tudi Rudnik lignita Velenje.

Velenje – *Zbiralna akcija za knjižnico* (Delo, št. 15, 16. januar 1962): Avtor V. (Valenčak) navaja, da je že dalj časa čutiti, da knjižnica, ki je nameščena v lepih prostorih DU, ne more zadovoljevati vseh bralcev. Na praznih policah, kjer bi lahko bilo 40.000 knjig, pa jih je le 4.000. Bralcev pa ni malo, saj je prebivalcev že skoraj 7.000. Že nekaj mesecev je edina velenjska knjižnica odprta le dvakrat tedensko po dve uri. Temu stanju je nujno potrebno napraviti konec. Za knjižnico se je zavzel Mestni odbor SZDL, ki je imenoval posebno komisijo, le-ta pa je sklenila zbrati sredstva. Rudnik je že nakazal milijon dinarjev, komisija pa namerava zbrati še tri, s skupno vsoto pa bi lahko izboljšali knjižnico. Prav te dni vsepovsod v Velenju visijo plakati, ki pozivajo Velenjčane, naj darujejo za knjige. Samo z akcijo pa problema knjižničarstva ne bo možno rešiti, prvenstveno mora knjižnica imeti redno zaposlenega knjižničarja, ki bi uradoval vsak dan. Knjižnica naj bi tudi postala občinska.

Kaj kmalu je v istem časniku sledil članek *Lani 38.000 ur prostovoljnega dela za lepo Velenje* (Delo, št. 58, 28. januar 1962, str. 4). Na letni konferenci mestnega odbora SZDL so sklenili, da bodo s prostovoljnim delom nadaljevali. Sprejeli so predlog za samoprispevek v višini 200 din na zaposlenega. Menili so, da bi bilo nujno potrebno ustanoviti pri občini svet za kulturo, ki bi lahko obravnaval kulturne probleme, ki naj bi jih reševali skladno z gospodarskim razvojem občine. Sklenili so ustanoviti sekcije za gospodarstvo, kulturna vprašanja, knjižnico, vprašanja šole in izobraževanja odraslih, za družinska in socialna vprašanja ter za mladinske in komunalne zadeve.

Kultura naj raste vzporedno s proizvodnjo (Večer, 8. februar 1962, str. 4) Na letni konferenci občinskega sveta Svobod in prosvetnih društev občine Šoštanj so ugotovili premajhno sodelovanje med političnimi organizacijami ter kulturno prosvetnimi društvi in Svobodami. Govorili so tudi o potrebnosti občinske matične knjižnice, za katero so že pripravljeni prostori za 40.000 knjig v DU v Velenju. V prihodnjem letu bodo knjižnice izločili iz prosvetnih društev, skrb zanje pa bo prevzela občina. Matična knjižnica v Velenju naj bi dobila tudi študijski oddelek. Podružnica matične knjižnice naj bi bila še v Šoštanju, v vse ostale kraje pa bi knjige dostavljali s pomočjo potovalnih kovčkov. Poudarili so tudi, da bi akcijo za zbiranje knjig iz Velenja morali razširiti še na druge kraje. Na občini so nastavili tudi kulturnega svetovalca. Lani so v šoštanjski občini namenili za kulturno prosvetno dejavnost le 700.000 din. Po uradnih ugotovitvah je to najnižji znesek v celjskem okraju. Prav tako še v občini tudi nimajo sveta za kulturo in prosveto (občinski svet za kulturo). Sklenili pa so končno ustanoviti sklad za kulturo, ki bo namenjal donacije tudi knjižnicam. V predračunu je predvidenih 5 milijonov dinarjev za urejevanje matične knjižnice in delo prosvetnih društev in Svobod, kar pa ne bo dovolj, zato naj bi za kulturo določen odstotek prispevale tudi gospodarske dejavnosti.

V članku *Zbirna akcija za knjižnico le delno uspela* (Večer, 22. februar 1962, str. 4) V. V. (Vlado Valenčak) poroča o akciji, ki jo je izvedla SZDL, katera je prinesla le 300.000 dinarjev. Največ so prispevali hišni sveti, pričakujejo pa še nakazila gospodarskih organizacij, saj razen Rudnika Velenje še ni prispeval nihče. V kratkem bo občinski ljudski odbor sprejel sklep o ustanovitvi občinske matične knjižnice, ki jo nujno potrebujejo. Zanje je v proračunu namenjenih milijon dinarjev na leto.

V. V. (Vlado Valenčak) poroča v notici *Združitev knjižnice* (Večer, 2. junij 1962, str. 4) o tem, kako se bo junija Ljudska knjižnica, ki je po zaslugi Frana Mlinška vrsto let delovala v Velenju, s svojim 2.000 enot velikim knjižnim fondom priključila javni knjižnici, ki jo je že pred leti ustanovila Svoboda in je že od leta 1960 v prostorih DU, poseduje pa 4.000 enot knjižnega gradiva. Obe skupaj pa se bosta na podlagi večje izbire knjig formirali v matično občinsko knjižnico, ki bo skrbela za vse knjižnice v dolini.

V anonimnem članku z naslovom *Ali bo začela matična knjižnica v Velenju rasti?* (Večer, 20. junij 1962, str. 4) izvemo, da v Šaleški dolini že dalj časa razmišljajo o formalni

ustanovitvi matične knjižnice v Velenju in se zavedajo, da bo zato potrebno še marsikaj storiti. Za vzgled so si postavili knjižnico na Ravnah na Koroškem. V tednu pred objavo članka so knjige dosedanje javne knjižnice (Mlinškovo knjižnico) že priključili knjižnici DU (knjižnici Svobode). Zaradi tega se je število knjig povečalo za 2.000, a to še ni dovolj, akcije zbiranja knjig se je potrebno lotiti v širšem obsegu. Knjižnica je že razpisala delovni mesti matičnega knjižničarja za knjižnico v Velenju in za honorarnega upravnika za knjižnico v Šoštanju.

Večer, 11. februar 1963, str. 3: *Knjižnico v Šoštanju bodo razširili*. Šoštanska knjižnica, ki je oddelek velenjske matične knjižnice in premore 4.000 knjig, bo dobila še en sodobno opremljen dodaten prostor (sedaj se stiska samo v enem). Letošnji predračun za to knjižnico je 1.400.000 dinarjev, za katerega upajo, da ga bodo tudi dobili. Tako bi lahko uredili najnujnejše ter nabavili po en izvod vsake knjige, ki izide. Bralcev je že več kot 100.

V isti številki ter na isti strani je članek z naslovom *Nagrajeni knjižničarji*. Okrajni svet za knjižnice pri zvezi Svobod v Celju je ob slovenskem kulturnem prazniku nagradil zaslužne knjižničarje v Celjskem okraju. Priznanje in denarno nagrado sta prejela tudi dva knjižničarja iz Šaleške doline, Rudolf Lah iz Šoštanja in Zorko Kotnik iz Šmartnega ob Paki.

Razprava o knjižničarstvu (Večer, 21. februar 1963, str. 4): Na seji sveta za kulturo in prosveto občine Šoštanj so razpravljali o stanju knjižničarstva v občini in predračunu za kulturno prosvetno dejavnost. V Šoštanju deluje samostojna matična knjižnica, poleg te pa še pet manjših samostojnih. Po približni oceni je v občini skupaj 10.000 knjig. Zadnje leto so nesamostojne knjižnice slabo delovale, izjema je le knjižnica v Šmartnem ob Paki, kjer ljudje veliko berejo. Za knjižničarstvo v šoštanski občini so namenili kar 3,8 milijona dinarjev. Prizadevali si bodo, da bo še letos v okoliških krajih zaživela izposoja s potovalnimi kovčki. Že zdaj pa si lahko knjižničarji nesamostojnih knjižnic neovirano izposojajo knjige v knjižnicah Velenje in Šoštanj. Poudarjena je bila tudi potreba po ustanovitvi študijske knjižnice, le-ta pa potrebuje dovolj strokovnega gradiva, zato bodo del sredstev za leposlovje preusmerili v ta namen. Svet bo tudi priporočal občinskemu ljudskemu odboru, naj v knjižnici Velenje zaposlijo še eno knjižničarsko (po)moč.

Na letni konferenci občinskega sveta Svobod in prosvetnih društev (Večer, 3. april 1963, str. 2) s podnaslovom Vso skrb okoliškim društvom so veliko časa namenili problematiki knjižničarstva v Šaleški dolini (osrednja razprava dnevnega reda). Izpostavili so, da deluje v Dolini poleg matične knjižnice v Velenju še 7 drugih samostojnih knjižnic. Zanje so v letu 1962 namenili zgolj 60.000 dinarjev, pri čemer se zavedajo, da je to absolutno premalo. Jeseni nameravajo knjižnice oskrbeti s potovalnimi kovčki, s katerimi bodo knjižnice lahko še bolj približale kulturo ljudem s podeželja. Poudarili so pomembnost zavedanja, da je kultura last in skrb vseh državljanov. Pohvalili so tudi delo Svobode Pesje in Prosvetnega društva Šmartno ob Paki.

V članku *Poudarek novim oblikam kulturno-prosvetnega dela* (Večer, 25. november 1963, str. 3) so na okrajni seji skupščine Zveze Svobod in prosvetnih društev v Celju (v celjskem okraju deluje 145 Svobod in prosvetnih društev, kar potrjuje bogato kulturno tradicijo) namenili pozornost tudi knjižničarstvu. Zaskrbljujoča je ugotovitev, da knjižnicam, zlasti na podeželju, pogosto zmanjka sredstev za vzdrževanje, kaj šele, da bi lahko sproti nabavljale nove knjige, ki se pojavijo na tržišču. Zato so predlagali, da bi v bodoče sredstva namenjali zgolj večjim centralnim knjižnicam, le te pa bi potem zalagale podeželske knjižnice. Tako bi tudi odmaknjeni kraji prišli do novih knjig, ki jim jih domače knjižnice ne morejo nuditi.

Novi krediti za knjige. Knjižnicam in študentom se obetajo boljši pogoji pri nakupu knjig (Delo, št. 41, 12. februar 1964, str. 5). V članku je navedeno, da je v Jugoslaviji leta 1963 izšlo nad 40 milijonov izvodov, kar je 40 % več kot leto poprej. Knjižnice nimajo zadosti finančnih sredstev, zato samo spremljajo založniško dejavnost. Kupijo le 4 do 6 % knjig od skupne naklade. To pomeni, da je eden izmed najbolj pomembnih kupcev – knjižnice - izključen s trga, hkrati pa ostaja brez knjig, ker jih ne more kupiti. Knjižnice bi po novem predlogu dobivale 3-letne kredite od založniških podjetij in knjigarn, porok zanje pa bi bil ustanovitelj knjižnic.

V članku *Znatno večji proračun občine Velenje* (Večer, 6. marec 1964, str. 2) je razveseljiv podatek, da bodo precej večjo dotacijo za svoje delo dobili tudi knjižnici Velenje in Šoštanj ter Zavod za spomeniško varstvo Celje.

Več skrbi za otroke in mladino (Večer, 30. marec 1964, str. 3): Kljub precej razvitemu knjižničarstvu v občini primanjkuje mladinske literature, posebno še otroške. Žalostno je tudi, da ni nobene čitalnice, kar ni v skladu z razvojem občine. Potrebno bi bilo razširiti velenjsko knjižnico, ki ima nad 7.000 knjig, med njimi pa je veliko takih, ki si jih ljudje ne izposojajo. Zaradi tega je potrebno razširiti knjižni fond in čimprej urediti čitalnico, posebej še čitalnico za mladino. Za šolarje bi bilo potrebno urediti pionirsko knjižnico, ob kateri bi lahko bil pionirski klub ali pionirska čitalnica. Žalostno je, da v tako razvitem Velenju nimamo ne pionirskega ne mladinskega kluba.

V notici *Velenjska knjižnica je dokaj skromna* (Večer, 17. september 1964, str. 4) lahko že iz naslova sklepamo, da razmere niso ugodne. Skromen knjižni fond namreč ne zadostuje potrebam občanov, zlasti ne mladine, ki kaže precejšnje zanimanje za branje. Študijska knjižnica, ki naj bi bila ob matični knjižnici, je še vedno v fazi snovanja, za začetek naj bi gospodarske organizacije dale svojo strokovno literaturo, nato pa bi za nabavo najeli še kredit. V načrtu je tudi preureditev prostorov, tako da bi poleg knjižnice bila še prepotrebna čitalnica.

V članku avtorja J. V. (Janko Volf) »*Komaj eno knjigo na leto si izposodi prebivalec celjskega okraja*« (Večer, 5. november 1964, str. 4) je podana statistika, da si 280.000 prebivalcev celjskega okraja sposodi letno okrog 290.000 knjig. Največ berejo ljudje v Celju, kar je tudi posledica koncentracije srednjih šol in s tem obveznega domačega branja, sicer pa je po posameznih občinah velika razlika. Najočitnejša je med Celjem in Velenjem, ki imata pretežno industrijsko prebivalstvo. Velenjska občina ima zelo malo knjig in še manj bralcev. Knjižnic pa je skupaj sedem. Za primerjavo, v Celju je 54.000 prebivalcev, 68.000 knjig, ter 172.000 izposojenih knjig, v Velenju pa 24.000 prebivalcev, 13.000 knjig ter 7.800 izposojenih knjig.

Zakaj denar za igre, za knjige pa nič – je odmeven naslov članka (Večer, 26. januar 1965, str. 4), v katerem je na začetku knjižničarstvo v Velenju pohvaljeno, češ da je v zadnjem letu precej napredovalo. Matična knjižnica je nakupila skoraj 2.000 knjig, tako da jih je zdaj skupaj 10.000. Poleg teh še 400 knjig posojajo osmim okoliškim knjižnicam, kajti njihovi knjižni fondi so skromni in ljudje so že zdavnaj prebrali vse knjige. Prosvetna društva v zadnjih letih stagnirajo, žalostno pa je predvsem to, da prosijo za dotacije za dramska dela, za knjige pa ne. Zato je toliko bolj pohvalna

skupna akcija občinske zveze kulturno-prosvetnih organizacij (oziroma komisije za knjižnice pri občinskem svetu KPO) in knjižnice, s katero so uveljavili sistem izposoje knjig na podeželju. Tako bodo nekdanj kulturno dejavni kraji, kot so Šentilj, Ravne in Topolšica, znova oživele.

V članku M. Švajncer (Večer, 13. februar 1965, str. 5) z naslovom *Za financiranje kulture ni meril* je v pregledu financ s področja kulture podano tudi stanje za Šaleško dolino. Novo Velenje bi potrebovalo za kulturo vsaj 16 milijonov. Lani so iz proračunskih sredstev financirali prosvetna društva in občinski svet z dvema milijonoma dinarjev, kulturni dom z enim, Kajuhov sklad s 500.000 din, knjižnico v Šoštanju z 1.172.000 din ter knjižnico v Velenju z 3.338.000 din. Letos naj bi bila zneska za društva in občinski svet enaka, Kajuhov sklad naj bi dobil 600.000 din, knjižnica v Šoštanju 2 milijona, Zavod za spomeniško varstvo Celje 2.500.000 in Šaleški rudar 3.500.000 din.

V Velenju potrebujejo študijsko knjižnico (Večer, 15. april 1966, str. 2): Velenjska knjižnica ima 11.401 izvod knjig, revij in časopisov. Število bralcev, zlasti mladine, se je močno povečalo. V letu 1965 je prihajalo 1.357 bralcev, vsak pa je v povprečju prebral osem knjig. Spet v časopisu poudarjajo potrebo po študijski knjižnici in prepotrebni čitalnici, saj morajo intelektualci in študentje hoditi po znanstveno literaturo v Celje, zato upajo, da bodo ti problemi čim prej rešeni.

Čeprav je članek *Prosvetna društva v občini* (Večer, 28. julij 1965, str. 8) namenjen predstavitvi posameznih društev, v glavnem pod okriljem Svobode: Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki, Pesje, Topolšica, Paka pri Velenju, Bele Vode, je med opisom Prosvetnega društva Šmartno ob Paki med dejavnostmi omenjena tudi knjižnica in želje prebivalcev po bolj urejeni knjižnici. Le-ta je številčno dokaj bogata, šteje 1.118 izvodov, vendar je med njimi dosti nezanimivih za branje. Redno prihaja po knjige 218 bralcev, sposojajo pa si v glavnem le 350 leposlovnih in 200 mladinskih naslovov. Ni denarja za nove leposlovne in strokovne knjige.

V Velenju deluje matična knjižnica z oddelkom v Šoštanju (Večer, 28. oktober 1965, str. 4): V članku najprej izvemo, da si ena od osmih okoliških knjižnic ne sposoja knjig preko velenjske knjižnice (v predhodnem članku ta izjema ni bila omenjena). V velenjski

knjižnici je že nad 8.000 knjig, vendar še vedno premalo, da bi lahko v zadostnem številu posojali manjšim knjižnicam. To bodo nadgradili z nabavo potovalnih kovčkov, s pomočjo katerih bodo tudi na podeželju brali novejša dela. Knjižničarjem, ki prihajajo v Velenje po knjige, plačujejo potne stroške, saj opravljajo pomembno dodatno kulturno poslanstvo v krajih, kjer je to najbolj potrebno.

V notici *Zavod – kulturni dom Velenje* (Večer, 11. september 1967, str. 4) širša slovenska javnost izve o možnosti ustanovitve samostojnega Zavoda kulturni dom Velenje, ker je kulturni dom v zadnjem času zgolj životaril. Osamosvojitve in razširitev dejavnosti bi lažje zagotovila stalni vir dohodkov. Govori se o tem, da bi se novemu zavodu priključila tudi Knjižnica Velenje in morebiti še glasbena šola. O tem bodo razpravljali na seji sveta za kulturo občine Velenje.

Naslov prispevka *Kaj obeta velenjski proračun?* (Večer, 13. marec 1968, str. 4) predstavi širši slovenski javnosti, da je za to leto za kulturno in prosvetno dejavnost predvidena poraba v višini 386.000 dinarjev (38 starih milijonov), kar je za 6 % več kot lani. Tu so zajete knjižnice, štipendije, DU, kulturni domovi, predvojaška vzgoja, Kajuhove nagrade in drugo.

Milica
Laznik

4 Intervjuji in osebna pričevanja

4.1 Intervju z Ivano Medvejek, poklicno knjižničarko v tedanji Ljudski knjižnici Velenje (22. 7. 2009, trajanje 30 minut)

Gospa Ivana, bolj znana kot Ivanka, je oseba, ki je bila najdlje zaposlena v knjižnici v obdobju moje obravnave, zato je tudi najbolj pristojna oseba za osvetlitev teh časov. Je skromna ženska, ki ne mara publicitete, in jo je bilo kar strah, kaj jo bom povprašala in kje bo to objavljeno. Sicer pa mi je brez zadržkov z obilo dobre volje in s strastnim veseljem do knjig, ki kar izžareva iz nje, povedala marsikaj zanimivega. V tridesetletnem knjižničarskem delu se je nabralo obilo izkušenj, ki jih rada deli z drugimi. Že vnaprej pa se je opravičila, če mi ne bo znala odgovoriti, ker je žal veliko iz prvih let službovanja že pozabila. In še poteza v obrazu Ivane Medvejek: o sebi ne govori rada, tudi ji ni za javne nastope, a to, kar pove, pove z občutkom ter tako, kot misli.

Za začetek vas prosim, da mi poveste nekaj podatkov o sebi. Koliko ste stari in kako dolgo ste bili zaposleni v knjižnici?

Rojena sem 22. 6. 1939 in stanujem v Kavčah 31a, pošta Velenje. Zdaj sem v pokoju že polnih 18 let. Po končani petletni srednji učiteljski šoli v Celju se je moja poklicna pot začela leta 1960 z enoletnim poučevanjem na nižji stopnji hribovske osnovne šole v Belih Vodah. Naslednje šolsko leto sem bila premeščena na šolo v Pako pri Velenju, septembra 1962 pa sem pričela z delom v velenjski knjižnici, ki se je takrat uradno imenovala Ljudska knjižnica Velenje in je bila nameščena v prostorih Delavske univerze.

Na kakšen način ste si pridobili strokovno znanje knjižničarke?

Takrat še ni bilo šole za to. Preden sem začela delati v knjižnici, sem se samoiniciativno v počitnicah večkrat na teden z vlakom peljala v celjsko mestno knjižnico ter se tam učila. Poznali so me že iz dijaških let, saj sem bila redna stranka. Prijazno so me uvedli v to delo. Tudi pozneje sem se s strokovnimi problemi večkrat obrnila na njih. Kasneje so se kolegice v Velenju že usposabljale za ta poklic ob delu in sem se marsikaj naučila tudi od njih, jaz pa sem njim pomagala s praktičnimi izkušnjami.

Zanimajo me predvsem dogodki, ki so povezani s knjižnico Velenje v obdobju med leti 1960-72, ki spadajo med leta vašega službovanja. Mi lahko na kratko opišete tedanje razmere v knjižnici.

Knjižnica je imela en sam prostor, ki je bil premajhen, saj je bil praktično od vrha do tal natrpan s knjigami. Na začetku je premogla samo še izposojevalni pult ter dva stola; kasneje jih je bilo več, saj se je povečalo število gradiva in s tem tudi kader v knjižnici. Proti koncu šestdesetih let so dobili mizo z dvema stoloma tudi uporabniki, kar naj bi predstavljalo zasilno in skrajno utesnjeno »čitalnico«.

V pogovoru ste omenili osebje. Koliko je bilo zaposlenih v knjižnici?

Ko sem leta 1962 prišla v knjižnico, sem nadomestila poklicno knjižničarko Milico Laznik, ki je prej vodila knjižnico Svobode, nato pa je sprejela nov delovni izziv na Rudniku. Nekaj časa sem bila sama, po mojem odhodu na porodniški dopust pa me je zamenjala profesorica Vladimira Langus iz Šoštanja. Zaradi povečanega obsega dela ji je do mojega prihoda nazaj leta 1964 začasno pomagala še gimnazijska maturantka Bosiljka Salmič (kasneje je bila knjižničarka v Šoštanju). Eno do dve leti sem še delala skupaj z Langusovo, ki pa je resno zbolela in naslednji dve leti sem delala z Bredo Bregar. Ker je obseg knjižničnega gradiva naraščal in z njim tudi količina strokovnega dela, so leta 1969 zaposlili še predmetno učiteljico slovenskega jezika in višjo knjižničarko Milico Dolejši. Zaradi intenzivnih organizacijskih priprav na gradnjo nove knjižnice je bil kmalu za tem za vodjo knjižnice imenovan strokovnjak na področju vzgoje in izobraževanja, nekdanji učitelj in ravnatelj Stane Žula, ki je že dlje časa aktivno sodeloval na knjižničarskem področju ter je bil nato vrsto let direktor knjižnice. Nekaj časa sva bila sama, ob koncu našega bivanja v teh prostorih pa so zaposlili še gimnazijsko maturantko Špelo Marin. Število knjig je naraščalo, dela je bilo vedno več, zato se je tudi knjižnični kader okrepil.

Če nisem preveč predrzna, lahko v grobem ocenite plačo knjižničarke v tem času?

Moram priznati, da je bilo delo knjižničarja dokaj dobro priznано in v lokalni skupnosti tudi cenjeno. Moja plača je bila približno enakovredna plači učitelja, kar ni bilo slabo.

Kakšen je bil knjižni fond?

Moj spomin že peša, števila vam ne bi vedela povedati. Največ je bilo knjig, ki smo jih dobili v dar od Mlinška. Gradivo je bilo razdeljeno na leposlovje in strokovno literaturo, slednjega je bilo v primerjavi z leposlovjem zelo malo. Takrat še nismo sortirali knjig po UDK sistemu, samo strokovne in leposlovne so bile posebej. Leposlovje je bilo znotraj polic razvrščeno po formatu in po vrstnem redu prihajanja knjig v knjižnico; v inventarni knjigi je bilo posebej označeno mesto hranjenja na polici.

Strokovnega gradiva pa ni bilo veliko in se je enostavno estetsko zložilo na police in sploh ni bilo težko najti zahtevane knjige. Tudi neslovenske knjige so bile ločene.

Največji problem je bil v tem, da želene knjige, ki so jo zahtevali bolj izobraženi občani ali mladina, ki se je izobraževala, sploh nismo imeli in smo interesente morali napotiti v najbližjo študijsko knjižnico v Celje. V zadnjih letih, ko nas je bilo več in preden smo se preselili v novo knjižnico, smo že začeli delat abecedno imenski katalog.

Ste poleg knjig premogli še kakšno drugo gradivo?

Ne, v glavnem samo knjige, zgolj slučajno je v knjižnico zašel še kakšen časopis.

Kakšna je bila odprtost knjižnice?

Točno vam ne bom več znala povedati. Nekaj časa je bila za bralce odprta dopoldan in popoldan. V času, ko sem delala z Langusovo, sem hodila vmes domov. Odprta je bila vsak dan, razen nedelje; torej tudi v soboto. Na splošno je bila kar dobro obiskana.

Kako je bilo organizirano financiranje knjižnice? Ste imeli tudi donatorje?

Financirala nas je Občina Velenje. V tem okviru je deloval nekakšen Odbor za kulturno in prosvetno dejavnost, ki je pokrival tudi področje knjižničarstva. Najbolj zašlužna člana tega odbora in človeka, s katerima sem tudi jaz imela večkrat stike, sta bila Maks Podlesnik in tajnik Franc Lesnik. Svet knjižnice, v njem je bil nekaj časa g. Marjan Salobir, je odločal, kaj se bo kupilo, kakšno bo zaposlovanje oziroma je bil pristojen za vse zadeve v zvezi s knjižnico. Seznane knjig, ki smo jih želeli nabaviti, smo knjižničarji sestavili sami, vendar je bil končni izbor in število posameznih izvodov v pristojnosti sveta knjižnice. Načeloma smo se držali pravila, da nam je bilo prvo merilo pestrost, zato smo nabavljali čim bolj raznoliko gradivo in v manj izvodih ter računali na hitro kroženje. Donatorji? Kot posameznika za nobenega ne vem razen gospoda Mlinška, ki nam je na začetku podaril knjige. So pa večkrat denar prispevale večje delovne organizacije v Šaleški dolini, največ Rudnik lignita Velenje.

Je bilo dovolj denarja za nakup novih knjig?

Kje pa?! Večni problem vseh slovenskih knjižnic. Tudi v naši knjižnici je bil skoraj vsa leta mojega službovanja največji problem pomanjkanje denarja. Varčevali smo na vseh koncih. Da bi knjige dalj časa zdržale v uporabi, smo jih zavijali v nekakšen rjav papir, ki ni bil zelo obstojen, a drugega se ni dalo dobiti. Veliko knjig smo popravili

oziroma polepili sami z grdim rjavim lepilnim trakom, ki je pustil nepopravljive sledi. Še vedno pa se dobro spominjam težkega kovčka, ki sem ga morala večkrat nesti na avtobus in peljati v Topolšico v vezavo h gospodu, ki je bil zaposlen v Toplicah in katerega priimek sem pozabila, da je spet spravil v red obrabljene, zelo strgane in predvsem razpadajoče knjige.

Je bilo vpeljano članstvo, izkaznice in kolikšna je bila članarina oziroma zamudnina?

Na začetku ni bilo izposojevalnine. Ta je bila uvedena kasneje, ne spominjam se več natančno, kdaj. Zamudnina je bila minimalna, v kakšni višini, pa vam ne vem povedati. Izposojevalni rok je bil 14 dni, vendar pri tem nismo bili zelo natančni. Poslovalo se je v vseh pogledih bolj po domače.

Kako ste ukrepali, če knjiga ni bila vrnjena?

Veliko bralcev knjig ni prineslo nazaj. Tem smo najprej poslali prvi opomin, če ni zaleglo, smo poslali še drugi opomin pred tožbo, vendar do tožbe nismo nikoli prišli. Večkrat smo hodili po knjige celo na dom, tako smo jih najbolj zanesljivo dobili nazaj. V primeru, da zamudnine stranke niso hotele plačat, smo jo pač odpisali. Primerov kraj se ne spominjam, knjig enostavno niso prinesli nazaj. Največkrat so izginile vrednejše knjige, kot so leksikoni in druge uporabne knjige.

Ste potemtakem izposojali tudi strokovno literaturo?

Da, velikokrat, čeprav je ne bi smeli. Vendar čitalnice nismo imeli, zato smo pač izposodili.

Kdo so bili najbolj redni obiskovalci knjižnice in po katerih knjigah so bralci najraje posegali?

Največ je bilo otrok in mladine. Ti so si izposojali tudi politično literaturo, tematiko iz NOB, a to je bilo popularno zgolj kot obveza. Sicer so si bralci najraje izposojali kriminalke, ki jih na žalost ni bilo veliko. Dosti se je obračal knjižni fond klasike, tako domačih kot tujih avtorjev.

Med najbolj vnetimi bralci odraslimi so bili v glavnem Velenjčani Drago Uplaznik, Anton Seher in njegovi hčerki Ana in Marjetka (poročena Zupančič), Ivo Gorogranc in še številni drugi, ki niso več živi, a se jih prav rada spominjam.

Kakšni so spomini na delo v knjižnici? Mi lahko opišete kakšen zanimiv dogodek?

Kljub razmeroma za današnji čas primitivnemu delu, sem zelo rada opravljala svoj poklic in ga ne bi zamenjala za nič na svetu. Če bi bila še enkrat mlada, bi bila spet knjižničarka. V pokoj sem na žalost morala iti predčasno, ker je bil oče zelo bolan. Vseeno je za mano lepih 30 let dela v knjižnici oziroma imam skupaj 32 let delovne dobe.

Zanimiv dogodek. Ogromno jih je bilo. Ne vem, kaj bi bilo zanimivo za vas. Nerodno mi je, ker sem že toliko pozabila. Aja, spomnila sem se, kako smo vsi trepetali, ko so nam povedali, da bo prišla inšpektorica iz Ljubljane kontrolirat naše delo. Vendar je bila Mara Šlajpah zelo prijazna in kolikor mi je znano, je bila kar zadovoljna z našo knjižnico.

Brez knjige še danes ne morem. Vedno sem rada brala. Že v prvem razredu sem prebrala knjigo Petnajstletni kapitan (Jules Verne). Hodila sem po knjige v krajevno knjižnico v Šentilju, ki je bila odprta vsako nedeljo po maši nekaj ur in je v kraju aktivno delovala vsaj do leta 1955. Vodil jo je gospod Tajnšek. Še vedno vsak teden vsaj enkrat obiščem knjižnico Velenje, čeprav sem skozi dala že tri operacije na očeh in se v življenju najbolj bojim tega, da ne bi mogla več brati.

Najlepša hvala za vašo pripravljenost za sodelovanje. Želim vam še veliko zdravih let, pri čemer naj vas še naprej spremlja knjiga.

4.2 Knjižnica Velenje v začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja skozi oči knjižničarke Milice Dolejši (31. 8. 2009, čas trajanja 60 minut)

Gospa Milica je rojena 1. 8. 1943. Po telefonu sem se z njo dogovorila za intervju in jo obiskana na njenem domu na Žarovi 24 v Velenju. V velenjski knjižnici je bila zaposlena od 1. 9. 1970 do 19. 8. 1979, nakar se je vrnila v prosveto, ker je preveč pogrešala otroke. Je zelo prijetna, prijazna in natančna oseba, ki se z veseljem spominja let službovanja v knjižnici ter je svoje spomine rada delila z mano. Pravi, da je bila nad knjižničarskim delom prijetno pozitivno presenečena, ker je pričakovala večjo monotonost, mogoče celo dolgočasje. Bilo pa je ravno nasprotno, vedno se je nekaj dogajalo, zato ji je bilo delo všeč. V knjižnici je bila zadolžena predvsem za inventarizacijo, nabavo in katalogizacijo, gospa Medvejekova za izposoj, sicer pa so vsi delali vse, vključno z direktorjem Žulo.

Se lahko na kratko predstavite in mi poveste, kako vas je pot zanesla v velenjsko knjižnico?

Junija 1967 sem končala študij slovenščine in knjižničarstva na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Zaposlila sem je kot slavistka na osnovni šoli v Šmartnem ob Paki, nato na šoli Miha Pintar-Toledo v Velenju. Vsak dan sem morala učiti dopoldan in popoldan, kar me je kljub velikemu veselju ob poučevanju zelo oviralo pri varstvu majhne hčerke, zato sem se po treh letih zaposlila v velenjski mestni knjižnici, kjer sem lahko delala v eni izmeni. Tam je bila takrat zaposlena samo ena knjižničarka, učiteljica Ivana Medvejek.

Kakšni so vaši spomini na knjižnico s prostorskega vidika?

Prostor velenjske knjižnice je bil takrat (1. septembra 1970, ko sem začela z delom) v stavbi Delavske univerze. Zavzemal je površino ene učilnice v pritličju zgradbe, takoj desno, drugi vhod. Dejansko je bil prostor namenjen učilnici, njegova velikost je bila okrog 35m². V knjižnici je bilo precejšnje število stojal z lesenimi policami, razvrščeni od tal do stropa. Pred policami sta bili dve večji mizi. Ena, bližja vratom, je služila izposoji, druga obdelavi gradiva. Na policah je bilo po velikosti in zaporedju prihoda v knjižnico razporejenih približno 12.000 knjig (veliko leposlovnih ter zelo malo strokovnih in mladinskih). Vse so bile zavite v ovojni papir, zato je bil izgled knjižnice precej monoton. Ker knjižnica ni imela svoje snažilke, je bil prostor, predvsem police in knjige, zelo zaprašen. Zato je bil moj prvi mesec dela posvečen čiščenju prostora in knjig. Ob tem sem ugotovila, da je na policah veliko zastarelega gradiva (precej v nemščini, natisnjenega celo v gotici).

Kakšna je bila organizacija knjižnice in nadzor nad njenim delom?

Za organizacijo in razvoj knjižnice je skrbel svet za kulturo in prosveto, sekcija za knjižnice. Takrat mu je predsedoval Franc Novak, s katerim sem se tudi dogovarjala glede zaposlitve in mu oddala prošnjo za delo. Delo knjižnice je prav tako že nekaj let zelo kritično spremljala Republiška matična služba za knjižničarsko dejavnost. Ta je menila, da velenjska knjižnica nikakor ne sledi velikemu razvoju lepega, novega, modernega mesta. Zato si je močno prizadevala, da bi razvoj pospešila. Imela je velik interes, da bi se stanje spremenilo, da bi imelo Velenje spodobno knjižnico. Kmalu po mojem prihodu v knjižnico se je pri velenjskem županu Nestlu Žganju in v knjižnici oglasila gospa Ančka Korže-Strajnar z Republiške matične službe za knjižnice. Župana je nagovarjala na hitrejši razvoj velenjske knjižnice, v knjižnico pa je prišla pogledat in povprašat, kako nam gre. Spominjam se, da sem ji takrat potožila, da kot knjižničarka čutim velik primanjkljaj prakse med študijem. Da sem med študijem pridobivala bolj teoretične kot praktične osnove za delo, je bilo razumljivo, daj sem

bila študentka prve generacije knjižničarstva v Sloveniji. Pred letom 1964, ko sem pričela študirati jaz, so bili za to področje organizirani samo tečaji. S pomočjo Strajnarjeve smo v knjižnico za tri dni dobili mojo kolegico z akademije, višjo knjižničarko Zdenko Smole (ženo pisatelja Dominika Smoleta), izvrstno delavko Delavske knjižnice v Ljubljani. Ona nam je izločila vse neustrezno gradivo, vse veljavno oziroma še aktualno pa klasificirala po sistemu UDK. Izloženo gradivo smo, kot je določeno po pravilih, ponudili večji knjižnici v bližini, to je Študijski knjižnici Celje. Potem smo iz velenjske gimnazije dobili na pomoč skupino dijakov, ki so nam pomagali na novo opremiti z nalepkami in polivinilastimi ovitki vse aktualno gradivo. To smo na novo inventarizirali. Ostalo je še okrog 4.000 enot (ena tretjina prejšnjega) in ga po policah razvrstili po sistemu UDK. Spodaj so bile zložene večje knjige, na višjih policah manjše. Po tem smo spremenili način izposoje. S prejšnjega pultnega sistema smo prešli na prosti pristop. Zato je bila potrebno premontirati police, jih razstaviti, previjačiti, spustiti nižje, jih sestaviti nazaj ter postaviti tako, da je bilo med njimi dovolj prostora za gibanje obiskovalcev. Pri tem nam je pomagal vzgojitelj Kolšek iz Šolskega centra Velenje.

Kako je bila knjižnica odprta, zanima pa me tudi, če vam je v spominu ostal kdo od rednih bralcev?

Knjižnica je bila za bralce odprta od ponedeljka do sobote nekaj dni dopoldan in nekaj dni popoldan. Med obiskovalci knjižnice so mi v spominu ostali predvsem naslednji: dijaka Ivan Kotnik in Jože Hudales, gimnazijka Nives Cesar, študent Borut Korun, profesorica slovenščine Danica Ževart, predmetna učiteljica in študentka pedagogike ob delu Marija Žužek, mlada osnovnošolka Saša Atelšek.

Se spomnite še kakšnega posebneža, ki je odstopal od ostalih?

Zelo dobro se spominjam podobe dveh bralcev, katerih imena sem pozabila. Prva je bila zelo urejena gospodinja, po naravi zelo hitra. Redno je zahajala k nam in si izbirala raznovrstno leposlovje in ga zelo hitro tudi prebrala. Bilo jo je užitek videti in srečati. Drugi je bil moški, star okrog trideset let. Vedno je izbiral le dela Karla Maya. Iste knjige si je izbral nešteto krat. Ko sem mu svetovala, da bi poskusil prebrati še kaj drugega, mi je sicer prisluhnil in tako tudi naredil, a ob vrnitvi knjig sem ugotovila, da so njegova ljubezen le knjige Karla Maya, zato ga v drugo branje nisem več silila. Zdajle sem se spomnila še enega zelo posebnega bralca, in sicer radoživega Jožeta Polha. Bil je invalid z dvema berglama, po moji oceni star preko petdeset let. V knjižnico je prihajal enkrat na mesec z velikim sivim nahrbtnikom iz blaga. Le-tega smo

izpraznili in znova napolnili s skupnimi močmi – on in knjižničarki. Zelo ga je veselilo, če je bilo med novostmi kaj erotičnega.

Kakšen je bil sistem izposoje za bralce, izposojnina, čas izposoje in drugi pogoji?

Bralci so za izposajo gradiva morali plačati izposojnino. Znašala je 2% od nabavne vrednosti knjige. Včasih je to predstavljalo velik problem in nejevoljo pri bralcih, saj je bil pri dragih knjigah znesek kar velik. Leposlovje smo izposojali za 14 dni, strokovno gradivo pa za en mesec. Novosti so ob mojem prihodu v knjižnico prihajale posamezno iz različnih založb po pošti. Tako so prihajali tudi računi. Če smo ugotovili, da knjiga ni primerna oziroma je ne potrebujemo, ali pa je bila poškodovana oziroma z napako (obrnjeni listi, manjkajoče pole), smo jo prav tako po pošti poslali nazaj v založbo. Ko se je takih primerov zvrstilo kar nekaj, sem se odločila za spremembo nabave. S knjigarno Mladinske knjige v Velenju sem se dogovorila, da so mi v knjižnico mesečno dostavljali na ogled novosti. Izmed njih sem izbrala potrebno gradivo in ostalo vrnila v dogovorjenem času. Tako sem racionalizirala nabavo in preverjanje računov.

Ste urejali tudi vse finančne posle?

Ne, računovodsko delo je honorarno opravljala gospa Guček, računovodkinja pri Kinu Velenje (mati novinarko Tatjane Hudomal). Razmeroma kmalu po moji zaposlitvi v knjižnici se je velenjska občina odločila zgraditi novo knjižnico z galerijo. To pa je že nova zgodba velenjske mestne knjižnice. Kot zanimivost naj samo še dodam, da je kmalu po otvoritvi prišel v novo knjižnico Mlinšek z velikim nahrbtnikom in ponovno podaril veliko število knjig.

4.4 Intervju z Vinkom Šmajsom, nekajletnim vodjo Sekcije za knjižničarstvo v šestdesetih, z dne 11. 8. 2009 (povzetek), čas trajanja 45 minut

Vinko Šmajš, roj. 11. 7. 1924, je upokojeni profesor slovenskega in ruskega jezika iz Velenja. Poučeval je na Muti, Prevaljah in nazadnje dolga leta v Velenju na Centru srednjih šol. Strokovno se je izpopolnjeval na angleškem tečaju v Walesu in ruskem tečaju v Moskvi. Vsakozni rad literarno ustvarja. Izdal je že sedem knjig in kratkih zgodb, redno pa tudi dopisuje v Večer in Naš čas. Njegov je tudi idejni projekt literarnega glasila Moja pesem ni le moja pesem. Pomembno je njegovo dolgoletno ustvarjalno in prizadevno delo na področju kulture, zlasti ljubiteljske, ter njegov prispevek k vzpostavljanju in delovanju institucij in dejavnosti, ki so in še bogatijo

mesto Velenje in okolico. Še vedno je aktiven v kulturnih društvih. Ob mnogih pisnih priznanjih mu je nadvse draga občinska Kajuhova nagrada.

Priporočili so mi pogovor z vami, ker ste velik ljubitelj branja, pisanja oziroma kulture nasploh. Želim spoznati, kako je bilo organizirano knjižničarstvo v Velenju in okolici v šestdesetih letih in še malo čez, torej v obdobju, ko je bila knjižnica v prostori Delavske univerze. Vi ste bili v tem času že kulturno zelo aktivni, mi lahko kaj več poveste o tem obdobju?

Funkcijo tajnika Zveze prosvetnih društev (po vključitvi Svobode se je zveza preimenovala v Zvezo kulturnih društev) sem prevzel za Edijem Laznikom, ki je bil v okviru zveze odgovoren tudi za področje knjižničarstva. Tako sem se tudi sam moral spoznati s takratno organiziranostjo knjižnic v Dolini. V začetku šestdesetih je bila knjižnica Šoštanj dosti bolj razvita kot knjižnica Velenje. Imela je več knjig, tudi dotok novih knjig je bil večji kot v Velenju. Nato pa se je v skladu s družbeno političnim razvojem mesta Velenje kot novega centra Šaleške doline pričelo vse spreminjati. Tudi na področju knjižničarstva je bil opazen trend vlaganja v velenjsko knjižnico, ki je na podlagi tega postala matična občinska knjižnica, šoštanjška pa je v bistvu stagnirala in se nazadnje pripojila velenjski.

Najbolj pohvalno je tisti čas deloval sistem potujoče knjižnice. Matična knjižnica Velenje je svoje knjige posojala ostalim manjšim obrobni knjižnicam na podeželju oziroma vaškim knjižnicam, kot smo jim rekli. Kasneje se je Knjižnica Velenje tudi modernizirala, imela je skupaj s Kulturnim centrom avtomobil tipa Renault 4 ali po domače »katrc«, ki je bila dovolj prostorna, da je v njo šlo kar nekaj kovčkov knjig, ki so se potem za nekaj časa odpeljali na podeželje. Tam so včasih knjige ostale tudi cel mesec, nato pa smo jih zamenjali, pripeljali nove ter odpeljali stare. Na ta način so ljudje na periferiji lahko prišli do knjig, ki so se takrat brale, njihova društvena ali krajevna knjižnica pa jih zaradi pomanjkanja sredstev ni mogla nabaviti. Največkrat je naša katrc potovala na relacijah Šoštanj, Škale, Pesje in Paka. Nekatere od teh knjižnic so knjige prijazno razpečavale še naprej, večkrat tudi na dom bralca osebno. Ta način organiziranega potovanja knjig do bralca je bil za tisti čas zelo sodoben in je vse pohvale vreden še za današnji čas. Po tem vzgledu bi lahko bibliobus deloval v Šaleški dolini tudi danes. Vsi pač ne morejo priti v knjižnico, pri tem mislim predvsem na bolne, starejše, invalide in podobno.

Knjižničarsko gibanje je bilo v Šaleški dolini tisti čas dokaj dobro razvito, skrbeli smo za malega človeka in ga želeli kulturno izobraziti tudi v obliki navajanja na bralno

kulturo. Sodelovanje Zveze kulturnih društev in Knjižnice Velenje je bilo izjemno in je lahko zgled vzornega sodelovanja tudi za današnje dni.

Mi lahko kaj več poveste o funkciji, ki jo je imela Zveza kulturnih organizacij v okviru občine Velenje?

Preprosto, naša naloga je bila skrb za kulturno udejstvovanje na vseh področjih. Celotna organizacija je vzporedno potekala v več sekcijah. Poleg že omenjene sekcije za knjižničarstvo smo imeli tudi dramsko, glasbeno, lutkovno sekcijo, kino sekcijo, sekcijo za osnovne in srednje šole; proti koncu šestdesetih je bilo že močno kulturno društvo v Rudarski šoli in kulturno društvo Ivan Cankar v Gimnaziji.

Ali mi lahko malo osvetlite takratni položaj javnih knjižnic v Šaleški dolini?

Podrobnosti ne vem, v detajle se zaradi obilice dela nisem spuščal, veliko pa sem verjetno tudi že pozabil. Dolgo je že tega. Omenim naj še enkrat res zgledno sodelovanje s knjižnicami, pa naj si bo kjerkoli, seveda pa smo največ sodelovali prav z matično knjižnico v Velenju. Kar smo na sestankih sklenili, to se je tudi naredilo. Knjižnični svet oziroma knjižnica je izpolnila svoje zadolžitve in šli smo naprej v drug projekt. Če pa kaj ni bilo postorjenega, je bilo to zagotovo zaradi pomanjkanja denarja. Priznati pa moram tudi to, da je v šestdesetih raslo Velenje samo na zunanjem blišču, velikih stolpnicah, ogromno zelenicah, po drugi strani pa je moderen Kulturni dom velikokrat sameval. Za kulturo v obliki zabave, kot so klubski večeri, družabne igre in podobno je že še bilo poskrbljeno, za dvig kulture na individualni ravni pa ni bilo posluha. Nedvomno med take panoge služi tudi knjižničarska dejavnost, ki smo ji v okviru vsega namenili premalo pozornosti.

Kako je bilo urejeno financiranje knjižnic in katere so bile najbolj dejavne?

Za finance je skrbela posebna komisija za knjižnice, ustanovljena v okviru občinskega sveta. Javni knjižnici v Velenju in Šoštanju sta dobivali vsakoletne donacije, ostale krajevne društvene knjižnice, ki so v glavnem bile knjižnice prosvetnega društva v kraju, pa so dobile deleže od Zveze prosvetnih društev. Pa ni bilo bogve kaj, zlasti po letu 1966, ko je prišlo do gospodarske stagnacije. Najbolj aktivna prosvetna društva so bila Prosvetno društvo Škale, Prosvetno društvo Šentilj pri Velenju, Prosvetno društvo Šmartno ob Paki in Prosvetno društvo Bevče. In kjer je bilo dobro razvito društvo, je le-to imelo tudi dejavno knjižnico. Posebej moram še enkrat pohvaliti Prosvetno društvo Šmartno ob Paki, ki je bilo zelo aktivno kar na treh področjih, to so bila dramatika oziroma gledališče, šport in knjižničarstvo. Knjižnice so delovale

tudi pri prosvetnih društvih Zavodnje, Bele Vode, Plešivec, Paka pri Velenju, Topolšica. Mogoče še kje, ne me držat za besedo. Za tovrstne knjižnice je bilo značilno, da so nekaj časa imeli odprto knjižnico, pa potem spet ne, odvisno od zavzetosti vodstva in ljubiteljstva knjižničarjev amaterjev, ki so velikokrat bili kar tajniki društva. V okviru Svobode Šoštanj je bila dobro razvita knjižnica, svoje oddelke pa je imela tudi v Gaberkah in Lokovici.

Za konec, ste bili obiskovalec knjižnice tudi zasebno?

Seveda, kar naprej. Na žalost pa takrat, kot tudi še danes ne, nismo imeli študijske knjižnice v Velenju, zato sem po strokovne knjige moral hoditi v »študijsko« v Celje. Ja, ja, študijska knjižnica je »prarak« Velenja že od nekdaj. Velenjska knjižnica ni bila sistematsko urejena po današnjem sistemu po strokah, posebej je bilo nekaj malega za mladino in otroke, posebej so bili stripi in časopisi (kolikor jih je pač bilo), ostalo pa je bilo zloženo po velikosti, kasneje po abecedi, pa proza in poezija posebej. Ja, tudi gradivo drugih jugoslovanskih narodov je bilo posebej, pa tudi nekaj nemških knjig. Na posebni polici, tega je bilo v primerjavi z drugim kar veliko, je bila tematika NOB. Obvezno čtivo, seveda.

Izmed vseh zaposlenih, ki so se v tem času zamenjali v knjižnici, se najbolj spominjam Medvejekove, ki je bila pridna kot mravljica in je človeku hotela na vsak način ustreči. Je že izvrtala pri obiskovalcih, kaj radi berejo, mene je ponavadi že kar na vratih nagovorila s kakšnim knjižnim predlogom, ker je dobro poznala mene in moj bralni okus. Menim, da je bilo v tistih časih več pozornosti namenjeno bralcu ter odnosu knjiga – bralec, pri tem pa mislim na to, da smo mi iskali pot do bralca, danes pa naj bi »informiran bralec« našel pot do knjige, po možnosti kar po internetu in celo brez knjižnice.

4.5 Povzetki razgovorov

Pogovor z bralko Ano Seher o velenjski knjižnici (17. 8. 2008 ob 17. uri)

V telefonskem pogovoru z Ano Seher, rojeno leta 1949, ki je kot mlada deklica zelo rada zahajala v knjižnico Velenje, sem zvedela marsikaj zanimivega. Najprej sem jo pustila, da je sama obudila svoje spomine na knjižnico v času njenega gostovanja v prostorih Delavske univerze, v nadaljevanju pa sem jo še povprašala po nekaterih podrobnostih oziroma stvareh, ki sem jih želela razsvetliti sama. V knjižnico je najprej zahajala skupaj z očetom Antonom Seherjem, znanim piscem zgodovine pre-

mogovništva in rudarskim inženirjem v Rudniku lignita Velenje, ter sestro Marjetko. Povedala mi je, da se najprej spominja stripov, ki jih je izredno rada brala. Tudi po večkrat. Pred oči ji v zvezi s knjižnico stopijo visoke temne police, ki so bile natrpane s knjigami praktično od vrha do tal. Pove mi, da je bila slovenska literatura zložena skupaj, tuja pa spet posebej, a je ni bilo veliko. Časopisov se ne spominja, ni jih opazila, verjetno so tudi bili, vendar je niso zanimali. Nekaj malega gradiva je bilo za male otroke, mogoče na polici skupaj v dolžini od 2-3 metrov. Notranja razporeditev je bila po velikosti oziroma kasneje po abecedi avtorjev in naslovov. Knjižnica je bila odprta vsak dan po nekaj ur, vendar se ne spominja več, kdaj. Najbolj ji je bilo všeč to, da so jo kot stalno stranko kljub pultnemu sistemu vedno pustili med police, kjer je sama v nedogled brskala, in to ji je nudilo neizmeren užitek.

5 Sklepno razmišljanje

Ob prebiranju prispevkov o razvoju knjižničarstva drugod po Sloveniji, največ tega sem našla v reviji Knjižnica, v več jubilejnih zbornikih in Obvestilih republiške matične službe, sem spoznala, da problem šibke knjižne zaloge ni bil samo problem knjižničarstva v Šaleški dolini, temveč vseh knjižnic v Sloveniji. Če je za javne knjižnice v Sloveniji značilno, da so še vedno glavni obiskovalci šolska mladina, gospodinje in upokojenci, lahko za naš okoliš trdimo, da si je delovni človek – aktivni samoupravljalec v Velenju našel svoj prostor v knjižnici, saj so bili delavci po statistični obiskavnosti na drugem mestu, takoj za otroki.

Zanimiva je primerjava objavljanja novic v lokalnem časopisju iz Šaleške doline in vzporedno v Celjskem tedniku ali Večeru. Medtem ko si novice v Večeru kontinuirano sledijo skozi obravnavano obdobje, za objave v Celjskem tedniku tega ne moremo reči. Dokler je imela Šaleška dolina oziroma Rudnik lignita Velenje svoj časopis Rudar, so novice objavljali vzporedno, pri čemer je bilo celo več objav v Celjskem tedniku, saj je imel Rudar bolj značaj internega časopisa. Ko pa je Občinski odbor SZDL Velenje odstopil od soustanoviteljstva Celjskega tednika z odločitvijo, da bodo v Dolini osnovali svoj občinski časopis Šaleški rudar, je kar nekaj časa trajala prikrita zamera z obeh strani. Celjski tednik dolgo časa ni objavljал novic s področja Šaleške doline, še manj s tematiko, ki bi se dotikala knjižničarstva. Tudi občani Šaleške doline na začetku niso bili zadovoljni z novim časopisom. Očitali so, da so vesti širšega družbenega dogajanja preredke in preskope, da je preveč ozko strokovno usmerjen ter da preprosto ne zadovoljuje občanov, ki niso rudarji. Uredništvo Celjskega tednika

je izjavilo, da je hudo narobe, če se posamezna občina skuša zapreti v krog svojih meja, nazadnje pa so se le odločili, da bodo strokovno pomagali novemu časopisu pri začetnih težavah z organizacijo časopisne dejavnosti in da Velenjčanov ne bodo prikrajšali z višjo naročnino. Še naprej bodo izčrpno prikazovali življenje celotne pokrajine od Sotle do Logarske doline (Velenjski bralci o CT: CT, št. 9, 12. 3. 1965, str. 4 in Velenje dobi tednik: CT, št. 10, 19. 3. 1965, str. 6). Med vrsticami, v nesamostojnih člankih, sem našla tudi vrsto zanimivih utrinkov, kot so večkrat izraženi dvomi, ali je Šaleška dolina dovolj velika, da bi lahko ustvarili močno matično knjižnico. Zanimiva je tudi ugotovitev, da so knjižnice zaenkrat najboljše sekcije Svobod in prosvetnih društev. Izgubljeno knjigo je treba povrniti v trikratni vrednosti, na knjigo je potrebno paziti kot na najdražji porcelan in videti v njej najboljšega prijatelja ...

Iz člankov, intervjujev in na osnovi osebnih pričevanj sem razbrala, da je bila kljub razmeroma slabi ponudbi na področju mladinske literature mladina še vedno na prvem mestu med obiskovalci knjižnice, njej sledijo delavci, nato nameščenci in uslužbenci, gospodinje in upokojenci, najmanj pa je zaradi pomanjkanja časa in oddaljenosti od knjižnice kmečkega prebivalstva. Bralci velikokrat prihajajo v knjižnico nenamensko, torej ne vedo vnaprej, kaj si bodo izposodili. Za tovrstnega bralca bi bil najprimernejši prosti pristop do knjig, ki pa si ga Knjižnica Velenje zaradi prostorskih stisk dolgo časa ni mogla privoščiti. Redki so tisti bralci, ki prosijo za nasvet knjižničarko, še redkejši pa tisti, ki prosijo za seznam. Od domačih del so bralci najraje brali dela Bevka, Jurčiča, Tavčarja, Kersnika in Prežihovega Voranca, od novejših dela Miheličeve, Vaštetove, Malenškovo, Ingoliča, Seliškarja in Kranjca, od tujih pa so bili najbolj priljubljeni Zane Grey, Karl May, nesmrtni Sherlock Holmes, Sienkiewicz, Jules Verne, Jack London in Honore de Balzac, Maksim Gorki ter med novejšimi dela Pearl Buckove. Za najmlajše so zanimive pravljice, Disneyeve risanke in razni stripi, zanimivo pa je, da ne marajo knjig z modernimi ilustracijami. Starejša mladina rada sega po pustolovski in partizanski literaturi, manj po fantastičnih delih ter zanimivo spet po pravljicah. Dogajalo se je tudi to, da so morali mnogi dolgo, tudi več mesecev, čakati na želeno knjigo, ker je nekateri niso vrnili pravočasno ali so jo celo posodili naprej prijateljem (predpisanih zamudnin v praksi niso skoraj nikoli zaračunavali). Največ obiska je bilo v zimskih mesecih. V poletnem obdobju, zlasti v času počitnic je obisk padel, tudi zato, ker je bilo med bralci veliko šolarjev vozačev, ki so med počitnicami ostali doma. Pa tudi za branje je ob drugih aktivnostih vedno zmanjkalo časa. Krog uporabnikov, ki so obiskovali knjižnico, je bil v tem času še razmeroma majhen, pa še tisti, ki so hodili redno, so se v sami knjižnici zadržali le kratek čas.

V Velenju oziroma širši okolici se za razvoj knjižničarstva po drugi svetovni vojni ter neke do začetka šestdesetih niso pretirano zanimali. Ta dejavnost je bila podpovprečno razvita glede na stanje v drugih slovenskih občinskih središčih. To je seveda treba pripisati tudi dejstvu, da je bilo po vojni Velenje trg z 1.500 prebivalci in da je zaradi specifične nagle industrializacije ob koncu petdesetih postalo mesto, ki je sicer kmalu začelo na veliko poudarjati pomen kulture, vendar je knjižničarstvo kot dejavnost ostalo neke ob strani - v Šaleški dolini se je dolga leta vrtelo predvsem okrog ljudske knjižnice Šoštanj, ki jo je nato v skladu s politično transformacijo prehitela ljudska knjižnica Velenje (šoštanjska knjižnica je postala njena podružnica), konec sedemdesetih let pa se ji je pridružila še društvena knjižnica Šmartno ob Paki; druge društvene knjižnice so večinoma propadle. Mnoge so imele v svojem fondu zgolj okoli 100 knjig.

In vendar lahko ugotovimo, da je bil na področju kulture (kamor spada tudi knjižničarstvo) narejen korak naprej. Napredek ni bil opazen samo pri novih objektih, namenjenih kulturnim potrebam, temveč je bila vrednost kulturnega udejstvovanja v tem, da so ljudje vse bolj spoznavali ter cenili duhovne vrednote, ki jih nudi ter posreduje aktivnost na vzgojnem, izobraževalnem oziroma širšem kulturnem področju. Zelo majhne možnosti življenja izpred petdesetih let so se z izgradnjo novega Velenja zelo povečale, pri tem je imela pomembno vlogo DPD Svoboda. Ugotovila sem, da se slika knjižničarstva v Sloveniji v veliki meri odraža tudi v stanju na tem področju v Šaleški dolini. Dejstvo je, da je v tistih letih Velenje doseglo izjemen napredek na vseh področjih, tudi na kulturnem, knjižničarstvo pa je v tem razvoju zaostajalo, kar je rahlo presenetljivo.

O pospešenem razvoju knjižničarstva lahko pravzaprav govorimo šele po sprejetju zakona o knjižničarstvu leta 1961, ki je podrobneje določil položaj in vlogo knjižnice v občini. Knjižničarstvo je namreč v nasprotju s splošnim in pospešenim družbenim razvojem v letih po vojni kar precej let stagniralo. Knjižnice so se izgubile iz občinskih proračunov, zato ni bilo sredstev za njihov razvoj. Zanimivo je, da so v celjskem okraju v začetku šestdesetih lastniki knjižnic še vedno največ Svobode in prosvetna društva, le v Celju, Velenju in Žalcu so knjižnice dobile svoje mesto v občinskem proračunu. Prav tako so se v Velenju najbolj resno lotili vloge matične knjižnice, ki ji je zakon namenil veliko vlogo pri skrbi za vso knjižno zalogo svojega območja, zagotovili so sredstva, nastavili knjižničarja itd.

Razlog za slabše poslovanje knjižnic je bil predvsem v premajhnih finančnih sredstvih in posledični zastarelosti fondov. Med drugimi razlogi lahko navedemo neu-

streznost prostora, kjer ni bilo možno imeti niti čitalnice, ter v neurejenosti gradiva. Izposojali so po pultnem sistemu, a so dovoljevali pristop h knjižnim policam, kar je bilo velikokrat otežkočeno zaradi utesnjenosti, zlasti če se je naenkrat v knjižnici zadrževalo več ljudi hkrati. Proti koncu šestdesetih je bil v tej smeri narejen korak naprej, saj se je začelo urejanje gradiva po UDK in uvajanje prostega pristopa, poleg občinske donacije je dodal nekaj še republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti, na skupnem sestanku občinskega sveta za prosveto in kulturo, vodij knjižnic in predsednikov knjižničnih svetov pa je bil denar razporejen na obe glavni ljudski knjižnici. Knjižni fondi so počasi rasli in tudi mrtvega gradiva je bilo ob načrtnem izločanju vse manj. Knjižnica je premostila razvojni razkorak in je iz izposojevalnice zabavnega čtiva postajala javna knjižnica z vsemi vrstami literature za vse izobrazbene profile. Pri nabavi je poudarek na kakovostni poljudnoznanstveni literaturi, ki je bila dotlej zanemarjena. Poleg tega pa so enako, če ne še bolj pomembni rezultati dela knjižnice v smislu, kako je dejavnost knjižnice zraščena z kulturnosocialnim okoljem in kako globoko je vključena v splošni izobraževalni proces.

Poleg finančnih sredstev pa je bil največji problem dober strokovni kader. Knjižničarji - in z njimi celotno knjižničarstvo - so živeli nekako v senci ostalega kulturnega dogajanja, končno je pa prevladalo mišljenje, da mora biti knjižničar svetovalec bralcu, strokovno usposobljen in strokovno razgledan. Usposobljenost zaposlenih v velenjski knjižnici je bila v obravnavanem obdobju strokovno ustrezna glede na vseslovenske razmere. Kvalifikacije so si zaposleni pridobili z udeležbo na organiziranih tečajih, kasneje so zaposlili knjižničarko iz prve generacije diplomantov študija knjižničarstva v Ljubljani. Drugi so obiskovali študij izredno, pomagali pa so si z večletnimi izkušnjami, medsebojnim sodelovanjem ter strokovnimi nasveti iz drugih knjižnic in republiške matične službe. Z leti se je tudi število osebja povečevalo glede na organiziranost knjižnične dejavnosti in potrebe Velenja z okolico. V razvoju knjižničarstva v obravnavanem obdobju v Šaleški dolini je opaziti z leti naraščajoči trud kolektiva Knjižnice Velenje z željo, da bi združili vse zmogljivosti, da bi knjižničarstvo ob pomoči ožje in širše okolice dvignili na nivo, ki ga je terjala stopnja razvoja tedanje občine. Vseslovensko obdobje skuša dati izobraževanju pravo mesto ter ga tudi vrednotiti razmeram primerno. Po začetku delovanja enoletne občasne knjižničarske šoli v Ljubljani jeseni 1963 so se stvari tudi na tem področju začele pomikati na bolje, še zlasti po začetku študija na Pedagoški akademiji v študijskem letu 1964/65. Slabša strokovna usposobljenost knjižničnega osebja je ostala v krajevnih knjižnicah. V časopisnem razpisu za knjižničarja-pripravnika iz leta 1962 se zahteva

za to delo končana gimnazija ali druga srednja šola z zaključnim izpitom. Na osnovi intervjuja s tedanjo knjižničarko Ivano Medvejek sklepam, da plače v knjižnici niso bile slabe, bile so celo primerljive z učiteljsko.

V uresničevanje zakona o knjižnicah so se vključile kulturno prosvetne organizacije s Svobodo na čelu, ki je postala mobilizator akcij o ureditvi ljudskega knjižničarstva po načelih in principih sodobnega knjižničarstva. V pomoč sta bila tudi Društvo bibliotekarjev Slovenije in republiška matična služba, največ pa je bilo odvisno od razumevanja politično upravnega vrha v občini in od njegovih prioritet. V Šoštanju so k razpravljanju pritegnili tudi SZDL, kar je bila kar posebnost glede na stanje drugod po Sloveniji. Pozitiven odnos Šaleške doline do dejavnosti se kaže tudi v tem, da je bil leta 1962 v celotnem celjskem okraju samo tu sprejet ustanovitveni akt na podlagi zakona o knjižnicah in pravilnika o registru knjižnic, drugje je bilo to rešeno z zapisniškim sklepom.

Če upoštevamo zaostajanje za standardi v začetku obravnavanega obdobja, lahko vendarle pokažemo na napredek, zlasti ob koncu obravnavanega obdobja z intenzivnejšim nadaljevanjem v naslednjih dveh desetletjih. Ob novem konstituiranju leta 1971 je knjižnica Velenje iz svojega imena tudi uradno izpustila besedo ljudska. Postala je matična knjižnica z nazivom Knjižnica Velenje. Zagotovljen je bil ustrezen prostor (kasneje še večkrat), modernizirala se je knjižnična oprema, prišlo je do ustrezne kadrovske okrepitve, zaradi vsega tega je bila vsako leto tudi omogočena boljša strokovna ureditev knjižnic. Kultura je v šestdesetih zelo opevano in poudarjeno področje, vendar ob zagotovljenem obstoju kulturnih institucij odgovorni niso zagotavljali dovolj sredstev za redno dejavnost v normalnih okvirjih; drugače povedano, šlo je za majhen delež v narodnem dohodku in za izrazito pokrajinsko fiziognomijo večine kulturnih ustanov ob istočasno neurejenem občinskem financiranju. Razen zgrajenih kulturnih objektov v smislu centralizacije v Velenju in kazanja navzven ob bok hitri gospodarski rasti mesta je za tisto pravo živo kulturo, ki ni zgolj prostor, zmanjkalo v prvi vrsti denarja, tudi za knjižnice in nakup novih primernih knjig. V tistih časih se je skrbelo v knjižnici v prvi vrsti za razvedrilo delovnega ljudstva, skoncentriranega v mestih, in razširjeno za dvig bralne kulture preprostega ljudstva na podeželju; o ustanovitvi študijske knjižnice se je leta in leta govorilo, do uresničitve pa nikoli ni prišlo. Dejavnost knjižnice je bila samo del prizadevanj približati ustvarjalce in knjigo človeku, bralcu. Volje in prizadevnosti pri posameznikih, ki so ali še delujejo v knjižnicah, ni nikoli manjkalo, toda vsi so mnenja, da bi družba lahko storila še več, da bi bila dobra knjiga dostopnejša vsem.

J. A. H. H. H.
2x3/2 - 4/10

Stane Žula

PROGRAM RAZVOJA KNJIŽNICARSTVA V OBČINI VELENJE

Uvod

Pri programiranju knjižničarstva v občini Velenje¹ moramo izhajati iz meril, s katerimi je mogoče programirati in organizirati knjižnično službo z namenom, da se opusti tip ljudske knjižnice, ki v sodobni družbi nima možnosti razvoja. S tem programom in njegovo realizacijo želimo približati do sedaj zaprto splošno-izobraževalno knjižnico javni knjižnici, ki ni več izposojevalnica zabavnega čtiva, pač pa ustanova, ki je dolžna posredovati vsakršno literaturo vsem izobrazbenim profilom. Tako naj knjižnica postane moderni izobraževalni zavod.

¹ Dokument je Stane Žula očitno pripravil v sklopu priprav na novo knjižnico - datiran je z 2. 6. 1971. Tekst je temeljito napisan in omogoča vpogled v konkretni trenutek knjižnice in njenega okolja, tako da je kljub časovni odmaknjenosti – ali pa ravno zaradi nje - tudi danes zanimiv. Op. ur.

Stane
Žula

Knjižnice morajo zagotoviti, da so knjige in vsi drugi viri informacij v največji meri dostopni vsakemu bralcu. Tu nima več prednosti leposlovje, ampak so enakovredno zastopane vse stroke, ki jih narekuje specifika kraja. Velenje je mesto mladih. Število šolske mladine je v odnosu na vse prebivalstvo zelo visoko in dosega okrog 30%. Obstoj strokovnih knjižnic pri institucijah, katerih fond sovпада v program splošno-izobraževalne knjižnice, dokazuje, da knjižnica ne posluje zadovoljivo. Knjižnica je dolžna dajati tudi najbolj izčrpne podatke o kraju, kjer deluje. Zbiranje knjižnega gradiva ne napravi knjižnice za kulturni zavod, to postane šele takrat, ko kot družbeni zavod daje vsakemu možnost, da uporablja zbrani material.

Program knjižničarstva v občini upošteva nagel porast števila prebivalstva v Velenju, program razvoja šolstva in večji kulturni središči Šoštanj ter Šmartno ob Paki.

S knjižnično mrežo naše občine se vključujemo v celotni slovenski sistem knjižničarstva. Po tem sistemu je vse knjižničarstvo razporejeno v šest skupin v odvisnosti od velikosti kraja in razvitosti šol. Za primer naj povemo, da sta v I. skupini le Ljubljana in Maribor, v II. skupini je 13 slovenskih mest. Naša občina sodi v III. skupino – to je kraj od 20 – 50.000 prebivalci z gimnazijo in s šolami II. stopnje.

Knjižničarstvo moramo v občini urediti tako, da bomo dosegli pravico in možnost verifikacije. Le verificirane knjižnice bodo lahko sodelovale v medknjižnični izposoji. Struktura in obseg naše knjižnice pa bo gotovo pogojevala potreba, da si bomo za zadovoljevanje potreb naših bralcev morali izposojati strokovno in znanstveno literaturo tudi drugod.

Knjižnica v Velenju mora imeti prostore za poslovanje z odraslimi bralci, za otroke in mladino, čitalnice, posebne zbirke, skladišča, prostore za obdelavo knjižnega gradiva ter upravne prostore. Knjižnica mora imeti po republiških normativih najmanj 1,5 knjige na prebivalca. Ko bi dosegli tak nivo knjižnega fonda, bi morali letno kupovati najmanj 700 naslovov slovenske knjižne produkcije, 300 naslovov druge jugoslovanske in tuje literature, 60 naslovov slovenskih časnikov in časopisov, 30 naslovov ostalih jugoslovanskih in tujih časnikov in časopisov.

Porast števila prebivalcev občine velenje – predvidoma do leta 2000

Število prebivalcev v občini je 28.975. Program predvideva tri knjižničarska središča, zato je potrebno primerjati število prebivalstva treh območij po programskem razvoju do leta 2000.

A/ Velenje z okolico ima	17.881 preb. – leta 2000 jih bo	44.000
B/ Šoštanj z okolico ima	8.763 preb. – leta 2000 jih bo	10.000
C/ Šmartno ob Paki	2.331 preb. – leta 2000 jih bo	4.000

Leta 1970 je v občini zaposlenih 12.000 delavcev, od tega:

- 4.000 z višjo in visoko šolsko izobrazbo,
- 930 s srednjo šolsko izobrazbo,
- 4.800 s poklicno šolo,
- 5.870 nekvalificiranih in priučenih delavcev.

Po petih letih bi se naj stanje spremenilo tako, da bi bilo vseh zaposlenih 20.000 od tega:

- 1.000 z višjo in visoko šolsko izobrazbo,
- 2.000 s srednjo šolsko izobrazbo,
- 10.000 s poklicno šolo,
- 7.000 priučenih in nekvalificiranih delavcev.

Pri daljšem programiranju moramo razmišljati še o nadaljnjih kadrovskih spremembah v korist porasta števila visoko kvalificiranih delavcev.

V občini Velenje je na osnovnih in srednjih šolah 5.690 učencev, okrog 280 učencev srednjih šol iz naše občine se šola v drugih krajih; prav tako je na višjih in visokih

šolah 192 študentov iz naše občine. V te podatke niso zajeti tisti, ki se šolajo v raznih zavodih, da dopolnjujejo izobraževanje.

Vse osnovne in srednje šole v občini imajo svoje knjižnice. Te knjižnice so razmeroma zelo bogate. Posebej dobro je urejena in bogata knjižnica v Rudarskem šolskem centru. Dokaj bogata je tudi na gimnaziji. Malo manj funkcionalne so knjižnice pri osnovnih šolah, četudi so le-te bogate. Knjižnice v Velenju, Šoštanju in Šmartnem ob Paki bodo morale imeti tudi tako knjižno gradivo, ki ga bodo potrebovali na vseh nivojih šol, zato bo potrebno posvetiti posebno skrb mladinskim oddelkom.

Knjižne zaloge in potrebe po knjigah

V vseh treh občinskih središčih so knjižnice, vendar je povsod knjižna zaloge tako skromna, da ne moremo govoriti o knjižničarstvu, ki bi naj imelo izobraževalno funkcijo. Povsod se pozna, da v občini nikoli ni bilo sredstev za nakup knjig, da ni bilo narejenega ničesar, da bi bilo knjižničarstvo doseglo minimalno stopnjo potreb. V vseh treh knjižnicah so tudi dela, ki jih je potrebno izločiti, mnogo knjig je tudi dotrajanih. Le v Velenju nam je doslej uspelo knjižnico organizacijsko in vsebinsko urediti in to seveda z zalogo, ki jo imamo.

Stanje knjižnih zalog je naslednje:

- v Velenju je 7.100 knjig, od tega ca 1.000 mladinskih
- v Šoštanju je 5.200 knjig in
- v Šmartnem ob Paki je 1.450 knjig.

Manjše knjižnice so še v Pesju, Belih vodah, Topolšici in Šentilju. Te knjižnice so pri kulturno-prosvetnih društvih in imajo vsega skupaj nekaj sto knjig. Večina teh je že prebranih, zato je interes do obiska in izposoje teh knjig slab.

Po republiških merilih bi moralo biti danes

- v Velenju 26.820 knjig
- v Šoštanju 13.140 knjig in
- v Šmartnem ob Paki 3.500 knjig.

V naslednjih letih bi morali pospešiti nakup knjig tako, da bi bilo leta 2000 naslednje število knjig:

- v Velenju 66.000 skupaj, od tega
44.000 slovenskih naslovov in
22.000 ostalih jugoslovanskih in drugih naslovov.

V ta fond so vštete tudi mladinske knjige, ki bi jih takrat moralo biti 18.000 do 20.000.

- v Šoštanju bi moralo biti 15.000 knjig, od tega
10.000 slovenskih in
5.000 ostalih jugoslovanskih in drugih naslovov,
od tega 4.500 mladinskih.
- v Šmartnem ob Paki bi moralo biti 6.000 knjig – velika večina slovenskih naslovov, od tega vsaj 1.500 mladinskih, če ostane na šoli tudi šolska knjižnica.

Da bi v naslednjih letih poskušali odpraviti zamujeni primanjkljaj knjig v naših knjižnicah in dohiteti nivoja razvoja občine in s tem porasta števila prebivalstva, bi morali zagotoviti nakup knjig

leta	v Velenju	v Šoštanju	v Šmartnem ob Paki	skupaj
1971	2.500	300		2.800
1972	3.500	300		3.800
1973	3.000	400		3.400
1974	2.800	500	150	3.450
1975	2.800	500	150	3.450
1976	2.800	500	200	3.500
1977	2.800	500	200	3.500
1978	2.800	500	200	3.500
1979	2.600	500	200	3.300
1980	2.600	500	300	3.400
1981	3.000	600	300	3.900
1982	3.200	600	300	4.100
1983	3.200	700	400	4.300
nove knjige	37.600	6.400	2.400	46.400
zaloga	7.100	5.200	1.450	13.750
SKUPAJ	44.700	11.600	3.850	60.150

Nakup knjig je predviden po potrebi, da bi v trinajstih letih dosegli potreben nivo. Razumljivo je, da bo dotlej precej knjig, ki so do sedaj na zalogi, dotrajanih. K hitri obrabi pa je potrebno predvideti tudi večino mladinskih knjig, ki se zelo hitro obračajo in s tem tudi izrabljajo.

Posebno pa je vprašanje možnosti nakupa tolikega fonda knjig. Prvi razlog je, ali bo sploh toliko knjig na knjižnem trgu, da bi zadostili naše potrebe, drugo vprašanje je, od kod dobiti potrebna sredstva. Gotovo je, da kulturna skupnost vsega tega ne bo zmogla, zato bo potrebno iskati dodatna sredstva pri delovnih organizacijah, ki že sedaj kažejo dokajšnjo mero pripravljenosti pomagati pri razvoju knjižničarstva v občini.

V Velenju so nekateri ravnatelji predlagali, da bi združili šolske knjižnice v matično knjižnico in s tem tudi knjižni fond. Predlog je vreden dobre presoje in bi ga kazalo sprejeti in realizirati. Tako bi bil ves knjižni fond, ki je za mladino zanimiv, združen in pogostejše na razpolago. Potrebe po nakupu novih knjig pa bi se zmanjšale. Razumljivo je, da bi ob taki knjižničarski politiki morali pomagati pri financiranju knjižničarstva vsi šolski zavodi ali temeljna izobraževalna skupnost.

Obseg dela knjižnic

Predlagano knjižnično mrežo v občini bo po obsegu potrebno prilagoditi potrebam kraja.

V občini bi naj ostal en sam zavod, ki ima svoje podružnice v Šoštanju in v Šmartnem ob Paki. Knjižnica v Šoštanju je že vključena v delovni obseg zavoda v Velenju, knjižnico v Šmartnem ob Paki pa bi vključili v zavod po treh letih, torej po času, ko bi stanje prejšnjih dveh knjižnic povsem uredili.

Za vse knjižnice bi vodili nabavno politiko v Velenju, kjer bi vodili evidenco knjig in tudi strokovno obdelavo. Strokovno obdelane in opremljene knjige bi dobivale knjižnice v Šoštanju in v Šmartnem ob Paki v izposojajo. S tem bi poenotili poslovanje in delo knjižničarstva v občini.

Gotovo bo v nekaj letih v Velenju potrebno misliti na izposojevalnice knjig v mestu samem. Knjigo bo potrebno približati bralcu, kar je mogoče le, če bomo imeli nekaj izposojevalnic.

Knjižnica v Šoštanju in v Šmartnem ob Paki bi bila namenjena predvsem izposojanju, obseg dela knjižnice v Velenju pa bo moral biti širši. Tu bosta morala biti dva centralna dela za izposojajo s prostim pristopom; posebej za odrasle in posebej za mladino. Poleg tega bo v knjižnici Velenje posebni domoznanski del, kjer bo zbrano vso gradivo, ki izhaja v občini ali drugod, o dogodkih v naši občini. V tem oddelku bi moral dobiti vsak interesent vse podatke, ki ga o občini zanimajo. Da bi s tem uspeli, bomo začeli zbirati vse gradivo in vse informacije, ki jih izdajajo delovne in druge organizacije. Gotovo bo pri tem velika naloga vseh, da bomo vzbudili zavest, da je to

koristno in potrebno. V velenjski knjižnici bo tudi posebni strokovni oddelek. Tu bo zbrana tista literatura, ki je zaradi vrednosti knjižnica ne bo izposojala na dom.

V velenjski knjižnici bo še posebni oddelek za delo z mladimi bralci. Tu bi bile praviljične ure, razgovori o posameznih delih, razgovori s pisatelji; začeli bi z diskoteko, da bi lahko predvajali kratke filme, diafilme, glasbene odlomke in podobno. V novi knjižnici je predviden prostor za to.

Strokovne službe knjižnice v Velenju bodo po svoji funkciji skrbale za sodelovanje knjižnic in kulturno prosvetnih organizacij. Potrebno bo organizirati več razgovorov in sestankov z knjižničarji z namenom, da bi bilo knjižničarstvo v občini enotno vodeno.

Posebej je vprašanje odnosa matične knjižnice s knjižnicami v delovnih organizacijah.. Nekatere delovne organizacije imajo dokaj bogate knjižnice. Poleg strokovne literature imajo tudi precej leposlovja.

Razvoj knjižničarstva v Sloveniji ima v svojem programu tudi racionalizacijo. Prav gotovo bo morala biti racionalizacija knjižničarstva prisotna tudi v naši občini, zato bo potrebno tudi s temi knjižnicami sodelovati in po možnosti združevati vsaj tisti knjižni fond, ki ga delovne organizacije za svoje strokovne službe ne potrebujejo, a bi bil koristen za izobraževanje širšega kroga občanov.

Pri knjižnici bo tudi umetnostna galerija ali likovni salon. Tu bi v začetku organizirali občasne razstave, pozneje pa bi prešli na stalne razstave. Morebiti bi kazalo organizirati tudi prodajo umetnin, ki jih bodo razstavljalci namenili prodaji. Umetnostna galerija je po organizacijski shemi in upravi sestavni del knjižnice. Zaradi posebnosti bi morebiti organizirali posebni svet ali odbor, ki bi sodeloval pri organizaciji in odločanju o delu galerije.

Prostori

Vse tri knjižnice delajo sedaj v zelo neprimernih prostorih. V Velenju in Šoštanju je po en prostor, v Šmartnem ob Paki je knjižnica v klubskih prostorih, ki jih istočasno koristi tudi glasbena šola.

V Velenju je knjižnica v izgradnji. Dograjena bo predvidoma do občinskega praznika letos. Število prostorov in njihov razpored bo funkcionalno razporejen.

V Šoštanju bo knjižnica dobila svoje prostore v novem domu kulture, ki bo predvidoma zgrajen leta 1973 ali 1974. Do takrat bo potrebno urediti in strokovno obdelati

knjižno gradivo in že v prihodnjem letu tudi tu urediti prost pristop h knjigam in prosto izbiro.

V Šmartnem ob Paki bi prostori v klubu bili primerni. Zaradi trenutne utesnjenosti in zaradi materialnih zmogljivosti je začetek sistematičnega razvoja knjižnice predviden šele za leto 1974. Do takrat bi bila dograjena šola in bi se oddelek glasbene šole iz klubskih prostorov preselil v osnovno šolo.

Poslovanje knjižnic

Trenutno je poslovanje knjižnic v Velenju in v Šoštanju prilagojeno materialnemu stanju – knjižnega fonda in sredstev, ki so na razpolago. Knjižnica Velenje je za izposojno odprta vsak dan razen sobote od 10. do 19. ure. Tedensko je knjižnica odprta 45 ur. V Šoštanju je zaposlena knjižničarka s polovičnim delovnim časom in je knjižnica za izposojno odprta trikrat na teden po 4 ure tedensko, torej 12 ur. Število obiskov v tej knjižnici je letos v precejšnjem porastu, zato predvidevamo, da bi bila knjižnica od septembra do konca leta odprta za stranke tedensko 20 ur, ostalih 12 ur bi knjižničarka uporabila za ostala potrebna opravila.

Za razmere v Šoštanju bi delovna skupnost v soglasju s kulturno skupnostjo po novem letu ponovno proučila, če bo potrebno delovni čas podaljševati.

V Velenju bi z izgradnjo nove knjižnice prešli na novo razporeditev delovnega časa za stranke. Upoštevati moramo, da bosta delala dva oddelka, kjer bi morala biti stalno zaposlena po dva knjižničarja za izposojno. Da bi se začasno razbremenili prevelikih stroškov za poslovanje knjižnice, bo potrebno poslovanje organizirati tako, da bo knjižnica odprta vsak dan, toda izmenično en dan dopoldne, drugi dan popoldne po 7 ur dnevno. Pozneje bo s porastom knjižnega fonda potrebno čas poslovanja za stranke prilagoditi z možnostmi in potrebami, morebiti tako, da bo knjižnica v obeh oddelkih odprta v dveh izmenah.

Ko bo postala potreba po polni zaposlitvi knjižničarja v oddelku knjižnice v Šoštanju, bo tudi tu knjižnica odprta za stranke izmenično dopoldne in popoldne.

Z razvojem knjižnice v Šmartnem ob Paki bi tam zaposlili honorarnega knjižničarja. Knjižnica pa bi bila tedensko odprta 6 ur.

V primeru, da bi se šole odločile za združitev knjižnega fonda v knjižnici Velenje in morebiti pozneje tudi v Šoštanju, bi se stanje spremenilo tako, da bi moral mladinski oddelek delati vsak dan v dveh izmenah.

Od števila knjig in od časa, ki je dan bralcem na razpolago v knjižnici, je odvisno, kako se bo knjižničarstvo v občini razvijalo. V interesu družbe mora biti, da je knjižnica kot izobraževalni zavod čim bolj na razpolago bralcu. Torej bi morali stremeti za tem, da bi bila čim dlje odprta za bralce.

V študijskem oddelku knjižnice v Velenju ne bo stalnega delavca, ampak bodo to delo opravljali knjižničarji, ki bodo delali v oddelku za odrasle in oddelku za mladino. Domoznansko gradivo bo zbiral vodja knjižnice in ga tudi dajal na razpolago zainteresentom.

Kader in delovna mesta

V knjižnici Velenje bi bila naslednja delovna mesta:

• knjižničar pri izposoji za odrasle	1
• knjižničar pri izposoji za mladino	2
• knjižničar – katalogizator	2
• manipulant	1
• direktor	1
• snažilka	1
• računovodja (honorarni)	1
• knjigovez (honorarni)	1

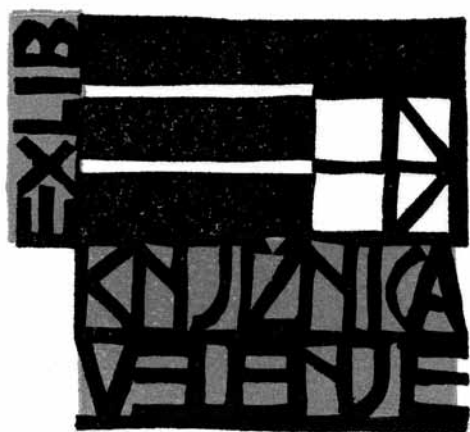
Vsi razen manipulanta in hišnika – snažilke bi morali imeti višjo izobrazbo, smer knjižničarstva s strokovnim izpitom. Manipulant ima lahko le osnovnošolsko izobrazbo.

Dva katalogizatorja sta potrebna zaradi tega, ker je potrebno ves knjižni fond vseh knjižnic strokovno obdelati in urediti. Posebej je potrebno upoštevati dokaj velik nakup knjig, ki jih bo potrebno strokovno obdelati in pripravljeni za izposajo.

V Šoštanju bo zadoščal en knjižničar z višjo izobrazbo in s strokovnim izpitom.

Nabava knjig in strokovna obdelava bi bila enotna za vse tri knjižnice v Velenju.

Delovna skupnost knjižnice Velenje predlaga program razvoja knjižničarstva v občini z željo, da bi združili vse sposobnosti in zmogljivosti, da bi knjižničarstvo dvignili na potreben nivo, ki ga terja stopnja razvoja naše občine in ki ga terja obdobje, ko izobraževanju dajemo pravo mesto in ga vrednotimo, kot je razmeram primerno.

SFutron
2x3/2 - 2/10

Silvo Grmovšek

KNJIŽNICA KOT SAMOPODOBA MESTA

(Šaleški rudar in Naš čas o velenjski knjižnici med 1970 in 1990)

Med najpomembnejšimi viri za pričujočo zgodovino knjižničarstva v Šaleški dolini so časopisi, vendar so lokalni časopisi šele v šestdesetih, še bolj pa v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pričeli spremljati dogajanje v velenjski knjižnici in njeni podružnici v Šoštanju ter kasneje tudi v Šmartnem ob Paki. V nadaljevanju sledi povzetek tega pisanja v navedenem obdobju.

Leto 1970

Glede na več kot skromne razmere, v katerih je bila tedaj velenjska knjižnica, je že prvi prispevek z naslovom Velenje dobi študijsko knjižnico zvenel nadvse obetavno (Šaleški rudar, 8. maja 1970). Kot ugotavlja anonimni avtor prispevka, knjižnica Velenjčanom nikakor ne more biti v ponos, saj gostuje v zgradbi Delavske univerze, ima en sam malo večji prostor, bralci nimajo dostopa do knjig, zaradi skromnega knjižnega fonda pa si bralci čedalje manj izposojajo knjige (kot je omenjeno v prispevku, je tedaj je knjižnica imela registriranih tri tisoč bralcev in 11 tisoč knjig). Zato je bila tedaj knjižnica uvrščena v program naložb, ki bodo zgrajene s krajevnim samoprispevkom, ustanovljen je bil iniciativni odbor z generalnim direktorjem Gorenja Ivanom Atelškom na čelu, člani odbora pa so bili vodilni lokalni gospodarstveniki. Omenjeno je bilo tudi, da prevladujejo predlogi, po katerih naj bi novo knjižnico zgradili v bližini Doma kulture. Žal v prispevku ni bil pojasnjen izvor ambicij, po katerih naj bi bila bodoča knjižnica študijska, pri čemer naj bi z naložbo zagotovili tudi prostore za tehnično knjižnico. Nekaj mesecev kasneje, v drugem in tudi zadnjem prispevku o knjižnični temi iz tistega leta namreč avtor Stane Žula uporablja zgolj pojem ljudska knjižnica, ko piše o potrebi Velenja po novih prostorih (Storimo vse, da bo velenjska knjižnica boljše ogledalo naše kulture in želje po izobraževanju, Šaleški rudar, 25. december 1970). Tudi v tem prispevku so bili pojasnjeni razlogi, zaradi katerih Velenje potrebuje novo in moderno knjižnico, omenjeno pa je tudi, da se že več kot skromni knjižni fond v desetih letih skorajda ni spremenil, pri čemer je veliko dotrajanih knjig, ki niso primerne za izposajo. V številkah je to pomenilo, da je od skupno 13.000 knjig primernih za izposajo le 8.500. Kljub temu se prispevek zaključí optimistično, kajti lokalna politika se je odločila podeliti knjižnici več denarja, takojšnji učinek pa je bil ta, da je bilo tistega leta kupljenih trikrat več knjig kot v predhodnem letu.

Leto 1971

Prvi prispevek v z naslovom »Kakšno knjižnico rabimo« (Šaleški rudar, 12. februarja 1971) še nikjer ne napoveduje, da je tisto leto na obzoru nova stavba velenjske knjižnice. Avtor prispevka Stane Žula ponavlja pred letom dni zapisana dejstva o tem, da ima Velenje blizu 11.000 prebivalcev, da sedanji prostor knjižnice meri 80 m², da je prostorska stiska povezana z dolgoletnim zaostajanjem knjižnice »za razvojem«, iz česar sledi, da je knjižnica sicer formalno obstajala, ni pa bila sposobna opravljati

svoje kulturne in izobraževalne funkcije. Prav tako ugotavlja, kako je že »zadnji čas, da storimo vse za čimprejšnjo izgradnjo prostorov za novo moderno ljudsko knjižnico«.

Zanimivost tega prispevka je za časopisni prispevek presenetljivo podrobna opredelitev večine funkcij oz. prostorov bodoče knjižnice, pravzaprav gre skorajda za elaborat o tem, »kakšna naj bo nova knjižnica, da bo zadovoljevala potrebe razvijajočega se Velenja v naslednjih tridesetih do štiridesetih letih«. Žula ugotavlja, da se »ob razvoju modernega ljudskega knjižničarstva na Slovenskem tudi v Velenju čedalje bolj odmikamo željam po študijski knjižnici«, knjižnica bi pa morala imeti oddelek za študijsko gradivo in sicer za tista strokovna področja, ki jih terja občinsko gospodarstvo. Tako avtor kot potrebne prostore navaja izposojevalnico za odrasle, čitalnico za odrasle, manjšo časopisno čitalnico, potem strokovno knjižnico, naslonjeno na razvoj domačega gospodarstva, mladinsko knjižnico, mladinsko čitalnico, posebej še večji prostor za pionirsko čitalnico, dalje delovni prostor za knjižničarje oz. za obdelavo knjig, precej veliko knjižno skladišče, pa skladišče za časopisno gradivo in prostor za knjigoveza. Pri odločitvi za gradnjo je treba misliti na to, da »jo gradimo za 30-40 let naprej« in da bo morala imeti (prostor za) 60.000 knjig.

Po tem članku ni bilo niti vrstice o čemerkoli v zvezi s knjižnično gradnjo, zato je za nepoučenega bralca naslednji članek pravo presenečenje. Naslov se namreč glasi: Ne samo polne police knjig – polna knjižnica in čitalnica bralcev je naš ponos, podnaslov pa je Pred otvoritvijo nove knjižnice (Šaleški rudar, 1. oktober 1971). Ob članku je bila objavljena fotografija nove stavbe velenjske knjižnice in galerije (danes galerije), ko je še bila obdana z zidarskimi odri. Sicer pa v anonimnem prispevku ni niti besede o pravem gradbenem - in ne le tem - čudežu, kajti nova stavba na Titovem trgu ob Domu kulture je bila zgrajena v približno šestih mesecih.

Dva tedna kasneje je sledil članek o otvoritvi nove velenjske osrednje knjižnice in galerije z naslovom »Mladini je predvsem namenjena nova knjižnica« (Šaleški rudar, 15. oktober 1971). V večjem delu prispevka je bil objavljen otvoritveni govor tedanje gimnazijke Margarete Seher, v katerem je poudarila, da je nova zgradba zrasla iz solidarnosti vseh občanov in podjetij, posebej pa se je zahvalila članom upravnega odbora sklada za negospodarske invetacije z Nestlom Žgankom na čelu in gradbenemu odboru, ki ga je vodil Ivan Atelšek. Tedanji predsednik občinskega sveta za kulturo in prosveto Ivo Jamnikar pa je »ob splošnem odobravanju in navdušenju navzočih s simboličnim prerezom vrvi odprl vrata nove knjižnice in galerije v

Velenju«. V pritličju nove stavbe je tedaj bila knjižnica s čitalnico, v galerijskem delu pritličja pa je bila postavljena razstava uveljavljenih slovenskih slikarjev in kiparjev. O tem, kakšne so bile videti knjižne police, lahko sklepamo iz prispevka neposredno pred koncem leta: »skoraj prazne police knjižnice Velenje naravnost kličejo po knjižnem fondu, 30 milijonov bo malo za knjige!« (Kulturna akcija mobilizator ljudi in sredstev, Šaleški rudar, 10. december 1971). Preden se je omet na novi stavbi dobro posušil, je že anonimni avtor tega prispevka ugotavljal, da bo »zaradi izredne aktivnosti domačih ustvarjalcev in zaradi možnosti, da bi razstavljali tudi drugi umetniki ter zaradi primernega prostora za umetnike, ki so že v galeriji, slej ko prej potrebna dogradnja prostora za galerijo«. Omenjeno je bilo tudi, da bo treba preurediti prostore v velenjskem muzeju, kamor naj bi iz zgornjih prostorov nove stavbe velenjske knjižnice prestavili Foitovo zbirko.

Nekaj o tej naložbi je mogoče zvedeti štiri leta kasneje v posebni izdaji Našega časa z naslovom »Koliko in zakaj?« (7. marec 1975, št. 9), kjer je objavljeno poročilo o porabi denarja v prvi polovici sedemdesetih let, ki so ga zbrali Velenjčani s samoprispevkom in s prispevki lokalnega gospodarstva. Na impozantnem seznamu negospodarskih naložb se je znašla tudi Knjižnica Velenje. Kot je bilo zapisano, je bila najprej predvidena adaptacija prostorov knjižnice v zgradbi velenjske Delavske univerze. Predračunska vrednost načrtovane obnove je znašala tedanjih 300 tisoč dinarjev. Ker pa se je pokazalo, da s tem ne bi rešili prostorskih težav, so se odločili za novo stavbo knjižnice, ki so jo, kot so napačno zapisali, zgradili leta 1972. Tistega leta je, po poročanju Našega časa, bila stavba tudi zgrajena in tudi že odprta. Kot je bilo napisano, so v knjižnici prostori za pionirsko, leposlovno in strokovno knjižnico, čitalniški prostori, razstavni prostori za galerijo, skladiščni prostori in pisarne. Stroške izgradnje knjižnice je zagotovil sklad za negospodarske investicije, naložba pa je znašala 3 milijone 620 tisoč tedanjih dinarjev.

O blagodejnih učinkih preselitve v novo stavbo knjižnice in nasploh o večjem posluhu lokalne skupnosti za knjižničarsko dejavnost lahko zvemo iz dokumenta z naslovom »Problematika in razvojne perspektive knjižnične dejavnosti v okviru Kulturnega centra 'Ivan Napotnik' Velenje«. Dokument je sicer nastal leta 1984, a njegov vsebinski in časovni okvir seže tudi v polpreteklost. Tam med drugim izvemo, da je bilo leto 1971 pomembno tudi zaradi sprejema koncepta v enotni sistem povezanih splošnoizobraževalnih knjižnic v Sloveniji in enotnih knjižničnih normativov. To je med drugim pomenilo opustitev zastarelega koncepta ljudskih knjižnic, uvedbo enotnih bibliotekarskih standardov in nasploh organizacijsko ter poslovno posodo-

bitev knjižnic. Tako naj bi po omenjenem dokumentu velenjska knjižnica leta 1971 končno imela pogoje, da se prične približevati splošnoizobraževalni knjižnici: nova stavba z bistveno večjo površino, višji finančni vložek lokalne skupnosti v nabavo knjig ter nenazadnje spremenjena nabavna politika z višjim deležem strokovne literature v primerjavi z leposlovjem. Ali kot je v omenjenem dokumentu zapisano: ... »približujemo se tako vrsti knjižnice, ki ni več izposojevalnica zabavnega čtiva, pač pa kulturno-izobraževalna ustanova, ki je dolžna posredovati vsakršno literaturo vsem izobrazbenim profilom.«

Kako podhranjena je bila velenjska knjižnica, kaže podatek, da je pred letom 1971 imela le 7.100 knjig, skupaj s knjižnico v Šošanu in Šmartnem ob Paki pa 13.300 knjig, po republiških normativih o treh knjigah na prebivalca pa bi naj to število bilo 43.460 knjig. V naslednjih letih se je začela situacija hitro izboljševati, tako da je zbirka v velenjski knjižnici leta 1972 štela 17.148, leta 1976 pa že 30.625 knjig.

Leto 1972

Kakšni so učinki nove knjižnice, je bilo mogoče zvedeti že slabega pol leta po njeni otvoritvi v posebni prilogi Šaleškega rudarja, ki je izšla 25. marca 1972 ob zboru volivcev in je povzetek poročila občinskega sklada za negospodarske dejavnosti o zbranih in porabljenih sredstvih ter zgrajenih objektih. V prispevku z naslovom »V knjižnici se samoprисpevek že obrestuje« je namreč zapisano, da se je od otvoritve povečalo število novih članov knjižnice za 612, število obiskov in izposojenih knjig pa se je dvignilo za 67 odstotkov. Omenjen je februarški rekordni obisk 489 odraslih in 2.198 mladih bralcev, ki so si tistega meseca skupno izposodili 5.409 knjig. Med razlogi za dvig števila obiskovalcev je omenjeno tudi to, da so učenci prvih in drugih razredov velenjskih osnovnih šol organizirano prihajali na ogled nove knjižnice.

Kot zanimivost pa naj omenimo, da so po tem viru na svetu knjižnice razpravljali o zbiranju soustanoviteljev med delovnimi in drugimi organizacijami, ki bi naj prispevale denar za nakup knjig.

V novički, ki je izšla v 6. številki Našega časa leta 1973 (tistega leta se je Šaleški rudar preimenoval v Naš čas), poročajo o precejšnjem povečanju števila knjig in obiskovalcev v letu 1972 v primerjavi s predhodnim letom. Tako je število knjig naraslo s 14.280 enot v letu 1971 na 17.148 enot v letu 1972. Število rednih članov se je s 4.628 povečalo na 6.691, število obiskov z 20.576 na 31.423, število izposojenih knjig

pa s 30.885 na 57.229. V komentarju teh podatkov je tedanji direktor knjižnice Stane Žula omenil, da bralci segajo predvsem po klasični literaturi, pri čemer prevladujejo dela domačih književnikov. Očitno pa so tedaj bralci neradi vračali knjige, saj so jim iz knjižnice poslali 1972 leta kar 1.549 opominov. Kot je povedal, so v knjižnici leta 1972 pripravili štiri likovne razstave, organizirali so t.i. Petkove kulturne večere, ob koncu leta so začeli s pravljničnimi urami, organizirali pa so tudi srečanje »najboljših« mladih bralcev s pesniki in pisatelji.

Leto 1973

V prispevku v Našem času z naslovom »Tisoč novih bralcev« (19. marec 1974), podpisanem z inicialkami S. Ž. (očitno direktor knjižnice Stane Žula), je med drugim za beleženih nekaj statističnih podatkov iz leta 1973. Tistega leta je bilo v Velenju in Šoštanju 912 novih bralcev, obiskov knjižnice pa je bilo za 3.824 več kot v letu 1972, pri čemer se obisk odraslih bralcev zvišal za 39 odstotkov. Na dom je bilo izposojenih 56.598 knjig, v čitalnici pa 5.049 knjig. Tistega leta so bralcem poslali rekordnih 1.813 opominov. Knjižna zaloga se je v letih 1970 do 1973 letno zviševala po stopnji od 2.600 do 2.900 knjig na leto, kar je precej manj od načrtovanega programa nakupa knjig. Pri tem je knjižnici denarno pomagal Občinski sindikalni svet, manj pomoči pa so dobili od lokalnega gospodarstva.

V letu 1973 so v knjižnici pripravili osem likovnih razstav, ki si jih je menda ogledalo 25.000 obiskovalcev, bilo pa je tudi 21 kulturnih večerov.

V obvestilu v Našem času, pod katerega je podpisan kolektiv knjižnice, so bili bralci seznanjeni s tem, da je preureditvi velenjske knjižnice sledila tudi njena dislocirana enota v Šoštanju. Knjige so bile po novem bile razvrščene po zvrsteh in posebej za mladino in odrasle. Skupni knjižni fond v Šoštanju je tistega leta štel 6 tisoč enot.

Ker je menda malo Šoštanjčanov vedelo, kje se nahaja knjižnica, so v obvestilu zapisali, da so njeni prostori v prvem nadstropju stare občinske uprave na Trgu svobode. Knjižnica je bila tedaj odprta ob ponedeljkih in sredah od 14. do 19. ure in petkih od 8. do 13. ure. Omenili so tudi, da bodo ob morebitnih potrebah čas poslovanja podaljšali. Obvestilo so končali s svojevrstno reklamo za obisk knjižnice: kot so zapisali, je v njenem fondu veliko starejših knjig, ki so zelo iskane in jih ni v drugih knjižnicah.

Po poročanju Našega časa je na kulturnih večerih knjižnice nastopil tudi Edvard Kocbek, »ki je izredno poljudno prikazal način pesniškega in literarnega ustvarjanja. Žal pa je bil ravno njegov večer malo obiskan.«

Na isti strani je Našega časa je tudi obvestilo, da bodo v knjižnici nadaljevali z urami pravljič.

Zanimanje je bilo veliko, zato so bili prisiljeni omejiti obiske otrok iz vrtcev. Sicer pa so bile ure pravljič ob torkih za otroke od 5. do 7. leta starosti in ob sredah za nižje razrede osnovne šole.

V članku iz Našega časa z naslovom »Kultura v Šmartnem ob Paki« (6. april 1973) ugotavljajo, da v tem kraju imajo tudi knjižnico, ... »ki je, tako je povedal Franjo Karažinec, s knjigami slabo založena. Kraj ima namreč 2.367 prebivalcev, knjig imajo pa le tisoč. Torej bo treba nabaviti tudi nove literature, saj knjižnica brez knjig sploh ni knjižnica.«

Na okrogli mizi o kulturi, ki jo je pripravil Naš čas, je Stane Žula v funkciji predsednika občinske zveze kulturno-prosvetnih organizacij med drugim omenil, da bi moralo Pesje dobiti knjižnico vsaj tedaj, ko bo imelo dva tisoč prebivalcev in popolno osemletko (O kulturi, Naš čas, 25. januar, 1973).

Leto 1974

V članku z naslovom »Odmevi iz velenjske knjižnice« (Naš čas, 18. januar 1974) ne podpisani avtor ugotavlja vsakoletno naraščanje obiska, povprečno med 600 do 700 novih članov letno, med člani knjižnice pa je bilo največ učencev in dijakov. Tedaj je bilo skupno število članov 5.700. Po napovedih naj bi tistega leta končno razdelili prostore velenjske knjižnice na mladinski oddelek v pritličju in oddelek za odrasle v prvem nadstropju.

Knjižni fond so ocenili »kot še vedno skromen, čeprav knjižnica kupuje v zadnjih letih skoraj vsa dela, ki so na slovenskem knjižnem trgu. Oddelek knjižnice v Šoštanjju je po zalogi starejših knjig pred matično knjižnico, vidno pa zaostaja pri članski zasedbi knjižnice.«

V članku so omenjene ambicije postopnega ustanavljanja strokovne knjižnice. Zato so se odločili oblikovati kolegij strokovnjakov iz delovnih organizacij, ki bo svetoval

pri nakupu knjig, posredoval pa naj bi tudi pri lokalnem gospodarstvu za njegovo sofinanciranje nakupa knjižnega fonda.

Ker so želeli v knjižnico pritegniti tudi preostale prebivalce, so se lotili dodatnih dejavnosti, med katerimi so bili že omenjeni Petkovi kulturni večeri, »... kamor prihajajo največ pisatelji, dramske skupine in drugi tvorci ali ohranjevalci kulturnih vrednost,« pripravljali pa so tudi likovne razstave itd. Po napovedih v članku, naj bi februarja povabili v knjižnico Antona Ingoliča ali Smiljana Rozmana.

Znova je omenjen slab obisk v šoštanjski knjižnici, ki ga bodo poskušali izboljšati z dodatnimi dejavnostmi.

Novembra je pod naslovom »Kultura enakopravni sooblikovalec« izšel v Našem času povzetek »Programa samoupravne interesne kulturne skupnosti za leto 1975« (15. november, 1974). V zvezi s knjižnico je omenjen cilj, da naj bi do leta 1980 dosegla slovensko povprečje v številu knjig na prebivalca, zato bi morali na leto kupiti od pet do šest tisoč knjig, dejansko pa je bil letni nakup 2.500 knjig. Pri tem bi morali tudi zvišati delež strokovne literature. V zvezi s tem je omenjeno, da je kulturna skupnost v letu 1974 namensko dotirala nakup več kot pet tisoč strokovnih knjig. Med preostalimi cilji so naštetih povečanje obiska, boljša struktura izposojenih knjig, ureditev in pomoč manjšim knjižnicam (Pesje in Šmartno ob Paki), boljše sodelovanje s knjižnicami v delovnih organizacijah in s celjsko študijsko knjižnico.

Teden pred omenjenim povzetkom programa je istem časopisu izšla fotografija iz knjižnice z naslovom »Velenjska knjižnica bogatejša za 4.500 knjig (Naš čas, 8. november 1974). V podnapisu pod fotografijo stoji: »kulturna skupnost Velenje je pred nedavnim odkupila skrbno zbrano in urejeno knjižnico profesorja Milana Dodiča iz Novega mesta, ki sta jo prodala njegova dediča. Zbirka zajema dela grških klasikov, knjige ruskih, čeških in poljskih pisateljev, veliko pa je tudi priročnikov in kompletov slovenskih literarnih izdaj, kot na primer Ljubljanski zvon idr.«

V obvestilu o jesenskem nadaljevanju Petkovih kulturnih večerov (Naš čas, 31. oktober, 1974) je zapisano, da je že pripravljen program za 25 različnih prireditev, med katerimi bo tudi gostovanje ljubljanskih gledališč Glej in Pekarna. V programu so bili tudi filmski večeri, v katerih je z lastno filmsko produkcijo sodeloval Kino klub Gorenje. Celoten program prireditev so ponudili Šoštanjčanom.

Leto 1975

V zvezi s pripravami na združitve vseh občinskih ustanov, ki se ukvarjajo s kulturno dejavnostjo, v novo organizacijo Kulturni center Velenje je izšel nepodpisani prispevek z naslovom »Združevalni procesi na področju kulture« (Naš čas, 3. oktober 1975). Iz prispevka, ki je nekakšna inventura kulturnih dejavnosti, ki bodo združene v omejenem centru, navajamo pisanje o knjižnici: »V velenjski knjižnici imamo v prometu okoli 21.000 knjig. Letno število obiskovalcev se giblje med 35.000 in 38.000. Knjige gredo v izposajo od 60 do 65 tisočkrat. Trudimo se, da bi privabili čim več obiskovalcev. V ta namen bo od 1. novembra dalje knjižnica odprta ves dan, in sicer od 9. do 19. ure, če bo interes pa tudi ob sobotah od 9. do 13. ure. Razen tega imamo v načrtih pripravo posebnega kotička, kjer bi bili na voljo vsakodnevni časopisi, revije, leksikoni, politična in druga literatura, za katero smatramo, da bo občasni obiskovalec z veseljem segel po njej. Radi bi tudi uredili kotiček z antikvarnimi knjigami, ki bi bil seveda primerno dekoriran s starinsko opremo, slikami in seveda dragocenimi knjižnimi primerki, ki sicer niso na izposajo. V Šoštanju čakamo, da bo v novem Kulturnem domu priključeno centralno ogrevanje, takoj nato bomo preselili tamkajšnjo knjižnico iz dosedanjih prostorov v kulturni dom. Željo po priključitvi k velenjski knjižnici sta izrazili tudi knjižnica v Topolšici in Pesju, vendar smo se zaenkrat odločili le za nudenje strokovne pomoči.«

Anketa, ki je izšla v Našem času, je znova potrdila v javnosti večkrat izrečeno oceno o pomanjkanju strokovnih knjig v velenjski knjižnici. Tako je Bogdan Petek, predstavljen kot maturant gimnazije, povedal naslednje: »V knjižnico hodim šele dve leti, a moram reči, da mojih želja in potreb ne zadovoljuje. Predvsem primanjkuje študijskih knjig ...« Še bolj oster je bil tedanji študent Bojan Geratič: »Slabo – slabo. Stavba je že lepa, toda knjig, teh je premalo. Nam študentom prav gotovo ni ustrezno. Vse knjige si moramo poiskati v Ljubljani. Z leposlovnimi knjigami so bolje založeni, kljub temu pa mislim, da je tudi to za tako veliko mesto premalo.« Komentar nepodpisanega avtorja ankete le še bolj podkrepi obe citirani kritiki knjižnice: »... za nekatera področja sploh ni študijskih knjig. Od tujih jezikov je le kolikor toliko zastopana le angleščina, popolnoma pa so zapostavljeni drugi pomembni jeziki kot so nemščina, francoščina in italijanščina. V Velenju je zaposlenih veliko delavcev iz drugih republik, zato se lahko le čudimo, kako malo je knjig v njihovem jeziku. Knjižnica bi nujno potrebovala čitalnico, saj je študiranje ob hrupu precej težavno. In še nekaj. Kako je mogoče, da edina knjižnica v tako velikem mestu ni odprta ves dan, ampak

le v dopoldanskih ali popoldanskih urah. Videti je, da bo potrebno še veliko stvari postoriti in veliko nujnega popraviti.« (V velenjski knjižnici, Naš čas, 2. april 1975).

Oktobra so v galeriji velenjske knjižnice odprli razstavo akademskega slikarja Lojzeta Perka. Razstavo je odprl Stane Dolanc, ki je tedaj opravljal funkcijo izvršnega sekretarja predsedstva centralnega komiteja ZKJ. V programu ob otvoritvi razstave so nastopili prvaki ljubljanske Opere Ladko Korošec, Marcel Ostaševski in Sonja Hočevnar. Slog in duha tistega, še vedno (ne)prisiljeno entuziastičnega, časa ilustrira govor tedanjega podpredsednika občinskega Izvršnega sveta Marjana Marinška: »Želeli smo, da bi se delavec v rudniku, Gorenju ali kje drugje po napornem delu razvedril, obiskoval ali pa tudi sam ukvarjal s kulturno dejavnostjo. Tako ni bilo posebno težko, ko smo del svojega zaslužka namenili za izgradnjo knjižnice in razstavne galerije, ki sta poleg kulturnega doma pravo zrcalo našega malega mesta. Velenjska kultura pa ni samo polna gledališka dvorana, redni petkovi kulturni večeri, neprestane razstave, dejavnost folklornih, pevskih in gledaliških skupin, velenjska kultura so tudi sodobna, svetla in prijetna stanovanja naših delavcev, park poln zelenila in sončnih žarkov, potrebnih človeku za oddih po delu, igrišča, polna otroškega vrišča, široke ulice, nova večnamenska hala in drugi športnorekreacijski objekti. To je socialistični čudež, to je v malem presek socialistične izgradnje naše domovine, to je mesto, ki je zrastle iz skromnih rudarskih barak in ki stoji na nekdanjem močvirju ...« (Naš čas 24. oktober. 1975).

Leto 1976

Od 1. januarja začne delovati Kulturni center Velenje, v katerem so združeni Knjižnica Velenje, razstavna galerija, muzej slovenskih premogovnikov, zbirka NOB in afriške umetnosti, dom kulture TOZD Gledališče in šoštanjski dom kulture (Ustanovljen kulturni center Velenje, Naš čas, 25. januar 1976). V Našem času se pojavi redna rubrika z naslovom Knjižne novosti v Knjižnici Velenje, po poročanju tega tednika pa so v Šoštanju občasno tudi prireditve iz programa Petkovih kulturnih večerov.

Januarja so v okviru večerov domačega filma, ki jih je prirejal Kino klub Gorenje, v knjižnici predvajali amaterski celovečerni film Gimnazijka celjskega režiserja Stanka Josta. Kot so poročali v Našem času, je bilo na predstavi rekordnih tristo obiskovalcev (Amaterski film navdušil mlade, Naš čas, 23. januar 1976).

Aprila 1976 je bila v galeriji knjižnice retrospektiva najboljših del Maksima Gasparija. Razstava je bila posvečena slikarjevi 93-letnici, umetnika je predstavil dr. Stane Mičuš, na otvoritvi pa je nastopil Slovenski oktet. Naslednji petkov kulturni večer je bil namenjen spominu na skladatelja Lucijana Marijo Škerjanca. Njegove samospelve in komorne skladbe so izvajali sopranistka Tatjana Kralj, pianistka Jelka Suhadolnik in trio Lorenz.

Oktobra Naš čas objavi pogovor s tedanjim predsednikom občinske kulturne skupnosti Petrom Krapežem. Kot je povedal, naj bi novoustanovljeni Kulturni center združeval profesionalno kulturno dejavnost, občinska zveza kulturno prosvetnih organizacija pa amatersko. Ugodno je ocenil sistematično kulturno delo, zelo dobro so obiskani petkovi kulturni večeri, vsaka kulturna prireditev pa je povprečno več kot polovično obiskana. Zaradi prostorske stiske je bila načrtovana dograditev ali gradnja nove galerije in kino dvorane (Naš čas, 1. oktober 1976).

Ob občinskem prazniku je izšla prva fotomonografska obdelava našega mesta. Knjiga z naslovom Velenje je nastajala dve leti, obsega pa 60 barvnih in 32 črno belih strani (Naš čas, 8. oktober 1976).

Prav tako v knjižnici je oktobra nastopil Hubert Bergant. Na čembalu je izvajal Bachove preludije in fuge. Kot je zapisano v časopisnem obvestilu, je Kulturni center pripravil program igranja na manj znanih inštrumentih, med drugim sta nastopila tudi harfistka Pavla Uršič in kitarist Igor Saje.

Na pobudo občinske konference Zveze komunistov so ob tednu Komunista leta 1975 v velenjski knjižnici ustanovili oddelek marksistične in družboslovne literature. Leto kasneje pa so, prav tako ob tednu Komunista, obogatili knjižni fond. Kot je zapisano v časopisni novici z naslovom »V knjižnici kulturnega centra«, so ... »zaradi boljše preglednosti knjige razdelili po področjih. V prvi skupini so bile knjige o zgodovini delavskega gibanja in NOB, v drugi skupini so knjige, ki govorijo o delu in življenjski poti tovariša Tita, o Zvezi komunistov Jugoslavije in našem samoupravnem socializmu, v tretji skupini je literatura klasikov marksizma in filozofije, četrta zajema dejavnost in gibanje neuvrščenih držav, v peti skupini pa so zbrani članki in revije, ki so vsebinsko vezani na zgoraj navedeno literaturo. Kotiček so obogatili tudi s slikami tovariša Tita, Marxa, Lenina, zelo zanimiva pa je slika partizanskega pesnika in narodnega heroja Karla Destovnika Kajuha, na kateri govori ljudem na osvobojenem ozemlju. Ob tej priložnosti so izdali tudi pregleden katalog, v katerem je seznam vse literature.« (Naš čas, 10. december, 1976). Več kot očitno je, da

so tovrstnemu povečanju knjižničnega fonda botrovali ideološki razlogi, kar med drugim kaže terminološka ambivalenca: novo knjižnično pridobitev namreč najprej ambiciozno poimenujejo kot oddelek marskistične in družboslovne literature, nato skromnejše kot marksistični kotiček.

Leto 1978

Po poročanju Našega časa je tega leta knjižnica kupila 2.150 novih knjig (od tega 1.275 leposlovnih in 875 poučnih), kar je za 504 enot več kot v letu 1977. Večino knjig so kupili z lastnim denarjem, nekaj pa je prispevala Kulturna skupnost Slovenije. Skupno število knjig je znašalo 26.380. Za šoštanjski oddelek so kupili 523 novih knjig, skupni fond pa je obsegal 9.139 knjižnih enot. Na vseh oddelkih je bilo vpisanih 733 novih bralcev. 48.327 obiskovalcev si je izposodilo knjige na dom, kar je za 1.940 več kot v letu 1977 (Naš čas, 19. januar 1979).

Na predlog zaposlenih je bil Kulturni center Velenje poimenovan po Ivanu Napotniku (Naš čas, 15. september 1978).

Junija 1978 so v Gorenju pripravili slovesnost ob zaključku akcije »Delavec pisatelju nagrado zvestobe«. Med šestimi literarnimi deli so delavci Gorenja kot najboljše izbrali delo Miška Kranjca Strici so mi povedali. S to akcijo za v Gorenju začeli s prizadevanji, da bi dela sodobnih slovenskih pisateljev prišla do delavcev (Naš čas, 23. junij 1978).

Oktobra 1978 so v galeriji knjižnice Kulturnega centra odprli razstavo 25 del Ivana Meštrovića. Med prireditvami ob srebrnem jubileju Gorenja, so novembra 1978 v velenjski galeriji odprli razstavo enajstih skulptur in šest risb Dušana Djamonje. Na otvoritvi razstave je nastopil znani solist beograjske opere, basist Miroslav Čangalović. Ob razstavi so pripravili katalog, uvodno besedo je napisal ravnatelj ljubljanske Moderne galerije Zoran Kržišnik.

Leto 1979

V Šmartnem ob Paki so novembra odprli obnovljeno knjižnico, ki je postala podružnica matične velenjske knjižnice in je tedaj premogla skromnih 315 knjižnih enot. Po časopisnem poročanju: »... za prijatelje vseh vrst knjig, ki jih v Šmartnem ni malo,

pomeni nova knjižnica posebno razveseljiv dogodek, saj si v zadnjem času knjig v Šmartnem ni bilo mogoče izposojati. Knjižnica je sicer dolga leta uspešno delovala pod okriljem kulturnega društva, zaradi prostorskih težav pa je ta dejavnost pred časom povsem izumrla. Da bi nadaljevali dolgoletno tradicijo, so krajevni skupnosti priskočili na pomoč Občinska kulturna skupnost in Kulturni center Ivan Napotnik Velenje. Adaptirali so prostore bivše zdravstvene postaje, jih sodobno opremili, obogatili knjižno zbirko ter lepo urejeno knjižnico pred dnevi odprli za obiskovalce.« (V Šmartnem ob Paki odprli obnovljeno knjižnico, Naš čas, 7. december). S tem se je knjižnična dejavnost v Šaleški dolini organizacijsko združila: velenjska knjižnica je namreč v okviru Kulturnega centra Ivana Napotnika poleg enote v Šoštanju dobila še svojo enoto v Šmartnem ob Paki.

Ob občinskem prazniku je prejela Kajuhov nagrado pisateljica in pesnica Pavla Rovnan, ki je prišla v Velenje po koncu druge svetovne vojne in je med drugim pisala o tukajšnjih rudarjih in malih ljudeh. Ob tej priložnosti je Srebrni občinski grb ob osemdesetletnici prejel Božidar Jakac, v galeriji velenjske knjižnice pa so odprli razstavo njegovih del. Pri založbi Borec je izšla pripoved »Anči« šoštanjske učiteljice Nežke Mlakar (Naš čas, 15. junij, 1979).

Novembra je Rudarska godba praznovala 60-letnico, pri čemer je izšla njena prva plošča, ob tej priložnosti so tudi izdali knjižico o zgodovini te godbe. V galeriji kulturnega centra je imel svojo prvo samostojno razstavo velenjski slikar in gimnazijski učitelj Aristid Zornik (Naš čas, 23. oktobra, 1979).

Knjižnica
Velenje v
osemdesetih
letih
dvajsetega
stoletja.

Leta 1980-1984

V prvi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja je velenjska knjižnica nenadoma povsem izginila s časopisnih strani Našega časa. Brez pojasnila je tudi bila ukinjena rubrika z naslovom »Knjižne novosti iz Knjižnice Velenje«, ki je občasno izhajala v drugi polovici sedemdesetih let. Verjetno so razlogi za časopisni mrk knjižnice povsem banalni in jih ne gre povezovati s prevladujočo ideološko gorečnostjo, ki je značilno za pisanje tega lokalnega časopisa predvsem v prvi polovici osemdesetih let. Zaklinjanju na samoupravni socializem, bratstvo in enotnost in podobne relikvije iz tedanjega ideološkega instrumentarija se je s Titovo smrtjo 4. maja 1980 pridružila mantra »po Titu-Tito« in nenehno zaklinjanje, da »bomo sledili Titovi poti.«

Od lokalnih dogodkov naj omenimo prvo jugoslovansko posvetovanje o kulturnem življenju delavcev iz drugih republik in pokrajin, ki je bilo januarja 1980 v Velenju. Aprila tega leta je bil v velenjski knjižnici sprejem udeležencev republiškega tekmovanja v kvizu z naslovom Tito, revolucija, mir. Leto po Titovi smrti je bil v velenjskem kulturnem domu celotedenski festival filmov o Titu. Duha tistega časa ilustrira uvodnik z naslovom »Tudi po Titu - Tito!« na naslovni strani Našega časa: »V zadnjih dneh smo tudi v Šaleški dolini znova manifestirali našo neomajno odločenost, da bomo naše življenje in delo nadaljevali po Titovi poti, da bomo krepili bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti, da bomo – tudi za ceno naših življenj – branili samoupravno, socialistično, neuvrščeno Jugoslavijo in pridobitve revolucionarnega boja pred kakršnim koli sovražnikom« (Naš čas, 29. maj, 1981). Ob občinskem prazniku tistega leta pa je naše mesto postalo Titovo Velenje.

Velenjska knjižnica je tedniku omenjena septembra 1981 v zvezi z razstavo fotografij velenjskega Planinskega društva in razstavo knjig o planinah in planinstvu iz fonda velenjske in celjske knjižnice. Mesec kasneje so v knjižnici ob 150- obletnici rojstva Frana Levstika odprli spominsko razstavo, vključno z razstavo vseh Levstikovih knjižnih del, ki so jo pripravili v sodelovanju s celjsko knjižnico.

Sicer pa so tistega leta v galeriji pripravili retrospektivno razstavo ob 120- obletnici rojstva slikarja Ferda Vesela. Razstavo je s priložnostnim govorom, ki je bil tudi v celoti objavljen v Našem času, odprl Josip Vidmar. Med pomembnejšimi kulturnimi dogodki tistega leta sta nedvomno bila dva razprodana velenjska koncerta pianista Iva Pogorelića.

Ob 90-letnici Titovega rojstva in 12. kongresu ZKJ so julija 1982 v galeriji knjižnice odprli razstavo z naslovom: Tito – misel, beseda in delo. Pripravili so jo v Beogradu, krožila je po celi tedanji Jugoslaviji, do gostovanja v Velenju pa si jo je ogledal poldrugi milijon obiskovalcev (Naš čas, 17. julij 1982, številka 24, naslovnica). V isti številki tednika je bil na celi strani objavljen govor tedanjega predsednika družbenopolitičnega zbora skupščine SR Slovenije Cirila Ribičiča ob odkritju Kardeljevega spomenika v tedanjem Titovem Velenju.

Za lokalno skupnost je bila pomembnejša otvoritev prenovljenega muzeja slovenskih premogovnikov na velenjskem gradu in izid druge številke literarne revije Hotenja.

Poleti 1983 je bil v knjižnici zaključek pete bralne akcije Gorenja z naslovom »Delavec pisatelju nagrado zvestobe«. Skupno 41 delavk in delavcev je prebralo 205 literarnih del slovenskih književnikov.

Naslednje leto je po nekaj letih zatišja v tedniku Naš čas izpod peresa Milene Ževart končno izšel časopisni prispevek o dejavnosti knjižnice. Predstavljena je bila knjižničarka iz velenjske knjižnice Elizabeta Toff. Kot je povedala, je tedaj bilo na oddelku za odrasle 3.257 aktivnih bralcev, v zadnjih dveh letih je njihovo število naraščalo, leta 1983 se je število novih bralcev povečalo za 400. Posebno razveseljivo je, da je v knjižnico prihajalo čedalje več neslovenskih bralcev, ki so sprva segali le po knjigah v hrvaškem oziroma v srbskem jeziku. Tedanja zaloga knjig v velenjski knjižnici (brez šoštanjske enote) je bila 40.900 knjižnih enot in 54 naslovov časnikov in časopisov.

In kaj je tedaj bilo najbolj priljubljeno branje? Večinski bralni okus se ni razlikoval od današnjega: bralci so najbolj segali po leposlovnih delih Konsalika, Holtove, Simmela, Kirsta in danes precej manj branega Karla Maya. Od domačih avtorje je bilo največje povpraševanje po delih Vitomila Zupana in Jožeta Javorška. Tedanji domači bralni hit v knjižnici je bila knjiga alpinista Nejca Zaplotnika Pot. Sicer pa je že tedaj bilo opaziti vpliv televizije na bralne navade, saj so po besedah Elizabete Toff na bralnost zelo vplivale nadaljevanke in filmi, ki so tedaj bili na televizijskem programu (Elizabeta Toff: srečanje v knjižnici, Naš čas, 5. aprila 1984).

Zanimivo je pogledati kako je po ocenah samih knjižničarjev stavba velenjske knjižnice prestala preizkus časa v nekaj manj kot poldrugem desetletju, odkar so jo zgradili. V že omenjenem dokumentu z naslovom »Problematika in razvojne perspektive knjižnične dejavnosti v okviru Kulturnega centra 'Ivan Napotnik' Velenje« je namreč

zapisano, da zaradi izjemno hitre gradnje (stavba je bila zgrajena v šestih mesecih) kletni prostori niso izolirani, neustrezno je zračenje, streho so morali generalno obnoviti ipd. Bolj pomembna pa je njihova ocena, da sama stavba ni dovolj funkcionalna, je brez čitalnice, nima prostorov za posebne zbirke in še za marsikaj drugega. Kot so še zapisali, je z razmahom galerijske dejavnosti, ki si je delila isto stavbo, in je med drugim zasedala prostor z depojem umetniških zbirk, stavba postala pretesna za kakršnokoli širšo dejavnost.

Sicer pa je po podatkih iz tega dokumenta velenjska knjižnica skupaj z enotama v Šoštanju in Šmartnem ob Paki v letu 1984 imela 54.748 knjig, kar je tedaj bilo 1,37 knjig na prebivalca. S tolikšnim knjižnim fondom ni več tako drastično zaostajala za normativom, ki je tedaj bil dve knjigi na prebivalca. Še bolj pa se je številko 2,55 izposojenih knjig na prebivalca približala mednarodnemu standardu, ki je tedaj bil tri izposojene knjige na prebivalca.

Leti 1985 in 1986

Po skorajda desetletnem medijskem molku o velenjski knjižnici se leta 1986 nenadoma pojavi v Našem času rubrika z naslovom »Knjižni kotichek«. Kot so pojasnili v napovedi te rubrike, so to novost uvedli, ker želijo vsak mesec seznanjati bralce z novostmi v knjižnici in v velenjski knjigarni Mladinska knjiga ter tako pomagati bralcem pri odločanju o izposoji ali nakupu knjig. Obljubo so v tedniku uresničili in skorajda vsak mesec je bila javnost obveščena o najnovejših knjižnih novostih in o svežih statističnih podatkih glede obiska in izposoje v knjižnici.

Po podatkih za leto 1985 je oddelek za odrasle obiskalo 19.715 bralcev, na novo pa se jih je vpisalo 471. Pionirski oddelek je obiskalo 27.776 mladih bralcev, od tega jih je bilo 531 novih. Skupno so si izposodili 52.334 knjig, ogledali pa so si lahko osem razstav. Tistega leta je knjižnica postala bogatejša za 3.320 novih knjižnih enot (Knjižni kotichek, Naš čas, 6. marca 1986).

V rubriki »Knjižni kotichek« so v citiranem prispevku objavili tudi aktualne podatke za leto 1986. Tako je januarja knjižnico obiskalo 1.066 mladih in 779 odraslih bralcev, ki so si skupno izposodili 4.479 knjig. Pod vplivom tedaj izjemno gledane televizijske nadaljevanke Pesem ptic trnovk je istoimenski roman postal knjiga meseca, saj so bili vsi izvodi izposojeni, povpraševanje bralcev pa je zdaleč presegalo ponudbo. Med domačimi avtorji so bili najbolj iskana dela Vitomila Zupana, Umiranje na obro-

ke Igorja Torkarja in Ure mojih dni Mire Mihelič. Nič manjši bralni hit med mladimi pa je bila Pika nogavička, saj je bilo vseh petdeset izvodov izposojenih. Pri vrhu bralnosti med mladimi so bili tudi Tone Seliškar, France Bevk in Leopold Suhodolčan.

Mesec kasneje so v tej rubriki zapisali, da je med najbolj iskanimi mladinskimi deli Klub črnih pesti Janeza Kajzerja, sledil mu je Baronov mlajši sin Vitana Mala. Zaradi televizijske nadaljevanke je med odraslimi bralci bila najbolj iskana knjiga Vihre vojne Hermana Wouka, med iskanimi knjigami pa je omenjena Ukana Toneta Svetine.

V velenjski knjigarni so najbolje prodajali kuharske knjige in preostale priročnike za prosti čas, pri vrhu je bila knjižica Pomoč iz domače lekarne Simona Ašiča.

Pol leta kasneje so po poročanju Našega časa bili statistični podatki v primerjavi z januarjem še boljši: julija je namreč knjižnico obiskalo 1.288 bralcev na oddelku za odrasle in si izposodilo 3.464 knjig. Pionirski odderek sta obiskala 1.902 bralca, izposojenih pa je bilo 3.590 knjig. Počitniški bralni hit med mladimi je bilo delo Poletje v školjki Vitana Mala, po katerem so tistega leta posneli tudi istoimenski film, ki je prav tako bil uspešnica.

V knjigarni Mladinske knjige pa v tem prispevku ugotavljajo občuten padec nakupa knjig, kar pojasnjujejo z znižanjem življenske ravni Velenčanov. Čedalje redkejši kupci se praviloma odločajo le za nakup knjig kot daril (Naš čas, 7. avgusta 1986). Nekoliko bolj optimistično je poročilo iz te knjigarne ob koncu leta, kajti pod vplivom filmske adaptacije romana Spomin na Afriko, avtorice Karen Blixen, je precej naraslo povpraševanje bralcev po tej knjigi.

V zadnjem, decembrskem Knjižnem kotičku v letu 1986 so poročali o izjemno številčnem obisku mladih bralcev na pionirskem oddelku. Tako so novembra zabeležili 2.767 obiskovalcev, ki so si izposodili 5.513 knjig. Tistega meseca so dobili prav tako rekordnih 85 novih bralcev.

V velenjskem tedniku je zabeleženo tudi prizadevanje velenjske knjižnice za pridobitev statusa matične knjižnice. V poročilu tedanje Občinske kulturne skupnosti, ki je bil septembra objavljen v Našem času, je namreč omenjeno, da so z Narodno in univerzitetno knjižnico iz Ljubljane potekali pogovori o tej temi. V velenjskem Kulturnem centru so pripravili program prehoda na matično knjižnico. Pri tem so ugotovili, da bi glede na normative za pridobitev statusa matične knjižnice morali za 16 odstotkov zvišati število zaposlenih strokovnih delavcev, za po 30 odstotkov zvišati obseg temeljnega knjižničnega gradiva in kvadrature prostorov v knjižnici. Še

najbližje so tedaj bili normativu pri prirastu knjižničnega gradiva, saj so dosegali 92 odstotkov.

V omenjenem poročilu kulturne skupnosti so objavljeni tudi statistični podatki, verjetno za prvo polletje leta 1986, po katerih je bilo kupljenih 2.167 knjig, oddelek za odrasle je obiskalo 10.754 bralcev (izposodili so si 24.319 knjig), mladinski oddelek 15.588 bralcev (izposoja 30.151 knjig), šoštanjsko enoto 3.235 bralcev, ki so si izposodili 3.235 knjig, Šmartno ob Paki pa 663 bralcev z 1.617 izposojenimi knjigami. Skupno so na vseh oddelkih in enotah dobili 598 novih bralcev (Naš čas, 4. septembra 1986).

Med prireditvami, ki so jih v letu 1986 pripravili v knjižnici, je zabeležena razstava ob 200-letnici rojstva bratov Grimm, bilo pa je tudi zaključno tekmovanje učencev tretjih razredov osnovnih šol v poznavanju njunih del. Sicer pa je bil 2. april tistega leta proglašen za svetovni dan mladinske književnosti.

Iz Našega časa zvemo, da so tudi v osemdesetih letih bile dobro obiskane ure pravljič. V knjižnici so bile vsako sredo ob 16. uri za najmlajše, za nekoliko starejše pa uro kasneje. Teden dni pred iztekom leta 1986 je na pravljličnih urah gostovala mariborska gledališka igralka Breda Pugelj s pravljicama Zavržena knjiga in Zlata ptica.

Leta 1986 je izšla je monografija z naslovom Pomniki narodnoosvobodilnega boja v Šaleški dolini, ki jo je izdal občinski odbor Zveze združenj borcev NOV. Šoštanjčanka Polona Šumnik je v samozaložbi izdala knjižico z naslovom Pesmi.

Leto 1987

Piscem rubrike »Knjižni kotiček« je očitno zmanjkovalo sape, kajti tistega leta so prispevki izhajali samo občasno. Morda je med razlogi bila denarna suša, saj, denimo, v septembrskem prispevku poročajo, da knjižnica že nekaj časa ni kupila novih knjig: »Na vprašanje, ali je kaj novega, so nam knjižničarke pionirskega oddelka povedale, da so tudi pretekli mesec lahko le pregledale seznam novih del, ki so izšla pri založbah. Kaj malo pa verjamejo, da bodo s katero od novitet lahko prihodnji mesec razveselile mlade bralce.« (Knjižni kotiček, Naš čas, 17. septembra 1987).

V Mladinski knjigi so bili boljše volje, saj v omenjenem prispevku poročajo o nekaj prodajnih uspešnicah, med katerimi so bila tudi Slovenska postna razmišljanja Matjaža Kmecla in Markov evangelij Marjana Rožanca.

Naslednji mesec je prispevek bistveno bolj optimističen, kajti poročajo, da so po daljšem sušnem obdobju na police knjižnice končno priskele nove knjige. Lakota bralcev je bila velika in razstavljene novosti so takoj razgrabili. Podobno poročilo iz knjižnice je bilo tudi v naslednjem, oktobrskem prispevku: s knjižnih polic so si bralci izposodili skorajda vse novosti, kar ne bi bilo nič nenavadnega, če bi jih knjižnica sproti kupovala. Tako pa so jeseni kupili skorajda vso dotedanjo letno produkcijo knjig.

Statistika tega leta je naslednja: pionirski oddelek je obiskalo več kot 30 tisoč bralcev, knjižnica pa je dobila 592 novih članov. Skupno so si izposodili 57.800 knjig: na oddelku za odrasle je bilo 20.575 obiskovalcev, ki so si izposodili 48.816 knjig, novih članov pa je postalo 408.

Velenjskemu avtorju Borutu Korunu je pri založbi Prešernova družba izšla knjiga z naslovom Reke, soteske, brzice.

Leto 1988

Novica tega leta so nedvomno novi prostori šoštanske knjižnice. Po poročanju Našega časa so jih odprli junija v prostorih nekdanje šoštanske pošte. V normalnih razmerah nič posebnega, bi rekli, v tedanjih stabilizacijskih časih skrajnega varčevanja pa je bila naložba toliko dragocenejša: »Otvoritev novih knjižničnih prostorov v Šoštanju pa ni bil le majhen praznik za krajane, ampak tudi delavce kulturnega centra. Kljub nenaklonjenim časom za še tako majhne naložbe so slednjo uspeli uresničiti. S to pridobitvijo pa so se vključili tudi v praznovanje 100-letnice rojstva Ivana Napotnika... Kot je dejal predsednik sveta krajevnne skupnosti Šoštanj Matjaž Natek, je ta dogodek toliko pomembnejši, ker med drugim napoveduje obnavljanje oziroma vračanje življenja v hiše, ki so v lasti Rudnika lignita Velenje (tkim. Kosijeva vila namreč stoji na rušnem območju, op.avt.). Knjižnica, čeprav zelo utesnjena, je že doslej uspešno opravljala svoje kulturno poslanstvo, zato se ni treba nikomur bati, da ga ne bi tudi v prihodnje« (Odprli nove prostore knjižnice, Naš čas, 23. junija 1988).

Po nekajletnih poročanjih zgolj o statističnih podatkih in knjižnih novostih je na straneh Našega časa objavljen nekoliko ambicioznejši prispevek, iz katerega lahko med drugim izvemo, da je prizadevanje za status matične knjižnice izpred treh let očitno obrodilo sadove. Gre za pogovor z vodjo knjižnice Tinko Šalamon, ki ugotavlja, da knjižnica kot zgolj izposojevališče knjig ne ustreza več aktualnim potrebam,

zato naj postane kulturno informacijski center: »Tehnološko posodobitev in nakup računalniške opreme narekujejo pravzaprav bralci sami, saj pričakujejo, da bodo v knjižnici dobili vedno več tako imenovanih širokih informacij. Ob tej posodobitvi pa načrtujemo tudi rešitev prostorske utesnjenosti. Že sedaj bralci nimajo čitalniških prostorov. Tudi matičnost knjižnice bomo lahko v prihodnje obdržali le z izgradnjo prizidka.« (Vsak sedmi občan redni bralec, Naš čas, 17. novembra 1988). Omenjena je tudi povezovanje s knjižnicami iz podjetja Gorenje in velenjskega občinskega komiteja Zveze komunistov v tako imenovano vzajemno knjižnico. Šalamonova je ugodno ocenila načrtno delo pri vzgojo bralnih navad najmlajših, kar se med drugim kaže pri nenehnem naraščanju števila bralcev. Sicer pa vsak sedmi občan redni bralec in aktivni obiskovalec knjižnice, kajti njen gost je najmanj enkrat tedensko.

Skupni fond velenjske knjižnice z dislociranimi enotama v Šoštanju in Šmartnem ob Paki je tistega leta bil 80 tisoč knjig.

Sicer pa je po poročanju Našega časa za knjižnico to bilo dokaj uspešno leto. Oba oddelka je obiskalo več kot 46 tisoč obiskovalcev, ki so si izposodili okoli 98 tisoč knjig.

V rubriki »Knjižni kotiček« se je ponovila zgodba iz prejšnjega leta o pičlih sredstvih za nakup knjig. Natančneje o tem časopis ne poroča, zvemo lahko le, da je bil seznam novosti na knjižnih policah čedalje skromnejši. Med temi novostmi priporočajo že omenjeno knjigo Reke, soteske, brzice domačina Boruta Koruna.

Leto 1989

V rubriki Knjižni kotiček je prišlo do manjših sprememb. Po novem niso objavljali le statističnih podatkov in seznama knjižnih novosti, ampak so se potrudili in so nekatere nove knjige temeljito predstavili, občasno pa so poročali tudi o nekaterih preostalih dejavnostih knjižnice.

V enem od prispevkov v tej rubriki so predstavili šoštanjso knjižnico, ki se je pred enim letom preselila v nove prostore: »Poleg primernejše lokacije ima knjižnica pregleden prostor za odrasle obiskovalce, ki lahko izbirajo med leposlovno in tudi nekaj strokovne literature. Posebna pridobitev so ločeni prostori za predšolsko in osnovnošolsko mladino, kjer so knjižničarke uredile knjižnično gradivo po starostnih stopnjah. Najmlajši bralci pa lahko v posebnih kotičkih knjigo preberejo ali si jo ogle-

dajo že v sami knjižnici.« (Knjižni kotiček, Naš čas, 25. maja 1989). Tedaj je šoštanjska knjižnica imela 13.850 knjižnih enot in 180 zvočnih kaset, odprta pa je bila trikrat tedensko.

V tej rubriki je bila objavljena tudi manjša anketa s tremi bralkami o tem, kako ocenjujejo ponudbo knjižnice. Splošna ocena je zadovoljstvo s ponudbo in s prijaznimi knjižničarkami, bralke so pogrešale le čitalnico in računalnike. Za ilustracijo v celoti objavljamo izjavo Ane Zrimšek: »Razvoj knjižničarske dejavnosti v našem mestu spremljam že vrsto let. V knjižnico sem začela zahajati že takrat, ko je bila ta še »v rokah« Mlinška. Marsikje sem si že izposodila kakšno delo, vendar je naša centralna knjižnica najboljša. Tako domača je, k temu pa pripomorejo tudi knjižničarke. Izbor je pester, za vsakega je nekaj na knjižnih policah. Želja večine obiskovalcev, tako tudi moje pa so, da bi bila v njej čitalnica. Navsezadnje si mesto kot je Titovo Velenje, to tudi zasluži. Nič narobe pa ne bi bilo, če bi star model izposoje zamenjal sodoben informacijski sistem. Sicer pa vedno pravim, da je knjiga del kulture in njeno vrednost v Titovem Velenju še premalo cenimo. Navdušena sem tudi nad novostjo kot je izposoja video kaset. Le tako še naprej, pravim.« (Knjižni kotiček, Naš čas, 20. aprila 1989).

Tistega leta je izšla druga knjiga iz zbirke Šaleški razgledi z naslovom Prispevki k zgodovini Šaleške doline.

Leto 1990

Razmeroma kmalu po odprtju nove stavbe velenjske knjižnice pred malo manj kot dvajsetimi leti so v Našem času ob različnih priložnostih registrirali izjave o tem, da so prostori premajhni, da bi knjižnica potrebovala čitalnico ipd. V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je bilo prvič zaslediti v Našem času prispevek iz knjižničarskih vrst, ki prostorsko stisko knjižnice nedvomno in brez ovinkarjenja prikaže kot zelo velik problem. Gre za članek z naslovom »Knjižnica je premajhna«, ki ga je napisala vodja knjižnice Tinka Podjavoršek (Naš čas, 12. julija 1990). V prispevku niza dejstva, ki kažejo na nefunkcionalnost stavbe in da skupna površina 700 m² v obstoječi stavbi knjižnice v Velenju ne zadošča ter da bi za normalno dejavnost knjižnice potrebovali še dodatnih 1.600 m².

1. marca 1990 je na naslovnici 8. številke Našega časa izšel članek z naslovom »Pomembna pridobitev za knjižnico«. Gre za veliko prelomnico v njeni zgodovini, kajti

naredila je prvi korak v računalniško dobo. V članku je namreč predstavljen nakup prvih treh računalnikov, ki so bili namenjeni za izposajo knjižnega gradiva. Kot je zapisano, je s tem velenjska knjižnica postala prva splošnoizobraževalno knjižnico v Jugoslaviji z lokalno računalniško mrežo. Sicer pa je bilo za začetek v programski bazi podatkov sedem tisoč bralcev in 50 tisoč knjižnih enot. Ob tej priložnosti je v krajšem nagovoru direktor Kulturnega centra Ivana Napotnika Vlado Vrbič med drugim omenil potrebo po izgradnji prizidka h knjižnici in tako obnovil staro zgodbo o prostorski stiski.

Nova knjižnica je pomenila veliko pridobitev za mladino.

Sklep

V pričujočem pregledu knjižničarstva v Šaleški dolini imamo večinoma opraviti s fragmenti v obliki bolj ali manj naključnih časopisnih novičk. Kljub temu lahko ugotovimo, da je velenjska knjižnica ravno v tem obdobju prehodila odločilni del poti od skromnega podeželskega izposojevališča knjig z več kot skromnim knjižnim fondom do zametkov solidne mestne knjižnice s čedalje bolj pestro ponudbo. Seveda

pa to ni bilo samoumevno, očitno je do tega prišlo šele tedaj, ko se je spremenila politična klima - 'podružbljanje' odločanja, t.j. prepuščanje (so)odločanja širšemu krogu, naraščanje veljave strokovnih mnenj, ustanavljanje kulturnih skupnosti itd. - in ko se je v vrstah kulturne politike pojavil nekdo s takšno vizijo razvoja, ki je potem izravnala zaostajanje lokalnega okolja na knjižničnem področju. Na podlagi doslej znanih dejstev in poročanja osrednjega velenjskega časopisa o knjižnici sklepamo, da je imel največ zaslug za korenito spremenjen odnos lokalne skupnosti do knjižnice Stane Žula, direktor knjižnice na začetku sedemdesetih let. Nenazadnje mu gre pripisati tudi dobršen del zaslug za novo stavbo velenjske knjižnice leta 1971, ki je bila osnovni pogoj za kakršenkoli razvoj tukajšnje knjižnične dejavnosti.

2x3/2 - 4/10

Stitron

Lado Planko

O PRIHODNOSTI VELENJSKE KNJIŽNICE¹

Opis stanja

Splošna/javna knjižnica (v nadaljevanju: knjižnica) zadovoljuje informacijske, izobraževalne, kulturne in razvedrilne potrebe okolja, v katerem se nahaja, kot člen knjižnično-informacijskega sistema pa skladno z načeli vzajemnosti, racionalnosti in povezovanja nagovarja tudi širšo javnost. Spremenjeni družbeni pogoji (povečevanje lastne odgovornosti za osebni in poklicni razvoj oz. uspeh, čedalje pomembnejša vloga informacij v gospodarskem in družbenem življenju, zaostrena socialna diferenciacija itd.) spreminjajo vlogo in naravo knjižnic. Če je bil pred 15 ali 20 leti poudarek na kulturi in kultiviranju, na spoznavanju in uživanju lepih umetnosti, posredovanju (kvalitetnega) leposlovja ipd., današnja situacija čedalje bolj postavlja

¹ Razmišljanje je nastajalo dve do tri leta, zapisano pa je bilo v novembru 2000, op. avt.

v ospredje znanje, izobraževalni in informacijski moment, iskanje odgovorov na vsakodnevne dileme, od funkcionalne (ne)pismenosti do zagotavljanja dostopa do specifičnih oz. strokovnih virov. To ne pomeni, da se knjižnice branijo lepih umetnosti, kultiviranja, razvedrila ... ali da bo ta del njihovih nalog izginil, ampak nadgrajujejo svojo ponudbo in se s skrbjo za dostopnost informacij in gradiva, s katerim so imele v preteklosti manj opraviti, predvsem odzivajo na spreminjajoči se interes uporabnikov. Reorganizacija dela, v katero so knjižnice prisiljene zaradi naraščanja obiska in spremenjenega povpraševanja, in nove tehnološke možnosti jih postavljajo pred vrsto dodatnih izzivov in zahtev.

Glede na razvojne trende in na mesto/vrednost informacij v današnjem svetu je mogoče prognozirati nadaljno rast interesa tako po obsegu kot po raznovrstnosti. V družbi, ki želi obdržati korak z razvitimi, se bosta vloga in pomen znanja še povečevala. Takšna družba ne more knjižnic prepustiti samih sebi, ker bi s tem zatajila lastni interes - obstoj javnega, neprofitnega informacijsko-izobraževalnega kanala, ki omogoča (boljšo) participacijo v družbenem in gospodarskem življenju s pomočjo znanja ter preprečuje marginalizacijo, kolikor je le-ta posledica nedosegljivosti temeljnih znanj in informacij. Ni naključje, da ima Finska za nas nepredstavljivo urejene javne knjižnice, ki seveda nekaj stanejo, in hkrati najvišjo stopnjo rasti v EU - investicije v knjižnično-informacijski segment ne predstavljajo »nepovratne« porabe, ampak nepogrešljiv prispevek k produktivnosti in gospodarskemu napredku, k socialni stabilnosti, uveljavljanju pravnega reda itd., s čimer dobivajo neposreden politični kontekst.

Podoba in ponudba velenjske knjižnice sta relativno konzervativni in le počasi sledita dinamiki povpraševanja. Obseg in struktura osnovne dejavnosti, obstoj vzporednih ponudnikov prireditev ipd. premeščajo težišče njene dejavnosti in problemov: mesto kot njeno neposredno okolje je zraslo in se čedalje bolj urbanizira, vloga 'deklice za vse', ki med drugim tudi izposoja knjige, času in prostoru ni več primerna (vloga osnovnega oz. edinega profesionalnega ponudnika kulturnih programov bi bila v nasprotju s tem pisana na kožo obema zunanjima knjižnicama, če oz. ko se bosta občini za to odločili). Obseg obiska in izposoje ter njuno naraščanje kažeta po eni strani na to, da je (bila) knjižnica v okviru možnosti svojim nalogam sicer kos (pri skoraj enakem številu prebivalcev se izposoja po letu 1984 povečuje povprečno za 7 % letno, obisk pa po povprečni stopnji 4 do 5 % letno), da pa v obstoječih razmerah naraščanju sledi čedalje težje in v čedalje bolj okrnjenem obsegu.

Knjižnica mora danes poleg objektivnih reševati tudi nakopičene subjektivne probleme. V bližnji preteklosti se je pojavila neurejenost evidenc in postopno izgubljanje nadzora knjižnice nad poslovanjem z bralci. Situacija se je začela izboljševati šele s preходом na računalniško podporo oz. programsko opremo COBISS. Z njo smo sploh bili v stanju lotiti se inventure gradiva - naloge, ki je pred tem knjižnica celo pod pogojem, da bi jo za bralce zaprla za kak mesec, ni bila zmožna in ki sega prav do časov ustanovitve knjižnice po 2. svetovni vojni. Hkrati COBISS predpostavlja višje standarde pri obdelavi in razpoložljivosti gradiva, za kar se knjižnica oz. v njej zaposleni usposablja postopoma.

Med osnovne značilnosti velenjskih oddelkov spada še vedno prevlada pionirskega oddelka (ločnica je starost 15 let) pri odstotku včlanjenosti populacije in pri obsegu izposoje, na kar - ob strukturi prebivalstva ipd. - gotovo vpliva več utečenih oblik bibliopedagoškega dela oz. dobro sodelovanje s šolami in vrtci. Kljub prepolovljenemu prirastu prebivalstva in kljub višji ravni skrbi za mladino, kot je to primer pri odraslih, obstajajo dodatne potrebe po širitvi bibliopedagoških dejavnosti, zlasti v smer skupnega učenja in pomoči pri učenju. Po fizičnem obsegu obiska je močnejši oddelek za odrasle.

Današnjih okroglih 22 % včlanjene populacije (dejanski odstotek pokritosti je sicer nekaj višji, saj se stalno srečujemo s situacijo, da isto knjižnično izkaznico uporablja več oseb) pomeni, da je ponudba knjižnice za tri četrtine prebivalstva premalo prisotna, premalo zanimiva ali pa fizično nedostopna. Materialni knjižnični standard v obeh novonastalih občinskih središčih, Šoštanju in Šmartnem ob Paki, je neprimerljiv z velenjskim, ki že sam ne dosega slovenskega povprečja, na obrobni območjih, kjer živi dobra četrtina prebivalcev, oskrbe praktično ni. V preteklih desetletjih je velenjska knjižnica sebe razumela predvsem kot osrednjo, velenjsko ustanovo, zato danes obiskuje velenjska oddelka med drugim tudi tisti del bralcev, za katere bi ob uravnoteženem, policentričnem razvoju knjižnice lahko skrbel kateri od zunanjih oddelkov. Glede na spremenjeno upravno-teritorialno ureditev sta od leta 1998 dalje za knjižnici v Šoštanju in Šmartnem pristojni domači občini.

Dislocirana oddelka bistveno zaostajata za velenjskim tako po članstvu kot po obisku in izposoji (1998; šteti so samo obiski v zvezi z izposojami gradiva):

- v Šoštanju je včlanjenih skupno 13,7 % prebivalcev oz. 14,4 % mladih do 15. leta, statistični prebivalec občine Šoštanj pa ni bil v knjižnici niti enkrat na leto (8.051 prebivalcev in 6.180 obiskov = 0,77 obiska na 1 prebivalca),

- v Šmartnem ob Paki 11,3 % prebivalcev oz. 36,4 % mladine; prebivalec občine Šmartno je bil povprečno v knjižnici 0,88 krat na leto (2.842 prebivalcev in 2.500 obiskov),
- Velenje: skupno 22,1 % prebivalcev oz. 51,2 % včlanjene mladine pri slovenskem povprečju 22 % celotne populacije oz. 40 % mladine. Razmerje med prebivalci in obiskom v Velenju: 34.500 prebivalcev in 82.835 obiskov = 2,4 obiska na leto na prebivalca.

Zaposlovanje je v preteklosti pokrivalo skoraj izključno potrebe v izposoji, komaj kaj pa tiste v »pripravi dela«, tako da je knjižnica šele maja 1999 dobila prvo licenco za kreiranje bibliografskih zapisov v Cobissu. Trenutna zasedenost je 11 strokovnih delavcev (glede na normativ bi potrebovali 15, za slovensko povprečje 3 knjižničarje/10.000 preb. pa 10,5 knjižničarjev samo v Velenju oz. 13,5 za celotno območje); izobrazbena struktura ustreza deloma - izboljšala jo bo nekajletna menjava generacij, ki se je začela v letu 1999 (vključno z dvema štipendistkama bibliotekarstva). Ob splošni relativno nizki zaposlenosti obstaja predvsem izrazito ozko grlo pri pokrivanju obeh zunanjih knjižnic. Glede na čedalje večji delež informacijskih znanosti bi že danes potrebovali dodatno delovno mesto informatika (računalničarja) v kombinaciji z bibliotekarstvom, andragogiko ali podobnim.

Velenjsko knjižnico, v sedemdesetih letih ponos mesta, je temeljito prerasel čas, kar ne velja samo za dotrajano opremo (v zadnjih letih je bilo opravljenih nekaj najnujnejših posegov). Vključno s tisto četrtno prostorov, ki jih danes zaseda galerija, je bila načrtovana za največ 30.000 knjig, danes pa je v njej čez 100.000 enot. Knjižnici je v Velenju na voljo 658 m², kar pomeni dobrih 19 m² na tisoč prebivalcev, s čimer ne dosega niti skromnega slovenskega povprečja 26 m² na 1000 prebivalcev (1997), da normiranih 1.500 m² ne omenjam. Knjižnica lahko v tej situaciji nekatere segmente ponudi kvečjemu močno okrnjene ali pa jih sploh ne more ponuditi (čitalniški, informacijski, tudi bibliopedagoški in -andragoški). Utesnjenost skupaj z zasnovo zgradbe predstavlja tudi dodaten pritisk na povečevanje zaposlenosti: prenapolnjen prostor dopušča manjši pretok bralcev, proti čemur obstaja kot edino, samo delno učinkovito sredstvo podaljševanje odprtosti, drugič, prepolni in preveč na gosto postavljeni regali otežkočajo dostop, zmanjšujejo preglednost in povzročajo dodatno delo pri usmerjanju bralcev in pri kroženju gradiva, tretjič, razpored prostorov ne omogoča na enem mestu združenega evidentiranja izposoje, ki bi pomenilo prihranek vsaj enega delovnega mesta.

Proces avtomatizacije, ki je bil začel s prehodom na računalniško podporo s programom VIR, je z aktiviranjem izposoje v COBISS-u (črtne kode) stopil odločilni korak dalje. Visoke izgube skozi »neevidentirano trajno izposajo« (beri: krajo) gradiva, ki dosegajo skoraj 20 % letnega prirasta, narekujejo nabavo varovalnega sistema.

Prostorska situacija v Šoštanju se je s selitvijo knjižnice v obnovljeni dom kulture leta 2000 izboljšala, s čimer je šoštanska knjižnica dosegla 26,9 m²/prebivalca - slovensko povprečje iz leta 1998, v Šmartnem rešitve še ni.

Zelo zgovorna je primerjava med velenjsko knjižnico in slovenskim povprečjem v letu 1997. Pri **materialnih** parametrih, ki kažejo družbeno skrb za knjižnico, preračunano na prebivalca (finančna sredstva, površina v m² itd.), je knjižnica občutno **pod slovenskim povprečjem**, pri parametrih, ki kažejo **učinek (performanse) knjižnice** (obisk na uro odprtosti, izposoja na obiskovalca), pa je knjižnica **nad slovenskim povprečjem** oz. ga brez nadaljnjega dosega. »Končni« parameter izposoja na prebivalca, ki v Velenju dosega 6 enot, na področju novih občin pa 2 (slovensko povprečje: 7) kaže, da nadpovprečna učinkovitost knjižnice ne more kompenzirati podpovprečnih materialnih razmer, vsaj ne v celoti.

Sedanja oblika organiziranosti je za knjižnico neustrezna. KC slabo deluje predvsem tam, kjer so sploh (bili) razlogi za njegovo ustanovitev: na ravni »strehe« oz. na področju skupnih servisov. Temeljni lastnosti - in problema - obstoječe organiziranosti sta nefunkcionalnost in iz nje izvirajoči nered kot posledica neurejenih notranjih razmerij in nelogične distribucije odgovornosti. Do ugotovitve, da tovrstne težave niso - ali vsaj ne predvsem - plod nevestnosti in slabega dela posameznikov, pač pa posledica specifične organizacijske oblike, je prišla tudi matična služba NUK (zdaj Državna matična služba). V raziskavah, ki so v letih 1984, 1990 in 1993 zajele tako samostojne kot nesamostojne javne knjižnice, je bilo vsakokrat ugotovljeno, da so knjižnice, vključene v mešane zavode, manj uspešne od samostojnih. Velenjska knjižnica je med tistimi, ki so vključene v mešane zavode, daleč največja.

Urejene finance predstavljajo enega od temeljnih pogojev za neovirano delovanje knjižnice in s tem za privlačnost knjižnične ponudbe. Ključni finančni problemi so naraščajoča zadolženost KC (čedalje hujši zaostanki plačil, s tem povezane blokade dobav in njihov vpliv na dejavnost), nenadzorovano prelivanje denarja med dejavnostmi ter nestabilnost oz. nepredvidljivost dotoka.

Če vemo, da traja nabavni cikel od ogledov preko naročil do dobave in računa tja do dveh mesecev, je jasno, da kombinacija zadolženosti in kratkoročnega, celo naknadnega zmanjševanja financ postavlja zavod pred nerešljive probleme, ki nujno vplivajo na dejavnost (padec pri nabavi gradiva povzroči praviloma padec izposoje v naslednjem letu). Res je sicer, da knjižnica ne more živeti zunaj in mimo svojega okolja in da v primerjavi s prvo polovico devetdesetih ustanovitelj namenja več denarja za nakup gradiva, vendar razen v letu 1998 kljub temu ni bil v stanju zagotoviti popolnega financiranja programa, medtem ko obe novi občini ne pokrivata niti normiranih stroškov nabave gradiva. Za slovenske razmere nadpovprečni lastni dohodek (12 % v primerjavi z 8 % slovenskega povprečja v letu 1997 oz. 1078.-SIT na člana) je dodaten znak preskopo odmerjenih subvencij iz javnih sredstev. Isto velja za naraščajoči delež plač v skupni finančni masi zavoda.

V optiki sedanje organiziranosti se zdi, da leži izključni razlog za nastanek izgub v - domnevno ali dejansko - prenizkih, izhod iz krize pa v dodatnih subvencijah. O tistih razlogih za nastanek izgub, ki se skrivajo v sami organiziranosti zavoda, se niti ne sprašujemo. Sanacija likvidnostnega problema, ki bo posegla v jedro problema (vzpostavila odgovornost posameznih enot do lastne porabe in onemogočila prelivanje denarja) in se pri tem naslonila tudi na lastne moči, je možna samo skupaj s temeljito reorganizacijo zavoda, ki je očitno ne želi nihče razen knjižničarjev - celo ustanovitelj ne. Knjižnica bi pri enakem obsegu subvencij brez nadaljnega zmogla finančno skrbeti sama zase vključno z investicijskim vzdrževanjem in celo s sanacijo sedanjega stanja brez dodatnih virov - pod pogojem, da lahko dejansko razpolaga z vsemi svojimi prihodki. Edino, česar nobena knjižnica nikoli ni zmogla sama, je investicija v nove oz. v dodatne prostore.

Razvojne možnosti do 2020

Delovanje knjižnice je mogoče zgostiti ob dveh ključnih oseh.

Prvo, ekstenzivno os predstavlja pokritost območja oz. prisotnost knjižnice med prebivalci. Splošna/javna knjižnica nima opraviti s homogeno populacijo, ampak z vrsto ciljnih skupin, katerih pričakovanja se lahko občutno, na trenutke diametralno razlikujejo.

Dostopnost gradiva in storitev je mogoče izboljšati najprej z rešitvijo prostorskega problema osnovnih lokacij, na obrobju pa bodisi z uvedbo bibliobusa (potujoče

knjižnice), za katerega nakup zagotavlja ministrstvo za kulturo polovični denar do leta 2003, bodisi s širitvijo mreže izposojevališč; zaradi relativno nizke gostote naseljenosti zunaj občinskih središč predstavlja bibliobus cenejšo oz. racionalnejšo rešitev. Problem obrobja se glede na razmerje prebivalstva čuti najbolj v občini Šoštanj, kjer skoraj dve tretjini prebivalstva živi zunaj občinskega središča. V velenjski občini je glede na obratno razmerje - v mestu živi kar štiri petine prebivalcev občine - toliko večja teža na osrednji lokaciji, hkrati je pa v absolutnih številkah »obrobnih« Velenjčanov še vedno več kot »obrobnih« Šoštanjčanov (prebivalci zunaj občinskih središč: MO Velenje 6.500 od 34.500, Šoštanj 5.000 od 8.000, Šmartno 1.000 od 3.000).

Knjižnica iz različnih razlogov ne more in nikoli ne bo mogla vsega gradiva ponuditi na dom, kar pomeni, da bo določen del možno ponuditi šele v ustreznih prostorih: v časopisni, v študijski in v elektronski čitalnici. Razvoj bo možen predvsem v smeri čim širše in lažje dostopnosti gradiva oz. virov informacij ne glede na njihovo fizično lokacijo. To velja tako za knjižno oz. fizično gradivo kot za elektronske in digitalne vire, tako za medknjižnično izposajo kot za kroženje gradiva med posameznimi oddelki knjižnice, tako za izmenjavo neformalnih znanj kot za posredovanje lokalnih informacij. Knjižnični fond in poslovanje knjižnice z bralci sta že danes dostopna preko mrežnih povezav: samo tehnično (beri: finančno) vprašanje je vzpostavitev servisa, preko katerega bralci (»bralci«) naročajo knjige ali druge dokumente iz dosegljivih knjižnic in podatkovnih baz.

Segment informacijskih storitev bo smotno zbrati na enem mestu in prezentacijo razširiti na vse medije - ustno, pisno (tudi na oglasnih deskah), preko telefona v živo ali na odzivnikih, po internetu ... Posebna pozornost bo morala veljati kanalom za povratne informacije od uporabnikov in za omogočanje njihovega vpliva na ponudbo knjižnice.

Za tiste uporabnike, katerih potrebe gredo v smer medčloveških kontaktov, družinja ali skup(i)n(sk)e udeležbe, bo knjižnica morala imeti na voljo ločeno časopisno čitalnico in ločeno predavalnico oz. prireditveni prostor, za betežne, ki jim celo pot do knjižnice predstavlja problem (povprečna starost populacije raste), možnost dostave na dom, pa tudi skupin uporabnikov s posebnimi potrebami - težji invalidi, slepi ..., nepismeni - knjižnica ne bo mogla preprosto ignorirati, čeprav so danes od nje večinoma odrezane.

Sodelovanje s šolami in vrtci bo treba obdržati vsaj na sedanji ravni. Kvečjemu sporadično skrb posvečamo danes velenjskemu domu za varstvo odraslih, medtem ko

se o možnostih za dejavnost v termah in v bolnišnici Topolšica ter v sanatoriju v Ravnah šele pogovarjamo.

Intenziviranje ponudbe predstavlja drugo razvojno os. Knjižnica lahko z oblikovanjem vsebinskih in tipoloških poudarkov v ponudbi odločilno vpliva na svojo privlačnost za posamezne interesne skupine.

Z izobraževalnim delom svoje ponudbe predstavlja najprej dopolnitev/izpopolnitev dela izobraževalnih zavodov. Povod za poudarjeno skrb za zahtevnejše bralce, na primer, ki so v preteklosti prevečkrat ostajali praznih rok, so ob današnjih 1500 študentih visokošolski programi, ki nastajajo v Velenju (računalništvo, rudarstvo, glasba).

Še veliko neizkoriščenih možnosti obstaja pri ponudbi novih medijev (zgoščenke), pa tudi pri periodičnem tisku in pri klasičnem neknjižnem gradivu (zemljevidi ...) je ponudba slaba, ponudbe igrač ali notnega gradiva praktično ni.

Mlade bralce nagovarjamo z različnimi oblikami neformalnega učenja: s pravljicnimi urami, uvajanjem predšolskih in šolskih otrok v knjižnico, ugankami in kvizi. Logično nadaljevanje bi bile podobne oblike tudi za druga področja (pomoč pri učenju, bralni krožki, obdelava obveznega čtiva ipd.) in - glede na razmere toliko bolj - neformalne oblike izobraževanja za odrasle.

Domoznansko funkcijo knjižnica šele začenja prav opravljati, njena dopolnitev oz. razširitev v smeri sistematičnega zbiranja in predstavljanja lokalnih informacij bo možna šele v novih prostorih.

Odprto ostaja vprašanje posebnih zbirk, ki bi npr. predstavile delo vidnih rojakov (dr. Matjaža Kmecla, jezikoslovca dr. Karla Oštirja ...), zbirk visokošolskih programov ipd.

Za naloge, ki jih knjižnica danes še ne opravlja, bo potrebno zagotoviti dodatna delovna mesta (čitalnica, bibliobus), po drugi strani pa bi primernejši prostori omogočili racionalnejšo organizacijo dela in prerazporeditve znotraj obstoječega kadra, tako da novi prostori ne bi nujno potegnili za sabo pretiranih dodatnih zaposlitev.

Določena opravila (premične kolekcije) se da organizirati s pomočjo prostovoljcev in drugih zunanjih sodelavcev. Oddelkoma Šoštanj (22 tedenskih ur) in zlasti Šmartno (6 tedenskih ur) bo treba zagotoviti ustrezno stopnjo zaposlenosti za daljšo odprtost (5 oz. 3 dni v tednu).

Dve od treh lokacij (Velenje in Šmartno) potrebujeta bistveno večje prostore, kot jih imata danes. Enako pomembna bo odločitev glede tega, na kakšen način izboljšati dostop do gradiva in storitev prebivalcem zunaj občinskih središč (bibliobus ali izposojevališča). Proces medmrežnega povezovanja, avtomatizacije in sodelovanja bralcev pri evidentiranju izposoje (knjigomati) bo treba nadaljevati in izpopolnjevati - že zato, da bo rast zaposlenih ostala v normalnih okvirih, pa tudi zato, da bodo knjižničarji lahko v resnici skrbeli za informacije, svetovanje in za gradivo, ne pa predvsem evidentirali.

Odločilni korak
v prihodnost
je Knjižnica
Velenje
storila s
spletno stranjo
leta 2001.

www.vel.sik.si

Združevanje različnih dejavnosti pod (mešano) streho Kulturnega centra se je izkazalo za knjižnicam neustrezno - prej ko se ga bomo iznebili, bolje bo. Po drugi strani je narava knjižničnega dela takšna, da se bomo zmeraj srečevali s pretokom bralcev preko občinskih meja (večja knjižnica po naravi stvari pritegne več bralcev), ki ga bo na sprejemljivi ravni mogoče obdržati le, če bo knjižnični standard v vseh treh občinah vsaj primerljiv, če že ne enak. Pri obstoječi velikosti bi bila - teoretično sicer možna - osamosvojitev dislociranih oddelkov nesmiselna in neracionalna, pa tudi bistveno dražja, kot če oddelka po strokovno-organizacijski plati ostaneta vključena v velenjsko knjižnico. Na nacionalni ravni bodo racionalnost poslovanja, velikostni red zavodov, »objektivne« meje financ in interes bralcev knjižnice vodili k nadaljnjemu združevanju znotraj sistema - delovnemu, institucionalnemu ...

Država se ne bo mogla izogniti odgovornosti za zagotavljanje okvirov za financiranje dejavnosti ne glede na konkretno delitev obveznosti med njo in lokalnimi skupnostmi. Na občinski ravni pomeni urejanje odnosov za obe novi občini predvsem to, da bosta morali v celoti prevzeti financiranje dejavnosti na svojem območju, če ga seveda ne bo prevzela država, in postopoma izenačiti svoj standard z velenjskim.

Najnujnejše do leta 2003

Lajšanje prostorske stiske velenjske lokacije je možno s pridobitvijo dodatnega prostora na drugih lokacijah. Hkrati bo zanjo v letu-dveh treba najti dokončno, se pravi 20- do 30-letno rešitev. V času informatike je stalna naloga slediti razvoju in dopolnjevati oz. izpopolnjevati računalniško in avtomatizacijsko opremo ter povezave. V Velenju bi bilo smotno čimprej instalirati varovalni sistem za gradivo in opremo za avtomatizacijo izposoje.

Prostorske težave šoštanjske knjižnice so v trenutku, ko to pišem, vsaj za nekaj let za nami, za oddelek v Šmartnem bo treba nujno najti prostor - če bo ta knjižnica prisiljena ostati v sedanjem prostoru (36 m²!), bo treba del gradiva umakniti v skladišče.

Za knjižnico najbolj smotrna perspektiva je njena izločitev iz Kulturnega centra in ustanovitev samostojnega zavoda s sedežem v Velenju, katerega odnosi z občinama Šoštanj in Šmartno se, če oz. dokler knjižnice ne bodo prešle v status javne službe pod okriljem države, uredijo s pogodbo. Izločitev iz KC seveda ne izključuje sodelovanja ali povezovanja z drugimi subjekti na področju kulture in zunaj nje, vendar po projektih in na osnovi racionalnosti in boljšega učinka.

V tej - prehodni - fazi bi organizacijska shema knjižnice vsebovala naslednje:

- upravno in tehnično službo (kolikor bi jo sploh vzdrževala sama: edini manjko v tem trenutku bi bilo tajniško-računovodsko delovno mesto, tehnične usluge, kot so vzdrževanje električnih, računalniških instalacij ipd., čiščenje itd. bi bilo smotno in ceneje rešiti s pogodbami z zunanjimi izvajalci),
- (v perspektivi kadrovsko okrepljeno) službo za akcesijo in obdelavo,
- oba velenjska oddelka za izposajo na dom (za odrasle in za mladino),
- oddelek prezenčne izposoje s skupno čitalnico (študijsko, elektronsko in časopisno) in informacijsko-referenčno službo vključno z vozlom lokalnih informacij

(zbiranje informacij in gradiva, prezentacija informacij na panojih, preko telefonov in odzivnikov, na internetu ipd.)

- domoznansko zbirko (alternativno v okviru prezenčnega oddelka),
- oddelka Šoštanj in Šmartno ob Paki
- ter izposojevališča na obrobju ali - bolj racionalno - potujočo knjižnico.

Problem, na katerega lahko komaj vplivamo, je sistemska nedorečenost in nestabilnost financiranja - neenakomerna obremenitev občin, zadolženost javnega sektorja in odstotek BDP, ki ga Slovenija namenja kulturi (0,8 %). Ob povečanju slednjega se bo zagotovo povečal tudi odstotek, ki ga občine namenjajo knjižnični dejavnosti. Z obema novima občinama je treba še v letu 2000 formalno urediti odnose in knjižnicama zagotoviti redno financiranje.

2x3/2-3/10

5/11/10

Lado Planko

KNJIŽNICA NA PRELOMU TISOČLETJA

1. Uvod

Posledica hitre rasti mesta in čedalje večjega interesa prebivalcev je bilo spoznanje, da bo treba v Velenju kljub zgradbi iz 1971 kmalu razmišljati o novih knjižničnih prostorih; prva je do njega prišla Metka Ring v diplomski nalogi leta 1987. Resno odločitev za nove prostore je napovedala vključitev projekta v zakon o kulturnem tolarju, ki ga je državni zbor sprejel konec leta 2002.

Pričujoči tekst je služil kot programsko izhodišče za izdelavo projekta velenjske knjižnice, potrdil pa ga je programski odbor, ki ga je konec marca 2003 imenoval župan Mestne občine Velenje in so ga sestavljali mag. Peter Kovač, MO Velenje, Martina Rozman Salobir iz Osrednje knjižnice Celje, Breda Karun, Knjižnica Otona Župančiča, Ljubljana, Darja Mrevlje-Pollak, arhitektka iz Ljubljane, Urška Šramel, Glasbena šola Fran Korun Koželjski

Velenje, ter mag. Jelka Gazvoda z ministrstva za kulturo, iz domače knjižnice pa poleg vodje knjižnice Lada Planka še Lidija Črnko in Stanka Ledinek.

Tekst je nastajal v letih 2002-2003 in je samo deloma opremljen z običajnim znanstvenim aparatom (navedki); za to objavo je prilagojen oz. skrajšan na nekaterih nebitvenih mestih. Avtor se na tem mestu zahvaljuje kolegicama Martini Rozman Salobir in Marjetki Blatnik za njun prispevek, prvi za več izčrpnih diskusij in vrsto predlogov, drugi za posnetek knjižnične dejavnosti, predstavljen v diplomski nalogi z naslovom Analiza Knjižnice Velenje, ki sem ga uporabil v tretjem poglavju.

2. Knjižnično okolje

2.1 Fizična in demografska podoba

Knjižnica je namenjena predvsem prebivalcem mestne občine Velenje (v nadaljevanju: MOV), skrbi pa tudi za krajevni knjižnici v Šoštanju in Šmartnem ob Paki – današnji samostojni občini sta bili do leta 1995 sestavni del občine Velenje, knjižnici pa sta organizacijski enoti velenjske knjižnice. Na področju bivše občine Velenje oz. današnje upravne enote Velenje (v nadaljnjem besedilu: UEV) predstavljajo prebivalci Velenja 75 %, Šoštanja 19 % in Šmartnega 6 % potencialnih uporabnikov. V širše gravitacijsko območje pa je mogoče mimo Šoštanja in Šmartnega šteti tudi del sosednjih oz. bližnjih občin, na katere Velenje učinkuje kot upravni, industrijski, izobraževalni ... (sub)regionalni center. Del dnevnih migrantov s tega območja, predvsem srednješolcev in zaposlenih, se pojavlja tudi v vlogi knjižničnih uporabnikov oz. članov.

Današnja UEV zavzema 197 km² površine; od tega je 56 % gozdnih, 34 % kmetijskih in 9,3 % ostalih površin. Iz tabele 1, Površina in prebivalstvo ..., je razvidna relativno visoka gostota poselitve v MOV, znak urbanega značaja poselitve, ter bistveno nižja gostota poselitve v obeh manjših občinah. Vsi podatki se praviloma nanašajo na leto 2001, v nasprotnem primeru je leto posebej označeno.

Tabela 1: Površina in prebivalstvo UEV

Občina/ Podatek	Površina v km ²	Število naselij	Število prebivalcev	Št. preb. v obč. sred.	Prebivalci na km ²	% preb. v obč. sred.
Velenje	83,5	25	34.046	26.468	407,7	77
Šoštanj	95,58	9	8.215	2.769	85,9	33
Šmartno	17,84	10	2.935	594	164,5	20
Skupaj UE	196,9	44	45.196	29.831	229,5	66

Sama MOV meji na občine Polzela, Šoštanj, Slovenj Gradec, Mislinja, Dobrna in Žalec. Konec 2001 je štela 34.046 prebivalcev, od tega mesto Velenje 26.468 (podatki o številu prebivalstva se ne ujemajo zmeraj, razlike naj bi bile posledica različnih metodologij obdelave).

Naselja na obrobju občine so precej raztresena, v njih živi v povprečju po 316 prebivalcev. Številčnega praga 1.500 prebivalcev v strnjnem naselju, ki bi terjal krajevno knjižnico, ne dosega nobeno od njih: ob Velenju so največje naselje Škale z 835 prebivalci, najmanjše Lopatnik s 34 prebivalci. Od središča mesta je najbolj oddaljeno naselje Plešivec - 8,5 km. Večina naselij je povezana z mestom z delavskimi avtobusi (običajna frekvenca trikrat dnevno), Velenje in Topolšica sta preko Šoštanja povezana z javno avtobusno progo. Po velikosti velja Velenje za peto mesto v Sloveniji oz. za deveto mestno občino. Danes Mestna občina Velenje obsega 25 naselij, organiziranih v 12 krajevnih skupnosti in v 3 mestne četrti. Število in predvsem obseg nekaterih naselij sta se v preteklosti precej spreminjala zaradi ugrezanja terena, ki ga povzroča izkopavanje premoga.

Rast prebivalstva MOV se je v zadnjih letih praktično ustavila. Naravni prirast je v letu 2001 znašal +126 (317 živorojenih proti 191 umrlim), selitveno gibanje 2001 (selitveni prirast) je bilo negativno: - 213 (651 osebkov se je odselilo iz občine in 438 se jih je v občino priselilo).

Tabela 2: Gibanje prebivalstva v (Mestni) občini Velenje po 1991

Na dan	Prebivalci (M)OV	Moški	Ženske
31. 12. 1991	27.665	13.704	13.961
31. 12. 1992	27.278	13.501	13.777
31. 12. 1993	27.147	13.414	13.733
31. 12. 1994	27.113	13.418	13.695
po 1. 1. 1995	33.436	16.330	17.106
31. 12. 1996	33.224	16.417	16.807
31. 12. 1997	34.253	17.110	17.143
31. 12. 1998	33.908	16.900	17.008
31. 12. 1999	34.186	17.230	16.956
31. 12. 2000	34.091	17.215	16.876
31. 12. 2001	34.046	17.174	16.872
31. 12. 2002	33.011	16.342	16.669

V tabeli 3, Prebivalstvo 1995-2001 ..., je gravitacijsko območje predstavljeno razširjeno s 75 % (srednja vrednost med današnjim odstotkom knjižničnih uporabnikov z bivališčem izven MOV in primerljivim odstotkom srednješolcev) na 100 %. Podatki iz časa pred 1995 so zaradi poznejših teritorialno-upravnih sprememb - delitve bivše občine Velenje, priključitve Vinske gore itd. - samo pogojno uporabni. Ničelno rast prebivalstva MOV v zadnjih letih projiciramo tudi v leto 2021.

Tabela 3: Prebivalstvo 1995-2001 in projekcija rasti do 2021

Območje/Leto	Preb. 1995	Preb. 2001	Preb. 2021 (proj.)
Osnovno gravit. območje (MOV)	33233	34046	34000
Razširjeno gravit. območje	44311	45394	50842

Velenje je - zahvaljujoč rasti industrije in rudarstva - od petdesetih let prejšnjega stoletja dalje doživljalo skokovito demografsko rast, ki se je umirila okrog leta 1990. Močna imigracija je vzrok za današnjo po izvoru pisano narodnostno strukturo prebivalstva (78 % Slovencev, razen njih 28 narodnosti), ki je pa v javnem življenju praktično ni čutiti. Nizka starost imigrantov je imela do začetka devetdesetih let za posledico zelo številne generacije otrok (nad 600 v enem letu oz. okrog 10.000 do 15. leta starosti - skoraj 30 % populacije), ki so se medtem prepolovile, povečuje se delež starejših v tretjem življenjskem obdobju. Mesto je še leta 1991 kazalo nizko povprečno starost prebivalstva 32 let. Medtem se je povprečna starost občanov MOV sicer dvignila na 36,8 let, a je še vedno dve leti in pol nižja od povprečne starosti v Sloveniji (vir: SURS, Popis 2002).

Tabela 4: Številčno stanje posameznih starostnih skupin v MOV

Starost v letih	0	1-6	7-14	15-18	19-26	27-64	65 +
Štev. oseb	284	1862	3283	2208	4690	18915	2849
%	0,8	5,5	9,6	6,5	13,7	55,6	8,4

Mesto še danes zaznamuje izrazit industrijski utrip (delovno intenzivna proizvodnja, katere znak je visoko povprečno število zaposlenih – nad 40 - na gospodarsko družbo pri slovenskem povprečju 13), čeprav se izobrazbena struktura prebivalcev, razmerja med dejavnostmi ipd. postopno spreminjajo.

Tabela 5: Struktura prebivalstva nad 15 let po izobrazbi (vir: SURS, Popis 2002)

Obm./ Izobr.	Skupaj	brez izobr.	nepop. osnovna	osn.šola	nižja in sred. poklic.	strok. in splošna srednja	višja	visoka dodipl.	podipl.
Slovenija	1663869	11337	104219	433910	452292	447049	84044	114630	16388
%	100	0,68	6,26	26,08	27,18	26,87	5,05	6,89	0,98
MOV	28242	211	1259	7235	8635	7883	1310	1553	156
%	100	0,75	4,46	25,62	30,58	27,91	4,64	5,50	0,55

Število delovno aktivnega prebivalstva v MOV znaša 19.750, od tega sta še vedno približno dve tretjini zaposleni in rudarstvu; povprečna plača znaša bruto 192.402.-SIT (90% slovenskega povprečja) oz. neto 124.113.-SIT (92 % slovenskega povprečja). Nezaposlenost je v MOV je leta 2002 dosegla 11,9 % oz. 1989 oseb, od tega 1078 (54 %) žensk. Odstotek nezaposlenih v Šoštanju in Šmartnem je nekaj nižji (9,6 % oz. 7,5 %). Glede na izobrazbo je bilo nezaposlenih

- 787 oseb s I. in II.stopnjo izobrazbe (40 %),
- 480 s III. in IV. (24 %),
- 634 s V. (32 %),
- 45 s VI. (2 %) ter
- 43 s VII. stopnjo izobrazbe (2 %).

Povprečno število prejemnikov socialne pomoči v MO Velenje v letu 2002 je bilo 1400.

2.2 Gospodarstvo

Velenje je eno izmed najmočnejših gospodarskih središč Slovenije z razvitim premogovništvom, kovinsko industrijo in drugimi gospodarskimi in negospodarskimi dejavnostmi. Kovinsko-predelovalna industrija s tovarno gospodinjske opreme Gorenje zaposluje v svojih obratih skoraj tretjino vse delovne sile v dolini, sam poslovni sistem je tudi eden največjih izvoznikov v Sloveniji. Poleg Gorenja in Premogovnika so večje družbe v Velenju še Vegrad, Era, Veplas, Esotech ...

Tabela 6: Podjetja v (Mestni) občini Velenje po dejavnostih

Na dan 31. 12.	Skupaj	Industrija, rudarstvo	Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	Gradbeništvo	Gostin. in turizem	Trgovina	Izobraž., znanost, kultura	Zdravstvo, soc. varstvo	Druge javne, skup. in oseb. stor., obrt
1991	326	76	1	16	10	60	11	2	22
1992	479	85	3	23	13	88	15	2	40
1993	623	112	5	29	16	112	24	3	46
1994	686	124	5	30	20	116	24	4	50
1995	609	99	4	27	18	102	21	4	41
1997	605	112	4	29	14	221	11	4	15
1998	603	112	4	31	15	214	10	5	18
1999	617	114	4	29	15	218	11	6	18

2.3 Vzgoja in izobraževanje

Vzgoja in izobraževanje v Velenju sta bila pogojena z naraščanjem prebivalstva in z naglim gospodarskim razvojem.

V velenjskih vrtcih je bilo pred uvedbo devetletke (2001) zajetih 1129 otrok; leto pozneje, t.j. 2002/2003, še vedno 928 otrok.

V krogu 1,5 km okrog knjižnice je pet od šestih osnovnih šol, zadnja od skupno šestih matičnih osnovnih šol in sedmih podružničnih šol je bila zgrajena leta 1988. V osnovnih šolah vključno s podružnicami se je v letu 2000/01 šolalo skupno 3.208 otrok, v letu 2002/03 pa 3.064. V velenjskem centru srednjih šol, oddaljenem 300 metrov od knjižnice, obiskuje v letu 2002/03 2.564 dijakov (vpis 2001/02: 2.272), od tega 970 dijakinj, pet različnih programov: splošno in strokovno gimnazijo, poklicno in tehniško šolo, elektro in računalniško šolo, poklicno in tehniško strojno šolo, poklicno in tehniško rudarsko šolo ter poklicno in tehniško šolo za storitvene dejavnosti. Po teritorialni provenienci je 57 % dijakov CSŠ iz MOV, 12 % dijakov iz občine Šoštanj, 2 % dijakov iz občine Šmartno, 29 % pa iz drugih občin.

Ključni dejavnik na področju glasbe je Glasbena šola Frana Koruna – Koželjskega Velenje, ki je tudi eden izmed osrednjih organizatorjev velenjskih kulturnih prireditev.

V letu 2002/03 je imela vpisana 902 učenca, od tega 45 na srednji stopnji (umetniška gimnazija).

V šolskem letu 2001/02 so na višji strokovni šoli diplomirali prvi študentje iz programa rudarstvo in geotehnologija. Šola omogoča tudi študij računalništva, pripravlja pa se še študij informatike. Predvidoma v š. l. 2004/05 bo v Velenju mogoč tudi študij glasbe oz. glasbene pedagogike. Vseh študentov v MO Velenje v letu 2001 je bilo 1.145 (3,4 % prebivalstva).

Ljudska univerza izkazuje v letu 2002 165 oblik dela, 17.007 opravljenih ur in 3.660 udeležencev. V okviru univerze za III. življenjsko obdobje se je v 53 krožkih izobraževalo 720 upokojencev.

Na podlagi nizke povprečne starosti prebivalstva, deleža študentov v MOV (34/1000 prebivalcev) in v savinjski regiji (30/1000 prebivalcev, torej 90 % slovenskega povprečja), standarda oz. višine povprečne plače zaposlenih, dosežene stopnje zaposlenosti in izobrazbene stopnje večine nezaposlenih je mogoče prognozirati nadaljno in pospešeno rast potreb po izobraževanju.

2.4 Civilni in kulturni prostor, lokalni mediji

Kulturno podobo mesta oblikujejo najprej poklicne dejavnosti, ki so v tem trenutku še združene v kulturnem centru: ob knjižničarstvu še muzej, galerija in organizacija prireditev, dalje mladinski center, glasbena šola, zveza prijateljev mladine, v zadnjih letih se v tej vlogi pojavljajo tudi knjigarne in večje trgovine itd. Društveno življenje je na splošno relativno živahno, tudi amaterska kultura se združuje v društvih, ta pa v zvezi kulturnih organizacij (v MOV 27 kulturnih društev, v UEV skupno 314 društev, od tega 46 kulturnih).

Infrastruktura na področju kulture obsega velenjski grad, knjižnično zgradbo vključno z galerijo, več dvoran z naslednjimi kapacitetami: v sklopu glasbene šole sta velika z 250 sedeži in orgelska s 150 sedeži, kinematograf razpolaga z večjo (250 sedežev) in manjšo (60 sed.) dvorano, vendar si ju deli s kongresnim centrom v hotelu Paka, dvorana v domu kulture z gledališkim odrom sprejme skoraj 400 obiskovalcev, sejna dvorana v občinski zgradbi 120. Poleg tega razpolagajo krajevne skupnosti na obrobju z večnamenskimi dvoranami, ki občasno služijo tudi kulturnim prireditvam.

V mestu izhaja 16 šolskih, tovarniških ipd. glasil, lokalni časopis, obstajata dve radijski postaji in studio regionalne televizije.

3. Knjižnica

3.1 Poslanstvo in cilji

Knjižnica je po definiciji UNESCO »vsaka organizirana zbirka monografskih in serijskih publikacij ter drugega knjižničnega gradiva, kjer zaposleni uporabnikom omogočajo uporabo gradiva ter jim pri tem pomagajo. Splošna knjižnica je namenjena zadovoljevanju informacijskih, kulturnih, izobraževalnih in razvedrilnih potreb prebivalcev lokalne skupnosti. Služi vsem prebivalcem, lahko pa zadovoljuje specifične potrebe družbenih skupin, kot so otroci, pripadniki vojske, bolniki v bolnišnicah, zaporniki ipd. Svoje storitve opravlja brezplačno ali za simbolično nadomestilo«. Hkrati je knjižnica »lokalni informacijski center, ki omogoča svojim uporabnikom brez držkov dostop do vseh vrst znanja in informacij.« (Unesco, Manifest o splošnoizobraževalnih knjižnicah, 1994).

Svoboda, blaginja in razvoj družbe in posameznika so temeljne vrednote človeka. Doseči jih je moč samo tedaj, ko je dobro obveščeni državljan sposoben, da sam uresničuje svoje demokratske pravice in se aktivno vključuje v družbo. Konstruktivno sodelovanje v njej in razvoj demokracije sta odvisna od zadostne izobrazbe in od prostega in neomejenega dostopa do znanja, duhovnih oz. kulturnih dobrin in informacij. Splošne knjižnice so dejanska vrata lokalne skupnosti do znanja, zagotavljajo osnovno podstavo učenja od mladosti do starosti, samostojnega sprejemanja odločitev in kulturnega razvoja posameznika in socialnih skupin. Njene storitve so na voljo uporabnikom po načelu enakega dostopa ne glede na starost, raso, spol, vero, narodno pripadnost, jezik ali socialni položaj, v knjižnici naj vsaka socialna skupina najde gradivo, ki pokriva njene potrebe. Gradivo naj bo sestavljeno in izbrano tako, da odraža aktualno dogajanje in razvoj družbe, pa tudi temeljne dosežke človekovih prizadevanj in ustvarjalnosti v preteklosti. Ponudba in storitve vključujejo poleg dostopa do tradicionalnih medijev tudi dostop do sodobne tehnologije. Posebne vrste storitev in gradiv je knjižnica dolžna zagotoviti oziroma priskrbeti tistim uporabnikom, ki iz kakršnih koli razlogov ne morejo uporabljati rednih storitev in običajnih gradiv, npr. pripadnikom jezikovnih manjšin, ljudem s telesnimi okvarami, negovancem v bolnišnicah.

Knjižnica tudi podpira razvoj podeželja iz periferije v kulturno, izobraževalno in informacijsko kvalitetnejše okolje, poživlja življenje manjših skupnosti, povezuje lokalni sistem z informacijskimi, izobraževalnimi in kulturnimi sistemi zunaj občine. S svojim vplivom dolgoročno povečuje kvaliteto življenja posameznika in skupnosti, zmanjšuje izseljevanje in socialne razlike, krepi kulturno življenje, pomaga dvigovati izobrazbeno strukturo, krepi gospodarstvo, pomaga razvijati pismenost.

Zakon o knjižničarstvu iz leta 2001 opredeljuje dejavnost knjižnic kot

- zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva,
- zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij,
- izdelovanje knjižničnih katalogov, podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov,
- posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev,
- sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij,
- pridobivanje in izobraževanje uporabnikov,
- informacijsko opismenjevanje,
- varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik,
- drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo.

Poleg tega nalaga splošnim knjižnicam še, da

- sodelujejo v vseživljenjskem izobraževanju,
- zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo,
- zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih,
- organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture,
- organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami,
- organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo.

Težišče storitev splošne knjižnice je v izpolnjevanju nalog, ki so vezane na informacije, pismenost, izobraževanje, raziskovanje in kulturo:

- oblikovanje in utrjevanje bralnih navad pri otrocih od rane mladosti dalje,
- spodbujanje domišljije in ustvarjalnosti pri otrocih in mladini,
- vzbujanje interesa za knjigo in branje,
- podpiranje individualnega, formalnega in neformalnega izobraževanja na vseh stopnjah,

- sooblikovanje zavesti o temeljnih vrednotah družbe, o pomenu kulturne dediščine, umetnosti, znanstvenih dosežkov in inovacij,
- pospeševanje dialoga med kulturami in spodbujanje različnosti kultur,
- zagotavljanje državljanom dostopa do vseh vrst informacij, nastalih v lokalni skupnosti ali pomembnih zanj, ter do splošno dostopnih gradiv javnih oblasti,
- nudenje informacijske podpore posameznikom, malemu gospodarstvu, civilnim združenjem in interesnim skupinam,
- pomoč pri razvijanju informacijske pismenosti in uveljavljanju računalniškega opismenjevanja,
- pomoč pri izboljševanju funkcionalne pismenosti.

Strateška delovna področja knjižnice so torej:

- podatkovno, bibliografsko, usmerjevalno, tematsko ... informiranje
- splošne informacije o lokalni skupnosti in za lokalno skupnost (domoznanstvo)
- splošne javne informacije
- specialne informacije
- kulturne in sprostitvene dejavnosti
- izobraževanje
- biti komunikacijsko-socialno središče (organizirane oblike, kot so prireditve, in neorganizirane – spontane oblike, kot so srečevanje posameznikov ipd.)

3.2 Knjižnična mreža

Velenjska knjižnica sodi med splošne knjižnice tretje skupine, torej med srednje velike slovenske knjižnice. Knjižnična zgradba, ki jo je projektiral arhitekt Adi Miklavc, je bila postavljena leta 1971; njeno estetsko vrednost povečujeta vitraž ob vhodu in leseni strop, ki ju je izdelal Jože Horvat Jaki. Knjižnica stoji v samem centru mesta Velenje, tako da hodijo naključni uporabniki na svoji poti pogosto mimo knjižnice, zgradba je kljub temu, da ni ravno velika, dobro opazna. V neposredni soseščini knjižnice so poleg šol še stanovanjske soseske, nakupovalni centri, trgovine, banke, pošta, kulturni dom, kinematograf ... Najbolj očiten orientir zanj je Titov spomenik, pa tudi zgradbi občinske uprave in upravne enote sta v neposredni bližini. Od osrednje avtobusne postaje je oddaljena 200 metrov, od železniške (povezava s Celjem) slab kilometer.

Urbani značaj osnovnega gravitacijskega območja, to je MOV, narekuje skupaj z velikostnim redom in s koncentracijo prebivalstva v občinskem središču enosrediščni koncept knjižnice z dopolnilom v obliki premičnih zbirk na specifičnih lokacijah, kot so podružnične šole, dom za varstvo odraslih ..., pa tudi – danes sicer zunaj občinskega področja ležeče – zdravilišče in bolnišnica.

V letu 2001 je bila knjižnica organizacijska enota Kulturnega centra Ivana Napotnika (v bližnji prihodnosti bo osamosvojena v skladu z zakonom o knjižničarstvu) in je vključevala tri enote:

- v Velenju, Titov trg 5: oddelek za odrasle, oddelek za otroke, službo za nabavo in obdelavo, domoznansko zbirko; v okviru KC upravno-administrativno in tehnično službo,
- v Šoštanju, Trg Jožeta Lampreta 3, leta 2000 obnovljeno krajevno knjižnico v kulturnem domu v izmeri 215 m² (oddaljenost od sedežne lokacije 5,5 km), in
- v Šmartnem ob Paki, Šmartno 72, krajevno knjižnico v kulturnem domu v izmeri 36m² (oddaljenost 12 km).

Vse tri enote so v celoti vključene v COBISS, kar pomeni tudi dostop do interneta: obdelava od 1996 dalje, izposoja v Velenju od l. 1998, v Šoštanju od l. 2000 in v Šmartnem od leta 2001. Gradivo in storitve so članom dostopne križem, ne glede na enoto, kjer so vpisani. Knjižnica ponuja poleg splošnega dostopa do knjižnega in neknjižnega gradiva (zgoščenke, video- in audiokasete, zemljevidi ...), informacij in interneta tudi prve elektronske podatkovne zbirke s polnimi besedili (lus-info, Eb-sco). Digitaliziranost podatkov o lastnem gradivu omogoča objavo njihove dostopnosti na internetu ter časovno neomejene interaktivne servise preko interneta in preko telefonskih vmesnikov.

Poleg obeh krajevnih knjižnic knjižnica oskrbuje premične zbirke na treh lokacijah: dve sta namenjeni otrokom do 10 let v okviru podružničnih šol Škale (od 1999) in Vinska gora (od 2002), ena pa stacionarnim gostom v zdravilišču Topolšica. Načrtovane lokacije premičnih zbirk so dom za varstvo odraslih v Velenju (trenutno razpolaga z majhno lastno zbirko), bolnišnica Topolšica (po opravljeni adaptaciji prostorov) ter sanatorij v Ravnah nad Šoštanjem.

Knjižnica deluje tudi kot mesto in medij za strokovno srečevanje knjižničarjev gravitacijskega območja.

Tabela 7: Knjižnična mreža

Leto *	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
A	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
B	/	42.892	42.754	/	42.556	42.556	45.503	44.048	44.048	44.000	45.162	44.494
C	/	9.235	9.361	/	8.554	8.755	8.755	7.520	7.520	7.262	6.745	6.951
D	/	/	/	/	/	/	1	1	1	1	1	1
E	/	/	/	/	/	/	2	2	2	2	2	2
F	/	/	/	/	/	/	17	17	17	17	17	17
G	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
H	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
J	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE
K		/	/	/	/	/	/	/	/	DA	DA	DA
L	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	2	3
M	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	2	3
N	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	16	14
O	/	/	/	/	/	/	/	/	/	0	0	0
P	/	50	50	50	50	59	59	57	57	57	57	57
R	/	18	18	18	18	23	23	23	23	31	38	38
S	/	68	68	68	68	82	82	80	80	88	95	95
T	/	/	/	/	/	/	3.766	/	4.088	4.102	4.146	4.146

Legenda poizvedbe:

A - število občin

B - število prebivalcev na območju knjižnice

C - od tega mladih do 15 let

D - število krajev z več kot 10.000 prebivalci

E - število krajev 1.500 do 9.999 prebivalci

F - število krajev z manj kot 1.500 prebivalci

G - število knjižnic; osrednja in dislocirane enote

H - dislocirane enote

J - bibliobus

K - premične zbirke

L - število krajev s premičnimi zbirkami

M - število postajališč premičnih zbirk

N - število krajev z manj kot 1.500 prebivalci brez knjižnične dejavnosti

O - število občin brez knjižnične dejavnosti

P - število ur tedenske odprtosti osrednje knjižnice

R - tedenska odprtost dislociranih enot

S - tedenska odprtost vseh izposojevališč

T - letno št. ur odprtosti vseh izposojevališč

3.3 Prostor in zbirka

Knjižnična stavba igra pri delovanju knjižnice seveda ključno vlogo. Tu poteka ves komunikacijski in informacijski proces, od prostorskih zmogljivosti je odvisna prostorska organiziranost knjižnice, med drugim nadzor nad prostorom, razmestitev gradiva, njegovo varovanje pred odtujevanjem, pred svetlobo, vlago ...

Skupna površina današnje stavbe znaša 813 m² in je bila namenjena 30.000 enotam gradiva, tako da bi stavba zadostovala za 20 do 30 let po odprtju. Leta 1988 je knjižnica z ustanovitvijo galerije v okviru Kulturnega centra izgubila približno 150 m² površine, s čimer se je razpoložljiva kvadratura zmanjšala na 660 m². Med 1991 in 2001 se je na tej površini skoraj podvojila količina gradiva (1991: 65.860 enot, 2001: 120.292 enot). Posebej boleča pomanjkljivost velenjske knjižnice je neobstoječa čitalnica, saj neizogibni šumi pri izposoji gradiva, komunikacija med bralci in osebjem, zvonjenje telefona ipd. onemogočajo za resnejše delo potrebno tišino in zbranost. Pri normativu 39m²/1000 prebivalcev predstavlja doseženih 19m²/1000 prebivalcev slabo polovico potrebnega prostora:

Tabela 8: Knjižnične površine in gradivo

Lokacija/Podatek	Kvadratura m ²	m ² / 1000 preb.	Enot gradiva / m ²
Velenje	663	19,2	181,4
Velenje (vse enote)	914	19,9	161,2
Slovenija	66.351	33,5	113,0

Če so leta 1989 v programskih izhodiščih še ugotavljali, da knjižnici manjka dobrih 40 % gradiva do normativa 3 enot zaloge na prebivalca, se je ta plat opremljenosti medtem temeljito spremenila. Knjižnica je v l. 2001 razpolagala v Velenju s 120.292 enotami zaloge, od tega z 42.289 enotami za mladino do 15 let (35 %). Stanje knjižnične zbirke na matični lokaciji konec leta 2001 je predstavljeno v tabeli 9, kjer zgornja vrstica predstavlja številčno stanje knjižnih monografij, spodnja pa številčno stanje monografij na vseh medijih (tudi kasete, zgoščenke itd.), ter v tabeli 10, ki prikazuje razmerje naslovov po namembnosti; priporočena razmerja so 70:30 v korist gradiva za odrasle oz. 60:40 v korist neleposlovja. Situacija pri serijskih publikacijah je specifična in na tem mestu ni bila upoštevana. Večina gradiva je v prostem pristopu (95 %). V zadnjih letih je knjižnica bistveno povečala izločanje zastarelega gradiva, s čimer se izboljšujeta ažurnost in privlačnost zbirke.

Tabela 9: Knjižnična zbirka (monografije, enote)

Vrsta gradiva	Leposlovje	Neleposlovje	Skupaj
knjižno gradivo	66.717	48.095	114.812
knjižnično gradivo	67.474	50.197	117.671

Tabela 10: Knjižnična zbirka (vse gradivo, naslovi)

Namembnost gr.	Št. naslovov	%
odrasli	34.761	80
mladina	8.279	20

Prehod na COBISS je povzročil mdr. nekaj večjih posegov v način zbiranja podatkov o gradivu, pripomogel k njihovi občutno večji ažurnosti (prva inventura gradiva je bila opravljena leta 1998, njena posledica pa odpis več kot 20.000 izginulih enot), v tem kontekstu je bila med letoma 1998 in 2000 opravljena tudi postopna selekcija in vnos obstoječe zaloge v Šoštanju in Šmartnem.

Tabela 11 prikazuje skupno stanje oz. gibanje zaloge vseh treh enot. Knjižno gradivo v tabeli predstavlja skupno število knjig, brošur in serijskih publikacij. V stolpcu neknjižno gradivo je prikazano skupno število vsega kartografskega gradiva, grafik, slik, fotografij, plakatov, notnega gradiva, rokopisov, videokaset, kaset, zgoščenk, tri-dimenzionalnega gradiva, igrač ter multimedijskega gradiva.

Tabela 11: Podatki o obsegu zbirke in o letnem prirastu

Leto	Enot zaloge	Prirast enot	Odpis enot	Knjižno gradivo	Neknjižno gradivo	% prirasta glede na leto prej
1991	86.902	6.574	917	/	/	/
1992	91.866	6.911	2.934	90.069	1.797	5,1
1993	95.894	5.854	1.952	93.868	2.026	-15,3
1994	101.186	6.480	1.357	98.818	2.368	10,7
1995	106.580	6.026	303	104.050	2.197	-7
1996	112.385	5.418	655	110.270	2.115	-10
1997	118.067	6.628	729	115.824	2.243	22,3
1998	124.762	8.938	/	/	/	34,9
1999	130.339	9.236	9.971	128.443	1.896	3,3
2000	137.289	7.159	1.307	134.794	2.119	-22,5

2001	147.271	8.921	6.202	143.950	3.321	24,7
2002	153.306	6.860	1.465	149.389	3.917	-23,1

Podatki v tabeli kažejo, da se je skupna knjižna zaloge v navedenem časovnem intervalu povečala za 57 %. Nihanja prirasta, ki bi naj letno dosegel vrednost 9000 enot ($45/000/ \times 200$ enot na 1000 prebivalcev), so znak nestabilnosti okolja, zlasti finančnega (prim. tudi poglavje 3.7. Finance in ...). Padci in vzponi pomenijo nepopolno pokrivanje tekoče ponudbe gradiva, povzročajo dodatno delo, pri uporabnikih vzbujajo nezadovoljstvo s kvaliteto storitev in jih begajo, knjižnico v njihovih očeh skratka postavljajo v vlogo nezanesljivega partnerja.

3.4 Osebj

Knjižničar v splošni knjižnici je aktiven posrednik med uporabniki in viri, torej je število osebja pomemben faktor pri organizaciji dela in načrtovanju sprememb. Potrebe po številu zaposlenih se povečujejo z rastjo obiska ter s prirastom gradiva.

Podobno kot situacija pri gradivu se je v zadnjih letih precej spremenila tudi kadrovska situacija. V knjižnici je danes zaposlenih 13 strokovnih delavcev (leta 1991 11), poleg tega 1 tehnični in 1 upravni, pri tem pa ni upoštevan tisti del upravnih oz. administrativno-računovodskih ter tehničnih storitev, ki je združen na ravni Kulturnega centra.

Priporočeno razmerje strokovnih delavcev (knjižničarjev v ožjem smislu) 1:1 med bibliotekarji in višjimi knjižničarji proti knjižničarjem in manipulantom, ki je leta 1989 še bilo problem, to že nekaj časa ni več: trenutno je v knjižnici zaposlenih 5 bibliotekarjev in 4 višji knjižničarji (vsi s strokovnimi izpiti, poleg tega 3 licence za kreiranje bibliografskih zapisov v COBISS-u) nasproti 4 knjižničarjem (3 strokovni izpiti, 1 licenca), kar pomeni ravno današnje priporočeno razmerje 70:30 v korist bibliotekarjev in višjih knjižničarjev. Izposojno-informacijsko službo v Velenju opravlja 9 zaposlenih. Manj zahtevna – manipulantska - dela se pokrivajo deloma z javnimi deli, deloma z občasno pomočjo preko študentskega servisa.

Tabela 15 prikazuje gibanje števila zaposlenih v Knjižnici Velenje; zaradi študija ob delu, menjave generacij v zadnjih letih (upokojitve) ter zaradi porodniškega staleža nekatere navidez nelogične številke.

Tabela 12: Število zaposlenih po 1991

Kvalifikacija / Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
bibliotekarji	/	2	2	2	2	1	1	1	1	1	5	5
višji knjižničarji	/	8	9	8	8	9	9	9	10	10	8	4
knjižničarji	/	1	1	2	2	3	3	3	2	2	1	4
knjižnični manipulant	/	/	/	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Skupaj (redno zaposleni s strok. izpitom in/ali knjižnič. izobrazbo)	11	11	12	13	13	13	13	13	13	13	14	13
upravni delavci	/	/	/	1	1	1	1	1	1	1	1	1
tehnični delavci	/	/	1	/	/	1	1	1	1	1	1	1
javna dela	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	3
študentski servis	/	/	/	/	/	/	1	1	/	3	1	1

Po mednarodnih strokovnih priporočilih naj bi v splošni knjižnici bil zaposlen en strokovni delavec na vsakih 10-12.000 izposojenih knjižnih enot. Pri izposoji gradiva iz leta 2002, ki znaša 299.543 izposojenih enot, bi knjižnica morala potemtakem zaposlovati 25 strokovnih delavcev. Primerjava števila izposojenih enot na strokovnega delavca v letih 1991 in 2001 kaže kljub povečanju števila zaposlenih tudi njihovo bistveno večjo obremenitev: 15013 izposojenim enotam leta 1991 stoji nasproti 21095 izposojenih enot v letu 2001.

Podobno, čeprav manj drastično sliko daje izračun glede na Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, objavljen v Uradnem listu RS št. 73/2003. Ta navaja v 14.členu kot minimum zaposlenih strokovnih delavcev za opravljanje nalog iz 2.člena zakona 0,32 delavca na 1000 prebivalcev; v našem primeru bi to pomenilo $45(000) \times 0,32 = 14,4$ zaposlenih (stanje: 13). Dodatno k temu predvideva pravilnik po 0,32 delavca za opravljanje vsake od dodatnih nalog iz 16.člena zakona (vseživljenjsko izobraževanje, domoznanstvo, splošno dostopno gradivo javnih oblasti na elektronskih medijih, spodbujanje bralne kulture, dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami, organizacija kulturnih prireditev), torej $5 \times 0,32 = 1,6$ delavca in k temu 1 strokovnega delavca za opravljanje domoznanske dejavnosti na prirast 5.000 enot gradiva oz. sorazmerno nižji delež pri nižjem prirastu. Razen tega predvideva po 1 administrativno-tehničnega oz. manipulativnega delavca na 10.000 prebivalcev, kar predstavlja 4,5 zaposlenih. Kadrovskega deficit velenjske knjižnice glede na že doseženo povprečje potemtakem predstavlja 1,4 strokovnega

delavca in 2,5 administrativno-tehničnega delavca (če ne štejemo skupnih služb oz. računovodstva KC) po 2.členu zakona ter vsaj 1,6 strokovnega delavca (brez domo-znanstva) po 16. členu zakona; skupaj torej 3, ne da bi šteli skupne službe KC.

V anketi iz 2001 uporabniki ne skoparijo s pohvalo zaposlenim: vsega 1,4 % (ob 3,5 %, ki na vprašanje niso odgovorili) jih ni bilo zadovoljnih s kakovostjo storitve in z znanjem oz. usposobljenostjo osebja, 2,1 % jih je bilo nezadovoljnih zaradi čakanja. Prijaznost in ustrežljivost osebja se pojavljata kot posebej pohvale vredna pri četrtini anketiranih, z njima pa ni bilo zadovoljnih 0,7 %.

3.5 Tehnična opremljenost

Hiter prodor računalniške tehnologije tako v knjižnice kot v druge dimenzije življenja knjižnic ne pušča ob strani. Tehnologija spreminja ne le naravo zahtev uporabnikov, ampak tudi pogoje in načine za njihovo zadostitev, vključuje lastno participacijo uporabnikov pri reševanju problemov ipd., zato je zadostna tehnična opremljenost ključnega pomena za uspešno opravljanje nalog. Medmrežna povezava omogoča dostop tudi do tujih knjižničnih katalogov (vzajemni računalniški katalog in drugi) in drugih podatkovnih baz, izboljšano dostopnost fizičnega gradiva preko medknjižnične izposoje ipd.

Prve korake v smeri avtomatizacije je velenjska knjižnica storila leta 1990 z računalniškim programom VIR, ki pa še ni omogočal povezav v omrežje zunaj lokalnega. Leta 1996 se je knjižnica začela vključevati v COBISS, s čimer se je za več korakov dvignil knjižnični standard, n.pr. preko dosegljivosti informacij o dostopnosti posameznih naslovov ali izvodov, pa interaktivnih servisov, kot sta podaljševanje ali rezervacija gradiva po telefonu ali internetu itd.

Na matični lokaciji je uporabnikom na voljo 5 osebnih računalnikov z dostopom na internet in en terminal za iskanje bibliografskih podatkov v COBISS/OPAC in drugih bazah. Uporabniki imajo na voljo tudi dva tiskalnika, enega za osebne računalnike, drugega za tiskanje s terminala.

Razmišljanja o tehnični zaščiti gradiva pred krajo, ki se jim pridružuje možnost uporabe knjigomata, so doslej ustavljale finance.

Tabela 13: Tehnična oprema matične knjižnice

Aparature/Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2002
AV oprema	/	/	/	/	/	1	2	2	2	4	10
telefon	DA	DA	DA	DA	DA	DA	2	8	8	9	9
faks	/	/	/	/	/	/	0	1	1	1	1
kopirni stroj	/	/	/	/	/	1	1	1	1	1	1
PC z internetom	/	/	/	/	2	3	3	5	6	8	11
PC brez interneta	/	4	4	/	0	0	0	0	0	0	0
terminal	/	/	/	/	2	2	10	7	7	7	7
tiskalnik	/	2	3	4	4	3	3	8	8	10	12
skener	/	/	/	1	1	1	1	1	1	1	1

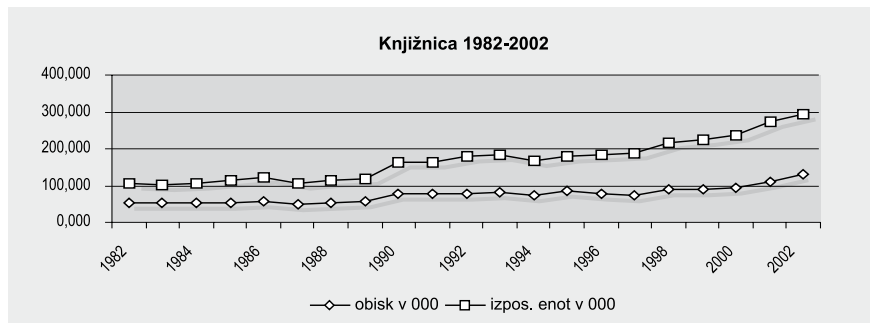
3.6 Poslovanje z uporabniki

Učinka knjižnice – veselja najmlajših ob pisanih slikanicah, zagnanosti njihovih malo starejših kolegov pri branju pustolovskih romanov, splošne koristi, ko knjižnica do-
raščajočo mladino odtegne ulici, prihrankov časa in denarja ob servisiranju študen-
tov z gradivom, izposojenim iz drugih knjižnic ... - neposredno ne znamo meriti, še
manj učinkov tako pridobljenega znanja. Posredno pa je mogoče uspešnost knjižni-
ce meriti po njeni odmevnosti med prebivalstvom - obisku, količini izposojenega
gradiva, odstotku včlanjenega prebivalstva ipd.

Registrirani obisk in izposoja na dom, merjena v številu izposojenih enot, sta relativ-
no zanesljiva in primerljiva kazalca za merjenje uspešnosti. Osnovno informacijo o
velikostnem redu dejavnosti in o dinamiki rasti predstavljajo najprej skupni podatki
o vseh treh knjižničnih enotah.

Po letu 1995 se letna rast izposoje celotne velenjske knjižnice giblje v okviru rasti
drugih slovenskih knjižnic, ki letno rast okrog 10 % beležijo že od začetka desetletja
dalje. Pri nespremenjenem trendu, kot ga je uvedlo leto 1998, pa je mogoče na-
povedati naslednjo podvojitev izposoje (400.000 izposojenih enot) za leto 2006 oz.
2007, kar bi pomenilo 12,5 % oz. 11,1 % letne rasti.

Graf 1: Knjižnica (Velenje, Šoštanj, Šmartno) 1982-2002

Članstvo

Kot splošno izobraževalna knjižnica je knjižnica namenjena vsem starostnim, socialnim, izobražbenim itd. skupinam bralcev. Član knjižnice lahko postane vsakdo, ki se s podpisom pristopne izjave obveže, da se bo ravnal po pravilniku knjižnice, in ki plača članarino za tekoče leto, če je ni oproščen. Določene storitve, kot je npr. izposoja na dom, so pridržane samo članom, saj je knjižnica kot dober gospodar dolžna poskrbeti za to, da obdrži evidenco nad izposojenim gradivom. Šele s preходом na COBISS je bila knjižnica v stanju ugotoviti realno stanje aktivnega članstva.

Tabela 14: Število aktivnih članov knjižnice po 1991

Leto	Št. članov	Nad 15 let	Do 15 let	Porast v %
1991	9.685	4.971	4.714	/
1992	12.115	4.515	7.600	/
1993	12.431	4.721	7.710	/
1994	13.671	5.351	8.320	/
1995	12.421	7.354	5.067	/
1996	7.355	4.400	2.955	/
1997	8.147	4.553	3.594	10,7
1998	7.331	4.482	2.849	-10
1999	7.976	4.868	3.108	8,8
2000	8.158	4.873	3.285	2,3
2001	8.505	4.994	3.511	4,3
2002	8.928	5.467	3.461	5

Zaradi sprememb pri zbiranju podatkov v preteklosti so podatki o aktivnem članstvu manj zanesljivi od podatkov o registriranem obisku ali izposojenem gradivu, tako tudi podatki pred aktiviranjem izposoje v COBISS-u (t. j. pred 1998) niso v celoti primerljivi s poznejšimi. Poleg tega je število oz. delež članstva v prebivalstvu odvisen od splošne finančne situacije knjižnice in od politike članarin – kljub simboličnim zneskom vedno znova ugotavljamo, da si z isto izkaznico dostop do storitev omogoča več bralcev. Ob vseh pomanjkljivostih pa predstavlja gibanje članstva enega od temeljnih kazalcev za vlogo knjižnice v konkretnem prostoru.

Velenjsko, matično enoto knjižnice je v letu 1991 obiskovalo 5609 članov. Obdobje 1991-2001 kaže 2,7 %, obdobje 1999-2002 pa 4,3 % povprečne letne rasti članstva. Od leta 1996 do danes se je skupno število članov povečalo za 21,3 %. Zanimivo je, da delež članstva raste ne glede na siceršnje številčno gibanje (točneje: mirovanje) prebivalstva.

Prebivalci Velenja predstavljajo 83,5 % članstva velenjske enote, prebivalci Šoštanja 8,8 %, Šmartnega 2,2 %, člani iz sosednjih oz. bližnjih občin pa 5,5 %.

Tabela 15: Članstvo na matični lokaciji 1991-2001 in projekcija rasti do 2021

Leto/Podatek	Članstvo	% prebiv.
1991	5609	17,4
1999	6610	19,4
2000	7105	20,9
2001	7148	21,0
2002	7491	22,0
2011	10820	31,8
2021	15954	43,4

Temeljna značilnost knjižnične dejavnosti v Velenju je njena nadpovprečna prisotnost med mladino, ki se zrcali tudi v visokih odstotkih včlanjenosti. Sodelovanje z vrtci in šolami (organizirani obiski in ogledi, pravljичne ure, kvizi, knjižne uganke itd.) ter dodatna razpršena ponudba bibliopedagoških oblik dela se kažeta kot preizkušeni in učinkovit model za privabljanje mladih. Privlačnost ponudbe doseže vrh med študentsko populacijo, katere tri četrtine prepoznajo v knjižničnem članstvu svoj interes.

Upadanja deleža mladine v prebivalstvu knjižnica doslej ni čutila, nasprotno, interes – obisk, izposoja itd. - mladine je čedalje večji, posebno pri servisiranju najstnikov oz. mladostnikov je še dovolj neizkoriščenih možnosti. Kljub visokim odstotkom članstva med mladimi pa je treba računati z zmanjševanjem njihovega deleža v članstvu, saj številčnega padca rasti populacije za polovico - ali celo za več kot polovico - tudi morebitno povečanje včlanjenosti na 80 ali 90 % populacije ne bo oz. ne bi moglo nadomestiti.

Zato se bo glede na obstoječe demografske in socialne trende in na aktualne deleže ciljnih skupin v prihajajočih letih moral bistveno povečati angažma knjižnice v smeri pridobivanja oz. včlanjevanja odraslih uporabnikov: nezaposlenih, zaposlenih, upokojencev, pa tudi manjših pravnih oseb, ki jim lahko knjižnica opravlja vlogo informacijskega servisa.

Tabela 16: Aktivni člani knjižnice, ki predstavljajo več kot 3 % knjižničnega članstva

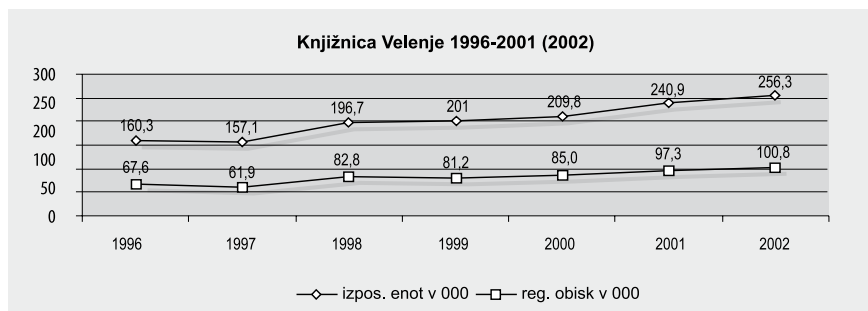
Ciljna skup./ Podat.	Številčno stanje populacije	Od tega članov knjižnice	Včlanjeni % populacije	% knjižnič. članstva
predšolski otr.	2146	619	28,8	8,7
osnovnošolci	3208	1903	59,3	26,6
dijaki	2272	1518	66,8	21,2
redni študentje	1145	843	73,6	11,8
zaposleni	19750	1307	6,6	18,3
nezaposleni	1989	272	13,7	3,8
upokojenci	6516	262	4,0	3,7

V primerjavi številčnih razmerij je oddelek za odrasle sicer manj spektakularen od otroškega, vendar to ne pomeni, da bi bil nezmožen reagiranja na potrebe okolja - zadovoljstvo uporabnikov tako s kvaliteto storitev kot s prijaznostjo knjižnice in knjižničarjev prihaja do izraza tako v anketah kot v zabeleženih stopnjah rasti. Brez nadaljnjega je mogoče tudi ugotoviti, da prostorska stiska temu oddelku povzroča več težav, saj mora po naravi stvari skrbeti za več oz. za raznovrstnejšo ponudbo.

Izposoja in obisk

Predvidevanja kazalcev rasti temeljijo na podatkih matične lokacije, prikazanih v grafu 2.

Graf 2: Knjižnica Velenje 1996-2002

Pri projekcijah smo upoštevali dejavnike, ki govorijo za nadaljne povečevanje interesa in/kot obiska:

- zaostrovanje socialnega razslojevanja kot posledica globalizacije,
- tehnološke spremembe,
- rast deleža študentov oz. izobražujoče se mladine v populaciji (tudi dnevni migranti),
- rast potreb po informacijah in po podpori trajnostnem izobraževanju,
- kompenzacija relativnega zaostanka dejavnosti za slovenskim povprečjem, ki je razviden iz za 2 % nižjega deleža včlanjenega prebivalstva,
- pospešek, ki ga običajno povzroči privlačnost nove knjižnice,

ter dejavnike, ki govorijo proti rasti obiska:

- ničelna rast prebivalstva MOV,
- odseljevanje visoko izobraženih kadrov zaradi premajhnih možnosti zaposlovanja ('beg možganov'),
- rast tiste dimenzije tehnološkega napredka, ki omogoča dostop in uporabo storitev brez fizičnega obiska knjižnice (virtualna izposoja - tudi kot nadomeščanje fizične izposoje oz. na račun njenega obsega).

Dolgoročno predvidevamo stopnjo rasti 5 % (izposoja) oz. 4,4 % (obisk).

Obseg izposoje na dom

Dnevni obseg izposoje v sezoni znaša danes okrog 950 enot, pri čemer niha med 700 in 1.650 enotami, izjemoma zraste tudi čez 2.000 enot. Leta 2021 bo dnevno povprečje izposoje doseglo 1.900 enot; dnevne konice se bodo povečale na 3.300 enot.

Obseg izposoje na uro se danes giblje okrog 150 izposojenih enot, ob konicah se podvoji in doseže oz. preseže 320 enot na uro. Po dvajsetih letih navedene rasti bo to pomenilo povprečje 300 enot na uro oz. urno konico okrog 650 enot.

Količina vrnjenega gradiva predstavlja dodatno 80 % izposojenega gradiva.

Prezenčna izposoja se giblje v velikostnem redu 4.000 registriranih enot letno; po-datek je glede na začetek obdelave periodike pred tremi leti, glede na samo delno evidenco te izposoje in glede na sedanji knjižnični prostor zgolj orientacijske narave.

Obseg obiska

Obseg registriranega obiska je med 1996 in 2001 zrasel s 67.600 na 97.300 obiskov, to je za 44 %. Iz ankete, opravljene v maju 2003, je mogoče razbrati, da je 40 % anketiranih knjižnico obiskalo iz drugih razlogov in ne (samo) zaradi izposoje gradiva na dom ali vračanja, npr. zaradi uporabe računalnika, iskanja informacij, branja časopisov ...

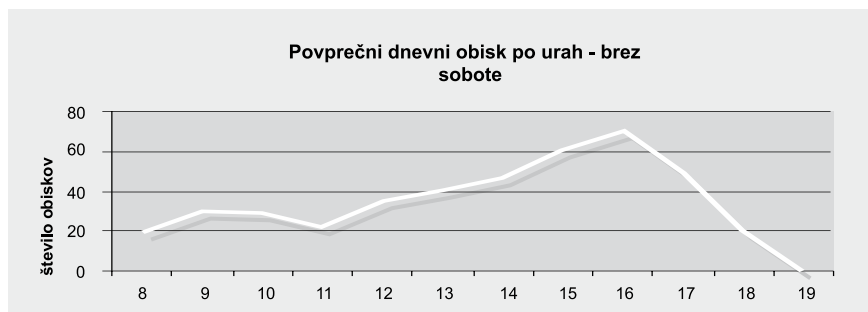
Povprečje dnevnega obiska predstavlja srednjo vrednost registriranega dnevnega obiska, to je 428 obiskovalcev; dejanski obisk je po oceni od registriranega večji za tretjino, torej $(428 + 30\% =) 556$. Za to, da bi prišli do relevantnih števil za dimenzioniranje prostora in opreme, je treba spomniti, da zlasti izpostavljeni ponedeljki dosegajo občutno višje vrednosti obiska, npr. 700 registriranih obiskov, po večdnevni zaprtosti pa število zaniha tudi proti 1.000 obiskom dnevno.

Tabela 17: Obisk na delovni dan

Leto / Obisk	Povpr. dnevni v sezoni	Povpr. dnevni v sez. (korig.)	Dnevna konica	Dnevna konica (korig.)
2001	428	556	600	780
2021	800	1045	1130	1470

Vrednosti obiska po urah se gibljejo med 20 in 100. V konici okrog 15., 16. ure popoldne registriramo obisk 70 obiskov na uro (ob ponedeljkih več kot 100), kar pomeni, da knjižnica ob dnevnih konicah že danes sprejme nad 100 (ob ponedeljkih nad 160) obiskovalcev na uro.

Graf 3: Obisk po urah – november 2001

Deležu otrok in mladine velja nameniti posebno pozornost. Obiski mladine, ki jo knjižnica servisira v okviru otroškega oddelka, predstavljajo 43.421 obiskov od 97.299 oz. 46 %. Razmerje med odraslimi in mladimi bralci pri izposoji še okrepi nadpovprečni delež mladih: v novembru 2001 so si izposodili 11.964 enot od vsega izposojenih 23.804 enot ali 50,3 %.

3.7 Odprtost za obiskovalce

Tedenska odprtost velenjske knjižnice – matične lokacije znaša 57 ur. Knjižnica je odprta vse dni v tednu razen nedelje in sicer v ponedeljek, torek, sredo in petek od 8.00 do 19.00; v četrtek od 8.00 do 17.00 (zaradi prireditev se zapira dve uri prej kot sicer) ter v soboto od 8.00 do 12.00 ure.

Tabela 18: Odprtost knjižnice za obiskovalce

Odprtost / Leto	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
tedenska odprtost											
matične knjižnice ur	50	50	50	50	59	59	57	57	57	57	57
tedensko št. ur vseh											
izposojevališč	68	68	68	68	82	82	80	80	88	90	90
letno št. ur vseh											
izposojevališč	/	/	/	/	/	/	/	4.088	4.102	4.146	4.146

3.8 Prireditve in usposabljanje uporabnikov

Velenjska knjižnica je izvajalec prireditev, ki bogatijo lokalni prostor in ljudi v njem. Uveljavila se je kot eden od ponudnikov kulturnih in informativnih prireditev za vse starostne skupine, s pripravo prireditev pa uresničuje več ciljev, omeniti je treba predvsem promocijski cilj (pridobivanje uporabnikov) ter uvajanje in individualno pomoč članom pri uporabi gradiva in storitev. V te namene uporablja skupaj z galerijo in s prireditvami Kulturnega centra Ivana Napotnika razstavišče v pritličju stavbe.

Knjižnica organizira dejavnosti za različne ciljne skupine uporabnikov, za predšolske otroke, osnovnošolce, srednješolce, študente ter odrasle. Sem štejemo različna srečanja z ustvarjalci, pravljичne ure, razstave ob različnih priložnostih, predavanja z diapozitivi ter strokovno mentorsko delo. Knjižnica Velenje ponuja: ure pravljic, cool knjigo, predstavitev knjig, knjižne razstave, kvize in uganke, srečanja z ustvarjalci, glasbene večere, strokovna predavanja, ustvarjalne delavnice in drugo; likovne in fotografske razstave so posledica skupnih prostorov z galerijo.

Ura pravljic je dejavnost, namenjena otrokom od 4. leta dalje. Pri urah pravljic skušamo spodbujati predvsem otrokovo domišljijo in vzpodbuditi zanimanje za knjigo. Ura poteka tako, da knjižničarka ob slikanici pripoveduje ali bere pravljico. Pri tem ima pripovedovanje, po izkušnjah knjižničark, ki vodijo uro pravljic, veliko prednost pred glasnim branjem. Otroci lahko po koncu pripovedovanja narišejo npr. glavnega junaka zgodbe.

Cool knjiga je velenjska posebnost, namenjena pogovorom najstnikov (nekako med 12. in 16. letom) med seboj, posamezne knjige, ki jih udeleženci seveda prej preberejo, so v pomoč pri pogovoru o vročih temah in nabiranju prvih življenjskih izkušenj; prisotna knjižničarka igra moderatorsko in usmerjevalno vlogo.

Pri uganki meseca uporabniki s pomočjo knjižničnih pomagal in knjig v knjižnici iščejo odgovore na zastavljena vprašanja. Mlajši uporabniki se s tem navajajo na samostojno iskanje knjižničnega gradiva. Ob koncu ugankarskega roka izžrebajo nagrajenca med reševalci, ki so pravilno odgovorili. Nagrada je vedno knjižna. S tem knjižnica predstavi knjigo kot vir informacij in navaja na uporabo gradiva.

Srečanje z ustvarjalci je dejavnost, pri kateri knjižnica povabi k sodelovanju pisatelje, pesnike, likovne ustvarjalce ali druge ljudi, ki pripomorejo k širitvi znanja, pritegnejo k obisku ipd..

Knjižne razstave so oblika promocije knjig in vzpodbujanja bralne kulture. Velik odziv imajo tiste, kjer je knjižnično gradivo privlačno predstavljeno, pri čemer gre za razstavo knjig določenega avtorja, razstavo starih knjig, tematske razstave ob posebnih priložnostih (npr. 8. februar – kulturni praznik ...) itd..

Ustvarjalne delavnice so običajno tematsko obarvane in se navezujejo na določene praznike. Gre za izdelovanje voščilnic, okraskov in drugih izdelkov. Njihov namen je vzpodbujati kreativnost uporabnikov knjižnice.

Knjižnica prireja tudi knjižno tržnico, imenovano knjižni boljši sejem, kjer v nakup za simbolično ceno ponudi izloženo gradivo. Knjižna tržnica je vedno dobro obiskana in odziv uporabnikov je pozitiven. Denar, pridobljen na ta način, knjižnica vloži v nakup gradiva. Tu seveda ne gre za velike vsote denarja, ampak predvsem za »reciklažo« gradiva.

Tabela 19: Število in obisk prireditev

Leto	Št. prireditev	Št. obiskovalcev	Obisk/priř.
1999	149	7.122	47
2000	193	7.304	38
2001	171	8.026	46

Povprečen obisk prireditev znaša nekaj deset, izjemoma 80 do 100 obiskovalcev. Mladinske oz. otroške skupine se praviloma držijo velikosti, ki so v skladu s pedagoško-didaktičnimi pogoji oz. prostorskimi normativi za šole in vrtce (skupine 15 oz. 20-30 otrok).

Rasti interesa bo mogoče racionalno slediti samo s politiko intenzivnega navajanja in usposabljanja uporabnikov na samostojnost pri uporabi knjižničnih virov in kapacitet, poleg tega pa še s kontinuirano skrbjo za ustrezno opremo (računalniška oprema, knjigomati, prilagojeni fotokopirni stroji ...).

3.9 Finance in pravni položaj

Finančna sredstva za delovanje knjižnice v največji meri zagotavlja lokalna uprava (občine, zlasti sedežna), delno država, delno pa knjižnica sama s svojim prihodkom.

Tabela 20: Prihodki in odhodki knjižnice

Leto/Post.	Državni organi	Občinski organi	Lastni prihodki	Skupaj prihodki	Skupaj odhodki	Razlika prih.-odh.
1992	1.844.916	17.189.318	927.798	20.156.084	11.161.482	8.994.602
1993	3.374.775	23.022.902	1.487.602	27.885.279	27.853.036	32.243
1994	4.535.000	29.353.864	3.001.832	36.890.696	38.538.015	-1.647.319
1995	5.442.000	39.255.749	4.446.945	49.144.694	49.077.664	67.030
1996	6.530.400	44.361.049	5.690.310	58.928.418	53.065.343	5.863.075
1997	8.489.000	55.061.069	6.543.758	70.093.827	63.063.572	7.030.255
1998	(ni pod.)	(ni pod.)	10.660.400	78.579.191	75.277.159	3.302.032
1999	14.384.514	63.802.074	9.675.376	87.861.964	86.219.991	1.641.973
2000	15.143.000	60.234.000	11.069.000	86.446.000	78.825.000	7.621.000
2001	12.474.000	81.075.000	12.873.000	106.422.000	109.238.000	-2.816.000
2002	12.939.000	94.108.545	14.048.455	121.096.000	121.104.000	-8.000

Tabela prikazuje prihodke in odhodke knjižnice v celoti. Pri tem je potrebno upoštevati, da knjižnica deluje v okviru KC IN Velenje in ne kot samostojni javni zavod (v tabeli zato ni zajet pripadajoči del stroškov administracije oz. uprave). Odhodki knjižnice so nakup knjižničnega gradiva, drugi programski in splošni stroški (npr. stroški izobraževanja in izpopolnjevanja, računalniške in druge opreme ...), plače zaposlenih ter sredstva za investicije oz. za obnovitvena dela.

Finančni položaj knjižnice med 1992 in 2002 osvetljujeata stolpec lastnih prihodkov, ki so se s 4,6 % leta 1992 povečali na 12 % in več konec desetletja, s čimer so privzeli poleg 'pedagoške' tudi ekonomsko funkcijo, ter nenadzorovano prelivanje sredstev med enotami KC, ki ga je moč razbrati skozi razliko med prihodki in odhodki in ki gre večino časa v škodo knjižnice (4.463.319.-SIT prelitih sredstev v korist knjižnice nasproti 34.552.210.-SIT prelitih sredstev v škodo knjižnice, slednji podatek je v kurzivu). Vključenost v mešani zavod predstavlja v tem trenutku poglavitno slabost knjižnice: mešani zavodi so knjižnicam izrazito neprijazni, kot je z raziskavami v letih 1984, 1990 in 1993 ugotovila tudi državna matična služba; pri tem je bila med temi knjižnicami (večinoma so že samostojne) velenjska knjižnica največja.

4. Projekcija prostorov in organiziranosti

Knjižnica naj bo v središču območja, ki mu je namenjena, dobro izbrana lokacija je temeljnega pomena za uspešno izvajanje dejavnosti. Velikost knjižnice pogojujejo število in struktura prebivalcev na določenem območju, velikost zbirke in vloga knjižnice na območju delovanja.

Operativni cilji knjižnice v novih prostorih so: povečati privlačnost knjižnice (merjeno z obsegom obiska in opravljenih storitev), nadaljevati s približevanjem ponudbe potrebam okolja (merjeno z gibanjem števila članov knjižnice), izboljšati kvaliteto uporabe knjižničnih virov in kvaliteto knjižničnih storitev.

Načelne opredelitve:

- splošne knjižnice so namenjene javnosti in so tudi simbol svobodne izbire,
- oblika naj sledi funkciji (funkcija zgradbe se uveljavlja kot knjižnica),
- pri načrtovanju upoštevati deset- do dvajsetletni interval razvoja,
- izračun potrebne površine, gradiva in opreme ter osebja naj temelji na izhodiščnih merilih, ki jih dajejo standardi in normativi za splošne knjižnice,
- pri načrtovanju upoštevamo uporabo knjižnice, lokalno, regionalno in nacionalno knjižnično mrežo, prisotnost izobraževalnih, kulturnih in informacijskih ustanov v okolju, knjižnični kader in upravljanje knjižnice.

4.1 Zbirka in prostor

Če prebivalstvu razširjenega gravitacijskega območja namenimo po 4 enote gradiva, dobimo ($4 \times 50.842 =$) 203.368 enot fizične zaloge, kar predstavlja zgornjo mejo zbirke. Od 11.000 prebivalcev v obeh zunanjih občinah Šoštanju in Šmartnem ob Paki jih danes polovico oskrbimo v krajevnih knjižnicah, druga polovica pa raje prihaja na matično lokacijo. Na to razmerje naslonimo projekcijo gradiva in zmanjšamo velikost zbirke za 22.000 enot, ki bodo na voljo v obeh krajevnih knjižnicah, kar pomeni, da bo na matični lokaciji 181.000 enot.

Pospesena družbena in gospodarska dinamika, hitrejša zastarevanje znanja, skrajševanje tehnoloških ciklusov, večja produkcija itd. predstavljajo povečan pritisk na knjižnico v smislu osveževanja zaloge. Proti nevarnosti pretirane, nefunkcionalne rasti zaloge je sicer mogoče delovati s povečanim odpisom, vendar je kljub temu

mogoče predvideti, da bo knjižnična zbirka še pred koncem dvajsetletnega projekcijskega obdobja dosegla velikost, ko njena rast ne bo več smiselna.

V zadnji četrtini projekcijskega obdobja bo torej potrebno začeti s spreminjanjem razmerij oz. z uravnovešanjem prirasta in odpisa (kolikor gradiva bo knjižnica izločila, toliko ga bo lahko tudi nabavila). V primeru višje dinamike čistega prirasta od načrtovane bo s tem seveda potrebno začeti sorazmerno prej.

Tabela 21: Projekcija rasti zbirke do 2021

Komentar, sklic	Enot gradiva
Stanje zaloge 2001	120.000
letni prirast 6800 enot ($34/000 / x 200$ enot na 1000 preb.) – prirast do 2021	+136.000
skupaj	256.000
letni odpis 3750 enot – odpis do 2021	-75.000
Stanje zaloge 2021	181.000
od tega:	
knjig in periodičnega tiska	161.000
neknjižnega gradiva	20.000

Tabela 22: Izračun potrebnih površin po gradivu – projekcija do 2021

Komentar, sklic / Podatek	Enot gradiva	Normativ m ² /enot	Skupaj m ²
knjige v prostem pristopu	70.000	15 / 1000	1050
referenčno gradivo	4.000	10 / 1000	40
gradivo v priročnih skladiščih	9.000	7 / 1000	63
gradivo v zaprtem skladišču	52.000	5 / 1000	260
naslovi periodike v prostem pristopu	200	25 / 100	50
neknjižno gradivo	20.000	10 / 1000	200
(od tega audio nosilci	11.000		
video	6.000		
podatkovni	3.000)		
domoznanska zbirka	20.000	3 / 1000	60
skupaj	181.000		1.723

Izračun potrebnega prostora

- po številu prebivalcev: za 34.000 prebivalcev po 39 m² na 1000 prebivalcev, povečano za 30 % (za logistiko, upravnotehnične potrebe, garderobe, prostor za prireditve itd.) = $1326 \text{ m}^2 + 30 \% = \mathbf{1724 \text{ m}^2}$;
- po gradivu: $1723 \text{ m}^2 + 30 \%$ za logistiko, upravnotehnične potrebe, prireditve itd. = **2240 m²**;
- (primerjalno za 50.000 prebivalcev: po 35 m² na 1000 prebivalcev, povečano za 30 % = $1750 \text{ m}^2 + 30 \% = \mathbf{2275 \text{ m}^2}$).

V tem primeru predlagamo kot realno vrednost za načrtovanje potrebnega prostora aritmetično sredino med obema vrednostima: $2240 + 1724 = 3964 : 2 = \mathbf{1982 \text{ m}^2}$.

4.2 Zgradba in oprema

Knjižnična zgradba naj bo:

- fleksibilna s strukturo in servisi, ki se lahko prilagajajo (prostori, kot je praviljična soba, naj bodo v času, ko v njih ni organiziranih prireditev, prosto dostopni, uporabni tudi za prezentacijo gradiva, zasnovani in opremljeni pa tako, da jih bo mogoče s čimmanj posegi usposobiti za menjavo funkcije),
- strnjena, med uporabniki in prostorom, osebjem in gradivom naj ne bi bilo velikih razdalj,
- dostopna, z lahko razumljivim načrtom od zunaj in znotraj,
- razširljiva za dodatno rast knjižnične zbirke z minimalno prilagoditvijo,
- pestra v ureditvi, da omogoča svobodno izbiro storitev in knjižničnega gradiva,
- organizirana, tako da uporabniku olajša soočenje s knjižničnim gradivom,
- udobna, da omogoča učinkovito uporabo,
- bivanjsko stalna (sredstva za zaščito knjižničnega gradiva, ki vzdržujejo stalno temperaturo, vlažnost, svetlobo, stopnjo hrupa),
- varna, z možnostjo za nadzor uporabnikovega vedenja,
- ekonomična, poceni za vzdrževanje, finančno in kadrovsko.

Pri zasnovi prostorov je treba voditi računa o

- smotrni razporeditvi prostorov glede na obiskovalce (kratka, hrupnejša, številčnejša uporaba bliže vhodu, daljša, mirnejša bolj oddaljena),
- postavitvi gradiva po vsebinskih oz. tematskih sklopih ne glede na vrsto, medij itd.,
- odločitvi za osrednji izposojni pult, skozi katerega naj gre vse gradivo, tudi tisto v specialne čitalnice, in
- odločitvi za več manjših čitalnic namesto ene večje.

Konkretna rešitve in razmerja bodo seveda odvisne od globalne vmestitve projekta. V smislu racionalne izrabe prostorov bi bilo na mestu tudi prostor, namenjen logistiki (hodnike, stopnišča), opremiti z razstavnimi vitrinami in podobnim.

Knjižnico glede na dostopnost sestavljata dve območji:

- javno območje, dostopno in namenjeno delu z uporabniki, in
- interno območje, namenjeno upravnim, strokovnim, tehničnim ... službam,

glede na prevladujoči namen - funkcionalnost pa

- vstopno-komunikacijski sklop,
- izposojno-informacijski sklop in
- upravno-tehnični sklop.

Posamezni sklopi predstavljajo relativno zaokrožene funkcionalne celote in naj bodo po možnosti dostopni tudi ločeno.

4.3 Organiziranost

Medsebojni učinek opreme, gradiva in knjižničarjev naj zagotovi optimalno pokritost prostora, višjo kvaliteto storitev, racionalno izrabo prostora ter usposobljenosti in delovnega časa osebja. Le-to bo moralo v nebstveno večjem številu pokriti bistveno večji prostor, kot ga pokriva danes, kar bo mogoče samo s prehodom na manj tesno spremljanje uporabnikov. Zaradi kadrovske intenzivnosti, ki jo zahteva obratovanje informacijsko-izposojnega sklopa, je realno računati z racionalizacijskimi posegi drugje, n.pr. s tem, da bo tisti del knjižnice, ki potrebuje manj osebja – poleg večnamenske dvorane tudi čitalnice - odprtlj dalj časa kot informacijsko-izposojni sklop, zato mu namenimo ločen oz. neodvisen dostop. Za pokrivanje informacijsko-

izposojnega sklopa zgodaj dopoldne, ko prihaja relativno nizko število obiskovalcev, bi kazalo razmišljati o kompromisnem oz. prilagojenem izposojnem režimu.

Spremenjena zasnova in organizacija prostora bosta povzročili prilagoditve današnjih delovnih profilov. Tako bodo izposojni informatorji med postavljenim gradivom ('na oddelkih') razbremenjeni izposojne evidence in posredovanja referenčnih informacij, pa fotokopiranja ipd., kar bo zbrano drugje. Evidenco fizične izposoje bo smiselno zbrati v centralni izposojni pult, podprt z varovalnim sistemom, skozi katerega bo šlo vse gradivo, ki bo zapustilo informacijsko-izposojni sklop: pri današnjem obsegu izposoje bosta zadostovali dve delovni mesti, podprti s knjigomatom; za omilitev neobičajno močnih konic in za poznejšo rast sta v izposojnem pultu predvideni/opremljeni dodatni dve delovni mesti in dodatni knjigomat. Kot poenostavitev oz. racionalizacija se ponuja izpeljava procesa prezenčne (točneje: čitalniške) izposoje po istem kanalu, to je skozi centralni izposojni pult.

V primerni oddaljenosti od izposojnega pulta, takorekoč na vhodnem križišču dostopov do zbirk v prostem pristopu bo pred referenčno zbirko stal osrednji informacijsko-referenčni pult, na katerem bodo na voljo tako uvodne in usmerjevalne kot referenčne informacije, na nasprotni strani pa bo podprt z integrirano čitalnico (4 PC-ji, 2-3 delovne mize za uporabnike).

Zaposlitve so načrtovane skladno z normativi in standardi za knjižnice (5 strokovnih delavcev na 10.000 prebivalcev, za 34.000 prebivalcev to pomeni $3,4 \times 5 = 17$ strokovnih delavcev, za celotno knjižnico 22; manipulativni 1 na 10.000 preb. = 3,4 zaposlenih pri 34.000 preb.).

Posamezni sklopi obsegajo:

vstopno-komunikacijski	370 m ²
informacijsko-izposojni	1450 m ²
upravno-tehnični	162 m ²
skupaj	1982 m ² .

4.4 Vstopno-komunikacijski sklop **370 m², 4 zaposleni**

Vhodni predprostor:

- območje uvodnih informacij, kažipotov, usmerjanja, ogledovanja ipd., od tod dostop v informacijsko-izposojni sklop, večnamensko dvorano in v čitalnice,
- vstopne informacije tudi elektronsko (npr. na monitorju komentiran posnetek sprehoda skozi knjižnico),
- prostor za eventualnega receptorja, ki bo skrbel za uvodne informacije in za vpis novih članov, oz. za varnostnika,
- 2-3 prosto dostopni računalniki za delo stoje,
- nočni trezor za vračanje gradiva zunaj delovnega časa,
- prostor za promocijske akcije, za panoje s tiskanim gradivom (drobni tiski), za informacije o knjižnici, mestu, deželi, prireditvah, potovanjih ..., za razstave likovnega materiala in gradiva (vitrine!), za izmenjavo informacij med uporabniki, npr. obvestila tipa 'bralci bralcem' (kupim-prodam, iščem ...) ipd.,
- opcija: mini trgovinica (variantno: miniknjigarna oz. antikvariat) s ponudbo izločenega gradiva, razglednic, spominkov ipd., lahko z majhnim skladiščem,
- garderoba za bralce in obiskovalce prireditev (manj plaščev zmanjšuje možnost za odtujevanje gradiva!), eno delovno mesto ob prireditvah, čez dan samopostrežna,
- dostop do sanitarij.

Večnamenska dvorana:

- zasnova in oprema naj omogočita čim bolj vsestransko uporabnost prostora,
- ločen vhod čim bližje glavnemu vhodu oz. iz vhodne avle, tako da dogajanje v dvorani ne bo motilo informacijskih in izposojnih aktivnosti niti obratno,
- namenjena prireditvam, kot so literarni večeri, predstavitev knjig, pogovori z avtorji,
- literarnim, likovnim, oblikovalnim, glasbenim delavnicam (support v obliki prostora, opreme, animacije, PR in strokovne pomoči),
- manjšim razstavam (knjižne, likovne ipd.) – tudi skupno z vhodnim lobbyjem,

- multimedijška čitalnica - prostor, namenjen skup(i)n(sk)i uporabi audio in video gradiva: filmov, glasbenih zapisov, zvočnih knjig ..., glasbenim (analitični večeri, posvečeni posameznim avtorjem ali zvrstem ...) in filmskim večerom (predvsem nekomercialni, to je umetniško zanimivi in dokumentarno-informacijski program), multimedijskim dogodkom itd.,
- druge skupinske izobraževalne in srečevalne oblike, kadar ni potrebe slušateljev po samostojnem delu na računalnikih (za te bo na voljo elektronska čitalnica), tudi civilnih združenj (društev), podjetij ...,
- prostor akustično uravnan (ne preveč ravnih površin, akustično agresivnih materialov, kot so steklo, keramika ipd.), tudi z ustreznim pohištvom (blazinjeno),
- akustična izolacija navzven,
- ločen vhod oz. ločen dostop do sanitarij bi poenostavil uporabo dvorane v času, ko bo siceršnji del knjižnice zaprt,
- velikost: za 40-100 obiskovalcev, normativ: 1,5 m²/sedež, pri večji dvorani možnost predelitve prostora za manjše skupine (do 40 obiskovalcev),
- mini oder/pult,
- oprema: premični oder, odrske luči in zavesa, delovno ozvočenje, grafoskop, diaprojektor, video-dvd ter audio (hi-fi oz. hi-end) oprema za različne medije, več reprostrojev s slušalkami (TV, cd- in dvd-playerji ...), 2 PC-ja z multimedijško opremo (glasbeni, grafični, video ... programi), 2 videotopa,
- priročno skladišče za opremo, garderoba za nastopajoče,
- kot opcija prilagojeno pohištvo (stoli ali blazine) za otroke (predvideti možnost skladiščenja),
- zelo zanimiva možnost bi bilo odprtje oz. podaljšanje tega prostora na prosto.

Dnevna čitalnica – kavarnica: odprta čim delj

- mesto neformalnega srečevanja, 'klepetalnica',
- ponudba dnevnega časopisja in tednikov (do 50 naslovov),
- prilagojeni pulti oz. pripomočki za večje časopisne formate,
- 34 (17 v kavarni + 17) sedežnih mest,
- zagotoviti zračenje oz. ločen prostor za kadilce,
- ponudba osvežilnih pijač in prigrizkov,

- 3-4 PC-je za on-line periodiko, e-pošto, katalog ipd.,
- po možnosti zavarovan izhod na prosto (terasa ali podobno),
- prostor naj služi tudi kot neformalno vabilo k vstopu.

Druge čitalnice: sodijo po vsebini/namenu sicer v informacijsko-izposojni sklop, vendar jih je smiselno vključiti v vstopno-komunikacijski sklop, da bi lahko podaljšali njihovo odprtost čez interval odprtosti informacijsko-izposojnega sklopa, ki je kadrovsko bistveno bolj zahteven;

- namenjene so študiju oz. delu na mestu samem
- naj bodo prosto dostopne in brez postavljenega gradiva (zato brez stalne prisotnosti knjižničarja), vendar z možnostjo videonadzora,
- odprtost 11 ali več ur dnevno, distribucija in nadzor nad uporabo individualnih čitalnic pri informacijskem pultu ali skrbniku dvorane,
- priročno skladišče za opremo, delovno mesto za skrbnika
- **študijska** čitalnica:
 - namenjena resnemu in zbranemu delu,
 - po možnosti ne predaleč od referenčne zbirke,
 - akustično ločena od ostalih prostorov, pregledna,
 - ne preglasno pohištvo oz. oprema prostora,
 - ustrezna svetloba,
 - 34 sedežnih mest (1 mesto na 1000 preb.),
 - kot opcija: (ločen) dostop iz vstopno-komunikacijskega sklopa, ki ga je možno zakleniti,
- **elektronska** čitalnica:
 - kot študijska, le da dodatno opremljena s PC-ji, tudi multimedijskimi (brez zvočnikov, slušalke na posodo!),
 - dostop kot študijska čitalnica,
 - namen in zasnova prostora kot v študijski čitalnici (akustika),
 - 16 delovnih mest (PC-ji),
 - opremljena tudi za skupinsko informacijsko usposabljanje (manjši pult, LCD-projektor, ozvočenje),
- **individualne AV** čitalnice (6): audio-video čitalnice v malem, vsaka 6-8 m², namenjena individualnemu delu ali delu v majhnih skupinah,
 - akustično izolirane in uravnane (dušen prostor),

- programska oprema PC-jev: glasbeni, video oz. grafični programi, programi za izdelavo spletnih strani (podpora produkciji),
- oprema za učenje z interaktivnimi programi, za individualno poslušanje glasbe (manjši hi-fi) in drugo delo, ki sicer zahteva zbranost, a povzroča ali predpostavlja določeno raven hrupa,
- uporabne za vadenje instrumentov, zato med opremo tudi digitalni klavir in oprema za zvočno snemanje.

4.5 Izposojno-informacijski sklop

1450 m², 11 strok. del., 2 manipulant

Sklop naj bo za uporabnike dosegljiv samo skozi varovan oz. nadzorovan prehod pri izposojnem pultu, s čimer bo zagotovljeno vsaj minimalno varovanje gradiva in zaščita pred NTI (neevidentirano trajno izposojno - odtujevanjem gradiva). Optimalna rešitev ožičenja, ki bo omogočila maksimalno fleksibilnost prostora v pogledu dostopa do lokalne mreže: po vsej površini talni kanali križem na vsake 3-4 metre.

Prehod med vstopno-komunikacijskim in med izposojno-informacijskim sklopom obvladujeta

- **osrednji izposojni pult** s 4 delovnimi mesti za izposojevalce, od tega stalno zasedeni dve, prostor za knjigomat(e),
 - med pultom in vhodom/izhodom antena varovalnega sistema,
 - za njim sortirnica - vrnjeno gradivo se mora čimprej vrniti na oddelek: vodoravni transport vrnjenega gradiva s pulta v sortirnico (vozički~tekoči trak?), ki naj bo tik za pultom (tudi prostor za reaktiviranje zaščite neknjižnega gradiva, če bo potreben), in od tam na oddelke (spet transport), 2 delovni mesti (manipulanta), ter
- **osrednji informacijsko-referenčni pult:** lociran blizu vhoda in izposojnega pulta,
 - 1-2 delovni mesti za informatorje (vstopno-usmerjevalne in referenčne informacije), postavljen na dominantni točki zaradi usmerjanja tokov obiska, je tudi osrednji naslov za referenčne informacije tako fizično kot virtualno (po telefonu, e-pošti itd.), zato opremljen z vsemi potrebnimi telekomunikacijskimi in drugimi tehničnimi sredstvi (fon, faks, e-pošta, skener ...; fotokopirni aparat),

- zagotoviti možnost nemotenega pogovora med uporabnikom in informatorjem, npr. med vpisom (8 m²),
- pult je prevzemno mesto za naročila in prevzeme medknjižnične izposoje ter rezervacij (zagotoviti proste regale),
- pultu prostorsko sledi priročna knjižnica oz. referenčna zbirka, priročniki, enciklopedije, večji slovarji, uradni list in uradni vestniki ..., 3000 fizičnih enot, zbirka naj bo v prostem pristopu,
- za uporabnike dostop do račun. omrežja 4 PC-ji, po 3 m², in servisno-delovna površina (manjša integrirana čitalnica vključno s pulti za velike formate - enciklopedije, velike slovarje itd.),
- zaradi enostavnosti razširitve iskanja v bližini neleposlovja.

Od tu dalje se sklop cepi na osnovni območji – za mladino in za odrasle.

• **Območje za delo z mladimi uporabniki:**

- postavitve gradiva po starostnih stopnjah
 - C do 9,
 - P 10-13,
 - M 14-15, razširjen do 17 let ter
 - strokovno gradivo
- pri C in P upoštevati uporabo prilagojenega pohištva, posebne zahteve: otrokom primerna oprema, mehki in prijetni, barvno privlačni materiali,
- za skupino C 5.000 enot enot knjižnega gradiva, 200 enot cd-romov, 1000 video, 1000 audio,
 - posebej pri C integrirati več 'delovnih' oz. počivalnih/igralnih otočkov
 - pri C **pravljica soba** za 20-30 otrok s prilagojenim pohištвом in možnostjo zaprtja v času prireditve (tudi akustično), audio in video oprema
- za skupino P 7.000 knjižnih enot, 800 enot cd-romov, 1000 video, 1000 audio
 - čitalnica za P: 12-16 delovnih mest, pohištvo z dvema višinama, 4-6 računalnikov + periferna oprema, fotokopirni stroj ..., v bližini manjše priročne zbirke (do 1000 enot) in postavitve strokovnega gradiva (3000 enot),
 - v bližini čitalnice tudi postavitve 30-40 naslovov periodičnega tiska (vključno z nekaj 'odraslimi' naslovi za čakajoče starše)
- postavitve gradiva za skupino M: 4.000 enot (sedanji M, stripi, zgoščenke ...)
 - središče za mlade oz. za mladostnike: organizirano kot klubski prostor (po nasvet za opremo k bralcem!), 3-4 PC-ji – lahko predstavlja tudi fizični

prehod med območjem za delo z otroki in območjem za delo z odraslimi;
pozor, možnost hrupa!

- info-pult za 2 zaposlena v bližini priročne zbirke in čitalnice za P
- manjše priročno skladišče za 3000 enot z opremo za eno delovno mesto

• **Območje za delo z odraslimi – leposlovje (Književnost in umetnost):**

- 17.000 enot gradiva v prostem pristopu,
- glede na naravo gradiva (iskanje, poskusno branje, daljše zadrževanje itd.) naj bo območje primerno osvetljeno in opremljeno z udobnim pohištvom tudi med samimi regali,
- možnost za prezentacijo posameznih naslovov (prezentacijski regali, zaključki regalov), odlagalne mizice
- čeprav bo tu iskanje po katalogu manj pogosto, zagotoviti dostop do kataloga (varianta: stoječi pult).

• **Glasbena in AV zbirka:**

- poleg splošne ponudbe tudi podpora umetniškemu, predvsem glasbenemu šolstvu
- postavitev gradiva z glasbenimi in filmskimi vsebinami: 8.000 enot knjižnega oz. notnega gradiva, 11.000 audio, 5.000 video (VHS, DVD ...) enot
- informator bo skrbel tudi za organizacijo glasbenih in AV dogodkov

• **Območje za delo z odraslimi – neleposlovje (Znanost in znanje):**

- en informator(ski pult), možnost skupnega info-pulta za leposlovje in neleposlovje,
- območje vključuje vse vrste gradiva, organiziranega po UDK
- tudi strokovni periodični tisk (tekoči letniki) je vključen v postavitev monografskega gradiva
 - cca 200 tekočih naslovov,
 - tudi zborniki, almanahi, koledarji skupaj z monografskim gradivom,
 - skladišče za starejše letnike po možnosti v bližini,
- manjša integrirana čitalnica (skupna servisno-delovna površina - pisalne oz. čitalniške mize) in oprema za dostop do kataloga,
- priročno skladišče za 3000 enot z možnostjo za delo, lahko tudi skupaj z območjem za leposlovje.

- **Domoznanska zbirka:** naj bo ločena od območij za odrasle oz. za otroke in vmeščena med njiju
 - 20.000 enot, en zaposleni (skrbnik domoznanske zbirke/dokumentalist),
 - ločen prostor za delovno mesto (pisarna), združena s priročnim skladiščem za 3000 enot,
 - glede na naravo dela in vrste gradiva ustrezna pohištvena oprema: poleg opreme za monografsko gradivo in periodiko tudi oprema za shranjevanje plakatov, zemljevidov, drobnega tiska, CD-jev, videokaset, rokopisov ipd.,
 - vsaj del zbirke se zaklepa,
 - manjša integrirana čitalnica (vklj. 2 PC-ja),
 - vključiti tudi zbirko bibliofilskih zanimivosti,
 - občutljivi del zbirke naj se hrani v klimatiziranem prostoru.
- **Osrednje skladišče:**
 - za predv. 52.000 knjižnih enot, nosilnost!
 - za boljši izkoristek prostora regali na tirnicah
 - tudi skladišče opremiti s priključki na LAN (inventure!)

4.6 Upravno-tehnični sklop

162 m², 5 strokovnih delavcev

Predstavlja skrito srce knjižnice, torej sklop služb in prostorov, ki so potrebni za delovanje knjižnice oz. za omogočanje njenega delovanja, ki pa običajno nimajo opraviti neposredno z uporabniki in jih le-ti največkrat niti ne vidijo. Zato naj se ti prostori umaknejo s poti, namenjenih uporabnikom, tako da se službam zagotovi za delo potreben mir. Seveda mora od tu biti možen dostop do drugih sklopov.

Zaradi poslovnih kontaktov, ki se ne ravnaajo nujno po delovnem času dela z bralci, naj sklop razpolaga z ločenim vhodom, ki lahko služi tudi kot vhod za osebje, v bližini katerega bodo tudi namenski prostori oz. oprema (garderoba, čajna kuhinja ...).

Splošne službe:

- **Direktor** - pisarna in manjša sejna soba za sestanke upravnih in delovnih teles
- **Tajništvo:** en zaposleni, možna kombinacija z nabavno službo (prevzem gradiva)
- **Računovodstvo:** en zaposleni, lahko tudi kot eksterni servis

- **Služba za vzdrževanje prostorov:** čiščenje in vzdrževanje, delavnica za manjša popravila, glede na okoliščine lahko v kombinaciji s sosedi v zgradbi, kot najetje zunanega servisa ali kot kombinacija s kompatibilnimi delovnimi mesti v knjižnici (manipulanti, garderoba) ...

Zaključna
dela na novi
velenjski
knjižnici
leta 2005.

Strokovne službe:

- **Služba za nabavo in obdelavo gradiva** (2 zaposlena – katalogizator knjižnega gr., katalogizator neknj. gr.): predpostavlja prostor za koordinacijo in izvedbo nabave oz. nabavne politike, prostor za čakajoče gradivo (ogledne izvode, dobavljena naročila, ki čakajo na obdelavo, podarjeno gradivo, izloženo oz. odpisano gradivo, za knjigoveza pripravljeno gradivo ...), tudi prostor za kontakte z dobavitelji. Naloga te službe je tudi vnos podatkov o dobavljenem gradivu v katalog oz. v inventarno knjigo, s čimer to gradivo postane vidno in dosegljivo uporabnikom, ter označevanje gradiva, ki zagotavlja njegovo prepoznavnost in sledljivost (žigosanje in vpis inventarne številke, nalepka z osnovnimi podatki o gradivu itd.). Predvidevamo opremo za dve delovni mesti - katalogizatorja oz. inventarizatorja, ter za tretje, namenjeno drugim opravilom (priprava bibliografij, drugih seznamov, opominov, izkaznic ipd.), večjo delovno mizo za manipulacijo z večjimi količinami gradiva, zadostno količino regalov za sortirano odlaganje gradiva (min. 10 x 5 x 2 m) ter dovolj prostora za delo manjših delovnih skupin (za naročevanje, za odpis ...). V okviru te službe ali (variantno) v okviru glavnega

skladišča se predvidi oprema oz. delovno mesto za zaščito (ovijanje) in manjša popravila gradiva.

- **Računalniško vozlišče:** iz varnostnih razlogov naj bo odmaknjeno od javno dostopnih prostorov oz. poti, boljši je samostojen, po možnosti klimatiziran prostor (+ zaklepanje!), velikost 10-12 m².
- **Služba za razvoj in sistem** (3 zaposleni – razvoj in stiki z javnostjo; organizator prireditev, računalničar): sl. za razvoj (včasih matična služba) bedi nad strokovno-organizacijsko platjo knjižnice, spremlja uspešnost njenega dela, njene učinke in zasidranost v okolju, pripravlja nove storitve, nove oblike dela z uporabniki, nove sistemske rešitve ... V strokovni službi je smiselno združiti razen obdelave gradiva tudi druga strokovna dela, ki se opravljajo skupno za celo knjižnico – vzdrževanje lokalnega omrežja in telekomunikacijskih povezav (možna lokacija rač. vozlišča), vzdrževanje spletnih servisov, izločanje gradiva, vzdrževanje premičnih zbirk ...
- **Prostori za osebje:** garderoba, čajna kuhinja, sanitarije.

2x3/2 -10/10

Stotman

Vlado Vrbič

ZADNJIH DVAJSET LET

Zapis o velenjski knjižnici v zadnjih dvajsetih letih je razmeroma enostaven, ker so od leta 1988 na voljo vsa letna poročila. Vendar enostaven le navidez, saj je bilo dogajanje izredno razgibano in dostikrat zapleteno. Ker bi bilo naštevande vsega preobsežno, skušam v nadaljevanju zajeti najpomembnejše mejnike obdobja.

Organiziranost

Knjižnica Velenje je od leta 1976 delovala v okviru Kulturnega centra Ivana Napotnika Velenje. Tako so bile v letu 1988 znotraj centra štiri organizacijske enote: knjižnica, muzej, prireditve in galerija, ki so bile strokovno samostojne, poslovno pa so se po-drežale interesu skupnega zavoda oziroma ustanovitelja. Takšna oblika organiziranosti je imela svoje dobre in slabe strani.

V vsem centru je bilo tedaj zaposlenih le okoli 25 delavcev, zato je bila organizacija štirih dejavnosti v centru smiselna zaradi majhnega obsega skupnih služb.

Ker je bilo v centru takrat združenih kakšnih 95 odstotkov vse velenjske poklicne kulture, je bil hkrati tudi glavni nosilec kulturnih dejavnosti v tedanji občini Velenje (do reorganizacije lokalne samouprave je zajemal sedanjo Mestno občino Velenje, Občino Šoštanj in Občino Šmartno ob Paki). Center je tako skušal voditi usklajeno politiko razvoja posameznih dejavnosti, kar je pomenilo tudi premišljeno porabo sredstev, saj so si enote konkurirale po kvaliteti in inovativnih usmeritvah – glede na to so se (večinoma v soglasju z vodji enot) delila sredstva zavoda. Razumljivo pa je, da seveda niso bile vedno vse enote zadovoljne s svojim položajem in je občasno prihajalo do želja po samostojnosti. Državna zakonodaja je bila precej ohlapna. Vprašanja glede organiziranosti dejavnosti v odvisnosti od zakonodaje so se pojavljala že od začetka devetdesetih let (kulturni center – da ali ne?) – tudi novi zakon o knjižničarstvu leta 2001 ni bil izključujoč – tako da je model kulturnega centra obveljal vse do leta 2004, ko je center zaposloval že okoli 50 delavcev in so se posamične enote znotraj njega številčno in strokovno zelo okrepile.

Ustanovitelj se je leta 2004 odločil za reorganizacijo centra in tako sta 11. 3. 2004 nastala nova zavoda Muzej Velenje in Knjižnica Velenje. Knjižnica Velenje kot pravni naslednik centra pa je še vedno obsegala dve organizacijski enoti: Knjižnico in Prireditve.

Zaradi vedno ambicioznejših načrtov na področju prireditvenih dejavnosti v Mestni občini Velenje in interesa, da knjižnična dejavnost postane samostojna (kot ena zadnjih splošnoizobraževalnih knjižnic v Sloveniji), je bil javni zavod Knjižnica Velenje 1. 5. 2008 preoblikovan. Iz njega je bila izločena enota Prireditve in tako je v zavodu ostala le knjižnična dejavnost, ki je po številu zaposlenih zdaj skoraj enaka celotnemu Kulturnemu centru Ivana Napotnika pred dvajsetimi leti.

Ustanoviteljica Kulturnega centra Ivana Napotnika Velenje je bila Občina Velenje, po reorganizaciji lokalne samouprave leta 1995 pa Mestna občina Velenje.

Ker Knjižnica Velenje ves čas izvaja knjižnično dejavnost tudi na območjih občin Šoštanj in Šmartno ob Paki, je med njima in Knjižnico Velenje sklenjena pogodba o opravljanju te dejavnosti na njunih območjih.

Financiranje

V času do spremembe političnega sistema sta knjižnično dejavnost financirali občinska in republiška kulturna skupnost (predvsem sta sofinancirali nabavo knjig in posamične projekte). Finančno poslovanje zavoda je bilo ves čas razmeroma težavno, bodisi zaradi splošnih (državnih) težav ali zaradi občasne nenaklonjenosti ustanoviteljice – naše potrebe in želje so bile seveda skoraj ves čas večje od sposobnosti in pripravljenosti ustanoviteljice. Od splošnih tegob pa je seveda bila v prvih letih obravnavanega obdobja največja hiperinflacija, ki je zahtevala vsakodnevno ukvarjanje z denarjem, da je bil načrtno porabljen. Toda vendarle je treba omeniti, da kljub vsem finančnim oviram in težavam v zadnjih dvajsetih letih nikoli ni bilo niti enodnevnega zamujanja s plačami.

Ustanoviteljica je za plače vedno vzorno poskrbela, za ostalo (nakup knjig, zaposlovanje, opremo, večje investicije) pa smo bili odvisni od stanja v ustanoviteljičinem proračunu, občasno pa smo sredstva tudi prelivali med organizacijskimi enotami – tako da smo sledili ciljem, ki so bili dolgoročno pomembni (npr. založništvo, Pikin festival idr.).

Razmeroma zadovoljiv nakup knjig smo začeli uresničevati proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja in od takrat počasi narašča, a je seveda še daleč od priporočenih standardov. Ustanoviteljičino financiranje novih zaposlitev se je sredi devetdesetih let ustavilo. Prva sredstva za večje investicije so bila na razpolago leta 2002, vrhunec pa je bila leta 2005 selitev velenjske knjižnice v nove prostore. Za najnujnejšo opremo, predvsem računalniško, smo sredstva načeloma uspevali pridobivati.

Skratka: vse obdobje smo imeli zagotovljeno zaposlitveno (socialno) varnost, sredstva za osnovno dejavnost, obseg razširjene dejavnosti pa je bil (ob naših večjih ali manjših sposobnostih ter prizadevanjih) pomembno odvisen od razpoložljivih sredstev – kar velja tudi za nabavo opreme in tekoče vzdrževanje objektov.

Prostori

Velenje

Arhitekturno lepo zasnovan objekt velenjske knjižnice na Titovem trgu 5, zgrajen leta 1971, je bila prva zgradba v Sloveniji po drugi svetovni vojni, ki je bila namensko zgrajena za knjižnično dejavnost. Zadoščala naj bi vsaj za dvajset do trideset let, za okoli 30 000 enot gradiva in za območje s približno 20 000 prebivalci, a je bila zaradi hitrega naraščanja prebivalstva občine Velenje že leta 1988 bistveno premajhna (leta 1971 je bilo v Velenju 11 750 prebivalcev, leta 1988 pa že 27 600) – na vsega 450 m² je bilo okoli 50 000 knjig (leta 1970 samo 8 500). Medtem ko je velenjska knjižnica leta 1971 izpolnjevala 125 % prostorskih standardov za splošnoizobraževalne knjižnice, jih je leta 1988 še samo 40 %.

Zato smo že v letu 1989 pripravili programska izhodišča za novo knjižnico (Tinka Šalamon), arhitekt Adi Miklavc (avtor prvotnega objekta) pa je izdelal idejne projekte. Vendar do uresničitve ni prišlo, saj so imeli mestni urbanisti s prostorom okoli knjižnice druge načrte. Kasneje, sredi devetdesetih let, pa se niso ujeli interesi knjižničarjev z interesi in finančnimi možnostmi ustanoviteljice. Med resnejšimi možnostmi za rešitev prostorske stiske v času do leta 2002 so bili poslovni prostori Gorenja v objektu Elektrotehne (idejna zasnova, pripravljenost Gorenja); adaptacija dela ene od velenjskih osnovnih šol, za katero je takrat kazalo, da je zaradi upadanja števila učencev odveč; celo vrtec Najdihojca; drugo nadstropje Nakupovalnega centra ter nekdanja zgradba Premogovnika v neposredni sosesčini (»steklena direkcija«). Leta 2002 pa je bilo sprejeto podaljšanje zakona o investicijah na področju kulture in naši poslanci so uspeli na podlagi naših podatkov o izpolnjevanju standardov ter našega predračuna na podlagi idejne zasnove za adaptacijo objekta Elektrotehne doseči, da je bila investicija v novo velenjsko knjižnico uvrščena v zakon, in sicer s kar 40 % celotne vrednosti (332 milijonov). Izdelali smo (Lado Planko) vsebinska izhodišča za novogradnjo oziroma adaptacijo, ustanoviteljica pa je odkupila skoraj polovico adaptiranega objekta veleblagovnice Nama v vrednosti 839 milijonov tolarjev. Odprtje nove knjižnice na 2300 m² površine je bila 19. septembra 2005. Enotna ocena uporabnikov, obiskovalcev in stroke je, da je velenjska knjižnica zanesljivo med najlepšimi in najsodobnejšimi slovenskimi knjižnicami. S selitvijo so uporabniki in knjižničarji pridobili zelo primerne pogoje za delo.

Že tri leta prej (ne vedoč, da bomo kasneje uspeli z zakonom o investicijah) pa se je stanje precej izboljšalo, saj smo z lokacije na Titovem trgu 5 uspeli v pritličje objekta Elektrotehna na Prešernovi cesti 8 preseliti mladinski oddelek. Lastnik je namreč 550 m² velik trgovski lokal prodajal in naša ustanoviteljica ga je kupila (okoli 120 milijonov tolarjev) ter za obnovo namenila še 10 milijonov tolarjev. Čeprav je bilo poslovanje za delavce in uporabnike logistično zahtevnejše, je bil to pomemben dosežek.

Šoštanj

Šoštanjaska enota je delovala v neugodnih pogojih v Domu kulture v Šoštanju, s selitvijo pošte na drugo lokacijo pa so objekt stare pošte na Kajuhovi 6 namenili za dejavnost knjižnice. Obnova prostorov je bila končana z otvoritvijo 18. junija 1988. Knjižnica je obsegala en večji prostor za gradivo, manjši prostor za čitalnico in pravljični kotiček ter pisarno – skladišče. Prostori so bili sicer prijazni, a površina je merila le okoli 115 m², gradiva pa je bilo 14 000 enot. Zaradi denacionalizacije v devetdesetih letih pa se je morala knjižnica izseliti. Po nekaj neuradnih različicah rešitve (npr. selitev v nekdanji objekt banke na Tekavčevi cesti) je občina Šoštanj ponovno našla možnost v Domu kulture. Na osnovi naših izhodišč je obnovila 215 m² prostorov, nabavila novo opremo in knjižnico smo septembra leta 2000 preselili. Obsega prostor za odrasle, prostor za mladino (ki je hkrati prireditveni prostor), skladišče – pisarno ter sanitarije. Obseg gradiva je trenutno 22 000 enot. Za zadostitev standardom bi potrebovali vsaj dvakrat tolikšno površino.

Napovedana gradnja nove termoelektrarne in s tem pričakovani dotok delavcev iz tujine bo prinesla Šoštanju in knjižnici nove težave, pa tudi nove izzive. Morda je to priložnost za izboljšanje delovnih pogojev knjižnice?

Šmartno ob Paki

Oddelek knjižnice v Šmartnem ob Paki je bil dolga leta pastorek za občino Velenje, njeno naslednico občino Šmartno ob Paki in za nas, knjižničarje. Šmartno ob Paki je namreč razmeroma majhen kraj in tudi razdalje do nekdanjega občinskega središča so relativno majhne. Poleg tega je veliko občanov zaposlenih v Velenju, kamor pretežno hodi v šolo tudi srednješolska mladina. To je pomenilo, da so Šmarčani v veliki meri svoje potrebe po knjižnici zadovoljevali kar v Velenju. Knjižnica je od

sredine osemdesetih let gostovala v prostorih tamkajšnjega kulturnega doma – v enem samem prostoru, ki je bil izredno majhen. Leta 1990 se je sicer preselila v drug prostor v istem objektu, a površina je še vedno obsegala komaj 36 m², kjer se je tiščal fond okoli 10 000 knjig in knjižničarka, za obiskovalce pa skoraj ni bilo prostora. V devetdesetih letih zaradi pomanjkanja prostora in sredstev (knjižničarji v Velenju pa smo imeli sami veliko težav in dela s pridobivanjem novih prostorov) ni nihče intenzivno razmišljal o novih knjižničnih prostorih v Šmartnem ob Paki. Potem pa se je začelo Šmartno ob Paki intenzivneje razvijati, napovedana je bila selitev »marketa« (nekdanje trgovine Mercator oz. Era) in pokazala se je resna možnost preselitve knjižnice v te prostore; za to je bil sprejet že idejni projekt. Potem pa je prišlo do številnih zapletov (kljub temu da so bili prostori marketa že kar nekaj časa izpraznjeni) in do konca leta 2008 ni kazalo, da bo kdaj do uresničitve projekta sploh prišlo. Februarja 2009 pa je Knjižnica Velenje zaradi neznosnega knjižničnega stanja občini Šmartno ob Paki dala pobudo, da izpraznjene prostore vendarle nameni dejavnosti knjižnice. Predlagali smo skupno iskanje pokroviteljev in donatorjev za izvedbo obnove. Občina je pobudo sprejela in dala na razpolago okoli 170 m² prostorov; zagotovila je sredstva v višini 6000 evrov, Ministrstvo za kulturo pa je primaknilo 5000 evrov – in s pomočjo donatorjev (Knjižnica Rogaška Slatina je prispevala skoraj vso, sicer rabljeno opremo) ter pokroviteljev je bila knjižnica 19. junija istega leta odprta. Občina Šmartno ob Paki je s tem za vrsto let rešila prostorski problem knjižnice.

Velenje – še enkrat

Seveda pa tudi v času, ko smo v Velenju čakali na nove prostore, nismo držali rok križem. Leta 1988 je bil objekt na Titovem trgu 5 star že skoraj dve desetletji in ga je počasi načenjal zob časa, potrebne pa so bile tudi posodobitve.

Ko smo še računali na gradnjo prizidka, smo obnovili toplotno ogrevanje in osnovno kapaciteto povečali še za potrebe bodočega prizidka, prav tako pa smo se usmerili k obnovi električnih inštalacij.

V skoraj dvajsetih letih smo med drugim: zgradili dostop za invalide, obnovili vhod v knjižnico, obnovili tla v galerijskem delu, obnovili električne inštalacije in svetlobni park v galerijskem delu in drugod po objektu, zamenjali vse tekstilne talne obloge, obnovili kletne prostore (skladišča, pisarne, sanitarije), preplastili streho ...

Prostori
knjižnice na
Titovem
trgu 5
so po
dvajsetih
letih postali
pretesni.

Skratka, ko se je knjižnica iz zgradbe na Titovem trgu 5 leta 2005 izselila, je bila skoraj v celoti obnovljena in v dobrem stanju.

Strokovno delo, sodelavci

Leta 1988 je bila knjižnica Velenje lepa, simpatična, s prijaznimi knjižničarkami in prostorsko stisko. Vse knjižničarke so opravljale vsa dela: izposojale gradivo in svetovale obiskovalcem, pospravljale gradivo, skrbele za nabavo in inventarizacijo, opravljale delo v Šoštanju in Šmartnem ob Paki ... Možnosti za delitev dela zaradi pomanjkanja kadrov ni bilo.

V Kulturnem centru oziroma Knjižnici smo se zavedali, da se mora knjižnična dejavnost v tako močnem središču, kot je Velenje, razvijati skladno z ambicijami mesta. Na področju knjižničarstva je bilo treba ob temeljnem delu razmišljati o širitvi strokovnega dela (recimo domoznanstvo), hkrati pa se je že napovedovala informacijska revolucija. Da bi lažje načrtali in izvajali razvoj knjižnice in da bi knjižnica znotraj Kulturnega centra res predstavljala močno strokovno organizacijsko enoto, smo v drugi polovici leta 1988 prvič zaposlili vodjo knjižnice, ki je poslej skrbel za nemoteno delo v Knjižnici in strokovni razvoj. Prva vodja je bila Tinka Šalamon, ki je bila pri nas le kratek čas (do septembra leta 1990), a je začela s prvimi koraki na področju informatizacije knjižnice. Njeno delo je nadgradil Ljubiša Savovič, ki je vodil Knjižnico

od leta 1990 do leta 1995. Njemu pa je sledil Lado Planko, ki je to delo opravljal do reorganizacije zavoda leta 2008 in je sedaj pomočnik direktorja za program.

V začetku leta 1988 je bilo v velenjski knjižnici zaposlenih le osem knjižničark, od tega ena z visoko izobrazbo, štiri z višjo in dve s srednjo izobrazbo. Skupni obisk je v letu 1987 znašal 58 642 uporabnikov, izposoja pa 123 000 enot.

Vsa leta smo zaposlovali nove sodelavke oziroma sodelavce v skladu s prostorskimi možnostmi, najnujnejšimi potrebami ter seveda pripravljenostjo ustanovitelja in pogodbenih občin. Zaposlovali smo sodelavce z ustrežno izobrazbo, imeli smo nekaj štipendij, redno smo se dodatno izobraževali. Danes sicer še ne dosegamo standardov in slovenskega povprečja števila zaposlenih na 1000 prebivalcev, a v primerjavi z letom 1988 je na področju nivoja izobrazbe napravljen izjemen napredek.

Trenutno je zaposlenih: 11 sodelavcev z visoko, 4 z višjo in 6 s srednjo izobrazbo. Skupni obisk je v letu 2008 znašal 132 561 uporabnikov, izposoja pa 340 041 enot.

Pri izobraževanju smo vsa leta posebno skrb posvečali izobraževanju sodelavcev na informacijskem področju, saj je bil siceršnji napredek v svetu na tem področju po letu 1990 res silovit in je (bilo) treba novosti spremljati praktično vsak dan. Sodelavke in sodelavci so vsa leta pridobivali specialna bibliotekarska znanja, znanja za vse oblike dela z bralci, znanja za uporabo novih tehnologij ...

Prvi v Sloveniji (še vedno smo edini – »poskusni zajci«) smo leta 2007 namestili tri kioske za izposajo gradiva izven delovnega časa (Biblio 24) ...

Medtem ko je bila nabava gradiva do sredine devetdesetih let še v veliki meri prepuščena občutku knjižničarjev, smo kasneje dovolj dosledno spoštovali predpisane normative, tako da so danes osnovna razmerja med gradivom za mladino in odrasle, leposlovjem in stroko itd. primerna, posamična odstopanja pa gredo na račun specifične časa, okolja in razpoložljivih sredstev. Pomembno je tudi to, da je nabava gradiva vsak trenutek pod finančnim nadzorom, česar ni bilo enostavno doseči. Leta 1988 je znašal prirast gradiva 3831 enot, v letu 2008 pa 11 122 enot, kar je sicer izjema – tretjina nad desetletnim povprečjem nabave.

Sredi devetdesetih let smo začeli z dejavnostjo na področju domoznanstva, ki je dobilo močno vlogo znotraj knjižnične dejavnosti. V zadnjih časih se poleg zbiranja in obdelave domoznanskih gradiv ter prirejanja občasnih razstav oddelek ukvarja z digitalizacijo vseh vrst gradiv – ploskovno gradivo, avdio in video.

Da je knjižnica poleg »svetišča knjige in informacijskega središča« hkrati tudi srečevališče ljudi, ki želijo svoje izkušnje prenesti na druge, in tistih, ki želijo védenja pridobiti, dokazujejo številne prireditve, ki se bodisi v naši ali kakšni drugi organizaciji dogajajo v naših prostorih. Število takšnih dogodkov je bilo nekoč 200 na leto, odkar so se s selitvijo velenjske knjižnice v nove prostore občutno izboljšali prostorski pogoji, pa je takšnih dogodkov že kar okoli 350 na leto, kar je ob siceršnji prireditveni aktivnosti v našem okolju zelo veliko.

In povzetek: Knjižnica Velenje se je iz simpatične mestne knjižnice v dveh desetletjih razvila v eno sodobnejših in uspešnejših slovenskih splošnoizobraževalnih knjižnic. To dokazuje tudi Čopova diploma, ki jo je Knjižnica Velenje prejela v letu 2009.

Pripravil Lado Planko

ŠALEŠKE KNJIŽNICE NA ČASOVNEM TRAKU

- 1854** • V Šoštanju 15. avgusta Peter Mussi ustanovi bukvarnico – prvo javno predčitalniško knjižnico
- Omenjeni »farna bukvarnica« pri župnijski cerkvi sv. Mihaela in »šolska bukvarnica« v občinski stavbi na trgu; obe povezani s Petrom Musijem
- 1861** • Pričetek čitalništva na Slovenskem z ustanovitvijo čitalnice v Trstu
- Omenjeni manjša čitalnica pri bralnem društvu v Škalah in v Šentilju (Št. Ilj)
- 1868** • Omenjeni farna bukvarnica v Belih Vodah in šolska bukvarnica v Škalah.
- 1869** • Omenjena farna bukvarnica v Št. Janžu (Vinska Gora)
- Z zakonom omogočena raba slovenščine kot učnega jezika v šolah

- Omenjeni šolski bukvarni v Št. Ilju in Št. Janžu
- 1871** • Ustanovljeno Slovensko katoliško politično društvo v Velenju, predhodnik bralnega društva
- 1882** • Ustanovljena slovenska Šaleška čitalnica v Družmirju
- 1884** • Med naročniki izdaj Mohorjeve družbe omenjena Šaleška čitalnica
- 1886** • Omenjena šolska bukvarna v Šmartnem pri Velenju
- 1887** • Omenjena šolska bukvarna v Šoštanju
- 1888** • Omenjena šolska bukvarna v Topolšici
- 1893** • Ustanovljeno Kmečko bralno društvo za Gornjo Šaleško dolino
- 1894** • Omenjena šolska bukvarna v Plešivcu
- 1895** • Omenjena šolska bukvarna v Zavodnjah
- 1897** • Ustanovljeno Katoliško bralno društvo Šmartno ob Paki
- 1898** • Ustanovljena podružnica Savinjskega Sokola v Šoštanju
- Omenjena farna bukvarnica pri Sv. Martinu v Velenju
- 1900** • Med naročniki izdaj Mohorjeve družbe omenjeno Kmečko bralno društvo v Šmartnem pri Velenju
- 1905** • Ustanovljeno bralno društvo v Šentilju
- Ustanovljeno Slovensko katoliško izobraževalno društvo v Šmartnem pri Velenju (naslednik Kmečkega bralnega društva za Gornjo Šaleško dolino)
- 1906** • Oživljena Šaleška čitalnica v prostorih hotela Avstrija (kasneje Jugoslavija oz. Kajuh) v Šoštanju

- Ustanovljena Ljudska knjižnica Šoštanj
- Ustanovljeno Bralno društvo Družmirje (Šoštanj okolica)
- V oglasu za prodajo posestva Herberstein (Neuschalleg bei Woellan) omenjena knjižnica s 4.300 zvezki
- 1907** • Bralno društvo Zavodnje pristopi Slovenski krščanskosocialni zvezi
- 1910** • Prvi številčni opis (knjižnična statistika) v šaleških knjižnicah – Ljudska knjižnica Šoštanj (zbirka: 485 knjig, prirast: 30 knjig, izposoja: 761 knjig)
- Otvoritev prosvetnega doma v Šmartnem pri Velenju
- 1912** • SKSZ podari knjižnici v Št. Janžu na Vinski gori 120 knjig
- 1919** • Ustanovljeno delavsko društvo Svoboda v Šoštanju s knjižničnim odsekom
- 1920** • Ustanovljen odsek šoštanjskega Sokola v Šmartnem ob Paki
- Občni zbor Ljudske knjižnice Šoštanj
- 1921** • Omemba izobraževalnega društva Rečica ob Paki
- 1922** • Ljudska knjižnica Šoštanj ima 94 članov, ki si pri 866 obiskih izposodijo 932 knjig, v zbirki je 301 leposlovna in 9 neleposlovnih knjig, prirast 78 knjig
- 1924** • V Šoštanju preneha z delom Šaleška čitalnica
- Ustanovljeno društvo Svoboda v Velenju/Pesju s knjižničnim odsekom
- Omemba katoliškega bralnega društva Šmartno ob Paki ter katoliških izobraževalnih društev Sv. Mihael pri Šoštanju in Št. Janž pri Velenju
- 1925** • Oživljeno delovanje SKID v Šmartnem pri Velenju, preimenovanega v prosvetno društvo
- Zgrajen Sokolski dom v Šoštanju, domicil več društev, občasno tudi Ljudske knjižnice

- 1927** • Omemba knjižnice prosvetnega društva Šmartno ob Paki
- 1929** • V Šoštanju zgrajen Slomškov dom – dom katoliškega prosvetnega društva z društveno knjižnico
 - Omemba čitalnice obrtnega društva v Šoštanju
- 1930** • Svoboda Velenje razpuščena, inventar konfisciran
- 1931** • Statistika knjižnic v okviru Delavske zbornice 1926-1931 (Ciril Štukelj)
- 1932** • Omemba knjižnice v Št. Janžu: prirast 24 knjig, izposoja 266 knjig, članov 15
 - Zbirka knjižnice prosvetnega društva v Šmartnem pri Velenju obsega 928 naslovov oz. 1.000 izvodov
 - Prva vseslovenska knjižnična statistika (Melita Pivec-Stele)
- 1933** • Prepoved katoliških prosvetnih društev (v veljavi do 1935)
- 1934** • Ustanovljena Vaška čitalnica v Št. Ilju pri Velenju
 - Fran Mlinšek (1890-1973) ustanovi »javno knjižnico« in »šolsko narodno knjižnico« na osnovni šoli v Velenju z zbirko 445 knjig
- 1935** • Prepoved Svobod (ostane v veljavi do vojne)
- 1937** • Ustanovljeno delavsko društvo Vzajemnost v Velenju
 - Ustanovljeno prosvetno društvo v Škalah
- 1939** • Od ministrstva za prosveto v Beogradu odobrena pravila Ljudske knjižnice Šoštanj
- 1941** • Zadnji občni zbor Ljudske knjižnice Šoštanj pred vojno
 - Nemci ob okupaciji uničijo velik del knjig v slovenščini
- 1945-** • Fran Mlinšek spet zbere knjige, ki jih je pred začetkom vojne poskril pri
1946 zanesljivih družinah, in nadaljuje z izposojami, knjižnica je še v osnovni šoli, pozneje v veži pri Hudovernikovih

- 1947** • Ustanovljena Okrajna ljudska knjižnica v Šoštanju, poznejša Javna sindikalna knjižnica (do 31. 12. 1961)
- 1948** • Ministrstvo za prosveto LRS ugotovi 1.146 ljudskih knjižnic
- 1949** • Ustanovljeno prosvetno društvo Jože Letonja Kmet v Šmartnem ob Paki
- 1950** • V tedanjem okraju Šoštanj evidentiranih 36 knjižnic in sicer 28 javnih ljudskih knjižnic (skupaj 8.420 knjig) in 8 sindikalnih knjižnic (skupaj 3.680 knjig)
- 1952** • Ponovna ustanovitev delavsko-prosvetnega društva Svoboda v Velenju s knjižnico v prizidku Rudarskega doma in zbirko 1.100 knjig
- 1953** • V okraju Šoštanj evidentiranih 19 knjižnic (skupni fond 7.270 knjig, 1.017 bralcev); manjše knjižnice se združujejo
- 1954** • Prenovljen Slomškov dom v Šoštanju
- 1960** • Selitev knjižnice Velenje v prostore Delavske univerze, prva poklicna knjižničarka
- 1961** • Sprejet prvi zakon o knjižničarstvu v Sloveniji
- 1962** • Skladno z zakonom o knjižničarstvu 27.aprila ustanovljeni Knjižnica Šoštanj (z zbirko okrajne in drugih knjižnic) in Knjižnica Velenje (z zbirkama knjižnice DPD Svoboda in Mlinškove javne knjižnice), ki je določena za matično knjižnico
- 1965** • V velenjski knjižnici dva zaposlena
- 1966** • Preurejanje zbirke v Velenju: ločitev mladinske in otroške literature od literature za odrasle, strokovna posebej, začetek urejanja po UDK sistemu

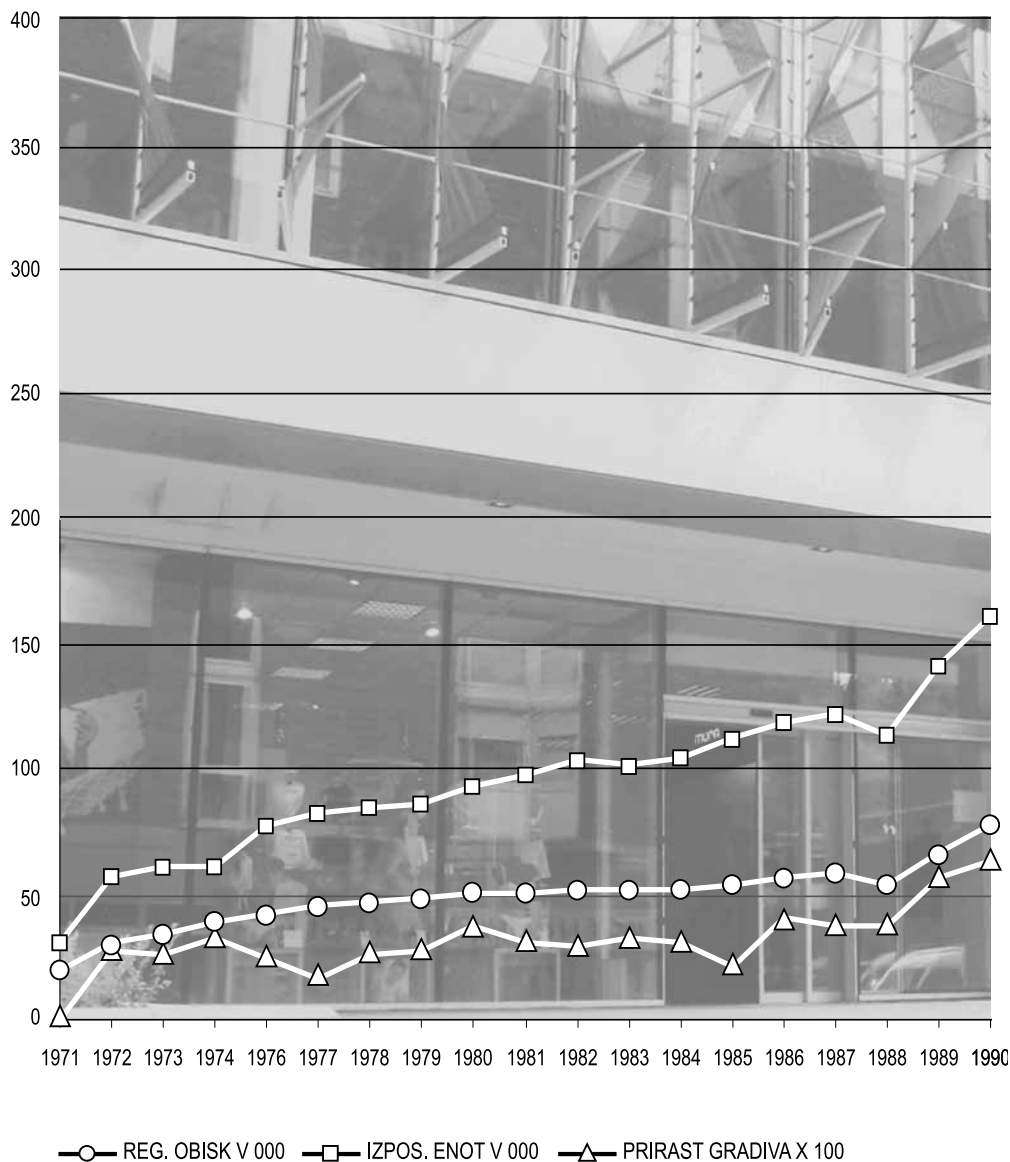
- 1968** • Zbirka velenjske knjižnice obsega 11.345, šoštanske pa 5.005 knjig; izposoja v Velenju 16.456, v Šoštanju pa 3.138 knjig
- 1970** • Združitev šoštanske in velenjske knjižnice
• Zbirka velenjske knjižnice obsega 7.100 knjig, šoštanske 5.200 knjig
• Začetek urejanja kataloga v Velenju, ena dodatna zaposlitev
- 1971** • Knjižnica Velenje se z zbirko 12.000 enot preseli v novo zgradbo na Titovem trgu 5 (projekt Adi Miklavc) v izmeri 813 m²; uveden prost pristop, odprtost za bralce 45 ur tedensko (ob sobotah zaprta)
• Knjižnica Šoštanj odprta trikrat tedensko oz. 12 ur
• Sprejet Koncept razvoja splošnoizobraževalnih knjižnic Slovenije
- 1972** • V velenjski knjižnici ločena postavitve gradiva mladina/odrasli
• 8. decembra prvi petkov kulturni večer v velenjski knjižnici
• 12. decembra prva pravljica ura v velenjski knjižnici
- 1973** • V šoštanski knjižnici ločena postavitve gradiva mladina/odrasli
- 1976** • Knjižnica Velenje se skupaj z muzejem in domom kulture združi v Kulturni center Ivana Napotnika (KCIN)
• Knjižnica Šoštanj se iz občinske stavbe (Trg svobode 12) preseli v novi dom kulture, Trg Jožeta Lampreta 3 (70 m²)
- 1979** • Zbirka knjižnice KCIN šteje 27.579 knjig, naročenih je 53 slovenskih ter 5 tujih časopisov in revij
• Knjižnica Šmartno ob Paki se vključi v knjižnico KCIN
- 1980** • Knjižnico KCIN zaradi izposoje obišče več kot 50.000 bralcev
- 1982** • Sprejet nov zakon o knjižničarstvu
• V knjižnici KCIN izposojenih več kot 100.000 enot gradiva (105.072)
- 1988** • Knjižnica Šoštanj se preseli v prostore stare pošte na Kajuhovi 6 (Kosijeva vila, 115 m²)

- Knjižnica KCIN izpolni pogoje za matično knjižnico
- 1989** • Prirast gradiva knjižnice KCIN preseže številko 5.000 enot (5.683)
- 1990** • Uvedba lokalnega računalniškega programa za izposajo VIR-2 v velenjski enoti knjižnice KCIN
- 1992** • V zbirki knjižnice KCIN 90.000 enot gradiva, v velenjski knjižnici 72 različnih prireditev (ure pravljič, razstave, pogovori s pisatelji...)
- 1994** • Knjižnica KCIN računalniško posodobljena (VIR-4), združuje 5 oddelkov: oddelek v Šmartnem ob Paki, oddelek v Šoštanj, v Velenju pa oddelek za odrasle in pionirski oddelek ter domoznanski oddelek
- Knjižnična zbirka preseže 100.000 enot (101.186)
- 1996** • Vključitev knjižnice KCIN v omrežje ARNES in pričetek sodelovanja v COBISS-u (COoperative Bibliographic System and Services – Kooperativni bibliografski sistem in servisi) - obdelava gradiva
- 1998** • Začetek izposoje v COBISS-u – knjižnica Velenje, prehod na elektronski katalog
- Marca v Velenju prvi javno dostopen računalnik z internetno povezavo
- Skupno izposojenih več kot 200.000 enot gradiva (215.202)
- 1999** • Prva licenca za kreiranje bibliografskih zapisov v COBISS-u
- Manjša požara v velenjski knjižnici (1. 6. in 17. 9.)
- 2000** • Prva spletna stran knjižnice KCIN na naslovu <http://www.vel.sik.si>
- V knjižnici KCIN 193 prireditev
- Knjižnica Šoštanj: začetek izposoje v COBISS-u, prehod na e-katalog, izposojenih 19.753 enot
- Septembra selitev knjižnice Šoštanj s Kajuhove 6 v adaptirane prostore (215 m²) v domu kulture, Trg Jožeta Lampreta 3
- 2001** • Sprejet nov zakon o knjižničarstvu

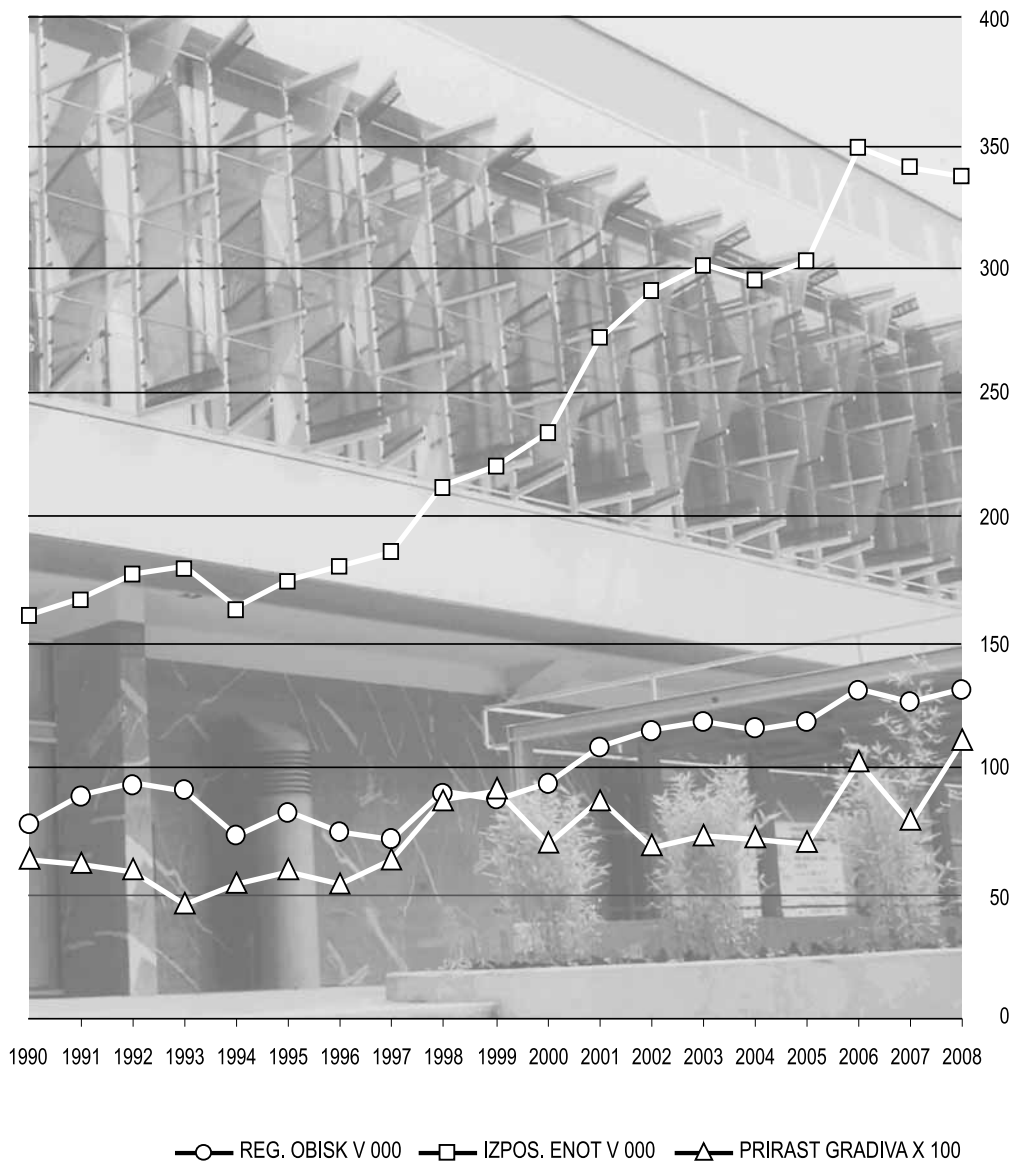
- Knjižnica Šmartno ob Paki: začetek izposoje v COBISS-u , izposojenih 10.384 enot, odprtje drugega dne v tednu, prehod na e-katalog, aktiviran lokalni knjižnični svet
 - Opustitev listkovnih katalogov v vseh enotah
 - Vse tri enote knjižnice zaradi izposoje obišče več kot 100.000 bralcev (110.185)
 - Uvedba biblioфона (interaktivni telefonski servis)
 - Omrežni dostop do prve baze podatkov v velenjski knjižnici (EBSCO)
- 2002**
- Selitev otroškega oddelka velenjske knjižnice v pritličje Elektrotehne, Prešernova 8 (450 m²), in razširitev oddelka za odrasle (v pritličju leposlovje, v prvem nadstropju neleposlovje)
 - Medknjižnična izposoja preseže 200 enot (254)
- 2003**
- Skupno izposojenih več kot 300.000 enot gradiva (305.008)
 - V Šoštanju izposojenih 30.176 enot gradiva
 - Odprava članarin za mladoletne člane
- 2004**
- Ukinitve Kulturnega centra Ivana Napotnika, pod imenom Knjižnica Velenje ostane tudi dom kulture oz. prireditve
- 2005**
- Selitev in ponovna združitev vseh oddelkov velenjske knjižnice v adaptiranih prostorih bivše blagovnice NAMA, Šaleška 21 : 2084 m² izposojno-servisnih in upravnih površin, 250 m² skladišča in dvorana s 360 m², 4 območja postavitve gradiva (otroško, leposlovje, neleposlovje, domo-znanstvo in druge posebne zbirke), časopisna, študijska in računalniška čitalnica (skupno 21 računalnikov za uporabnike), tehnično varovanje gradiva, samopostrežni terminal za izposajo (knjigomat), posodobitev strojne opreme v izposoji in obdelavi (prehod na PC), nabiralnik za vračanje gradiva
 - Implementiran osebni portal Moja knjižnica
- 2006**
- Letni prirast gradiva Knjižnice Velenje preseže številko 10.000 enot (10.304), letno število prireditev 340
 - E-knjižnica v mestni knjižnici Šoštanj

- 2007**
- Izposojni kiosk Biblio24 - prvi v Sloveniji
- 2008**
- Knjižnica Velenje spet samostojni zavod
 - Knjižnična zbirka preseže 160.000 enot gradiva
 - V Šoštanju izposojenih 41.311 enot gradiva
- 2009**
- Podaljšanje delovnega časa knjižnice v Šoštanju (po, to, sr, pe 12-18, če 12-16)
 - Selitev knjižnice Šmartno ob Paki iz 36 m² velikega prostora v domu kulture (Šmartno 72) v 175 m² velik prostor v bivšem marketu (Šmartno 69): ločena postavitve gradiva za odrasle in mladino, integrirana čitalnica, e-knjižnica
 - Knjižnica Velenje dobitnik Čopove diplome
 - Zbornik ob 75-letnici knjižnice, 50-letnici mesta in 155-letnici knjižničarstva

GRAFIKON RASTI 1971-1990

GRAFIKON RASTI 1990-2008

Vlado Vrbič

SODELAVKE IN SODELAVCI KNJIŽNICE VELENJE

od 1962 do 2009

V matični knjigi Knjižnice Velenje so zapisane vse sodelavke in sodelavci Knjižnice Velenje v času od leta 1962 do danes ter vse sodelavke in sodelavci Kulturnega centra Ivan Napotnik Velenje (1975 – 2004), Knjižnice Velenje (od leta 2004 do zadnje reorganizacije leta 2008) in sedanje sodelavke in sodelavci.

Seznam vključuje samo delavce, ki so delali neposredno na knjižničnem področju, ali pa so bili njihova podpora - skupne službe širšega zavoda, niso pa vključeni sodelavci muzeja, galerije in prireditelji iz obdobja 1975 - 2008.

V Knjižnici Velenje je bilo v času od ustanovitve leta 1962 zaposlenih kar 84 sodelavcev. Nekateri od njih so ostali v knjižnici le nekaj mesecev, veliko njih pa je v knjižnici dočakalo upokojitev.

Zap. št.	Ime in priimek	Začetek zaposlitve	Prenehanje zaposlitve	Vrsta zaposl.	Delovno mesto
1.	Ivana Medvejek	16. 8. 62	20. 12. 90	v pokoju	knjižničarka
2.	Bosiljka Salmič	26. 10. 70	31. 7. 72	ned	knjižničarka
3.	Ljudmila Dolejši	1. 9. 70	19. 8. 79	ned	knjižničarka
4.	Stane Žula	1. 9. 70	15. 1. 75	ned	direktor
5.	Lojzka Marin	15. 4. 71	30. 12. 06	v pokoju	knjižničarka
6.	Marija Nedeljko*	8. 10. 71	21. 7. 89	v pokoju	čistilka
7.	Zdenka Strniša	1. 11. 71	10. 5. 85	v pokoju	knjižničarka
8.	Anica Macur	1. 9. 72	31. 8. 99	v pokoju	višja knjižničarka
9.	Ana Medved	1. 1. 73	30. 9. 74	ned	knjižničarka
10.	Mojca Slanc	3. 8. 74	15. 3. 75	ned	višja knjižničarka
11.	Marija Grah	1. 1. 75	2. 8. 78	v pokoju	čistilka
12.	Stana Šalej	17. 3. 75	5. 9. 76	ned	knjižničarka
13.	Marija Bastl*	15. 8. 75	8. 5. 95	v pokoju	računovodja

USTANOVITEV KULTURNEGA CENTRA 1975

14.	Marija Vreček*	1. 5. 75	28. 3. 76	v pokoju	čistilka
15.	Jožica Čas*	1. 5. 75	29. 6. 90	v pokoju	čistilka
16.	Elzabeta Toff	1. 9. 75	30. 12. 99	v pokoju	knjižničarka
17.	Milena Juvan*	25. 11. 75	3. 2. 78	ned	tajnica
18.	Marjan Marinšek*	1. 8. 76	1987	ned	direktor
19.	Leopoldina Vunderl	1. 11. 76	31. 8. 99	v pokoju	knjižničarka
20.	Marjeta Brglez*	24. 4. 77	10. 3. 04	v pokoju	tajnica
21.	Slavica Zupančič*	3. 8. 78	28. 10. 87	v pokoju	čistilka
22.	Amalija Gašper	23. 1. 79	30. 12. 98	v pokoju	knjižničarka
23.	Jožefa Žnidar*	20. 9. 79	30. 4. 04	ned	čistilka
24.	Pavla Zelenik*	1. 1. 81	2. 5. 91	v pokoju	čistilka
25.	Ana Natek*	4. 1. 83	16. 5. 90	v pokoju	računovodkinja
26.	Romea Krapež	nov. 84	nov. 85	honor.	knjižničarka
27.	Jože Jelen*	9. 10. 85	30. 4. 08	ned	hišnik

28.	Bernarda Lukanc	1.10. 85	še	ned	bibliotekarka
29.	Dubravka Klemenčič*	2. 9. 85	31. 12. 85	dol	administrator
30.	Stanka Ledinek	15. 3. 86	še	ned	bibliotekarka
31.	Andreja Zelenik*	2. 11. 87	30. 4. 08	ned	organizator prir., posl. sekretarka
32.	Vlado Vrbič*	13. 4. 88	še	ned	direktor
33.	Tinka Šalamon	8. 8. 88	31. 8. 90	ned	vodja knjižnice
34.	Damjana Selan	1. 1. 89	še	ned	bibliotekarka
35.	Marinka Jerenec	7. 3. 89	še	ned	manipulantka
36.	Milena Jurkošek	15. 8. 89	14. 11. 89	dol	knjižničarka
37.	Fadila Kuna	21. 8. 89	20. 8. 90	dol	višja knjižničarka
38.	Vinka Jugovič*	15. 9. 89	30. 4. 08	ned	čistilka
39.	Matjaž Gašper	1. 4. 90	31. 12. 90	dol	pripravnik
40.	Peter Zupanc*	1. 5. 90	31. 7. 96	ned	računovodja
41.	Ljubiša Savovič	14. 12. 90	31. 10. 95	ned	vodja knjižnice
42.	Marija Boruta	1. 4. 91	31. 12. 05	v pokoju	višja knjižničarka.
43.	Mila Pavič*	1. 5. 92	še	ned	čistilka
44.	Andreja Kac	1. 5. 93	še	ned	knjižničarka
45.	Ivo Stropnik	1. 9. 93	še	ned	knjiž. domoznan., urednik VKF
46.	Samo Hudoletnjak**	1. 3. 94	31. 3. 95	dol	manipulant
47.	Irena Barič*	1. 3. 94	28. 2. 95	dol	čistilka
48.	Simona Pišorn	1. 4. 95	30. 6. 96	dol	knjižničarka.
49.	Andreja Stvarnik	18. 8. 95	še	ned	knjižničarka
50.	Dušan Polegeč*	10. 3. 04	30. 4. 08	ned	teh.delavec
51.	Ladislav Planko	23. 10. 95	še	ned	vodja knjižnice; pomoč. direktorja
52.	Barbara Šilc*	1. 8. 96	30. 4. 08	ned	računovodkinja
53.	Silvo Grmovšek	1. 1. 97	še	ned	bibliotekar
54.	Maja Fidej***	1. 1. 99	31. 5. 02	dol	manipulantka
55.	Karlo Danev**	1. 1. 99 1. 4. 07	31. 12. 99 30. 6. 07	dol. dol.	manipulant

56.	Edita Prah Šincek	10. 2. 99	še	ned	bibliotekarka
57.	Frank Špiler	15. 3. 99	še	ned	knjižničar
58.	Lidija Črnko	1. 9. 99	še	ned	bibliotekarka
59.	Andreja Pocajt*	6. 1. 00	30. 4. 08	ned	knjigovodkinja
60.	Martina Lenko**	1. 3. 00	30. 9. 00	dol	knjižničarka
61.	Vito Uranjek**	18. 5. 00	31. 12. 01	dol	manipulant
62.	Brina Jerič Zabukovnik	1. 10. 01	še	ned	bibliotekarka
63.	Marjeta Pivk Srdič	1. 10. 01	še	ned	bibliotekarka
64.	Alojz Kemperle**	1. 2. 02	31. 3. 07	dol	manipulant
65.	Viljem Kamenicki**	18. 9. 02	17. 9. 03	dol	manipulant
66.	Matjaž Regvat***	13. 11. 02	še	dol	manipulant
67.	Siniša Hranjec**	3. 11. 03	31. 12. 04	dol	manipulant
68.	Darja Zakšek**	13. 11. 03	31. 12. 04	dol	manipulantka

REORGANIZACIJA KULTURNEGA CENTRA 2004

69.	Anton Babič***	1. 1. 05	še	dol	vodnik
70.	Sonja Praznik	11. 1. 05	31. 12. 06	dol	knjižničarka
71.	Andreja Moškon**	3. 10. 05	30. 6. 06	dol	knjižničarka
72.	Romana Bonno***	23. 1. 06	še	dol	knjižničarka
73.	Peter Groznik	1. 4. 06	še	ned	strok. sodelavec
74.	Vesna Gaber Podhovnik	1. 9. 06	še	ned	bibliotekarka
75.	Barbara Borovnik***	9. 2. 07 5. 2. 09	31. 12. 07 še	dol	'Borza dela', knjižničarka
76.	Mateja Podvratnik**	1. 6. 07	31. 12. 07	dol	manipulantka
77.	Sandra Ištvan**	1. 8. 07	31. 12. 07	dol	knjižničar
78.	Mirela Kruško***	23. 11. 07 1. 5. 09	22. 11. 08 še	dol ned	'Borza dela', po- slovna sekretarka
79.	Andreja Kolenc	15. 1. 08 1. 5. 09	31. 12. 08 še	dol ned	bibliotekarka
80.	Dušan Jager**	1. 2. 08	31. 12. 08	dol	manipulant
81.	Biljana Lakič**	7. 4. 08	31. 12. 08	dol	manipulantka

82.	Nina Kopitar**	7. 4. 08	31. 12. 08	dol	manipulantka
OSAMOSVOJITEV KNJIŽNICE 2008					
83.	Rajka Širca	1. 12. 08	31. 10. 09	dol	bibliotekarka
84.	Petra Dobnik**	24. 3. 09	31. 12. 09	dol	'Borza dela'

* Med letoma 1975 in 2008 knjižnica ni bila samostojni zavod, zato so nekatera dela za njih opravljale sodelavke in sodelavci iz skupnih služb – predvsem direktor, tajnica, tehnični delavci, snažilke

** javni delavci

*** javni delavci, ki so bili po preteku javnih del zaposleni za določen ali nedoločen čas

v pokoju – sodelavke, ki so se upokojile kot sodelavke knjižnice, in tiste, ki so v okviru skupnih služb opravljale delo tudi za knjižnico

Marjan Marinšek je bil od leta 1976 do 1987 direktor Kulturnega centra Ivan Napotnik Velenje, potem pa je bil do upokojitve v Knjižnici Velenje (ki je še združevala knjižnico in prireditve) vodja prireditev.

KNJIŽNICE V ŠALEŠKI DOLINI

Portreti, zgradbe, tlorisi postavitev, dokumenti, žigi

Peter Mussi,
pionir knjižničarstva (1854)

Fran Korun Koželjski,
pionir knjižničarstva (1893)

Vlado Valenčak, upravnik
DU Velenje (1959-1973)

Stane Žula,
dir. knjižnice (1970-1975)

Marjan Marinšek,
dir. KCIN (1976-1987)

Vlado Vrbič,
dir. KCIN (1988-2004),
dir. knjižnice (po 2004)

Tinka Šalamon, vodja
knjižnice (1988-1990)

Ljubiša Savović, vodja
knjižnice (1990-1995)

Lado Planko,
vodja knjižnice (1995-2004),
pom. dir. knjižnice (po 2004)

Odprtje Knjižnice Šoštanj (1988). Z desne: neznan, Miha Macur, Anica Macur, Mirna Macur ...

Zaposleni v Knjižnici Velenje ob otvoritvi nove knjižnice (2005). Z leve: Marjetka Blatnik, Marjana Boruta, Damjana Selan, Andreja Kac, Meta Pivk, Lojze Kemperle, Bernarda Lukanc, Frenk Špiler, Špela Marin, Edita Prah Šincek, Stanka Ledinek in Andreja Stvarnik.

Ure pravljic s Špelo Marin, prvič v novi knjižnici (2005)

Selitev krajevne knjižnice v Šmartnem ob Paki (2009). Z leve: Frenk Špiler, Petra Dobnik, Barbara Borovnik, Marjetka Blatnik, Vesna Gaber Podhovnik, Andreja Stvarnik, Bernarda Lukanc, Mirela Kruško, Marinka Jerenec, Andreja Kac, Tone Babič in prostovoljka.

Velenje, Mlinškova hiša (ok. 1960)

Slomškov dom - Dom svobode v Šoštanju (1973?)

Knjižnica Šoštanj v zgradbi občine, levo sindikalni dom (1953)

Knjižnica Velenje, Titov trg 5 (1980)

Knjižnica Velenje, Titov trg 5 (1980?)

Knjižnica Velenje, Titov trg 5 - isti prostor (1997)

Knjižnica Velenje, Titov trg 5 (1999)

Knjižnica Šoštanj, Kajuhova 6 (1988-2000; zgradba med tem obnovljena)

Vhod z južne strani v knjižnico Šoštanj, dom kulture (2009)

Odprtje otroškega oddelka Knjižnice Velenje, Prešernova 8 (2002). Z leve: direktor Knjižnice Velenje Vlado Vrbič, poslanec Bojan Kontič, župan MOV Srečko Meh in ministrica za kulturo RS Andreja Rihter.

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, pogled s Cankarjeve (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, zahodna fasada (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, stopnišče (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, izposojni pult (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, strokovno gradivo (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, med policami (2005)

Knjižnica Velenje, Šaleška 21, stripoteka (2005)

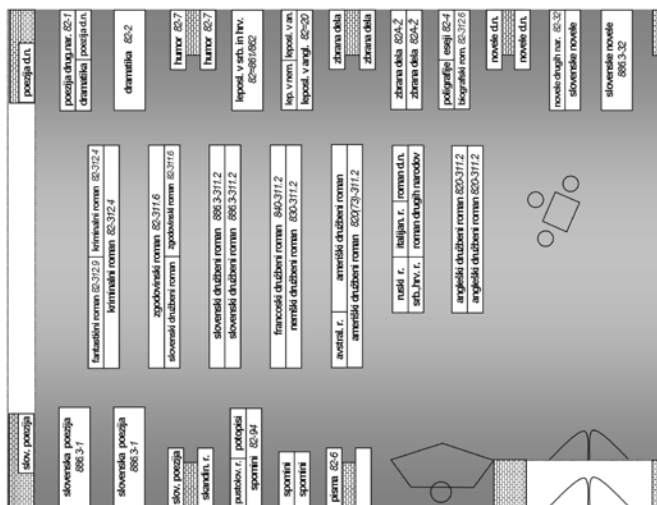
Vhod v novo knjižnico Šmartno ob Paki (2009)

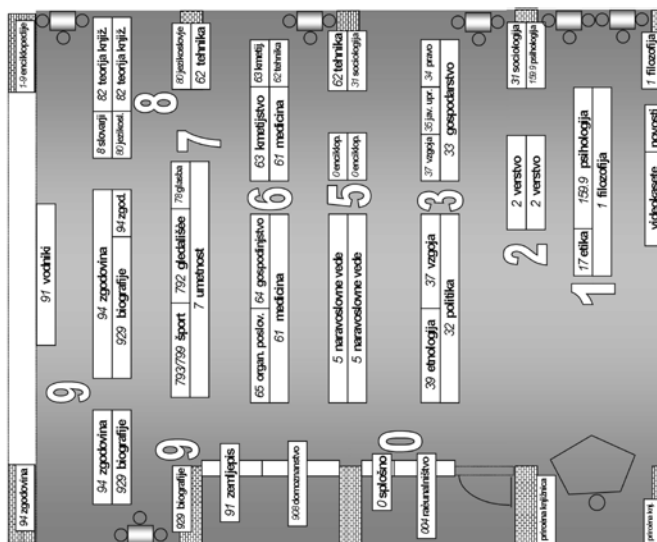
Knjižnica Šmartno ob Paki pred letom 2009

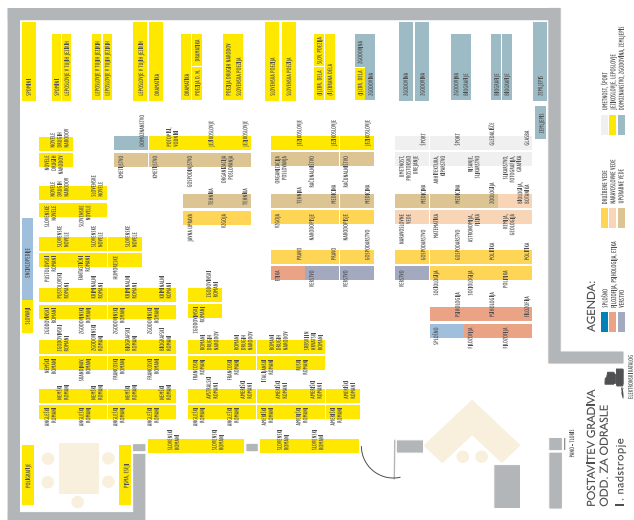
Notranjost nove knjižnice Šmartno ob Paki (2009)

Knjižnica Velenje, Titov trg 5, pritličje, tloris postavitve (2003)

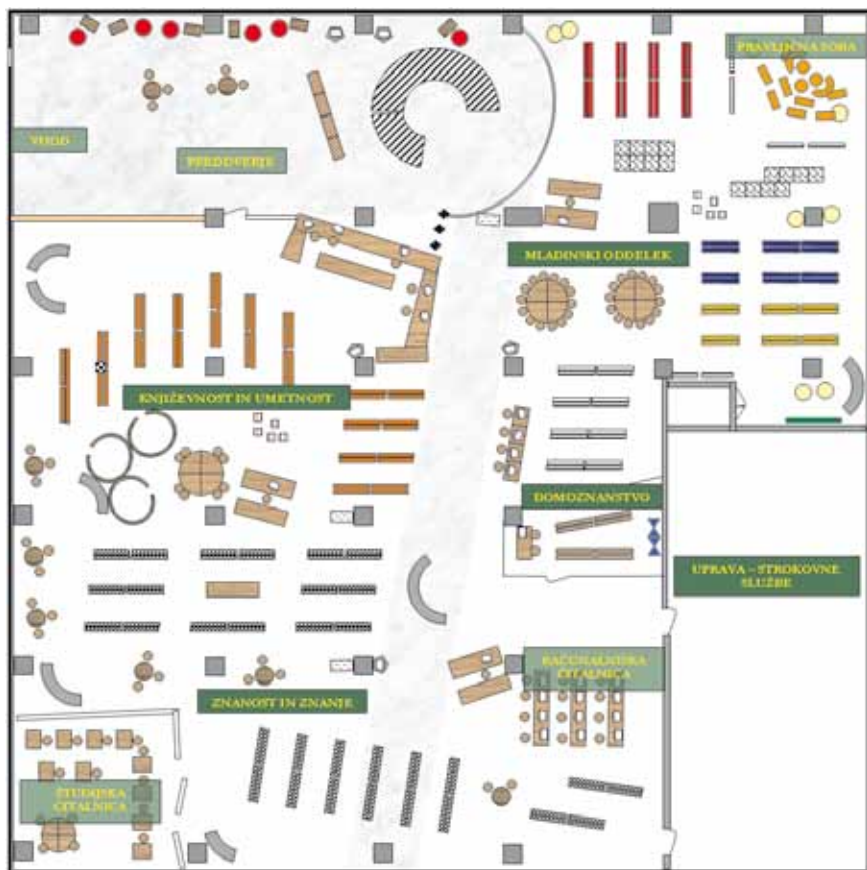
Knjižnica Velenje, Titov trg 5, nadstropje, tloris postavitve (2003)

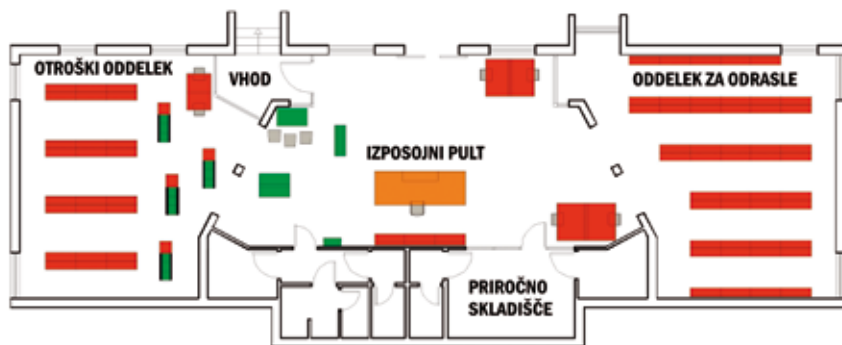
Knjižnica Velenje, Titov trg 5, nadstropje, oddelk za odrasle,, tloris postavitve (1999)

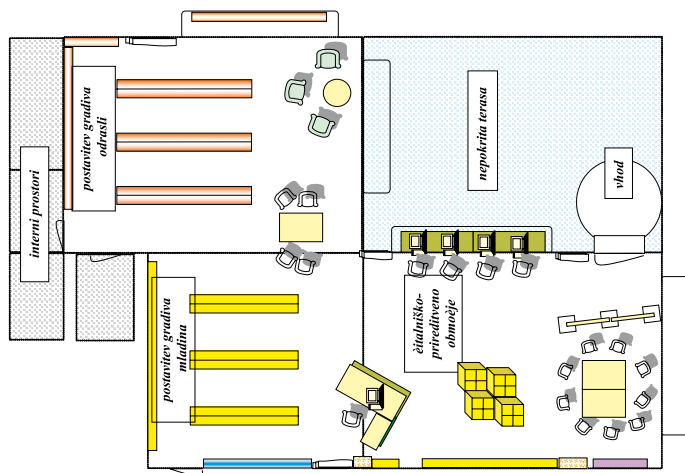
Knjižnica Velenje, Prešernova 8, pritličje, tloris postavitve (2002)

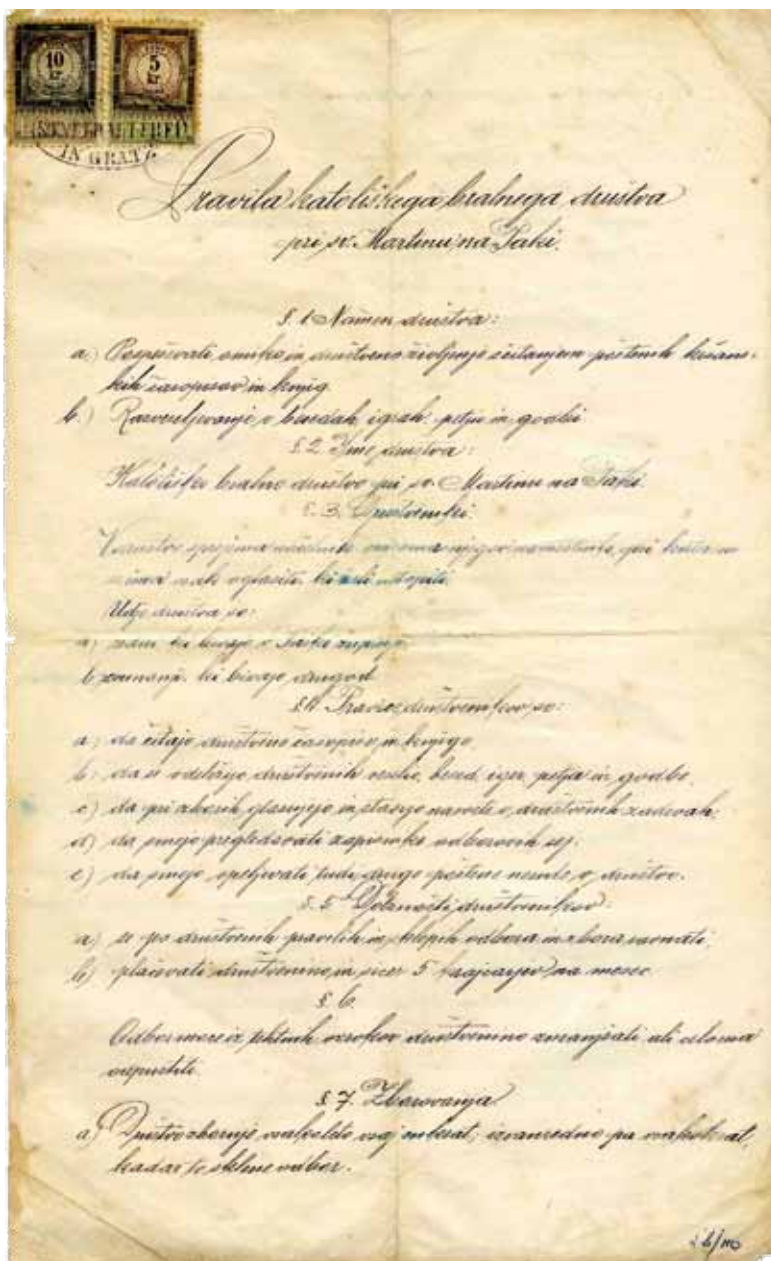
Knjižnica Velenje, Šaleška 21, tloris postavitve (2005)

Knjižnica Šoštanj, tloris postavitve (2000)

Knjižnica Šmartno ob Paki, tloris postavitve (2009)

Pravila Katoliškega bralnega društva Šmartno ob Paki (1897)

Одобрено Министрства за проsveto Лjudски knjižnici Šoštanj (1939)

Žig KPBD Sv. Martin na Paki (1897?)

Žig PD Šmartno pri Velenju (1933?)

Žig Ljudske knjižnice Šoštanj (1938)

Žig PD Slomšek, Škale (1938?)

Žig PD Sentilj (1950?)

Žig DPD Svoboda, Velenje (po 1956)

Čopova diploma, najvišje strokovno priznanje v Sloveniji (2009)

KNJIŽNICE NA ŠALEŠKEM

	Zbornik ob 75-letnici Knjižnice Velenje
Založnik	Knjižnica Velenje
Odgovorna oseba	Vlado Vrbič
Uredil	Lado Planko
Avtorji besedil	Dr. Matjaž Kmecl, Dr. Dušan Mlinšek, Lado Planko, Aleksandra Gačić, Darinka Bizjak, Stane Žula, Silvo Grmovšek, Vlado Vrbič
Jezikovni pregled	Lado Planko
Abstrakt in prevod v angleščino	Lado Planko
Avtorji fotografij	Jože Miklavc, Stane Vovk, Damjan Kljajič, Lado Planko
Nosilci avtorskih pravic za fotografsko gradivo	Muzej Velenje, Knjižnica Velenje, Milojka Gjerkeš, Anica Macur, Shutterstock
Grafike	Arpad Šalamon
Tlorisi	Peter Stanislav Hafner, Goran Semečnik, Lado Planko
Oblikovanje in priprava za tisk	Peter Stanislav Hafner
Tisk	Gorenje, IPC, d. o. o., Velenje
Kraj in leto izida	Velenje, 2009
Knjižnica Velenje	www.vel.sik.si

KNJIŽNICA
KNJIŽNICA VELENJE

www.vel.sik.si

12905099
50 LET MESTA
VELENJE